



JAN O. JONSSON, CARINA MOOD & GEORG TREUTER

Integration bland unga

En mångkulturell generation växer upp

INTEGRATION BLAND UNGA



JAN O. JONSSON, CARINA MOOD & GEORG TREUTER

Integration bland unga

En mångkulturell generation växer upp

MAKADAM

MAKADAM FÖRLAG
GÖTEBORG · STOCKHOLM
WWW.MAKADAMBOK.SE

Integration bland unga: En mångkulturell generation växer upp

© författarna och Makadam förlag 2022

Omslagsbild © Istockphoto/Halfpoint

ISBN 978-91-7061-898-7 (pdf)

INNEHÅLL

Förord	9
Inledning: Integration bland unga	11
Sammanfattning: Konturerna	13
Sammanfattning: Detaljerna	16
Strukturell integration	16
Social integration	18
Kulturell integration	20
Politisk integration	22
Adaption, framtidstro och hälsa	22
1. Frågan om integration lika viktig som svår	23
För- och nackdelar med att analysera grupper	25
Integration bör mätas i flera dimensioner	30
Vi definierar integration som likhet	32
Integration är ett tillstånd, men också en process	38
Att studera unga visar integrationens framtid	41
Olika integrationsmodeller	42
2. Vi behöver data för att veta något om integration	46

3. Invandringen och ursprungsländerna	50
Invandringens omfattning och karaktär	50
Selektiv invandring	53
Social, ekonomisk och kulturell distans	54
Mottagandet av immigranter	58
4. Strukturell integration	60
Boendesegregation	62
Skolmiljö och betydelsen av skolsegregation	67
Ekonomiska resurser i uppväxtfamiljen	73
Ungas egna ekonomiska resurser	74
Hur går det i skolan? Grundskolans årskurs 8 och 9	76
Gymnasiet	84
Universitet och högskola	90
Gymnasie- respektive högskoleexamen vid 30 års ålder	94
Sysselsättning vid 20–23 års ålder	97
Inkomst och utbildning: En jämförelse mellan föräldrar och barn	107
Strukturell integration: Lärdomar	109
5. Social integration	112
Familj och familjerelationer	114
Sociala relationer	118
Sociala aktiviteter på fritiden	137
Social acceptans	141
Social integration: Lärdomar	150
6. Kulturell integration	153
Nationell och etnisk identifiering	154
Språkkunskaper	162
Religion och religiositet	164

Värderingar och attityder	172
Kulturell integration: Lärdomar	184
7. Politisk integration	186
Röstning i allmänna val	186
Politiskt intresse	187
Opinionsbildning och samhällsengagemang	189
Politisk integration: Lärdomar	190
8. Adaption, framtidstro och hälsa	192
Internaliserande problem	193
Externaliserande problem	195
Framtidstro	200
Livstillfredsställelse, självkänsla och allmän hälsa	203
Dödsrisker i unga åldrar	205
Adaption, framtidstro och hälsa: Lärdomar	207
9. Sverige i ett internationellt perspektiv	208
10. Slutsatser: Separerade samhällen och selektiv integration	213
En sammanfattande bild av integrationens konturer	214
En svensk integrationsmodell?	220
De höga förväntningarnas frustration	221
11. Integrationens framtid	225
Vart är vi på väg?	226
Tack!	229
Litteratur	231
Bilagor	255

Förord

Sverige är ett relativt nytt invandringsland. Under de senaste tre decennierna har runt två miljoner människor från skilda delar av världen funnit sitt hem här. Vilka deras – och deras barns – erfarenheter är vet vi ännu alldeles för lite om. Mycket kunskap behöver byggas, särskilt när det gäller situationen för de unga, eftersom deras möjligheter, värderingar och sociala liv kommer att prägla Sverige för lång tid framöver. Hur lika eller olika liv lever unga med olika bakgrund? Hur går det i skolan? Har man olika syn på framtiden, på familjen och på religionens betydelse i livet? Hur mycket umgås unga med olika bakgrund med varandra, och hur ofta har de nära relationer? Närmar sig man varandra över tid i de ekonomiska, sociala och kulturella dimensionerna?

Med den här boken vill vi bidra med ett kunskapsunderlag om just sådana frågor. Vårt syfte är att visa relevanta fakta om ungas integration, baserade framför allt på ungas egna beskrivningar om levnadsförhållanden, skolgång, värderingar och sociala relationer – det är där byggandet av kunskap måste börja. De flesta analyser bygger på en undersökning där vi följt unga (i huvudsak födda 1996) från 14 till 23 års ålder. Vi analyserar integration mätt som storleken på skillnader mellan unga från svensk och utländsk bakgrund, och den eventuella takten i förändringen. En styrka i vår studie är att vi täcker många olika områden – vilket vi ser som nödvändigt, eftersom integration är en så påtagligt flerdimensionell fråga. Särskilt de sociala och kulturella dimensionerna är ofta förbisedda, trots att dessa utgör en stor och viktig del av unga människors liv.

Våra (många) empiriska resultat kan ses som en ovanligt omfångsrik

lägesrapport om integrationen för en kohort, men de kan förhoppningsvis också bidra till en bredare diskussion om framtidens utmaningar och möjligheter. Det är med en sådan bredare utblick på framtidens integration och samhälle som vi avslutar boken.

Oxford, Stockholm och Amsterdam, juli 2022

Jan O. Jonsson

Carina Mood

Georg Treuter

Inledning: Integration bland unga

Diskussionen om integration i Sverige behöver förnyas. Den är visserligen passionerad och livlig men bygger till stor del på framhävandet av enstaka fall, anekdotiska belägg och känslor. I diskussioner där starka känslor är inblandade kan det vara svårt att ta till sig information som inte passar den åsikt man redan har – faktaresistensen drabbar oss alla. Men med en förhoppning om att politiker, samhällsdebattörer, studenter, forskare och människor i allmänhet har både intresse och respekt för hur verkligheten faktiskt ser ut vill vi med denna bok bidra till en kunskapsgrund som kan göra integrationsdebatten mer konstruktiv.

Våra analyser fokuserar på ungdomar och unga vuxna. Integration i denna åldersgrupp rör ett Sverige i nära framtid, och de ungas erfarenheter och livssituation kommer att påverka landet för lång tid framöver. Detta sträcker sig utöver deras egen livshistoria till nästa generation, bland annat via de värderingar som de överför till sina egna barn, liksom de sociala och materiella villkor som kommer att prägla dessa barns uppväxt.

De ungdomar vi studerar föddes 1996, just det år då betänkandet *Sverige, framtiden och mångfalden* publicerades (SOU 1996:55), vilket låg till grund för propositionen *Från invandrarpolitik till integrationspolitik* (Prop. 1997/98:16). Frågan om mångfald och integration har följt denna kohort från födelsen, och utvecklingen av immigrationen till Sverige, liksom debatten kring den, har garanterat ämnets aktualitet under deras barn- och ungdomsår. Denna bok handlar om en mångkulturell generation präglad som ingen tidigare av immigration och mångfald. Mer precist handlar vår studie just om deras integration, och om framtiden: 96:ornas, integrationens och Sveriges.

Integration kan utvärderas både som ett tillstånd och som en process. Vi studerar integration som ett tillstånd genom att jämföra unga med svensk och unga med utländsk bakgrund med varandra inom många olika områden – ekonomi, attityder, utbildningsval, religiositet, hälsa och mycket mer. Insikten att integration bör mätas i olika dimensioner är central i vår analytiska ansats. Vi studerar också integration som en process. Skillnader mellan grupper förändras, och en riktning mot likhet är också en indikation på integration, även när det fortfarande finns skillnader. Vi kan till och med se detta som en skarpare form av analys, även om både skillnader i sig och deras utveckling över tid är relevanta. Ett av de viktiga bidragen i våra analyser är just att vi kan följa våra unga över tid, från 14 års ålder till 23: Hur utvecklas skillnader i utbildningskarriärer mellan unga med olika bakgrund? Umgås unga med olika bakgrund med varandra, och förändras umgängesmönstren över tid? Bildar man familj med varandra? Hur olika är unga med skilda ursprung i termer av religiositet och attityder, och närmar man sig varandra i attityder och värderingar när man blir äldre? Vi frågar också om unga med utländsk bakgrund som själva är födda i Sverige är mer lika sina skolkamrater med svensk bakgrund än de som själva immigrerat till Sverige är – det är ett bra test på hur viktig exponeringen för det svenska samhället är för integrationen. (Se Faktaruta 1 på s. 28–29 för definitioner av ’utländsk’ m.fl. begrepp.)

Integration är inte en enskild företeelse, utan ett sammansatt fenomen som vi menar har strukturella, sociala, kulturella, politiska och hälsomässiga dimensioner. Att prata om långsam eller snabb integration utan att förklara vilket slags integration man menar är nästan meningslöst, eftersom integrationen inom olika områden ser olika ut och utvecklas på olika sätt. Våra samlade resultat visar att en flerdimensionell analysmodell ger en komplex bild – men även om den är mer krävande än en svartvit bild är det just detta mångfärgade porträtt av integrationen vi behöver ha tillgång till, och hålla i minnet.

Sammanfattning: Konturerna

Sammanfattningen av våra resultat visar integrationens kontrastriktighet. Men innan vi redogör för denna vill vi ändå, som en introduktion, återge konturerna.

Vi använder en avståndsmetafor för att beskriva integrationen – ”hur långt har den kvar att gå?” – men vi vill redan nu markera att detta inte innebär att ett samhälle utan skillnader nödvändigtvis skulle vara eftersträvänsvärt. Hur långt integrationen *bör* gå är en fråga för varje medborgare och för det demokratiska samtalet. Vi diskuterar denna fråga i avslutningen, men våra analyser är beskrivande och inte av normativ karaktär.

En stiliserad bild av integrationen bland unga är att (1) den så kallade strukturella integrationen (utbildning, jobb, inkomst, m.m.) ligger överraskande nära, med ett viktigt undantag, nämligen oavslutade grundskole- och gymnasieutbildningar; (2) den sociala integrationen ligger långt bort, och vi uppmärksammar särskilt det etniskt präglade partnervalet och könsskillnaderna rörande detta för unga med bakgrund i länder i Mellanöstern (t.ex. Irak, Turkiet, Syrien och Libanon) och Afrika (främst Somalia och Etiopien/Eritrea); (3) den kulturella integrationen ligger fjärran, särskilt med avseende på religiositet men också, fast i mindre grad, värderingar som gäller jämställdhet och inställning till familj och sexualitet; (4) den politiska integrationen är avlägsen när det gäller röstning, men inte politiskt intresse; (5) när det gäller adaption, definierat som olika aspekter av hälsa och välbefinnande, finns nästan inga avstånd, och de skillnader som finns går oftast i motsatt riktning mot vad man skulle kunna förvänta sig. Unga med utländsk bakgrund har i genomsnitt en stark framtidsoptimism, god allmän hälsa och hög

egenskattad livskvalitet, och deras psykiska välbefinnande är inte sämre än andra ungdomars.

Kan dessa konturer bidra till att karakterisera integrationen och antyda dess framtid? Det finns flera begrepp i forskningen som söker sammanfatta ett lands integrationsregim, de flesta baserade på amerikanska erfarenheter och inte särskilt tillämpliga på Sverige. Våra resultat talar emot en traditionell amerikansk bild av så kallad rak integration som närmast ofrånkomligt löper över tid och mellan generationer. Likaså har idén om segmenterad assimilation – enligt vilken en del av gruppen immigranter infogas i majoritetssamhällets huvudfåra, en annan förpassas till en existerande underklass – bara begränsad bäring på svenska förhållanden.

Om vi ska söka en kortform för brokigheten i våra resultat får det istället bli *selektiv integration*. Bestämningen 'selektiv' baseras på att (1) unga med utländsk bakgrund i genomsnitt har höga ambitioner, stor framtidstro, gör goda framsteg i skolan i relation till sina studieförutsättningar samt i hög och ökande grad når högskoleexamen, medan (2) de sociala och kulturella avstånden mellan unga med olika bakgrund är stora. Selektiviteten gäller också ursprungsregion, där de sociala och kulturella avstånden mellan unga med svenskt och utländskt ursprung är särskilt framträdande när de senare har en bakgrund i länder i Mellanöstern och Afrika. Som vi diskuterar i kapitel 10 är detta inte underligt med tanke på den stora socioekonomiska och kulturella distans som finns mellan Sverige och många av immigranternas vanligaste ursprungsländer. Men redan här vill vi påminna om att vi oftast pratar om genomsnittsskillnader mellan grupper. Inom dessa grupper finns som regel en stor variation, och man kan inte utifrån en gruppens genomsnitt dra slutsatser om enskilda individer.

Ett begrepp som relaterar till frågan om olika typer av integration är 'parallella samhällen', som har tagit plats i integrationsdiskussionen. Ibland likställs parallella samhällen med det som av polisen definieras som 'utsatta områden', det vill säga områden med "låg socioekonomisk status där kriminella har en inverkan på lokalsamhället" (Polismyndigheten 2021). I sådana områden bor mer än en halv miljon människor, och en stor majoritet har utländsk bakgrund. Unga med utländsk bakgrund växer betydligt oftare än andra upp i dessa områden, vilket leder till ojämlika villkor i termer av trygghet och frihet att forma sitt vuxenliv. Problemet med utsatta områden är alltså relevant för integrationsfrågan, men vi har inte själva studerat detta närmare.

På basis av våra resultat vill vi dock belysa en mindre extrem form av uppdelning bland unga i Sverige i dag. Man skulle – i kontrast till det entydigt negativt laddade begreppet parallellsamhälle – kunna kalla det för ett *separerat samhälle*, och 'separerat' ska då inte förstås som något normativt eller antagonistiskt, utan bara som en beskrivning av att unga med bakgrund i olika länder lever åtskilda och på flera sätt olika liv. Det separerade bygger inte på en enda faktor utan på en kombination av stark boendesegregation, stora skillnader i risken att växa upp i fattigdom och socioekonomiskt utanförskap, en omfattande etnisk parbildning samt stora och i många stycken bestående skillnader i religiositet och värderingar. Uttrycket 'separerat' ska inte heller tolkas som någon tudelning, utan ett antal olika grupper kan dela socioekonomiska egenskaper och bostadsområden men vara åtskilda såväl socialt som kulturellt. Det finns också motkrafter till det separerade samhället, exempelvis tvärkulturella vänskapsband och mellanetniska parbildningar i flera grupper, frånvaron av stora och marginaliserade etniska enklaver trots stark segregation samt en stor blandning av unga med olika bakgrund i gymnasie- respektive universitets- och högskoleutbildning.

Den selektiva integrationen rymmer en dynamisk potential, nämligen att den strukturella integrationen kan slå in en kil i det separerade samhället. En inte osannolik utveckling är att med växande representation på arbetsmarknaden av personer med utländsk bakgrund, också i yrken som kräver lång utbildning, så kommer – förutsatt att den etniska diskrimineringen inte är alltför stark – kontaktytorna mellan olika grupper att öka. Detta skulle kunna leda till ökad integration också i andra avseenden, exempelvis fler mellanetniska parbildningar och en minskad boendesegregation när allt fler med utländsk bakgrund har stabil sysselsättning och goda inkomster. Det sannolika är dock att skillnader i religiositet och vissa värderingar kommer att kvarstå och hämma social integration – och i värsta fall förståelsen mellan olika grupper, med risk för bestående fördomar.

Vid sidan av den huvudfära som representerar strukturell integration i kombination med ett separerat samhälle finns en klar risk för en etniskt präglad marginalisering, med en hög överrepresentation av unga med utländsk bakgrund bland dem med låg eller ofullbordad utbildning. Med högre risker att hamna i utanförskap och brottslighet kan en del av dessa komma att leva sina liv separerat inte bara i relation till dem med svensk bakgrund utan också i relation till samhället i stort.

Sammanfattning: Detaljerna

Strukturell integration

Boendesegregation: Unga med utländsk bakgrund – för definitioner av 'utländsk', 'svensk' och andra centrala begrepp, se Faktaruta 1 på s. 28–29 – bor i genomsnitt i ett bostadsområde där andelen personer med utländsk bakgrund utgör drygt 40%. Motsvarande andel för unga med svensk bakgrund är 14%. Inom gruppen med utländskt ursprung finns en stor variation – till exempel bor unga med bakgrund i länder i Afrika och Mellanöstern i genomsnitt i områden med särskilt höga andelar personer med utländsk bakgrund.

Skolmiljö: Vi hittar nästan inga skillnader i skolresurser eller skolklimat mellan elever med svensk och utländsk bakgrund. I skolor där många har utländsk bakgrund är engagemanget högt och ambitionerna mycket höga. Däremot är dessa skolor rörigare, med mer störningsmoment, som dock för det mesta gäller lättare saker som för sen ankomst och ovårdat språk, medan tyngre problem som fysiskt våld och förekomst av vapen och fusk är ovanliga. Elevsammansättningen skiljer sig kraftigt mellan skolor, och unga med utländsk bakgrund har i genomsnitt fler klasskamrater från resurssvaga hem. På det hela taget har skolornas olika karakteristika inte några stora effekter på skillnader i betyg eller studieval. Kvalitetsskillnader mellan grundskolor bidrar på detta sätt bara marginellt till skillnader mellan elever med svensk och elever med utländsk bakgrund när det gäller utbildningskarriären.

Ekonomi: Unga med utländsk bakgrund bor i familjer med lägre inkomst, som i större utsträckning behöver ekonomiskt bistånd för sin försörjning. Fattigdomen har också blivit allt mer koncentrerad till dessa familjer. Dessa skillnader återspeglas inte i ungas egna ekonomiska standard i de tidiga tonåren – unga med svensk och unga med utländsk bakgrund har ungefär samma tillgång till kontantmarginal och pengar för att delta i aktiviteter med vänner. I de senare tonåren och de tidiga vuxenåren har unga med utländsk bakgrund lägre inkomster och sämre egen ekonomi än unga med svensk bakgrund, men inkomstskillnaderna vid 30 års ålder är inte så stora – och väsentligt mindre än i föräldragenerationen.

Grundskola: Unga med utländsk bakgrund anstränger sig mer i skolan och ser mycket oftare sin utbildning som viktig. De lägger mer tid på läxor än unga med svensk bakgrund, och vid 14 års ålder uttrycker de oftare en vilja att studera på universitet. Trots detta har de lägre betyg i skolan än barn till svenskfödda föräldrar, vilket inte tycks bero på diskriminering utan på skillnader i studieförutsättningar. En allvarlig konsekvens av de låga betygen är att relativt många unga med utländsk bakgrund saknar behörighet till ett nationellt program på gymnasiet.

Gymnasium: De högre utbildningsaspirationerna yttrar sig i att unga med utländsk bakgrund väljer studieförberedande program på gymnasiet i betydligt högre utsträckning än barn till svenskfödda på samma betygsnivå. Genomströmningen är dock lägre bland unga med utländsk bakgrund, vilket bara i liten grad förklaras av att de gick in i gymnasiet med lägre betyg. Denna grupp är också kraftigt underrepresenterade på yrkesutbildningar. Vi visar dock att en styrning av unga med lägre betyg till yrkesutbildningar sannolikt inte skulle förändra gruppskillnaderna i andelen som når gymnasieexamen.

Universitet och högskola: Efter gymnasiet går unga med utländsk bakgrund i högre grad än andra över till universitet eller högskola. Det gäller både dem som gått högskoleförberedande gymnasieprogram och dem som gått yrkesprogram. Andelen med universitets- eller högskoleexamen är ungefär lika hög bland unga med svensk respektive utländsk bakgrund. Så har det inte alltid varit. I kohorter födda på 1970-talet hade unga

med utländsk bakgrund betydligt lägre andelar, för dem som är födda på 1980-talet minskade detta gap kraftigt och i vår 1996-kohort tycks det alltså vara utraderat.

Högsta uppnådda utbildningsnivå: Vi ser alltså två motverkande krafter. Unga med utländsk bakgrund har i genomsnitt lägre betyg i grundskolan och fler lämnar skolan tidigt. Men de är samtidigt oftare än andra unga målmedvetna, ambitiösa och jobbar hårdare. De har också högre aspirationer både mätt som förväntningar på framtiden och som högre övergångssannolikheter till högre utbildning vid givna betyg. Resultatet av detta är en tudelad fördelning, där vi inte ser någon nackdel i toppen av utbildningsfördelningen, men en uttalad nackdel i botten. En oroväckande hög andel unga med utländsk bakgrund, särskilt de som invandrat efter åtta års ålder, uppnår inte en gymnasieutbildning (och många når inte ens behörighet att påbörja ett nationellt gymnasieprogram).

Sysselsättning: Av dem som gått yrkesprogram är det en hög andel som etablerar sig ganska snabbt på arbetsmarknaden, men unga med utländsk bakgrund har svårare att etablera sig efter genomgången yrkesutbildning. Detta gäller särskilt för män som gått yrkesprogram med inriktning mot mansdominerade yrken. Diskriminering skulle kunna vara en orsak till detta. Inkomstskillnaderna vid 30 års ålder (för kohorten födda 1989) är dock totalt sett små, men med en överrepresentation i de lägsta inkomstdecilerna för dem med utländsk bakgrund.

Social integration

Kontakt mellan grupper: Det finns ingen social klyfta mellan barn till utrikesfödda och barn till svenskfödda i grundskolan. Många unga med svensk respektive utländsk bakgrund umgås med varandra i skolan och en hel del (men betydligt färre) har vänner över denna gräns. Vänskap mellan unga med svensk och utländsk bakgrund är betydligt vanligare när de strukturella omständigheterna är gynnsamma, det vill säga när den etniska koncentrationen är måttlig. Högstadiel elever med svensk bakgrund som går i skolor där de flesta andra också har det har sällan vänner med utländsk bakgrund.

Etnisk social preferens: Givet hur sannolikt det är att bli vän med någon från en annan etnisk grupp utifrån hur många man har omkring sig ('möjlighetsstrukturen'), så finns det i nästan alla grupper en ganska stark tendens att söka sig till dem med liknande kulturell bakgrund. Denna 'ingrupspreferens' är dock relativt svag bland unga med svensk bakgrund, så vi finner inget stöd för att unga från majoritetsgruppen isolerar sig eller har särskilt svårt att bryta mellanetniska sociala barriärer. Skillnaden i mellanetniska kontakter varierar kraftigt mellan grupper med bakgrund i olika regioner, vilket påminner oss om att 'unga med utländsk bakgrund' är en heterogen grupp.

Etniska partnerval: Att gifta sig eller vara samboende med någon från en annan etnisk bakgrund är en klassisk indikator på social integration. Men medan många från våra grannländer och en hel del från övriga Europa har partners med svensk bakgrund, är detta mycket ovanligt bland dem som har sitt ursprung i länder i Mellanöstern eller Afrika. Bland samboende kvinnor är det bara 10–14 % i sex av de vanligaste ursprungsländerna som har en partner med svensk bakgrund – bland män är andelen dubbelt så hög. Denna svaga mellanetniska partnerbildning kommer att ha konsekvenser även för integrationen i nästa generation och kan till exempel påverka språk och nätverk.

Negativa sociala relationer: Risken att bli mobbad, att inte ha några vänner och att vara föremål för social uteslutning är relativt låg för både unga med utrikesfödda och unga med svenskfödda föräldrar. Två saker sticker ut: de som nyligen flyttat till Sverige är oftare socialt isolerade, och både mobbning och mer subtil social uteslutning varierar med sammansättningen i skolklasserna – unga med svensk bakgrund är något mer utsatta i klasser där många har utländsk bakgrund och vice versa.

Familj och socialt kapital: Utlandsfödda föräldrar från vissa regioner (t.ex. Afrika) har höga skilsmässotal medan andra (t.ex. Mellanöstern) har låga. Växelvis boende, som gäller för hälften av alla separerade familjer med svensk bakgrund, förekommer mycket sällan i familjer med utlandsfödda föräldrar. Dessa utövar något större kontroll över sina barns göranden och låtanden, och familjer med utländsk bakgrund har i genomsnitt en

något starkare sammanhållning. Överlag har familjer med utländsk bakgrund lägre 'socialt kapital', uppfattat som kontakter med barnens vänner och deras föräldrar.

Diskriminering: När de unga i vår studie var i 14-årsåldern fann vi ingen systematisk och bara en svag etnisk snedvridning när det gäller upplevelsen av att vara orättvist behandlad (på fyra olika arenor: i skolan; i kollektivtrafiken; på uteställen; av polis och vakter). I 19-årsåldern upplever unga med olika bakgrund ungefär lika mycket orättvis behandling mer generellt, men unga med utländsk bakgrund upplever sig oftare orättvist behandlade på grund av nationell eller etnisk bakgrund. Vi finner ingen diskriminering vad gäller betygssättning i grundskolan. Detta betyder förstås inte att unga med utländsk bakgrund inte kommer att möta diskriminering senare i livet, exempelvis på bostads- och arbetsmarknaden.

Gruppfördomar: Attityder till andra grupper är övervägande positiva. Ungdomar med svensk bakgrund har något oftare negativa attityder gentemot utrikesfödda från icke-europeiska än från europeiska länder, men ingen enskild etnicitet eller nationalitet sticker ut. Farhågan om ett utbrett svenskhät bland unga med utländsk bakgrund finner inget stöd i våra analyser; tvärtom har unga med utländsk bakgrund i genomsnitt en mycket positiv bild av majoritetsbefolkningen. Ett tänkvärt resultat är att unga med utländsk bakgrund i ungefär samma utsträckning som unga med svensk bakgrund har negativa attityder till andra utländska grupper. Fördomar mellan olika etniska grupper visar ett komplext mönster och understryker hur mångkulturellt det svenska samhället är.

Kulturell integration

Etnisk identifiering: Unga med utländsk bakgrund identifierar sig mindre med Sverige än unga med svensk bakgrund, men benägenheten att identifiera sig med Sverige ökar mellan generationer och med ålder. Ungefär två tredjedelar av dem som själva fötts i Sverige av utrikesfödda föräldrar rapporterar "ganska" eller "mycket stor" identifikation med Sverige. Med åldern ökar också benägenheten att identifiera sig både med svensk och

med en annan bakgrund, vilket visar att integration kan ske till en dubbel etnicitet, så kallad 'bindestrecksetnicitet'.

Språk: Unga med utländsk bakgrund har lägre resultat på språktest och en lägre självskattad kompetens i svenska språket. Detta gäller även unga som fötts i Sverige.

Religion och religiositet: Detta är den domän där unga med utländsk bakgrund skiljer sig mest från unga med svensk bakgrund. Nära hälften med utländsk bakgrund i vår kohort identifierar sig som muslimer och ungefär en tredjedel som kristna, medan 41 % av unga med svensk bakgrund säger att de inte tillhör någon religion och 57 % identifierar sig som kristna. Men det är främst religiositeten (mätt som hur viktig religionen är för de unga) som skiljer ut sig; den är mycket starkare bland unga med utländsk bakgrund, även när de själva är födda i Sverige. Totalt är det 70–75 % av dem med utländsk bakgrund som menar att religionen är ganska eller mycket viktig för dem, medan motsvarande siffra för unga med svensk bakgrund är 14 %. Religiositeten minskar överlag mellan 14 och 19 års ålder, men den minskar lika mycket bland unga med svensk som med utländsk bakgrund, så skillnaden mellan dem är oförändrad.

Värderingar och attityder: Näst efter religiositeten är andra attityder och värderingar det som mest skiljer de unga i vår studie. Slutsatsen om sådana skillnader bygger på frågor om inställning till familj och sexualitet, om jämställdhet mellan könen, anpassning till svenskars respektive utrikesföddas kultur, acceptans för våld och synen på integration. Särskilt stora skillnader är det i frågor om abort och homosexualitet, men även synen på jämställdhet och acceptansen för våld skiljer sig påtagligt åt. Den grupp som utmärker sig på alla dessa punkter är flickor med svensk bakgrund; de är liberala i frågor om familj och sexualitet, starkt positiva till jämställdhet och negativa till våld. Skillnaden mot pojkar med bakgrund i länder i Mellanöstern och Afrika är stor (fast dessa medelvärdesskillnader rymmer givetvis variation mellan individer). Vad gäller attityder hittar vi en tendens till integration: unga med utländsk bakgrund som är födda i Sverige har, i jämförelse med dem som själva invandrat, värderingar som i genomsnitt ligger något närmare genomsnittet bland unga

med svensk bakgrund. Ungdomar blir överlag mer liberala mellan 14 och 19 års ålder, men gruppskillnaderna förändras inte märkbart.

Politisk integration

Politik: Bland unga med svensk bakgrund är valdeltagandet mycket högt – 90 % av dem anger att de röstade i 2014 års riksdagsval. Unga med utländsk bakgrund uppvisar betydligt lägre siffror, men däremot har de i genomsnitt större politiskt intresse, även för svensk politik, än unga med svensk bakgrund och är minst lika samhällsengagerade.

Adaption, framtidstro och hälsa

När det gäller ungdomars psykiska välbefinnande, självkänsla, framtidstro, självskattade hälsa och livstillfredsställelse finns det få och små skillnader mellan dem med svenskt och utländskt ursprung. Däremot finns det en nackdel för unga födda i Sverige med utrikesfödda föräldrar i dödlighet, vilken dock är extremt låg i unga år. Det är värt att framhålla hur hög framtidstron är bland unga med utländsk bakgrund; hela 90 % av dem tror att de kommer att få det bra i framtiden, och utbildningsaspirationerna såväl som tron på en bra ekonomisk framtid är rentav något högre än för unga i majoritetsbefolkningen.

1. Frågan om integration lika viktig som svår

En omfattande internationell migration har under de senaste decennierna förändrat många västerländska samhällen på ett genomgripande sätt. Immigrationen till Sverige bestod före 1980-talet mest av arbetskraftsinvandrare från nordiska grannländer och Sydeuropa, med enstaka flyktingströmmar, exempelvis från Ungern, Tjeckoslovakien, Polen och Chile. Denna invandring har både ändrat skepnad och ökat kraftigt. Idag hör Sverige till de västländer som har högst andel utlandsfödda – närmare 20 %. Bland dem som är i åldern 35 till 40 år är 34 % av alla svenskar utlandsfödda, det vill säga de har själva invandrat till Sverige. Utöver detta finns också en växande andel som är födda i Sverige av utlandsfödda föräldrar – 2020 hade 26 % av alla barn mellan 0 och 15 år två utrikesfödda föräldrar (SCB 2022).

Med den snabbt ökande andelen med bakgrund i andra länder, och det samtidigt ökade inslaget av personer som fått asyl eller kommit av humanitära skäl från fattigare och kulturellt annorlunda delar av världen, har integrationsfrågan blivit allt mer debatterad och politiserad. Faktum är att integration/immigration, trots coronaepidemi och klimatkris, är den fråga som av flest svenskar rankades som den viktigaste samhällsfrågan år 2020 (Martinsson & Andersson 2021:40). Kan vi erbjuda personer som invandrat chansen till ett värdigt liv på lika villkor som majoritetsbefolkningen? Kommer utrikesfödda, och deras barn, att bli integrerade i det svenska samhället och i så fall på vilket sätt? Har utvecklingen istället, med Janne Josefssons ord, redan lett till en ”social, ekonomisk och etnisk apartheid”?¹ I värsta fall,

1. Citatet är från Janne Josefssons betraktelse över politikens roll för utveckling-

menar vissa, kan vi hamna i en situation med en permanent etnisk underklass, som reproduceras generation efter generation, liknande den situation som afroamerikaner har i många amerikanska städer. Särskilt oroande i detta avseende är ökningen av skjutningar och annat grovt våld i gängmiljöer och utsatta områden, där polismyndigheten också pekat på ”ökad migration och bristande integration” som bidragande orsaker.²

I Sverige, liksom i många andra länder, har frågan om integration kopplats till den om invandringens omfattning och form. Dessutom har integrationsfrågan en stark koppling till frågan om socioekonomisk ojämlikhet och jämlikhet i chanser, liksom till frågan om kulturella värderingar som jämställdhet och tolerans. Både positiva och negativa argument ventileras i debatterna om dessa frågor, och tyvärr förs dessa debatter ofta i ett högt tonläge från låsta positioner. Kanske är både förhoppningar och farhågor överdrivna – som medborgare får man lätt en massmedialt påverkad svartvit bild och det kan vara svårt att skapa sig en helhetssyn och en nykter bild av situationen. Det blir inte lättare av att många som har starka åsikter har svag bevisföring.

Hur utvecklas då integrationen? Bland människor i allmänhet, i den offentliga debatten, liksom bland de politiska partierna, finns det många som är bekymrade och många som är obekymrade över denna fråga och det är inte lätt att säga vilka av dessa som har den bästa verklighetsförankringen. I både politiska och allmänna diskussioner om integration tycks det ofta saknas en gemensam grund i form av robusta, empiriska fakta. Så länge debatten förs genom framhävandet av enstaka fall, anekdotiska belägg eller känslor finns ingen utsikt att få en korrekt uppfattning om hur det förhåller sig. Fakta är centrala för att undanröja ideologiskt betingad populism, samtidigt som fakta aldrig kan lösa alla frågor om integration – många av dem är i sista instans filosofiska och ideologiska. Vi hoppas att ett gott kunskapsunderlag kan bidra till att förankra bilden av en komplex verklighet och belysa flera av de avvägningar – ofta svåra dilemman – som politiker ofta står inför men sällan redogör för. Stark övertygelse utan fakta är ingen bra underlagskombination för politiker som ska fatta avgörande beslut, oavsett inställning och partifärg.

en i Sverige, i *Dagens Nyheter* 2021-11-11.

2. Rikspolischef Anders Thornberg, tal vid Folk och försvars rikskonferens, 2022-01-11.

I denna bok vill vi ge ett väl underbyggt bidrag till kunskapen om integration i Sverige. Vår huvudstrategi är att följa ungdomar såväl med svensk som med utländsk bakgrund mellan 14 och 23 års ålder, men vi kompletterar också denna med analyser av skillnader mellan födelsekohorter, samt mellan föräldrar och barn. Vi studerar integrationen över ett brett fält, allt från segregation och utbildning till vänskapsrelationer och attityder till jämställdhet. Vi frågar oss hur möjligheter, villkor, värderingar och socialt liv skiljer sig mellan unga med svensk och utländsk bakgrund – och vi undersöker om eventuella olikheter tenderar att minska med tiden som unga med utländsk bakgrund vistas i Sverige.

Att vi studerar ungdomar utgör en avgränsning av frågan, men en som lätt låter sig motiveras. Ungas integration berör ett Sverige i nära framtid, och deras erfarenheter och livssituation kommer att påverka landet för lång tid framöver. Detta sträcker sig utöver deras egen livshistoria till nästa generation, bland annat via de värderingar som de överför till sina egna barn, liksom de sociala och materiella villkor som kommer att präglade dessa barns uppväxt.

När det gäller likhet i möjligheter att forma sitt liv brukar det ofta framhållas att de med utlandsfödda föräldrar inte själva valt att migrera, så från deras utgångspunkt är skillnader i möjligheter lättare att definiera som ojämlikhet. Deras föräldrar kan dock ha vägt för- och nackdelar med migrationen, varför konsekvenser av vuxnas val att emigrera är mer svårbedömda. De kan ha varit beredda att ta en underordnad socioekonomisk position för att få förbättrade absoluta levnadsvillkor och för att barnen ska få ökade möjligheter till ett bra liv. Siffror från Världsbanken visar att möjligheterna till socioekonomiskt avancemang mellan generationerna är betydligt lägre i de länder som många immigranter i Sverige kommer från (Narayan m.fl. 2018).

Det finns alltså en stor poäng med att studera ungdomars integration, och det finns en stor poäng med att jämföra unga som själva fötts och vuxit upp i Sverige men vars föräldrar har olika ursprung. Skillnader mellan unga med olika bakgrund i denna grupp har särskilt stor bäring på integrationens framtid och möjligheter.

För- och nackdelar med att analysera grupper

Som integrationsforskare kan man ställa sig frågan om det är bra eller inte – kanske rent av skadligt – att redovisa resultat med indelningar i grupper, till

exempel med människor indelade efter sina eller föräldrarnas födelseländer eller födelseregioner (som är det vi använder). Man kan säga att en sådan redovisning – oavsett om den sker i forskningen, journalistiken eller den allmänna debatten – uttalat eller outtalat baseras på en avvägning mellan risk och nytta. En risk är att man genom att redovisa resultat efter grupper samtidigt manifesterar dessa grupper i läsarens medvetande och bidrar till en föreställning om att de är homogena. I så fall kan man på ett oönskat sätt bidra till att förmedla stereotyper.

Som motvikt till riskerna finns nyttan. Det finns först en generell poäng som gäller alla kategorier – till exempel kön, ålder och samhällsklass – som används i forskning eller olika typer av redovisningar (offentlig statistik, media m.m.). Om vi inte använder kategorier kan vi inte studera skillnader, exempelvis ojämlikhet, och vi kan inte studera förändring av gruppskillnader över tid. Det innebär att det skulle vara närmast omöjligt att beskriva – eller förstå – samhällsutvecklingen. Människor skulle i en sådan situation vara hänvisade till gissningar, rykten eller utsagor av förmenta auktoriteter, och det skulle ganska säkert bli resursstarka (eller högljudda) människor och grupper som då skulle dominera bilden av samhället och dess utveckling. Kunskap kan vara makt men också upplysning och ett medel för emancipation.

Man kan hålla med om den generella poängen men mena att användandet av grupper baserade på etnicitet eller nationalitet är ett specialfall. Främlingsfientliga krafter kan utnyttja sådan information för att förtala eller peka ut olika nationaliteter. Läsare kan bilda sig stereotypa föreställningar om grupper, vilket kan leda till fördomar och diskriminering. Det går inte att utesluta sådana risker, men precis som i det allmänna fallet finns en nyttoavvägning och en risk med att *inte* nämna grupper, och den är uppenbar i fallet med immigranter och etniska minoriteter – främlingsfientliga grupper kommer oavsett tillgång till korrekta beskrivningar att hävda att vissa grupper är överrepresenterade i något ofördelaktigt avseende (diskussionerna om skillnader i brottslighet är ett exempel). Men till detta kommer flera ytterligare argument. Ett är att också stödjande politik kan baseras på uppgifter om gruppskillnader – särskilt utsatta grupper kan identifieras. Det finns ett uppenbart värde i att studera diskriminering mot enskilda grupper och förändringen i den, liksom vilka grupper som är mer eller mindre fattiga, utsatta för brott eller trångbodda. Det är nästan onödigt att påpeka att hela frågan om integration – som vi ovan redogjort vår syn på vikten av

– skulle vara närmast poänglös att diskutera utan att kunna redovisa resultat för olika kategorier.

Att studera integration utan att särskilja grupper med olika etnicitet eller nationalitet är också etiskt problematiskt på ett annat sätt. En enkel indelning i svensk respektive utländsk bakgrund återskapar en dikotomi som visserligen kan ha analytiskt intresse, men som utgår ifrån ett majoritetsperspektiv som klumpar ihop alla 'de andra' som inte är som 'vi svenskar'. Det ryms en enorm heterogenitet i gruppen med utländsk bakgrund, som helt osynliggörs om vi bara definierar grupper utifrån en icke-svenskhet. Immigranter definierar sig inte heller själva i första hand som invandrare, utan som exempelvis somalier, serber eller syrier – den mer precisa etniska identiteten är den centrala (Esaiasson 2020). Här finns dock en begränsning i de flesta datamaterial, eftersom etnicitet ofta måste approximeras av nationalitet (se Faktaruta 1 på nästa uppslag), och eftersom man ofta har för små grupper med enskilda nationaliteter eller etniciteter för att kunna uttala sig om mönster på den nivån. I denna bok redovisar vi i de flesta fall resultat uppdelat på ursprungsregioner (t.ex. Östeuropa, Mellanöstern), men när det är praktiskt möjligt särredovisar vi ibland enskilda länder.

Slutligen är det för de flesta forskare av vikt att ha ett fullständigt kunskapsunderlag eftersom det är på ett sådant vi bygger förståelsen av samhällsutvecklingen, av relationer mellan grupper och av ojämlikhet. Med en sådan principiell ståndpunkt måste man då redovisa resultat även när de riskerar att framställa en utsatt grupp som annorlunda, eller till och med i dålig dager. Alternativet vore att stärka främlingsfientliga krafter genom att ge dem rätt i att 'sanningen mörkas' (av forskare, media eller politiker).

Vi respekterar dem som har betänkligheter inför att redovisa integration efter grupper, men vi delar inte deras åsikt. Det är dock viktigt att i detta sammanhang – och vi kommer att upprepa det – tänka på att i de fall där vi redovisar genomsnittsskillnader mellan grupper så finns det nästan alltid en stor individvariation. Det är varken tillrädligt eller korrekt att karakterisera alla individer i en grupp efter gruppens genomsnitts- eller typvärde på olika egenskaper. För att göra rättvisa åt variationen inom grupper visar vi ibland – men av utrymmesskäl inte alltid – hela fördelningar.

FAKTARUTA 1: Om ord och begrepp

I kapitel 1 beskrivs mer utförligt hur vi definierar *integration*, för att ha en enkel och lättbegriplig term för likhet i utfall i de grupper vi studerar. Integration är även den term som används av Statistiska Centralbyrån (SCB) i samma syfte. Det är också ett vedertaget uttryck i politiken och i den allmänna debatten (t.ex. 'integrationspolitik').

När vi jämför villkor och utfall för olika grupper behöver vi också ha ord för dessa grupper. Hur ska vi beteckna den grupp som fötts i ett annat land och flyttat till Sverige, och vilken term ska vi använda för att beteckna deras barn?

SCB använder termerna *utrikes födda*, *födda i Sverige med utländsk bakgrund* och *födda i Sverige med svensk bakgrund*. Dessa är dock klumpiga att använda i löpande text. Vi har utgått från SCB:s princip men valt termer som förutom att vara entydiga och beskrivande också är tillräckligt korta för att fungera i löpande text. Till skillnad från en del akademiska termer är de också lättbegripliga och därmed inkluderande för en bred allmänhet.

- *Utrikesfödd*: Är född i ett annat land än Sverige (vanligaste länderna i vårt huvudsakliga datamaterial beskrivs i Tabell B2.1 i Bilaga, Kap. 2).
- *Svenskfödd*: Är född i Sverige.
- *Utländsk bakgrund (ursprung/härkomst) (UB)*: Är utrikesfödd av utrikesfödda föräldrar eller är svenskfödd med utrikesfödda föräldrar (dvs. ingen förälder är född i Sverige). I tabeller och figurer använder vi ibland förkortningen UF, som står för 'utrikesfödda föräldrar' (jfr SCB 2002).
- *Svensk bakgrund (ursprung/härkomst)*: Har minst en svenskfödd förälder. I figurer använder vi ibland förkortningen SVF, som står för 'svenskfödda föräldrar'. Vi använder också begreppet 'majoritetsbefolkningen' som en synonym, för att variera språket (jfr SCB 2002).

För att kunna beskriva skillnaden inom gruppen med utländsk bakgrund mellan dem som är utrikesfödda och dem som är svenskfödda använder vi följande termer:

- *Generation 1*: Synonymt med utrikesfödd.
- *Generation 2*: Är född i Sverige och har utrikesfödda föräldrar (ingen förälder är född i Sverige).

Notera att vi inte använder det ofta nyttjade begreppet 'andra generationens invandrare', eftersom vi ser det som missvisande: de som definieras som generation 2 har ju inte invandrat (se Ds 2000:43). Man skulle kunna använda 'andra generationens svenskar', men den framstår inte som intuitiv.

Att ha en term för denna grupp är viktigt för att kunna särskilja den från gruppen med svenskfödda föräldrar, eftersom vi annars inte kan synliggöra att de på många områden har olika förutsättningar och villkor. Att numrera i termer av första och andra generationen följer en logisk och ofta använd princip om vilka i en släkt eller familj som först invandrade och används också (med något varierande formuleringar) i internationell forskning. Vi har valt att inte studera generation 3 (eller någon annan form mellan 2 och 3), främst för att Sveriges invandringshistorik gör att det bara finns få unga i denna kategori i vår födelsekohort. I vissa analyser använder vi *generation 1, sen/tidig* för att särskilja dem som immigrerade till Sverige i unga år (före nio års ålder). Den tidiga generation 1, som kom till Sverige i unga år, motsvarar det som i den internationella forskningen ofta benämns generation 1,5.

- *Etnicitet/etnisk*: I litteraturen som rör grupper med utländsk härkomst används ofta termerna etnicitet respektive etnisk, trots att det ofta markeras att man inte har tillräckliga uppgifter för att definiera dem (det är svårt, och det bästa sättet är troligen att använda en subjektiv definition uppgiven av dem det gäller). I en löpande text behövs ofta en term av detta slag; vi kan exempelvis tala om etniska skillnader, eller att etnicitet inte verkar betyda något för ett utfall. Vi har valt att använda dessa termer sparsamt. För oss är det ett sätt att uttrycka skillnaden mellan grupper av utlandsfödda definierade antingen genom födelseland (t.ex. Irak) eller geografisk region (t.ex. Mellanöstern), trots att det helt säkert finns grupper med olika etnisk identitet inom dessa grupper. Notera att när termerna används räknas även svensk bakgrund som en etnicitet.

Vi använder olika grupperingar av ursprungsländer för dem med utländsk bakgrund, beroende på datamaterial och typ av analys. Här är de vanligast förekommande grupperingarna och de förkortningar vi använder (jfr Tabell B2.1 i Bilaga, Kap. 2):

- *NVS Europa*: Nord-, Väst och Sydeuropa är hela Europa utom Östeuropa
- *Östeuropa*: länder inom den forna Sovjetsfären, utom Östtyskland
- *MENA+*: Mellanöstern och Nordafrika plus Afghanistan och Pakistan (domineras av Mellanöstern)
- *VSÖ Afrika*: övriga Afrika, domineras av Somalia, Etiopien och Eritrea
- *Asien*: Asien utom Mellanöstern

Integration bör mätas i flera dimensioner

Med integration menar människor ofta olika saker. Ibland kan man få uppfattningen att integration enbart handlar om sysselsättning eller brottslighet eller kanske boendesegregation. Men integrationen har flera dimensioner och man måste därför ha en bred ansats när den ska studeras. Det är uppenbart att en sådan ansats bör innehålla arbetsmarknadsrelaterade mått, liksom frågor om språk, sociala band och värderingar. Exakt vad som behövs för en heltäckande bild av integrationen är dock inte lätt att säga, och det finns inget gångbart teoretiskt sätt att bestämma detta. Vår utgångspunkt är en indelning i *strukturell* integration (som innefattar främst boende, utbildning och arbetsmarknadsfrågor), *social* integration (som främst handlar om sociala relationer, familj och nätverk), *kulturell* integration (som bl.a. rör religion, värderingar och identifikation) och *politisk* integration (deltagande i allmänna val, politiskt intresse, samhällsengagemang m.m.). Denna typ av indelning har stöd i överväganden som gjorts i tidigare forskning (t.ex. Kalter m.fl. 2018) och den täcker in det allra mesta som brukar diskuteras i ämnet.

Den *strukturella* dimensionen av integration är relativt väl dokumenterad för Sverige, till exempel när det gäller utbildning, sysselsättning, arbetslöshet, inkomster, fattigdom och boendesegregation. En anledning till att vi har ett jämförelsevis gott faktaunderlag på dessa områden är att Sverige har data insamlade för administrativa ändamål (registerdata) av hög kvalitet, något som vi också utnyttjar. Det är utmärkt att vi har sådana data, eftersom det klargör utvecklingen för en fundamental aspekt av integration. Men integration handlar om mycket mer än utbildning, sysselsättning och inkomster, trots att de är viktiga. Hur går den *sociala* integrationen? Umgås barn och ungdomar med och utan utländsk bakgrund med varandra? Har de vänner eller partners med bakgrund i andra länder och kulturer? Har majoritetsbefolkningen en mer negativ syn på vissa grupper med utländsk bakgrund? Gror ett svensktat bland de segregerade förörternas barn?

Om dessa områden finns inte mycket kunskap, även om siffror på boende- och skolsegregation talar för att det kan finnas en djup klyfta när det gäller sociala relationer och vänskapsband. Men för att veta hur det förhåller sig måste vi ha empiriska data över vänskapsrelationer, umgängesmönster och partnerval. Vi måste också göra oss besväret att faktiskt fråga ungdomar själva om deras situation – deras vänner och sociala fritidsaktiviteter. Vi be-

höver dessutom fråga många, eftersom vi vill ha tillräcklig information för att kunna uttala oss med rimlig säkerhet om grupperna som helhet, och för att vi ska kunna studera undergrupper, exempelvis de som varit i Sverige olika länge och de som har bakgrund i olika länder eller regioner.

Mycket av den vardagliga diskussionen om integration berör något som är lika sällan studerat som den sociala dimensionen, nämligen den *kulturella*. Särskilt de som är kritiska till invandring menar att människor från andra kulturer för med sig och håller fast vid värderingar och attityder som står långt från dem som är vanliga i Sverige. Även om det kan vara svårt att förteckna specifikt svenska attityder kan man, som vi gör i denna bok, jämföra genomsnitt och fördelningar för attityder och värderingar mellan unga med svensk och utländsk bakgrund. Som en nyckelfråga inom integrationsforskningen i Europa betraktas religionen och religiositeten, kanske mest för att de är så nära kopplade till normer, attityder och beteenden. Dessutom kan man, vilket är vanligt i den internationella forskningen, fråga sig hur starkt utrikesfödda och barn till utrikesfödda identifierar sig med det land de kommit till. En annan viktig indikator på kulturell integration, av stor praktisk betydelse, är kunskaper i svenska språket. Detta gäller förstas särskilt dem som invandrat själva, även om farhågor för bristande språkkunskaper också har rests för dem som är födda i Sverige av utrikesfödda föräldrar, särskilt i segregerade områden och i perspektivet av ett mångkulturellt medieutbud.

Den *politiska* integrationen ses ibland som en del av den kulturella, men har en särställning genom att politiken kan användas som verktyg för att förändra människors villkor, även i frågor som har att göra med integration – boendesegregation och diskriminering är två exempel. Det är alltså viktigt att utrikesfödda och deras barn är lika engagerade i politiken som andra och också är representerade bland valbara politiker. Vanliga indikatorer på politisk integration är, förutom deltagande i allmänna val och representation i politiska partier, politiskt intresse och samhällsengagemang, till exempel opinionsbildning.

Integrationsforskare brukar skilja på strukturell, social, kulturell och politisk integration, men det finns även en annan infallsvinkel, nämligen hur invandringen påverkar de individer som migrerar på ett mer psykologiskt plan. Denna dimension brukar kallas *adaption* eller ackulturation (se t.ex. Berry 1997), och vi ser den som ett komplement till de andra dimensionerna. Vad händer individer som byter kulturell miljö? Kan de hantera det väl

psykologiskt, eller uppstår stress eller andra former av negativa reaktioner? Klassiska mått i studier av adaption är normbrytande beteende och psykisk ohälsa, eftersom sådana fenomen ofta ses som negativa (stress)reaktioner. De indikerar så att säga en kollision mellan förutsättningar och förväntningar å ena sidan och verklighet å den andra. Framtidstro är en annan indikator som ligger nära begreppet adaption, och ett inte ovanligt narrativ framhåller utsattheten och hopplösheten bland unga i förorten. Man brukar säga att barn är anpassningsbara. Med stora skillnader mellan ursprungsland och destinationsland när det gäller socioekonomiska förhållanden, sociala normer och värderingar finns det dock all anledning att vara uppmärksam på hur unga med utländsk bakgrund mår under tonåren, en period när den psykiska ohälsan generellt sett ökar. Har de oftare än andra unga nervösa eller psykosomatiska besvär, eller visar de oftare utåtagerande beteende? Tappar unga med utländsk bakgrund modet och framtidstron när de möter det svenska samhället, och reagerar de med att sänka sina aspirationer?

De dimensioner av integration – strukturell, social, kulturell och politisk – som vi listat ovan strukturerar denna studie, med adaption som ett viktigt tillägg. Inom varje dimension har vi urskilt olika indikatorer som vi sedan mätt genom frågor till våra unga. Indikatorerna listas i Tabell 1.1 nedan. De är valda efter teoretiska överväganden, inspirerade av tidigare forskning och i viss mån av den allmänna debatten kring integrationsfrågor. Det finns förstås andra indikatorer som vi skulle ha kunnat ta med och vi hävdar inte att detta är något slags slutgiltig lista, även om vi menar att alla är viktiga aspekter av integration. Om man jämför vår ansats med den politiska och vetenskapliga diskussion som finns om integrationsfrågor, täcker listan in ovanligt mycket – inte minst inom de sociala och kulturella dimensionerna, där kunskapsbehovet är stort. Eftersom vår studie görs på och med unga är en del aspekter av integration mindre väl täckta, främst senare yrkes- och inkomstkarriärer.

Vi definierar integration som likhet

När vi nu har ringat in de områden som vi menar är centrala för att studera integration måste vi ha en strategi för att mäta denna. Vi vill kunna uttala oss om hur stark eller svag integrationen är, huruvida den ökar eller minskar och om integrationen är olika snabb i olika grupper, vilket kräver någon form av definition av begreppet integration. I forskningslitteraturen förekommer

olika definitioner, men vi ansluter oss till den som ser integration som *likhet mellan grupper* när det gäller (a) möjligheter och rättigheter, (b) sociala acceptans, sociala relationer och sociala nätverk samt (c) grundläggande värderingar (jfr Alba & Nee 1997; 2003; Jonsson, Kalter & van Tubergen 2018). En sådan definition överensstämmer också väl med de olika aspekterna av integration i Tabell 1.1. Det här betyder inte att vi kan tillämpa likhet som en princip för alla områden eller indikatorer som vi studerar. Frågan om social integration, framför allt, närmar vi oss med en mer eklektisk ansats; här handlar det till stor del om sociala relationer mellan grupper och om social interaktion, inte likhet. Likhet innebär förstås inte konformitet. Vi förväntar oss att det i alla grupper finns en ganska stor variation mellan individer i exempelvis utbildning, identitet och attityder. Integrationen handlar alltså om likhet på gruppnivå, inte individnivå.

Att utgå från likhet är inte självklart men är att föredra framför en alternativ definition där man sätter upp en svensk mall som invandrare ska an-

Tabell 1.1. Olika dimensioner av integration, samt indikatorer som studeras i rapporten (läs lodrätt)

Strukturell integration	Social integration	Kulturell integration	Politisk integration	Adaption
Boendesegregation	Familj och nätverk	Identifiering (med Sverige/annan etnisk grupp)	Röstning i allmänna val	Internaliserande problem
Skolkvalitet	Inter-etniskt umgänge	Språkkunskaper	Politiskt intresse	Externaliserande problem
Uppväxtfamiljens ekonomiska situation	Ingrupps-preferenser	Religion och religiositet	Opinionsbildning och samhälls-engagemang	Normbrytande beteende
Ungas egna ekonomiska resurser	Partnerval (dejting & sambo)	Attityder till familj och sexualitet		Framtidstro
Utbildning	Sociala aktiviteter på fritiden	Attityder till jämställdhet		Livstillfredsställelse
Sysselsättning	Mobbning	Inställning till våld		Självkänsla
	Diskriminering	Ömsesidig anpassning		Självskattad hälsa
	Attityder till andra grupper			Dödsrisker

passa sig till. I tidigare litteratur och politisk debatt användes (och används fortfarande i många länder) uttrycket 'assimilering', som utgår från majoritetsbefolkningens situation som ett normvärde, vilket andra grupper antas rätta sig efter. Detta medför två egenheter. En rör den normativa frågan; här fanns ett uttalat mål att 'invandrare bör bli som vi', som övergavs i Sverige i officiell politik under 1970-talet. En annan egenhet – viktig för oss som forskare – är att många studier på området inte använde data för majoritetsbefolkningen, utan bara för dem som immigrerat.³ Utvärderingen blev då en fråga om huruvida denna grupps beteenden eller värderingar förändrades i förhållande till det som uppfattades som majoritetsbefolkningens beteenden och värderingar, men utan att faktiskt mäta dessa – och i förekommande fall studera om dessa förändras med åldern eller över tid.

Genom att betona likhet utgår vi inte från något antaget statistiskt normvärde för majoriteten, utan definitionen öppnar för att det som är typiskt (genomsnitt, median, typvärde) förändras över tid, även i majoritetsbefolkningen och möjligen också i samspel med invandrade grupper. När vi frågar hur snabbt integrationen går för olika grupper gäller det alltså i relation till en rörlig referenspunkt. Samtidigt är det naturligt att både samspelet och referenspunkternas rörlighet skiljer sig mellan olika aspekter av integration.

Vårt fokus på likhet får två konsekvenser, en teoretisk-mätteknisk och en normativ. För det första: Det vi gör i våra empiriska analyser är att mäta skillnader mellan grupper (dvs. avvikelser från likhet) och i många fall hur dessa skillnader utvecklas med åldern. Genom att fokusera på skillnaderna behöver vi inte utvärdera den allmänna förändringen – den som är gemensam för olika grupper. Vi har alltså medvetet, och till skillnad från vissa andra studier på området, valt att också studera ungdomar med svensk bakgrund för att kunna jämföra grupperna och därigenom studera skillnaderna mellan dem och se om de ökar eller minskar. Närmar sig till exempel unga med utländsk respektive svensk bakgrund varandra när det gäller utbildningschanser eller värderingar? För att visa ett prov på principen: Vi visar i kapitel 6 att attityder bland unga med utländsk bakgrund utvecklas till att bli mindre könsstereotypa när de blir äldre. Detta skulle som ett isolerat resultat kunna tolkas som

3. Det här är särskilt anmärkningsvärt för vårt empiriska bidrag, eftersom vårt CILS₄EU-projekt lånat sitt namn, "Children of Immigrants Longitudinal Survey", från en amerikansk undersökning (CILS) som just gjorde misstaget att bara samla in data från barn till immigranter (t.ex. Portes & Rumbaut 2001).

integration (eller assimilering, för dem som har den utgångspunkten). Men våra analyser visar att unga med svensk bakgrund har samma utveckling med ålder (fast på en mindre könsstereotyp nivå). Det betyder att gapet mellan grupperna är lika stort vid 14 års ålder som vid 19 års ålder: Båda grupperna blir mer positivt inställda till jämställdhet, och de blir det i samma takt. Utvecklingen är visserligen positiv, skulle många tycka, men det talar inte för att integrationen ökat, utan för att skillnaden mellan grupperna varit konstant genom tonåren.

Den andra konsekvensen av vår strategi att fokusera på likhet är att integration inte är ett normativt begrepp, utan empiriskt beskrivande. På det sättet syftar vår undersökning till att visa siffror på integration – likhet mellan barn till utrikesfödda och till svenskfödda i ett antal centrala avseenden – men i de flesta fall utan att värdera detta, det vill säga bestämma om det är bra eller dåligt. Detta hindrar inte att vi kan utvärdera integration i termer av hur långt eller snabbt den gått. Att göra det är viktigt eftersom det är ett vanligt politiskt mål, om än inte alltid med en tydlig definition av vad integration innebär, att ”integrationen ska gå snabbare”.⁴ Men man kan ha olika åsikter om huruvida integration i vissa aspekter är eftersträfvansvärd eller inte, liksom om takten. Värderingar av den typen hör primärt till det demokratiska samtalet och får ofta fast form som politiska mål men är också föremål för återkommande utvärderingar och omstöpningar.

De flesta politiska partier i Sverige delar exempelvis en klassisk liberal värdegrund, att jämlikhet i möjligheter bör råda. Under förutsättning att talang och intresse finns ska individer, oavsett härkomst, ha samma chanser att skaffa sig en utbildning av likvärdig kvalitet, få ett jobb som motsvarar kvalifikationerna och ha en jämbördig inkomst från ett likvärdigt jobb. Men de politiska partierna, liksom människor i gemen, skiljer sig avsevärt i synen på hur långt politiken ska gå för att utjämna förutsättningarna för människor med olika härkomst, liksom hur ojämlika utfall man är beredd att tolerera.

En naturlig förlängning av denna syn på jämlikhet i möjligheter är att vissa aspekter av kulturell integration också kan ses som eftersträfvansvärda, nämligen de som bidrar till en ökad uppslutning kring värderingar om grund-

4. Citatet kommer från budgetpropositionen (Proposition 2020/21:1, s. 11), där fokus också ligger på ”bristande integration”, men samma uttryck går att finna i en mängd politiska dokument, liksom i olika attitydundersökningar.

läggande fri- och rättigheter, och till lika möjligheter och respekt för individer oavsett egenskaper som till exempel kön, nationell eller etnisk bakgrund samt sexuell läggning. Detta är värderingar som manifesteras i olika politiska sammanhang, däribland Europeiska unionens (EU) värdegrund och Sveriges grundlagar. Grundlagarnas betoning av den enskilda människans frihet och värdighet och rätten till bland annat yttrandefrihet och religionsfrihet kan ses som en minimal värdegrund. Alla håller förstås inte med om att jämställdhet med mera är eftersträvarvärda mål, precis som inte alla håller med om att utrikesfödda ska ha samma rättigheter att utöva sin religion. Men det är ändå sannolikt att en mycket stor majoritet tycker att ett samhälle med konsensus kring de principer som etableras i våra grundlagar är ett bättre samhälle.

För andra områden som vi behandlar under rubriken kulturell integration är normativa ställningstaganden inte självklara, delvis eftersom mångfald är ett mål som kan konkurrera med målet om integration. De som menar att kulturell mångfald (eller det som traditionellt benämndes multikulturalism) har ett egenvärde anser att politiska åtgärder bör bejaka och garantera snarare än radera ut kulturella skillnader, eftersom det handlar om respekt och försvar för minoriteter, deras identitet och deras sätt att leva. Förespråkare för kulturell assimilation brukar istället hävda att en nation måste ha en stark sammanhållning och medborgarna en hög grad av tillit och förståelse för varandra för att blomstra eller ens fungera, och att detta kräver en ganska stark form av gemensam identitet – alternativt att immigranter bör anpassa sig efter mottagarlandets kultur helt enkelt för att man bör ”ta seden dit man kommer”. Frågorna är svåra och man kan nämna många omstridda exempel i den svenska debatten. Ska staten uppmuntra till religiös mångfald även om det innebär risk för ökad intolerans och motsättningar i befolkningen? Ska skolbarn behandlas lika eller kanske olika, beroende på kulturell tillhörighet? Hur långt ska majoritetssamhället gå när det gäller att stödja minoriteter i deras bevarande av sitt språk och sin kultur? Exempelen innefattar så vardagsnära frågor som hemspråksundervisning, könssegregerade simskolor, sexualundervisning och respekterande av klädsel och religiösa högtider. Frågorna är både filosofiskt svårlösta och politiskt kontroversiella. Den empiriska forskning som finns inom området, särskilt med bas i det ansedda internationella Multiculturalism Policy Index (MPI),⁵ visar att mångfaldspolitik som praxis

har starkt och generellt ökande stöd i länder som Sverige, Finland, Kanada och Australien men exempelvis inte i Danmark och Japan, medan Nederländerna har övergivit denna form av politik.

När det gäller social integration är det liksom för kulturell integration svårt att säga vilka utfall som är önskvärda. Det är lätt att se aggregerade fördelar med att människor umgås över gruppgränser, och forskning talar för att det leder till ökad förståelse mellan grupper, minskade fördomar och minskad diskriminering (t.ex. Pettigrew & Tropp 2006). Men ett annat robust forskningsresultat är att de flesta i praktiken vill umgås med personer som är lika dem själva, och inte bara när det gäller etnisk eller kulturell bakgrund (McPherson, Smith-Lovin & Cook 2001). Ett typexempel är den starka könssegregationen i fråga om vänskapsband i 14–15-årsåldern, något som är mycket tydligt också i våra resultat. Det kan heller inte ställas något krav på att personer av olika ursprung ska umgås eller bli vänner med varandra, men man kan (åtminstone moraliskt) kräva att de ska bemöta varandra med respekt. Om umgänget mellan grupper försvåras genom segregation som inte är självvald tycks det något enklare att tolka brist på social integration som något negativt – men det är alltid svårt att avgöra vad som är självvalt och inte.

Att vår definition av integration betonar likhet mellan grupper innebär alltså inte att vi ser de normativa frågorna som oviktiga. Men vi vill förhålla oss beskrivande och inte värderande till frågan om integration. Vi hoppas att våra resultat därmed kan vara till hjälp för förståelsen av fenomenet och dessutom användas i en konstruktiv debatt som utgår från så objektiva fakta som möjligt. Oavsett vilken sida man står på i frågan om likhetens och olikhetens värde i de olika dimensionerna kan man i denna bok hitta fakta om hur integrationen faktiskt ser ut. Att vi förhåller oss beskrivande betyder också att vi inte gör anspråk på att förklara *varför* integrationen inom olika områden ser ut som den gör, även om vi diskuterar den frågan (särskilt i kapitel 10 och 11).

I vårt val av definition framgår att integration inte enbart är något för personer med utländsk bakgrund. Det finns en idé om att "invandrare ska integreras" (som liknar tanken på assimilation), men det är mer motiverat att se det som att likhet kan uppstå genom olika gruppers ömsesidiga anpassningar till ett föränderligt samhälle. Till exempel anpassas det svenska samhällets institutioner till en ny situation när ett mycket stort antal medborgare har utländsk bakgrund: samhällsinformation ges på många språk, skolans arbetssätt ändras för att inkludera nyinvandrade elever och så vidare.

Majoritetsbefolkningen är en aktiv del i integrationen också på individnivå, främst när det gäller den sociala integrationen, men också den strukturella. Hur utrikesfödda bemöts av svenskfödda – i grannskapet, på arbetsplatsen, i politiken – är centralt för detta. I tillägg till ett systematiskt bekämpande av etnisk diskriminering påpekar exempelvis Bengt Westerberg att det gäller att vara vaksam mot ”främlingsfienden inom oss” (SOU2012: 74).

Man brukar säga att integrationen är tvärsidig. Emellertid är det dags, särskilt i det svenska perspektivet, att ge utrymme för en bredare definition. Integrationen bestäms ju i flera avseenden av relationen mellan flera – ofta ett stort antal – grupper; det är så att säga mer komplicerat än ’vi’ och ’dem’. De som vuxit upp i andra länder än Sverige har ofta redan före migrationen etablerade attityder och relationer till människor från andra länder, som de ofta skiljer sig från i viktiga avseenden. Integrationen är därför ett *mångsidigt* fenomen och bör så långt möjligt också behandlas så i empiriska analyser. Det är inte lätt att göra detta i praktiken, men det är en viktig teoretisk utgångspunkt.

Integration är ett tillstånd, men också en process

Att studera integration som likhet utgör en stabil grund för att bedöma graden av integration i blyxtbelysning (eller ’tvärsnitt’, som forskare brukar uttrycka det). Men integration är också en process, som handlar om hur något blir en del av något helt, så det är en fördel om vi förutom likhet också kan bedöma riktning och hastighet. Detta kan man göra på olika sätt. Ett vanligt sätt att mäta historisk förändring är genom upprepade tvärsnittsstudier – man frågar olika personer (utvalda på något genomtänkt sätt) samma frågor med vissa mellanrum, till exempel varje år, eller mäter olika födelsekohorters värden vid en viss ålder i en tidsserie. Den senare strategin följer vi i några av våra analyser, nämligen för utbildning och inkomst (där vi använder registerdata). Utvecklingen av den strukturella integrationen följs för övrigt ganska väl inom forskningen, liksom i återkommande rapporter från till exempel SCB och Skolverket.

Emellertid finns det få intervjuundersökningar i Sverige där det regelbundet, över en följd av år, ställs frågor om social och kulturell integration som kan redovisas för relevanta grupper. Det är betydligt vanligare med undersökningar som mäter förändring i attityder till utrikesfödda och till invandring (t.ex. SOM-institutets publikationer: Andersson, Carlander & Öberg 2020;

Mångfaldsbarometern: Ahmadi & Palm 2020; European Social Survey: Bohman & Hjerm 2016). Dessa ger en viktig inblick i frågan om acceptans från majoritetsbefolkningen i form av attityder, och därmed möjligen bemötande, vilket bidrar med viktig information men bara en bit av integrationspusslet.

Våra huvudsakliga data har en avgörande fördel, nämligen att de är longitudinella. Vi har följt samma ungdomar från 14 till 19 års ålder (med enkäter) och till 23 års ålder (i register). Vi kan därmed studera om tiden som de med utländsk bakgrund tillbringat i Sverige minskar skillnaderna gentemot unga med svensk bakgrund och därmed leder till ökad integration. Det är ett lika centralt som rimligt antagande att exponering för landet man bor i – i vårt fall till exempel för det svenska språket och majoritetsbefolkningens värderingar, med mera – leder till en gradvis ökad likhet mellan barn till utrikesfödda och till svenskfödda. De senares ökade exponering för utrikesfödda kan ha en liknande konsekvens (språket är ett bra exempel på ömsesidig anpassning i en utvecklingsprocess). Men även om vi skulle finna en förväntad ökad integration med ökad exponering är det viktigt att fråga 'hur snabbt?' och 'hur mycket?'.

För att närma oss dessa frågor följer vi två strategier. En är att jämföra dem som själva invandrat (vilka vi kallar generation 1) med dem som är födda i Sverige men av utrikesfödda föräldrar (generation 2).⁶ Detta brukar kallas syntetiska generationer, i kontrast till faktiska föräldra-barngenerationer. Det är troligt att de som är födda i Sverige – som växer upp med svenska språket omkring sig, och troligen går i svensk förskola och svensk skola – är mer lika dem med svenskfödda föräldrar än vad de som själva invandrat är. Det är förvisso så att många i generation 1 har kommit som barn och därför har gått i svensk skola och kan antas ha samma förutsättningar som generation 2. Deras föräldrar har dock ofta begränsade erfarenheter av det svenska språket och har inte hunnit utveckla ett socialt nätverk i Sverige, eftersom de kommit som vuxna, vilket torde medföra att de bibehåller olikheter under längre tid. En del av generation 1 i vårt material har dock kommit i 9–10-årsåldern eller senare, vilket i tidigare studier visat sig vara en stor nackdel för den strukturella (Böhlmark & Lindqvist 2006) och även den sociala integrationen (Plenty & Jonsson 2017). För att ta dessa olikheter i beaktande delar

6. Nästan alla de som själva invandrat har förstås gjort det tillsammans med föräldrar och övrig familj.

vi i vissa analyser in generation 1 efter vilken ålder de invandrade, det vill säga hur länge de bott i Sverige.

Det är inte självklart att tolka en skillnad mellan generation 1 och 2 – i exempelvis betyg eller attityder – som en förändring som beror på olika exponering för majoritetssamhället. Om det finns en skillnad kan den just bero på att man bott olika länge i Sverige, men den kan också bero på att generation 1 och 2 skiljer sig åt när det gäller ursprungsland, kön, med mera. Eftersom invandringen till Sverige ändrat karaktär har generation 1 i stor utsträckning kommit att bestå av personer från vissa länder (t.ex. Irak, Somalia, Syrien), medan vi exempelvis har få med finsk bakgrund i generation 1. I generation 2 har vi istället fler med bakgrund i Finland, Polen och Turkiet. Om egenskaper och förutsättningar skiljer sig mellan generation 1 och 2 kan man på statistisk väg kontrollera för skillnader i sammansättning för att uttala sig om förändring på basis av en jämförelse mellan generation 1 och 2. Men även om man gör detta behöver man vara försiktig eftersom det inte går att kontrollera på statistisk väg för egenskaper som man inte kan observera. Vi behöver alltså en kompletterande strategi.

Vår andra strategi för att studera integration som en process är därför, som vi nämnt, att studera samma individer vid olika åldrar. Detta är möjligt eftersom våra data är longitudinella – vilket vill säga att vi har ställt samma frågor till samma individer vid olika tidpunkter. Därmed kan vi göra ett direkt test av exponering, en möjlighet som är lika ovanlig som spännande. Normala integrationsteorier antar att möjligheter, sociala nätverk och värderingar med varje år som unga med utländsk bakgrund tillbringar i Sverige allt mer kommer att likna dem som unga i majoritetsbefolkningen har. Sådana antaganden kan vi alltså testa med våra data. Vi kan också pröva olika hypoteser om integrationens förutsättningar, till exempel om integrationen är snabbare i skolor med stor kulturell mångfald än i segregerade skolor, vilket skulle följa tanken om betydelsen av exponering för majoritetssamhället.

Det kan vara extra betydelsefullt att ha det longitudinella perspektivet i vårt fall, eftersom ungdomar utvecklas mellan de åldrar – 14 till 23 – vi fokuserar på, inte bara till växten utan också när det gäller kunskaper, sociala nätverk och värderingar. Inte minst viktigt för frågan om influenser är det faktum att föräldrarna betyder allt mindre under tonåren, kamrater allt mer. Centralt för frågan om social och strukturell integration är förstås att de unga i vår studie går över från grundskolan till gymnasiet och sedan vidare till

högskolan eller arbetsmarknaden. Den longitudinella ansatsen visar alltså utvecklingen med ålder, och vi utnyttjar den genom att fråga om denna utveckling skiljer sig mellan unga med utlandsfödda och unga med svenskfödda föräldrar. Om grupperna närmar sig varandra kan det tolkas som integration – och det är värt att upprepa att detta närmande inte gör skillnad på vilken grupp som närmar sig vilken, utan det är enbart likheten mellan grupper, och förändringen av den, som avgör integrationens förekomst och snabbhet.

Att studera unga visar integrationens framtid

I fokus för denna bok står integration bland unga människor som vi följer från de tidiga tonåren till det tidiga vuxenlivet. Dessa unga har inte själva valt att bo i Sverige, och nästan var femte befinner sig här som en konsekvens av föräldrarnas migration. De flesta unga med utrikesfödda föräldrar är själva födda i Sverige, och bland dem som är födda utomlands har de flesta haft hela eller merparten av sin skolgång i Sverige. Med tanke på exponering för språk, kultur och institutioner – inte minst det svenska skolsystemet – finns det goda skäl att vänta sig en hög grad av integration bland unga. Det är inte särskilt förvånande om det finns skillnader mellan dem som invandrar som vuxna och den vuxna majoritetsbefolkningen. Det är svårare att lära sig främmande språk i högre ålder, och med utbildning och arbetslivserfarenhet från andra länder kan det vara en utmaning att få matchande jobb. Dessutom kan man tänka sig att fördomar och diskriminering i större utsträckning drabbar dem som nyligen invandrat. Däremot kan man förmoda att unga med utlandsfödda föräldrar som vuxit upp i Sverige har en situation som mer liknar den för unga med svenskfödda föräldrar. Att studera integration mellan dessa grupper av unga blir därför närmast ett lackmustest på hur integrationen fungerar; kvarstår ekonomiska, sociala, politiska och kulturella skillnader över generationer?

De unga vi studerar kommer i de allra flesta fall att ha Sverige som sitt hem i många decennier framöver. Detsamma gäller alla dem som var för unga för att delta i vår undersökning och de nytilkomna unga som fötts eller invandrat under de senaste decennierna, eller som kommer att födas eller vars föräldrar kommer att invandra. De resultat vi visar är givetvis viktiga för att de visar hur ungas liv påverkas av föräldrars bakgrund och det omgivande samhället. Men de är också viktiga för att de säger något om integrationens framtid. I de åldrar vi studerar fattar unga viktiga beslut om gymnasie- och

högskoleutbildning och om var de ska arbeta och bo. De skaffar nätverk utanför familjen och bildar i många fall sin egen familj. Det är också väletablerat i litteraturen att språkkunskaper, religiositet och attityder är svårföränderliga och trögrörliga när man passerat denna ålder och gått in i vuxenlivet. Resultaten i denna bok kan därför vara till hjälp för att förstå integrationens framtid – och därmed Sveriges framtid. I slutändan ska alla som bor i Sverige ändå i någon mån leva tillsammans.

Olika integrationsmodeller

I integrationslitteraturen förekommer olika beskrivningar av modeller eller typer av integration, inkorporering eller assimilering, vilka är vanliga begrepp i den amerikanska litteraturen (som dominerar fältet). På basis av erfarenheten av den europeiska invandringen till USA på 1800-talet och i början av 1900-talet sågs integrationen oftast som rätlinjig. Den första generationen behöll sitt språk och höll sig till sin egen grupp när de kunde, vilket var fallet också för de många svenskar som emigrerade. Men redan deras barn, den andra generationen, var till stor del amerikaniserade, och deras barn i sin tur var bara en del i den amerikanska kulturella 'smältdegeln', den kittel där alla olika kulturer blandades till något enhetligt amerikanskt, och där far- och morföräldrarnas ursprung för de flesta blivit bara en kulturell kuriositet. Redan i den tidiga litteraturen fanns dock tanken på kulturell pluralism, om än i begränsad omfattning, och det framhölls också att införlivandet i det amerikanska samhällets mittfåra (*mainstream*) kunde ta olika lång tid för olika grupper (t.ex. Gordon 1964; Alba & Nee 1997).

Med tiden kom tanken på en rätlinjig assimilering eller en smältdegel att bli allt mindre vanlig. I en diskussion som framför allt tog fart i och med den stora invandringen från fattiga länder, främst i Latinamerika och Asien från 1960-talet och framåt, kom den amerikanska situationen att bli mer relevant för nutida svenska förhållanden. Tonen från vissa forskare blev mer pessimistisk och situationen för migranter bedömdes bli svårare på en postindustriell arbetsmarknad. Gans (1992) menade till exempel att den amerikanska ekonomin hade förlorat många av de jobb som immigranter kunde använda sig av för uppåtriktad social rörlighet. Även om det fanns möjligheter för delar av populationen att lyckas på arbetsmarknaden, så riskerade stora grupper, särskilt lågutbildade, att hamna utanför.

Samma typ av idéer kom att presenteras av Portes och Zhou (1993), som myntade begreppet segmenterad assimilation för att beskriva situationen. De ansåg, lite förenklat, att de flesta immigranter inkluderades i samhällets mittfåra både kulturellt och ekonomiskt, men att en del sögs in i den amerikanska underklassen, som då mest bestod av afroamerikaner. För att undvika sådan nedåtmobilitet (*downward assimilation*) menade Portes och Rumbaut (2001) att barn till immigranter borde lära sig språket men bevara sin kultur, hålla sig inom sin etniska grupp (*community*) och låta sig styras av sina föräldrar, snarare än att snabbt lämna sin etniska identitet. Detta skulle garantera att föräldrarnas (och den etniska enklavens) höga ambitioner präglade dem, samtidigt som de undgick att dras in i gäng av jämnåriga av annat etniskt ursprung. De som följde denna väg skulle då idealt sett hamna i en tredje modell, med strukturell integration men kulturell segregation, som de kallade selektiv ackulturation.

Vissa har tvivlat på idén om en segmenterad assimilation på basis av test av olika empiriska prediktioner av modellen (t.ex. Xie & Greenman 2011; Waldinger & Catron 2016). En svaghet tycks vara att den backas upp i hög grad av tron på betydelsen av lokalområden eller etniska grupper/enklaver (*ethnic communities*) – till exempel att sammanhållning, aspirationer och olika uttryck för socialt och kulturellt 'etniskt kapital' spelar stor roll för integrationen (se också Zhou & Bankston 2016). Det finns här en teoretisk skiljelinje där tron på betydelsen av etniska enklaver för integration står i motsättning till en tanke om att det är individuella rationella val inom en gemensam incitamentsstruktur som leder till integration (jfr Esser 2004). I denna version agerar immigranter inom ramen för det samhälle de lever i på ett sätt som gör att de förbättrar sina levnadsvillkor. Om vägen till försörjning och framgång kräver att man anpassar sig socialt och kulturellt kommer man att göra det, och integrationen kommer därför som en sidoeffekt av vardagliga mänskliga strävanden, särskilt mödorna för att lyckas på arbetsmarknaden (jfr Kalter & Granato 2002; Alba & Nee 2003).

Ett mer generellt problem med segmenterad assimilation är att just indelningen i de tre olika integrationsmodellerna är så vag att det är svårt att tänka sig att den inte skulle stämma på ett ungefär när det gäller de stora dragen. Liksom i flera andra modeller är huvudtesen helt enkelt att det går bättre för dem med hög utbildning än för dem med låg. För oss är den mest relevanta poängen att tanken på selektiv ackulturation medger att det kan finnas struk-

turell integration med ett samtidigt bevarande av kulturella skillnader. Men karakteriseringen av segmenterad assimilation skiljer sig från vad som kan sägas om svenska förhållanden på två sätt. För det första är bilden av integration i en existerande underklass med tydlig etnisk eller geografisk prägel inte lika relevant för Sverige. För det andra är en stark etnisk ursprungsidentitet som skydd för utsatthet och som trampolin för uppåtgående mobilitet möjligen mindre relevant i det svenska fallet, där vi i mindre utsträckning har sammanhållna 'etniska kluster'. Med skarpa etniska skiljelinjer och med diskriminering och fördomar mot minoritetsgrupper medför ett framhållande av en etnisk identitet också en risk för social och ekonomisk exkludering. Samtidigt är det i grunden en empirisk fråga om teorin om selektiv ackulturation har bäring på svenska förhållanden, och vi kommer att se att det finns inslag i beskrivningen av integrationen i Sverige (men troligen inte i mekanismerna bakom) som visar på likheter.

Om tanken på segmenterad assimilation har en ganska pessimistisk grundton, har Alba och Nee (2003) istället drivit en optimistisk linje och försvarat en ny-assimilationistisk tolkning av utvecklingen, på en jämförelsevis gedigen empirisk grund. Alba och Nee definierar assimilation som en process där gränser mellan grupper blir mindre viktiga, och de menar att detta kan ske genom att människor rör sig över gränser (*boundary crossing*), att gränser suddas ut eller blir mindre tydliga (*boundary blurring*) eller att gränser flyttas (*boundary shifting*). Assimilation är alltså i deras nytolkning av begreppet inte bara en process där majoritetssamhället är något konstant som de med utländsk bakgrund anpassar sig till, utan en process som innefattar en successiv förändring av majoritetssamhället (deras bok heter just *Remaking the American Mainstream*). I senare arbeten har deras optimistiska grundton också överförts till den europeiska scenen (Alba & Foner 2015a), även om det gjorts på basis av komparativa analyser av data med i vissa fall besvärande begränsad jämförbarhet. En genomgående fråga som deras jämförande studie reser är om de amerikanska erfarenheterna är till någon vägledning för den europeiska utvecklingen av integrationen. Två förhållanden gör jämförelser särskilt vanskliga, nämligen den mycket utsatta situation som afroamerikaner har i det amerikanska samhället och det stora kulturella avstånd som finns mellan många västeuropeiska länder och dem som emigrerar dit.

Vår analytiska utgångspunkt skiljer sig från de mest etablerade generella integrationsteorierna på en avgörande punkt. Vi menar att social, kulturell och

politisk integration är viktiga områden att studera i sig själva, medan de refererade modellerna mest ser dem som hävstänger för strukturell integration, eller i alla fall underordnade den ekonomiska dimensionen. Det är kanske inte så konstigt att amerikanska teorier är fokuserade på framgång i fråga om jobb, status och inkomst, och möjligen är det delvis ett arv från smältdegelstiden; den gemensamma amerikanska identitet som uppstod ur den stora blandningen av etniciteter efter invandringsvågorna under 1800-talet fram till första världskriget byggde i hög grad på traktan efter materiell framgång. Många hade förstås emigrerat från sina hemländer för att förbättra sin levnadsstandard, liksom i senare amerikanska immigrationsvågor.

Det är inte uppenbart i vilken grad detta fokus på ekonomisk framgång kan appliceras på en immigrantgrupp som i Sverige till ganska stor del består av flyktingar, och i en välfärdsstat där kraven på självförsörjning är betydligt lägre. I Europa, och Sverige, har också de kulturella klyftorna fått en mer framträdande roll i diskussionen om integration, främst genom att de religiösa skillnaderna uppmärksammas. Särskilt integrationen av dem som har muslimsk bakgrund har framhållits som en huvudfråga (Alba & Foner 2015a; Drouhot & Nee 2019) men också relationen mellan klansamhällen och välfärdssamhällen (Brinkemo 2014) och besläktade frågor om tillit har kommit upp på dagordningen (Putnam 2007; Holmberg & Rothstein 2020; Dinesen, Schaeffer & Sønderskov 2020). Diskussionerna gäller sammanhållningen i ett mångkulturellt samhälle, något som är samhällsvetenskapligt intressant och politiskt centralt men ligger utanför ramarna för vår egen studie, även om vi berör det flyktigt i kapitel 11.

Vårt syfte med genomgången av olika typer av integrationsmodeller är istället att finna ett beskrivande verktyg för de olika resultat som vi presenterar i vår studie. Vi saknar en vedertagen svensk, eller europeisk, variant av en 'övergripande skildring' (grand narrative) som kan sammanfatta integrationen, kanske för att frågan om integration är relativt ny. Kanske beror det också på att det är vanskligt att sammanfatta mångskiftande mönster, med variation inte bara när det gäller dimensioner av integration, utan också när det gäller olika grupper av immigranter (Kalter m.fl. 2018). Som vi kommer att se i den empiriska delen i denna bok är komplexiteten verkligen svårbe-mästrad. Vårt försök att överbrygga en sådan fragmentisering presenteras i kapitel 10, där vi sammanfattar våra resultat med olika grad av detaljskärpa och återkommer med en diskussion om ett övergripande narrativ.

2. Vi behöver data för att veta något om integration

För att fylla kunskapsluckor om integration bland unga startade vi 2010 ett forskningsprojekt i fyra olika länder, England, Tyskland, Nederländerna och Sverige: *Children of Immigrants Longitudinal Survey in Four European Countries* (CILS4EU; se Kalter m.fl. 2013; 2018). Projektet baserar sig huvudsakligen på en enkätundersökning (kallad YES! – *Youth in Europe Study*), som är närmare presenterad i Bilaga, Kap. 2 (se också Jonsson m.fl. 2012). I denna undersökning följer vi stora urval av unga – i Sverige ca 5 000 personer – från 14–15 års ålder och över tid. Undersökningen baseras på ett överurval av skolor med hög andel utrikesfödda, vilket möjliggör studiet också av undergrupper av unga med utländsk bakgrund. Vi har samlat in enkäter från de unga själva och deras föräldrar och lärare, och förutom enkätfrågor fick eleverna göra tester i ordkunskap och problemlösningsförmåga, samt fylla i så kallad sociometrisk information om klasskamrater, vänner med mera. I Sverige har vi i nuläget följt dessa unga vid fyra olika tillfällen. Med statistiska vikt är urvalen riksrepresentativa, vilket gör att vi för denna åldersgrupp kan generalisera till landet som helhet. De första tre tillfällena är fullt jämförbara med motsvarande undersökningar i England, Nederländerna och Tyskland, eftersom vi använde samma urvalsmetoder och harmoniserade formulär för de tre första undersökningsvågorna.

Våg 1 genomfördes (i skolan) i årskurs 8 läsåret 2010/2011, våg 2 (i skolan) i årskurs 9 läsåret 2011/2012, våg 3 (med webbenkät) under perioden april till augusti 2013 och våg 4 (med webb- och pappersenkät) under perioden december 2015 till april 2016. Från register har vi även information om utbildning, arbetsmarknad, inkomster och familjebildning upp till 23 och i

vissa fall 24 års ålder (observationsår 2019–2020). Alla unga har inte samma ålder vid respektive mättillfälle, men för läsbarhetens skull använder vi åldersangivelsen 14 år för den första omgången ('vågen'), 15 år för den andra vågen, 16 år för den tredje vågen och 19 år för den fjärde vågen.

Det är värt att poängtera hur värdefullt det är med stora urval, genomförda så att det går att dra slutsatser om alla unga i landet – i vårt fall om dem som gick i årskurs 8 läsåret 2010/2011, normalt sett födda 1996. Stora urval gör att vi kan beakta den stora variation (heterogenitet) som finns bland unga, också inom gruppen unga med utländsk bakgrund. Föreställningen att man skulle kunna uttala sig om dessa som en homogen grupp är orealistisk, även om de delar vissa erfarenheter – mest uppenbart att deras föräldrar invandrat och kan ha kämpat med att vänja sig vid och finna en plats i det svenska samhället. Att uttala sig om grupper i samhället på basis av små urval är inte heller möjligt. Små och selektiva studier kan ge intressanta inblickar i integration av enskilda personer eller särskilda kategorier, men de kan inte säga något om integration utanför den lilla grupp som studeras. De kan därför inte svara på frågor om hur långt integrationen kommit i olika avseenden eller hur snabbt den går, och de kan inte ta hänsyn till den stora variation som finns mellan olika grupper. Vi kommer dock att hänvisa till flera mindre och icke-representativa studier av barn till utrikesfödda, eftersom dessa ger värdefulla inblickar i dessa ungdomars vardag och livssituation.

Vårt datamaterial är alltså ovanligt stort och unikt i sin täckning av olika grupper med utländsk bakgrund, och det faktum att vi startade insamlingen i skolor gör att bortfallet är litet. Det är dock viktigt att komma ihåg att alla urvalsundersökningar (dvs. undersökningar som inte studerar hela den population man är intresserad av) ger skattningar som är omgärdade av – en större eller mindre – osäkerhet. Det betyder att man inte kan säga om små skillnader mellan grupper faktiskt existerar i populationen eller lika gärna skulle kunna bero på slumpen. I våra analyser visar vi så kallade konfidensintervall för att påminna om att skattningarna är just skattningar.⁷ Generellt gäller att man ska vara försiktig med att lägga för stor vikt vid enskilda estimat och det forskare kallar för statistisk signifikans för dessa och istället fokusera på den större bilden av systematiska skillnader och mönster. Bortfallsproblemet är

7. Konfidensintervallen är genomgående baserade på en så kallad 95-procentig säkerhetsnivå.

alltid extra stort i longitudinella studier, eftersom man gradvis får ett mindre urval, och det inte är säkert att de som fortsätter svara är representativa för den grupp som fanns med från början. För att korrigera för detta använder vi en metod för att justera för selektivt bortfall, så kallat multipel imputering (se Bilaga, Kap. 2).

Undersökningar med enkäter och intervjuer har stora fördelar, men också vissa nackdelar. En uppenbar fördel är att unga själva får komma till tals och berätta om sina liv. För vissa områden som vi studerar, till exempel sociala relationer eller attityder, finns i stora studier inga alternativ till att fråga dem själva – det är också en anledning till att kunskapsbasen där är betydligt svagare och det var ett starkt motiv för oss att genomföra studien. Ett potentiellt problem med vissa typer av frågor i enkäter och intervjuer är social önskvärdhet, att de som tillfrågas vill vara till lags och anpassa sina svar till vad som förväntas. Detta problem är dock större när man använder intervjuare, antingen vid telefonintervju eller besöksintervju. Våra intervjupersoner besvarade enkäterna under lektionstid, blev informerade om att de var anonyma och kunde direkt efter det att enkäterna fyllts i lägga dem i ett kuvert som de hade framför sig och som de själva sedan kunde klistra igen. Därefter tog den ansvariga fältnoteboken från Statistiska Centralbyrån hand om alla kuvert. Därmed är risken liten att föräldrarna (som inte alls var närvarande) eller lärarna (som dock var närvarande) kunnat påverka svaren i riktning mot social önskvärdhet. Man får förstås ändå komma ihåg att alla intervjuer och enkäter återger en verklighet speglad genom ett subjektivt element – människorna är trots allt de centrala aktörerna – men vår erfarenhet av att samla in enkäter och intervjuer från ungdomar är att de är mycket rigorösa i sina svar.⁸

CILS4EU är som sagt ett komparativt projekt. Vi har valt att koncentrera framställningen till Sverige, men i vissa fall ger situationen i andra länder en viktig relief till våra nationella resultat. En mer grundlig analys som jämför resultaten för Sverige med dem för England, Nederländerna och Tyskland, på basis av första vågens intervjuer, finns i boken *Growing up in Diverse Societies* (red. F. Kalter m.fl. 2018). Vi ger en kort sammanfattning av relevanta resultat från denna och andra komparativa studier i kapitel 9.

8. Oseriösa svar är extremt ovanliga. Genom att analysera svarsmonster och svar på öppna svarsalternativ gallrade vi bort 28 av närmare 5 500 enkäter, där vi misstänkte att svaren inte var tillräckligt reliabla.

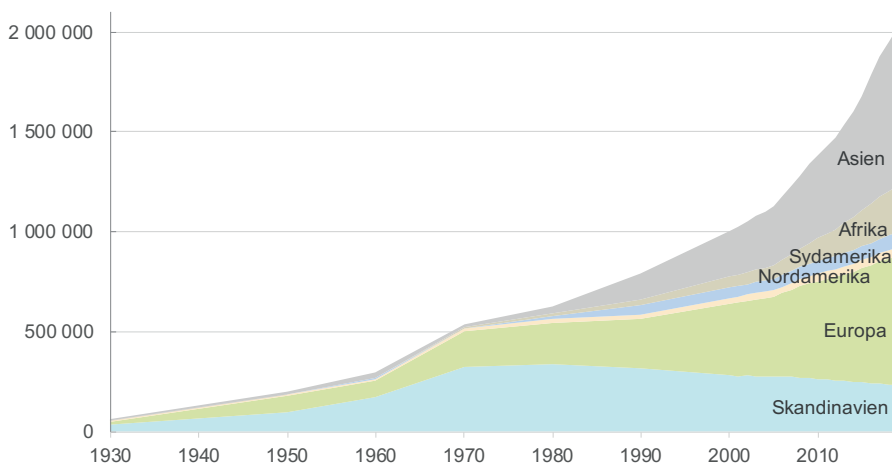
Huvuddelen av resultaten i denna rapport baseras på data från YES! (CILS₄EU), men vi visar även resultat från analyser av svenska registerdata om utbildning, arbetsmarknad, partnerval och inkomster. För jämförbarhet avgränsar vi oss också i dessa analyser huvudsakligen till dem som gick ut årskurs 9 år 2012, alltså samma population av unga som urvalet i CILS₄EU representerar. Det främsta skälet till att göra så är att sammansättningen av grupper som immigrerat till Sverige förändras undan för undan, vilket gör att man måste vara försiktig med att generalisera från tidigare till senare kohorter. I vissa analyser behöver vi dock sträcka oss till något äldre kohorter, eftersom vi vill kunna säga något om utfall – särskilt på arbetsmarknaden – i högre åldrar.

3. Invandringen och ursprungsländerna

Invandringens omfattning och karaktär

Länge var Sverige ett utvandringsland och det är egentligen först efter andra världskriget som invandringen fick någon numerär betydelse – tidigare har den dock i omgångar varit central för landets utveckling, bland annat för järnindustrin och handeln. Sverige tog under perioder emot politiska flyktingar (t.ex. från Baltikum i anslutning till andra världskriget, Ungern 1956 och Tjeckoslovakien 1968), men det var med arbetskraftsinvandringen på 1960-talet och i början av 1970-talet som antalet sköt i höjden. Det var framför allt migranter från Finland, men också en liten andel från södra Europa (främst Italien, Grekland och Jugoslavien), som kom för att söka jobb i den snabbt expanderande svenska industrin. Invandring från våra grannländer har också funnits genom historien, särskilt sedan 1953, då man införde fri rörlighet mellan nordiska länder.

Från och med 1980-talet ändrades såväl karaktären av som volymen på invandringen (Figur 3.1). Stora grupper av personer födda i Asien, främst i Mellanöstern, blandades med en omfattande invandring från östra Europa, särskilt Jugoslavien och Polen. Under inbördeskriget i forna Jugoslavien i början på 1990-talet växte immigrationen från Balkan. Senare har flyktingar och anhöriginvandrare från Iran, Irak, Turkiet, Afghanistan, Eritrea, Somalia och Syrien bidragit till en stor expansion av andelen utlandsfödda – siffran ökade från några procent under 1960-talet till närmare 20% idag. Under de senaste två decennierna har Sveriges befolkning utökats med en miljon personer födda utomlands, och det senaste decenniet bestod hela 73 % av Sveriges befolkningsökning av nettoinvandring (SCB 2022). Frågan om integration har därmed vuxit dramatiskt i betydelse.



Figur 3.1. Antal utrikesfödda i befolkningen 1930–2019, uppdelat på födelselandets världsdel. Källa: SCB (2022).

Av de 32 europeiska länder som listades av EU:s statistikmyndighet Eurostat år 2020 hade Sverige högst andel invånare (14 %) födda utanför EU.⁹ Sverige har också haft en ovanligt diversifierad invandring när det gäller ursprungsländer. De vanligaste födelseländerna bland utrikesfödda är Syrien (9,5 % av alla utrikesfödda), forna Jugoslavien (9 %), Irak (7 %), Finland (7 %), Polen (5 %), Iran (4 %), Somalia (3,5 %), Afghanistan (3 %) och Turkiet (2,5 %) (SCB 2022). I de tre andra mottagarländerna i CILS₄EU ser situationen annorlunda ut, och den utrikesfödda befolkningen domineras av ett fåtal ursprungsländer: i England är Indien och Pakistan, samt västliga tidigare kolonier som Australien, vanliga ursprungsländer; i Tyskland gäller det Turkiet och tyskspråkiga områden i öststaterna; i Nederländerna de forna kolonierna Surinam och Nya Antillerna, samt Marocko och Turkiet.

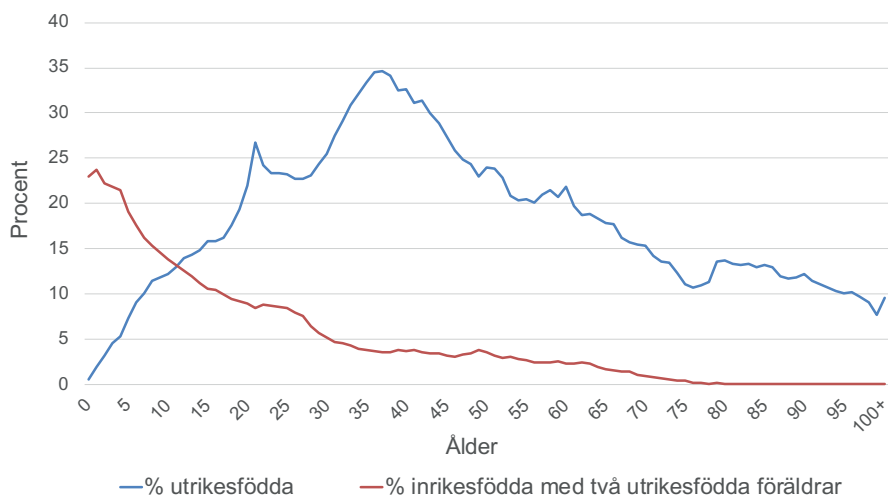
Sverige har också haft den stora delen av sin senare invandring från andra språkområden än det skandinaviska. Detta skiljer vår situation från läget i de anglosaxiska länderna, som inte bara har en invandring från forna kolonier (England) eller moderlandet eller andra kolonier (Kanada, Australien, Nya Zeeland), utan också har ett världsspråk som underlättar integrationen. År

9. Se Eurostat (2021, table migr_pop3ctb, extraherad 2021-10-23). Undantaget är Liechtenstein, som har 38 000 invånare varav hela 46 % är födda utanför EU, merparten av dessa i Schweiz.

2009 kom till exempel hälften av alla utrikesfödda i England från länder med engelska som officiellt språk (OECD 2012: Figur 1.15). Andra länder i Europa, till exempel Frankrike, Nederländerna, Schweiz och Tyskland, har också en god del av sin immigration från länder eller områden där många som invandrat kan språket.

Eftersom de som invandrar tenderar att vara relativt unga, och eftersom invandringen till Sverige har ökat de senaste decennierna, så är andelen med utländsk bakgrund låg i den äldre delen av befolkningen (Figur 3.2). De utrikesfödda utgör ungefär en tredjedel av åldersgrupperna 35 till 40 år, men bara 12 % av befolkningen som är 75 år och äldre. Få emigrerar med små barn, varför de utrikesfödda utgör en låg andel av de yngsta barnen. Däremot är det många som får barn efter invandringen, och andelen som är födda i Sverige med två utrikesfödda föräldrar är över 20 % i de yngsta åldersgrupperna.

Åldersfördelningen skiljer sig kraftigt mellan olika ursprungsgrupper: utrikesfödda från nordiska länder är till exempel i genomsnitt betydligt äldre än utrikesfödda från länder i Mellanöstern och Afrika (SCB 2022). Detta innebär att vi kan vänta oss en högre familjemigration från de senare regio-



Figur 3.2. Andelen av den svenska befolkningen 2020 som är utrikesfödda, respektive inrikesfödda med två utrikesfödda föräldrar, i olika åldrar. Källa: SCB (2022).

nera, och även en växande andel barn till föräldrar från dessa regioner (varav många ännu inte har fötts).

Selektiv invandring

En viktig fråga för integration, liksom för de utrikesföddas möjligheter i det nya landet, är vilka karakteristika de utrikesfödda har, det som brukar kallas selektiviteten i gruppen utrikesfödda. Mest uppmärksammat i forskningen är deras utbildning och yrkeserfarenhet (jfr Borjas 1989). Det gör förstås skillnad om det är högutbildade (t.ex. läkare eller akademiker) som immigrerar till ett land, eller om det är lågutbildade (t.ex. jordbruksarbetare) – de förra hittar med mycket större sannolikhet än de senare ett jobb och får en hög inkomst i Sverige. Även om de som invandrar har en låg utbildning relativt den infödda befolkningen, kan de vara positivt selekterade efter förmågor (kognitiv förmåga, yrkesskicklighet osv.), hälsostatus eller andra egenskaper i relation till människor som inte emigrerar. Selektiviteten kan därför bedömas i relation både till destinationslandet och till ursprungslandet, och man ska inte göra misstaget att anta att de som utvandrar är representativa för befolkningen i ursprungslandet.

Att ta hänsyn till båda referenspunkterna kan ge intressanta insikter – i en analys visar till exempel Engzell (2019) att utrikesföddas låga utbildningsnivå relativt infödda svenskar är relaterat till lägre betyg bland deras barn, medan utrikesföddas utbildning i jämförelse med befolkningen i ursprungslandet ofta är hög, vilket bidrar till att höja deras barns utbildningsaspirationer. Flera av grupperna av utrikesfödda har en blandad fördelning när det gäller utbildning i relation till hemländernas utbildningsfördelning (Engzell & Ichou 2020).

Tabell 3.1 visar att gruppen utrikesfödda som helhet har ungefär lika stor andel med eftergymnasial utbildning som de inrikesfödda, men de har en högre andel som saknar gymnasial utbildning. Skillnaderna mellan utrikesfödda från olika ursprungsländer är dock mycket stora. De som kommer från Iran har en särskilt hög andel med eftergymnasial utbildning (37 %) och en mycket låg andel som saknar gymnasieutbildning. Det senare gäller även för personer födda i Polen. De som har sämst förutsättningar är de som fötts i Somalia, där många har en rudimentär, om alls någon utbildning, till stor del till följd av utbildningssystemets sammanbrott i samband med inbördeskrig.

Tabell 3.1. Utbildningsnivå för inrikes och utrikes födda samt uppdelat på de vanligaste födelseländerna. Befolkningen 25–64 år 2020. Källa: SCB (2022).

	Förgymnasial utb. (%)	Gymnasial utb. (%)	Eftergymnasial utb. kortare än 3 år (%)	Eftergymnasial utb. 3 år eller längre (%)	Uppgift om utbildning saknas (%)
Inrikesfödda	8	46	16	29	1
Utrikesfödda	18	32	14	28	8
Syrien	35	29	18	16	2
Irak	27	32	15	23	4
Polen	6	37	14	24	19
Iran	9	34	17	37	3
Finland	12	45	12	28	2
Bosnien & Hercegovina	11	51	14	23	2
F.d.Jugoslav. (övriga)	21	51	12	15	1
Turkiet	35	35	9	15	6
Somalia	46	33	7	6	8

Not: Ingen hänsyn har tagits till skillnader i åldersfördelning inom grupperna.

Selektiviteten bland emigranter generellt – oavsett ursprungsland – kan återfinnas även för andra typer av egenskaper än utbildning. I vissa fall kan ju anledningen till att man lämnar sitt land vara just att man är förföljd för sina åsikter eller sin identitet, exempelvis i religiöst eller politiskt avseende. Men man kan också tänka sig en selektivitet rörande andra typer av personlighetsegenskaper. Traditionellt ansågs immigranter vara strävsamma och ha höga ambitioner (jfr t.ex. Gordon 1964), och de kan också ha värderingar som, jämfört med deras tidigare landsmän, ligger närmare destinationslandets värderingar.

Social, ekonomisk och kulturell distans

De senaste decennierna har många migrerat till Sverige från länder som skiljer sig mycket från Sverige socialt, ekonomiskt, politiskt, och kulturellt. Även

om vi fortfarande har invandring från länder som ligger nära oss i flera avseenden så är det en växande andel som har lämnat länder som utmärks av bland annat svaga demokratiska institutioner, stark religiositet, hög korruption, stora könsojämlikheter och intolerans mot oliktankande.¹⁰ Sådana faktorer kan, i olika utsträckning och kombinationer, utgöra själva förklaringen till att människor emigrerar från dessa länder. De kommer till ett av världens mest sekulariserade länder, med en mycket hög nivå av tillit och tolerans, hög och allmän välfärd, internationellt sett exceptionella nivåer av jämställdhet och jämlikhet samt låga nivåer av våld och brottslighet.

Tabell 3.2 visar ett urval av indikatorer på länders utveckling inom olika områden. Sverige ligger mycket högre än vanliga ursprungsländer i fråga om så olika indikatorer som BNP, medellivslängd och jämställdhet, och skillnaderna är särskilt slående när vi jämför med Somalia och Afghanistan. I dessa länder är statsmakten svag eller icke-existerande, en hög andel av befolkningen är mycket fattiga, många barn dör innan de har fyllt fem år och läskunnigheten är låg.

De stora kulturella avstånden framgår av den kulturella karta över värderingar som dokumenteras av World Values Survey (Inglehart-Welzel World Cultural Map 2020).¹¹ Sverige har en extremt låg grad av religiositet och ligger också anmärkningsvärt högt i den dimension av värderingar som kallas *self-expression* ("självförverkligande"). Attityder till jämställdhet och nya familjeformer skiljer sig kraftigt mellan Sverige och länder i Mellanöstern och Afrika; det är exempelvis bara 6 % av den svenska befolkningen som instämmer i påståendet "Homosexualitet är aldrig acceptabelt", medan motsvarande siffror för Irak och Turkiet är 56 % respektive 70 %. I dessa länder vill dessutom över hälften av befolkningen inte ha ogifta par som grannar – att jämföra med 0 % i Sverige (World Values Survey våg 7, 2017–2020).¹² Dessa skillnader har visats också för relaterade attityder och i andra studier, och skillnaden mellan länder är mycket större än skillnaden mellan olika grup-

10. För frihet och demokrati, se <https://freedomhouse.org/explore-the-map?type=fiw&year=2020>; för korruption, se <https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index>; för könsojämlikhet, se World Economic Forum (2021).

11. En version finns att ladda ner på https://www.iffs.se/media/23025/cultural-map-2020_eng.pdf.

12. Siffran för attityden till att ha ogifta par som grannar är för Sverige från WVS 2010–2014, eftersom frågan inte ställdes i Sverige i den senaste omgången.

Tabell 3.2. Ekonomiska och sociala förhållanden i Sverige och i de vanligaste ursprungsländerna bland unga med utländsk bakgrund.

	År	Sverige	Irak	Syrien	Afgh.	Somalia	Bosnien	Iran	Chile	Turkiet	Libanon
BNP/capita ¹	2018	46	13	3	2	--	10	17	22	19	13
	1990	28	4	9	1	--	6	6	10	9	3
Extrem fattigdom ¹	2019	< 1	1,3	34,6	--	68,7	< 1	< 1	< 1	< 1	< 1
	1990	< 1	1,7	6,4	--	--	4,0	6,2	7,9	2,3	< 1
HDI ^{1,2}	2017	93	69	54	50	35 ²	77	80	84	79	76
		82 (1990)	57 (1990)	58 (1995)	27 (1985)	39 ² (2006)	67 (2000)	58 (1990)	64 (1980)	58 (1990)	73 (2005)
Medellivslängd ^{1,2}	2019	82,8	70,3	72,7	64,1	54,4 ²	77,4	76,7	80,2	77,7	78,9
	1990	77,6	66,0	70,6	50,3	45,4 ²	70,9	63,8	73,5	64,3	70,3
Medianålder ¹	2019	41	19	20	17	17	41	30	34	30	29
	1990	38	17	16	16	18	30	17	26	22	23
Barnadödlighet ¹	2019	0,3	2,6	2,1	6,0	11,7	0,6	1,4	0,7	1,0	0,7
	1990	0,7	5,4	3,7	17,8	17,8	1,8	5,6	1,9	7,4	3,2
Läskunnighet ¹	2015	--	80	86	38	--	98	87	97	96	94
		99 (2003)	74 (2000)	83 (2002)	32 (2011)	38 (2001)	88 (1991)	66 (1991)	94 (1992)	79 (1990)	90 (2007)
Könsojämlikhet ¹	2019	5	52	55	67	--	16	51	32	33	38
		9 (1995)	66 (1995)	57 (1995)	74 (2005)	--	24 (2010)	67 (1995)	48 (1995)	63 (1995)	40 (2010)
Kvinnor i arbetskraften ¹	2019	61	12	15	22	22	37	18	52	34	23
	1990	63	8	22	15	25	38	10	33	34	19
Män: Högre utbildning ³		30 (2019)	13 (2004)	11 (2010)	15 (2020)	--	22 (2020)	26 (2020)	15 (2019)	33 (2019)	--
Kvinnor: Högre utbildning ³		58 (2019)	9 (2004)	12 (2010)	6 (2020)	--	35 (2020)	26 (2020)	14 (2019)	39 (2019)	--
Korruption ¹	2018	85	18	13	16	10	38	28	67	41	28

Källor: 1. Our World in Data; 2. Global Data Lab; 3. UNESCO. Alla index med skala 0–1 uttrycks som 0–100 och avrundas till heltal.

← *Noter: BNP/capita* mäts i internationella USD, tusental. *Extrem fattigdom* motsvarar <1,95 internationella USD per dag. *Barnadödlighet* är dödlighet före den femte födelsedagen. *HDI* (Human Development Index), sammanfattar livslängd, utbildning, och inkomster. *Könsojämlighet* mäts som *Gender Inequality Index* (GII), som sammanfattar mödradödlighet, tonårsmödraskap, andel kvinnor i parlamentet, kvinnors deltagande i utbildning och arbetsliv. *Andelen kvinnor i arbetskraften* beräknas på dem som är 15 år och äldre. *Högre utbildning* mäts som UNESCO:s Gross Graduation Ratio (GGR), som dividerar antalet som avslutar minst 3-årig högskoleutbildning med den skattade befolkningen i normal examensålder. *Korruption* mäts med Corruption Perception Index (CPI) från Transparency International. Detta index baseras på surveys och expertomdömen om olika aspekter av korruption, och 0 är maximalt korrupt.

per (t.ex. män/kvinnor, högutbildade/lågutbildade) inom länder (Inglehart & Welzel 2010). Återigen vill vi dock påminna om att de som utvandrar från ett land inte nödvändigtvis har attityder som är i linje med landets genomsnitt, utan de kan avvika åt olika håll. Dessutom finns förstås en variation mellan individer inom alla grupper – medelvärdesskillnader ska inte tolkas som att alla i en grupp har samma attityder.

Antropologen Joseph Henrich (t.ex. Henrich, Heine & Norenzayan 2010) har kallat länder som Sverige WEIRD (*Western, educated, industrialized, rich and democratic*) och framhåller hur extrema dessa länder är i ett globalt perspektiv, något som inte alltid är så lätt att inse när man har vuxit upp i ett sådant land. Sverige tillhör troligen också ytterligheten i denna grupp, fast kanske mer i dimensioner som inte rymms i akronymen, nämligen den låga nivån av religiositet, den höga nivån av tillit och den snabba övergången till ett postindustriellt och teknikavancerat samhälle. I ljuset av dessa skillnader mellan utvandrings- och invandringsländernas ekonomiska, demografiska och kulturella egenskaper framstår integrationen som en större utmaning än vad många föreställer sig.

En del kanske tycker att det är överflödigt att påpeka att Sverige och Somalia eller Afghanistan har stora olikheter, men för dem som vuxit upp i Sverige kan det vara svårt att föreställa sig att människor kan ha en annan syn än deras egen på vad som är viktigt eller brukligt, eftersom den egna uppfattningen känns så självklar. En etnocentrisk blick kan leda till lättrogenhet när det gäller de barriärer för integration som olikheterna kan medföra, något som minst av allt gagnar personer med utländsk bakgrund. Förutom att

försvara integrationen kan stora skillnader mellan ursprungsland och mottagarland leda till olika former av kulturchocker som kan påverka hälsa och välbefinnande för personer med utländsk bakgrund. Psykologer har använt begreppet *adaption* för att studera sådana reaktioner på motstridiga kulturella förhållanden och förväntningar. Detta undersöker vi i kapitel 8.

Mottagandet av immigranter

I forskningen om integration har man uppmärksammat betydelsen av mottagandet som immigranter får i det nya landet, från officiellt politiskt håll, av allmänheten och av tidigare immigranter från samma grupp (*co-ethnics*) (Portes & Rumbaut 1996; 2001). Den politiska dimensionen är särskilt viktig genom att den samlade politiken för att tillmötesgå immigranternas behov kan vara central för integrationen. Det bemötande som immigranterna får av det nya landets befolkning kan antas vara speciellt viktigt för social integration och för att undvika stereotyper och diskriminering baserad på olika förväntningar på etniska grupper.

Sveriges och svenscars inställning till utrikesfödda och till invandring är faktiskt mycket positiv i ett internationellt perspektiv (Heath & Richards 2019; Malchow-Møller m.fl. 2009; Ruist 2019: 159; Bohman & Hjerm 2016). Även om andelen som tycker att Sverige ska ta emot färre flyktingar har ökat sedan flyktingkrisen 2015 (Martinsson & Andersson 2021:46), så är inställningen till utrikesfödda fortfarande mycket positiv jämfört med i andra europeiska länder (Eurobarometer 2018; Heath & Richards 2019). I ett globalt perspektiv, jämfört med 83 andra länder, ligger Sverige i den absoluta toppen när det gäller acceptans av personer med annat ursprung (mätt som huruvida man kan tänka sig att ha dem som grannar: World Values Survey 2017–2020). Attityden till personer med utländsk bakgrund är alltså mer positiv i Sverige än i andra länder, men det betyder givetvis inte att man ska förringa den intolerans och främlingsfientlighet som finns. Nära hälften av svenska folket svarar exempelvis att påståendet ”invandringen utgör ett hot mot svensk kultur och svenska värden” är helt eller delvis riktigt år 2019, vilket är en ökning från värden något under 40 % under perioden 2011–2015 (Bjereld & Demker 2020).

I ett internationellt perspektiv har Sverige också en framskjuten position när det gäller politiska och medborgerliga rättigheter för utrikesfödda. I den

ansedda och inom forskningen ofta använda mätningen av detta, Migrant Integration Policy Index (MIPEX), som täcker ett stort antal indikatorer, har Sverige länge varit i topp när det gäller dessa frågor (Migration Policy Group 2020). De områden som MIPEX täcker är hälsovård, utbildning, deltagande i politik och arbetsliv, rätt till medborgarskap, uppehållstillstånd och familjeåterförening, samt skydd mot diskriminering. I det även mycket använda indexet för mångfaldskultur, Multiculturalism Policy Index (MPI) – tolkat som politiskt stöd för immigrantgruppers möjligheter att behålla sin kultur – ligger Sverige också högt, på delad andra plats (efter Australien) av 21 studerade länder.¹³ I det mer omfattande indexet över medborgerliga rättigheter ICRI (Indicators of Citizenship Rights for Immigrants) har Sverige också en topplacering bland 14 länder, och mest intressant är kanske att Sverige toppar den kulturella dimensionen av detta index, som fokuserar på rättigheter för muslimer (Koopmans, Michalowski & Waibel 2012; Koopmans 2013).

Man kan notera att de båda tendenser som vi uppmärksammat här – olikheterna mellan Sverige och många av immigranternas vanligaste ursprungsländer, samt Sveriges och svenskarnas jämförelsevis positiva inställning till immigrantgruppers medborgerliga och kulturella rättigheter – pekar i olika riktning när det gäller integration. De stora ekonomiska och kulturella skillnaderna pekar mot tröghet, men Sveriges fördelaktiga läge när det gäller mottagande och institutionell organisation pekar mot snabbhet – i alla fall om hypotesen att mottagandet är viktigt för integrationen är korrekt. Det är därför svårt att ha någon välgrundad hypotes när det gäller integrationen i ett internationellt perspektiv, något som vi återkommer till i kapitel 9.

13. <https://www.queensu.ca/mcp/>; se också Banting och Kymlicka (2013) samt Koopmans (2013).

4. Strukturell integration

Den strukturella sidan av integrationen rör fundamentala företeelser som boende, skolgång, utbildning, arbete och försörjning. Diskussionen om integration rör sig ofta kring dessa frågor: Har utrikesfödda och deras barn samma möjligheter att skaffa sig bostad och utbildning, och att få jobb och lön som motsvarar de kvalifikationer de har? En farhåga är att segregationen i boendet och skolan förstärker skillnader i utbildningschanser, en annan att föräldrarnas kringskurna möjligheter på arbetsmarknaden och deras ekonomiska utsatthet återverkar på barnens möjligheter.

I Sverige har många studier gjorts av sysselsättning, arbetslöshet, inkomst och fattigdom där svårigheterna för utrikesfödda att snabbt integreras på den svenska arbetsmarknaden har dokumenterats (se t.ex. Olli Segendorf & Teljosuo 2011; Aldén & Hammarstedt 2015; Åslund, Forslund & Liljeberg 2017; Ruist 2018). I internationella jämförelser ligger den relativa arbetslöshetsnivån ovanligt högt för utrikesfödda i Sverige (Eurostat 2021; OECD 2012: Figur 6.11). Detta tycks dock till stor del bero på att en hög andel av utrikesfödda i Sverige är flyktingar eller anhöriga till flyktingar – när man jämför flyktingar mellan olika mottagarländer ligger Sverige tvärtom ganska väl till (Eurostat 2016). Utrikesfödda har också kommit att utgöra en allt större andel av de fattiga i Sverige, oavsett hur fattigdomen definieras (Mood & Jonsson 2013; 2019). En viktig fråga är i vilken grad denna socioekonomiska utsatthet begränsar möjligheterna för barnen i dessa familjer, exempelvis när det gäller social integration (Hjalmarsson 2021).

Utrikesföddas svagare situation på arbetsmarknaden har sannolikt flera samverkande orsaker. De har i genomsnitt lägre utbildning än svenskfödda,

och på ett nytt språk är det svårare att förvärva utbildning och kompetenser, liksom att hitta jobb och göra karriär. Ekonomer (se t.ex. Borjas 1999) har pekat på skillnader i utbildning och språk, men också landspecifik kunskap som gör att utrikesfödda halkar efter i sina karriärer och inkomster. Arbetsmarknadsekonomiska rådet (2017) konstaterar att personer med utländsk bakgrund i Sverige i genomsnitt har lägre färdigheter (läs- och skrivkunnighet, numerisk förmåga och problemlösning), även vid en given utbildningsnivå, och att detta tycks förklara att det finns skillnader i lön och sysselsättningsgrad även när man har samma utbildningsnivå (jfr Nordin & Rooth 2009).¹⁴ Trots att män tycks drabbas hårdare av diskriminering (se nedan) så är sysselsättningen bland utrikesfödda mycket lägre bland kvinnor (Landell 2021). Här kan sannolikt kulturella skillnader, som exempelvis olika syn på könsroller, spela in – i flera av ursprungsländerna som dominerar invandringen till Sverige är kvinnligt förvärvsarbete ovanligt (se Tabell 3.2).

Diskriminering på arbetsmarknaden är ett viktigt hinder, också för unga som fötts i Sverige men har ett namn eller utseende som signalerar utländsk bakgrund. De mest övertygande studierna av diskriminering rör kallelse till anställningsintervjuer där man kunnat använda experiment. Det finns flera goda sådana studier på svenska data som alla otvetydigt påvisar diskriminering. De som har arabisk klingande eller nordafrikanska namn är exempelvis utsatta (Bursell 2014; Arai, Bursell & Nekby 2016), ett mönster som är tydligt också i andra länder (Zschirnt & Ruedin 2016; Neumark 2018; Di Stasio 2021). Diskrimineringen mot dem som har arabisk klingande namn är ungefär lika stor i Sverige som i jämförbara länder (Thijssen m.fl. 2021: Figur 3). I en svensk studie jämfördes (fiktiva) sökande med bakgrund i Sverige, Polen, Irak och Somalia, och tendensen var en starkare diskriminering av de båda sistnämnda (Vernby & Dancygier 2019). Resultat från Tyskland tyder på att diskriminering baseras såväl på etnicitet och religion som på hudfärg (Koopmans, Veit & Yemane 2019). Diskriminering tycks också ha en klar könsdimension; män drabbas hårdare (Vernby & Dancygier 2019), och diskrimineringen är mer opåverkad av meriter bland män (Arai, Bursell & Nekby

14. Arbetsmarknadsekonomiska rådet (2017) baserar sina analyser på OECD:s internationella PIAAC-data. För att hantera bortfall, som för utrikesfödda kan ske på grund av bristfälliga språkkunskaper, så använder man en imputeringsprocedur som nyttjar data från bakgrundsenkäter för att ta fram så kallade plausibla värden. Se Yamamoto, Khorramdel och von Davier (2013) för en beskrivning av proceduren.

2016) och starkare när rekryteraren är man (Carlsson & Rooth 2007). Män med utländskklingande namn diskrimineras också mer i mansdominerade yrken än vad kvinnor med utländskklingande namn diskrimineras i kvinnodominerade yrken (Bursell 2014). Studier som kombinerar experiment med attitydundersökningar visar vidare att det finns ett samband mellan diskriminering och negativa attityder (såväl medvetna som omedvetna) mot personer med utländsk bakgrund eller specifika grupper (Rooth 2010).

Studier av jobbsökningar har begränsningen att de inte fångar eventuell diskriminering när det gäller jobb som inte förmedlas genom utannonsering, utan genom till exempel nätverk eller genom att den arbetssökande tar kontakt med potentiella arbetsgivare utan att ett jobb är utannonserat. Diskrimineringen kan också förekomma i senare skeden i anställningsprocessen och har studerats genom experiment (så kallade *in-person audit studies*) där utfallen av anställningsintervjuer jämförs för personer med olika bakgrund men lika meriter. Sådana studier visar också på diskriminering, men skattningar talar för att den delen i processen står för mindre än 10 % av den totala diskrimineringen (Riach & Rich 2002; Rich 2014). I en studie av diskriminering i olika steg av anställningsprocessen för unga födda i Sverige med bakgrund i länder i Mellanöstern fann Attström (2007) diskriminering i fråga om chansen att bli kallad till intervju, men ingen diskriminering i att bli erbjuden jobb efter intervju.

Eftersom vi i huvudsak studerar ungdomar mellan 14 och 23 års ålder kommer vårt fokus i detta kapitel att ligga på utbildning, både skolprestationer och val av studieväg, vilka utgör grundbultar i den strukturella integrationen därför att de i så hög grad styr framtida möjligheter på arbetsmarknaden. Vi studerar också tidiga utfall på arbetsmarknaden och ekonomiska resurser. I några analyser vidgar vi perspektivet och följer unga upp till 30 års ålder.

Boendesegregation

En av de mest diskuterade integrationsaspekterna är det segregerade boendet. Utrikesfödda och deras barn bor oftare i hyres- och flerfamiljshus i de större och medelstora städernas utkanter, till stor del för att det är det de har råd med, parat med etnisk diskriminering från privata hyresvärdar (Ombudsmannen mot etnisk diskriminering 2008; Ahmed & Hammarstedt 2007). Dessa förortsområden har en befolkning med svagare ekonomi och det

finns färre förebilder i termer av välutbildade personer med högstatusyrken.

Personer med utländsk bakgrund är också kraftigt överrepresenterade i de områden som klassas som utsatta, det vill säga "som karaktäriseras av en låg socio-ekonomisk status där de kriminella har en inverkan på lokalsamhället", bland annat genom hot och utpressning, offentliga våldshandlingar, öppen narkotikahandel och "ett utåtagerande missnöje mot samhället" (Polismyndigheten 2021: 7). I dessa områden bor år 2021 totalt ungefär 556 000 människor, varav 74 % har utländsk bakgrund (se Global Village 2019, med speciellt framtagen statistik från SCB över dessa områden). Polisen använder också begreppet 'särskilt utsatta områden' för en undergrupp av dessa områden, där förhållandena är ännu värre, med en hög koncentration av kriminella, religiös (och annan) extremism samt 'parallella samhällsstrukturer' (Polismyndigheten 2021: 7). I dessa områden bor ungefär 266 000 människor, och här är andelen utlandsfödda ännu högre, 82 %. Att så många med utländsk bakgrund växer upp i utsatta områden – cirka 18 % av alla barn med utländsk bakgrund bor där – kan knappast vara bra för någonting, inte heller integrationen. Invånarna i utsatta områden – särskilt kvinnor – känner sig i hög grad otrygga och begränsade i sin vardag, och unga riskerar att växa upp under påverkan av kriminella samt religiösa extremister, och får också med sig erfarenheter som får dem att tvivla på polisens och rättsväsendets effektivitet (Brå 2016; 2017; 2018; Novus 2018; Global Village 2021).

Det är högst sannolikt att en uppväxt i en miljö med färre förebilder och större otrygghet påverkar ungdomar negativt även på längre sikt, men det är svårt att belägga hur negativt och på vilka sätt. Resultat från Norge tyder på att de långsiktiga effekterna av segregation på den strukturella integrationen är små (Hermansen, Borgen & Mastekaasa 2020), men det är troligt att segregationen har större effekter på social och kulturell integration. Boendesegregationen minskar exponeringen för majoritetssamhället, inklusive svenska språket, vilket gör att möjligheterna att mötas över etniska gränser reduceras. Det är också möjligt att även om segregation inte har några stora genomsnittliga effekter på strukturell integration, så kan effekten av att växa upp i mer extrema miljöer – till exempel de områden som klassas som utsatta – vara betydande.

Den etniska boendesegregationen ökade under 1990-talet (Nordström Skans & Åslund 2009; Biterman 2010) men tycks sedan inte uppvisa någon stabil trend (Malmberg m.fl. 2018). Det som är värt att notera är att segrega-

tionen, som den vanligen mäts, handlar om den totala fördelningen över bostadsområden av vissa kategorier (t.ex. svensk- respektive utrikesfödda). Det är dock inte säkert att det mättet alltid är det relevanta. Ett alternativ är att studera hur *koncentrationen* utvecklats i olika områden, det vill säga hur hög andel som delar en viss egenskap. Koncentrationen av personer födda utanför Europa har till exempel ökat betydligt i områden där andelen med sådan bakgrund redan tidigare var hög, medan segregationen i stort har minskat eftersom fler personer födda utanför Europa också kommit att bo i områden som domineras av personer med svensk bakgrund, en inte oväntad konsekvens av hög invandring (Malmberg m.fl. 2018). Analysen sträcker sig dock bara fram till 2012 och det finns skäl att tro att denna utveckling har fortsatt, det vill säga mot en minskad segregation och samtidigt en ökad koncentration av immigranter i områden där många immigranter bor.

Det är svårt att säga vad som är önskvärt eller vilka konsekvenserna blir av denna typ av utveckling. Å ena sidan kan den minskade segregationen leda till fler möten mellan personer med olika bakgrund. Å andra sidan kan den ökade koncentrationen leda till att utanförskapets problem blir större, eftersom en koncentration normalt sett innebär att många resurssvaga hamnar i samma bostadsområde. Detta kan balanseras av att man i en kontext där många har en liknande situation lättare kan hitta stöd och hjälp i praktiska frågor, och av att det kan vara lättare att bevara en kultur och ett språk som många grannar delar. Men långsiktigt finns en uppenbar risk att koncentrationen kan bidra till att personer med utländsk bakgrund får ett längre avstånd till majoritetssamhället och den reguljära arbetsmarknaden.

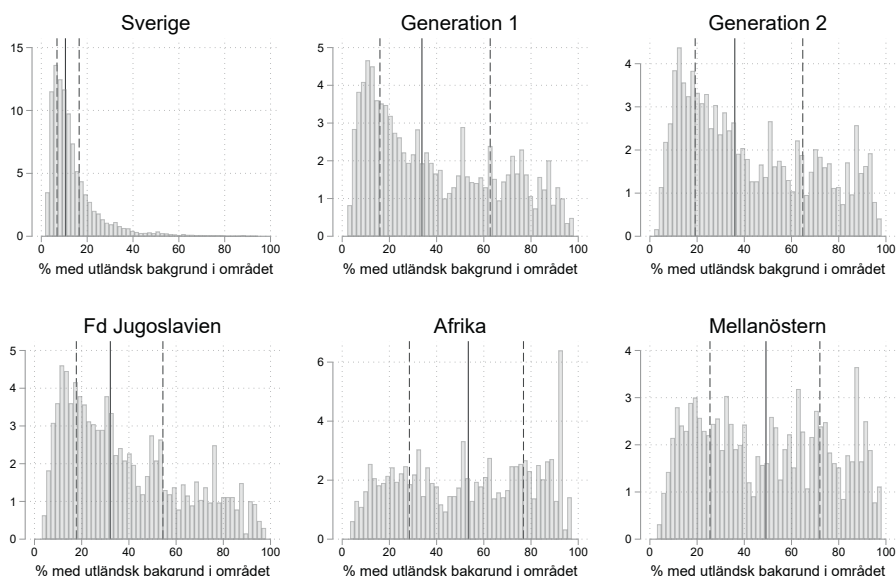
Det verkar inte som att segregationen i någon nämnvärd utsträckning beror på att svenskfödda oftare flyttar ut ur områden med en hög andel utrikesfödda (det som kallas *white flight* i den internationella litteraturen); istället uppstår den främst genom att svenskfödda undviker att flytta in i sådana områden (Müller, Grund & Koskinen 2018). Från 1990-talet fram till 2012 har personer med (tillräckligt) goda inkomster tenderat att flytta ut från områden med många utrikesfödda, men denna 'flykt' har inte bara genomförts av svenskfödda, utan också av utrikesfödda (Malmberg m.fl. 2018). Det verkar som om ekonomi, men inte etnicitet, har blivit en starkare drivkraft för att lämna områden med låg socioekonomisk status. Utflyttningen av unga från segregerade uppväxtområden är dock relativt hög; exempelvis har så många som 40 % av dem som vuxit upp i familjer med låg inkomst och har icke-väst-

lig bakgrund i miljonprogramsområden i Stockholm flyttat från uppväxtområdet vid 28–29 års ålder (Kadarik & Kährrik 2021). Resultat från Norge signalerar dock att det kan finnas en risk att de flyttar till andra segregerade områden (Hermansen, Hundebo & Birkelund 2022).

Även om många flyttar från sitt uppväxtområde är boendesegregationen totalt sett ganska trögföränderlig, vilket delvis beror på att beståndet dominerar flödet (på engelska: *stock* och *flow*). Bostadsområdena är normalt sett fulla med invånare och bara en liten del av dem flyttar varje år, och då ofta inom samma områdestyp – av nya immigranter år 2003 bodde till exempel 63 % i fattiga områden både då och nio år senare, och bara 12 % hade flyttat till ett mindre fattigt område (Vogiazides & Chihaya 2020). Skillnaden i uppväxtförhållanden mellan unga med svenskfödda och utlandsfödda föräldrar är därför ganska stabil över tid när det gäller enkla mått som andelen utrikesfödda i området – även om detta kan dölja förändringar på detaljnivå, exempelvis vilka länder immigranterna kommer från och karakteristika som utbildning och ekonomiska resurser. Boendesegregationen är också omfattande i en absolut mening – 44 % av dem som fötts utanför Europa skulle behöva 'byta plats' med andra för att åstadkomma en jämn fördelning av grupper över bostadsområden (mätt som områden av storleksordningen 1 600 individer). Nivån skiljer sig dock inte särskilt mycket från motsvarande siffror för Danmark, Belgien och Nederländerna (Andersson m.fl. 2018).

Hur ser det då ut i den population av unga som vi studerar? Hur många med svensk respektive utländsk bakgrund möter unga med olika bakgrund i sin närmiljö? Figur 4.1 visar att andelen med utländsk bakgrund i grannskapet (ett så kallat DeSO-område) skiljer sig kraftigt mellan olika grupper. I genomsnitt bor en ung person med svensk bakgrund i ett område där 14 % av befolkningen har utländsk bakgrund, medan motsvarande siffra är 43 % för generation 2 och 40 % för generation 1. Unga med svensk bakgrund bor alltså, föga förvånande, sällan i områden med en hög andel personer med utländsk bakgrund, och medianen är strax under 11 %, vilket alltså innebär att hälften av unga med svensk bakgrund bor i områden där färre än 11 % har utländsk bakgrund. Medianen är 36 % i generation 2 och 34 % i generation 1 – den lilla skillnaden beror troligen på att generation 1 i högre utsträckning bor kvar i de områden dit familjen anvisats då de kom till Sverige.

I den nedre raden i Figur 4.1 jämför vi tre stora grupper med bakgrund i olika regioner. Medianen är 32 % för unga med bakgrund i före detta Jugosla-



Figur 4.1. Fördelningen för unga (i födelsekohorten 1996) med svensk respektive utländsk bakgrund över andel med utländsk bakgrund i bostadsområdet (mätt som DeSO-området där man var folkbokförd 2012). Rubriken i varje delfigur anger bakgrunden i fråga. Varje delfigur visar hur vanligt det är för unga med en given bakgrund att bo i områden med olika hög andel boende med utländsk bakgrund (notera att skalorna på de lodräta axlarna skiljer sig mellan graferna). I varje delfigur finns ett heldraget vertikalt streck, som anger medianen, och två streckade vertikala streck, som anger den första och tredje kvartilen. Data från befolkningsregister.

vien, höga 53 % för unga med bakgrund i länder i Afrika (utom Nordafrika) och 49 % för unga med bakgrund i länder i Mellanöstern och Nordafrika. Nästan hälften av alla unga med bakgrund i länder i Afrika och Mellanöstern bor alltså i områden där en majoritet har utländsk bakgrund (men notera att andelen i området som har sin bakgrund i samma region är betydligt lägre). Vi vet inte varför segregationen ter sig så annorlunda för unga med bakgrund i forna Jugoslavien – en viktig delförklaring är troligen skillnader i ekonomiska resurser (se skillnader i inkomster mellan grupper i Tabell B4.3 i Bilaga, Kap. 4), men skillnader i preferenser och nätverk kan också bidra.

Mycket av debatten om boendesegregation gäller bostadstyp, infrastruktur och förekomsten av skadegörelse och brottslighet, men i ett integrationsperspektiv är det möjligen viktigare hur många som är av svensk respektive

utländsk bakgrund, och hur många som har ungefär samma bakgrund som en själv. För dem som själva har utländsk bakgrund kan andelen med en liknande bakgrund påverka möjligheten att tillägna sig det svenska språket – eller att behålla ett eventuellt annat hemspråk. Det kan också påverka möjligheten att bibehålla sina kulturella seder och vanor, att ha tillfälle att utöva religiös verksamhet samt att kunna hitta vänner eller partners med en bakgrund som är lik den egna (vilket gäller oavsett om man har utländsk eller svensk bakgrund).

Den dragningskraft som familjer i samma etniska grupp eller från en persons släkt kan ha i valet av bostadsområde förstärker det sociala stödet och de sociala nätverken, såväl för dem med svensk som för dem med utländsk bakgrund. Men denna gravitation mot människor som står en nära eller som är lika en själv bidrar också till boendesegregation, och så gör också etnisk diskriminering på bostadsmarknaden. I kombination med skillnader i ekonomiska resurser upprätthåller dessa processer skillnader mellan grupper när det gäller sociala kontakter och kulturella normer. För utrikesfödda kan detta ge social trygghet och närhet samt (ibland rudimentära) ekonomiska möjligheter på 'etniska arbetsmarknader', samtidigt som man riskerar att bli isolerad från den reguljära arbetsmarknaden, där inkomsterna är högre och jobben tryggare. Resultaten pekar i olika riktning för frågan om huruvida så kallade etniska enklaver i Sverige har positiva eller negativa effekter på arbetsmarknadsutfall (se t.ex. Edin m.fl. 2003; Andersson, Musterd & Galster 2019).

Skolmiljö och betydelsen av skolsegregation

En av de frågor som diskuteras mest när det gäller integrationen är segregerade skolor. En farhåga som många hyser är att skolorna som många unga med utländsk bakgrund går i är av så låg kvalitet att själva segregationen medför ojämlika förutsättningar att tillgodogöra sig utbildning. Vi kommer i senare avsnitt att redogöra i detalj hur det går för elever med olika bakgrund i grundskola, gymnasium och universitet, men närmast behandlar vi frågan om miljön och kvaliteten i grundskolan med utgångspunkt i en litteratur om skoleffekter (t.ex. Coleman 1966; Hanushek 1997; Morgan & Jung 2016; Downey, Quinn & Alcaraz 2019). Notera att denna fråga inte primärt gäller om skolan *i sig* är bra för unga (det är den förmodligen) eller om skolan *i sig* bidrar till ojämlikhet (det gör den troligen inte, trots att det är en vanlig före-

ställning) (se Heyns 1978; von Hippel, Workman & Downey 2018). Istället gäller de flesta studier, även våra som rapporteras här, frågan om huruvida skillnader i skolors resurser, elevsammansättning och sätt att fungera bidrar till skillnader i utfall – skolresultat och utbildningsval – mellan individer och grupper.

I forskningen om enskilda skolors betydelse för elevers resultat kan man skilja mellan tre olika typer av teoretiska mekanismer: *skolornas resurser* (t.ex. budget och lärares kvalifikation), *skolklimatet* (bl.a. trivsel, 'stämning' och sociala relationer) och *elevsammansättningen* (andelen elever med högutbildade föräldrar osv.) (Jonsson & Treuter 2019; 2021). Den senare har sin betydelse via påverkan från andra elever eller deras föräldrar, direkt eller indirekt, och bygger mest på det som brukar kallas kamratpåverkan (*peer effects*) – att ha klasskamrater med höga ambitioner och starkt stöd från föräldrarna kan exempelvis sporra en elev till att studera hårdare (se t.ex. Sacerdote 2011).

Hela denna ganska omfångsrika litteratur försöker utröna om det finns så kallade skoleffekter. Om unga med utländsk bakgrund oftare går i skolor med mindre resurser, mycket mobbning eller många skolkamrater som inte bryr sig om skolan kan det leda till svagare prestationer och minskade ambitioner att gå över till gymnasium och högskola. Men att se frågan om skolmiljö som att den bara handlar om utbildningskarriärer är ensidigt. Att skolorna har tillräckliga resurser – till exempel för att underhålla byggnader och toaletter eller för att ha en bra matsal – och att eleverna känner trivsel och trygghet är förstås värden i sig. Eleverna går i grundskolan av plikt under stora delar av sin vakna tid i nio år, så det är centralt för ungas vardagsliv hur skolan fungerar, vad gäller såväl fysisk miljö och datortillgång som socialt liv. För många är nog de starkaste minnena från skolåren inte lektionerna och prestationerna utan vänskapen med jämnåriga, skolmaten eller i värsta fall känslan av otrygghet.

Vi ställde flera frågor om skolan till eleverna när de gick i årskurs 8. Dessutom riktades en enkät till läraren som var med vid intervjuutfallet både om skolklimatet och om resurser (som vi kompletterat med vissa administrativa uppgifter). Uppgifter om elevsammansättning beräknar vi på basis av våra intervjuer. (Vi använder sammansättningen av våra två klasser som indikatorer för hela skolan, vilket inte är perfekt men mest relevant för de elever som vi studerar.) Tabell B4.2 (Bilaga, Kap. 4) visar frågorna som våra analyser bygger på, och i Tabell B4.1 (Bilaga, Kap. 4) framgår skill-

naden mellan grundskoleelevers skolmiljö, uppdelat på resurser, klimat och elevsammansättning.

En övergripande slutsats är att elever med utländsk bakgrund går i skolor med ungefär samma resurser och med ungefär samma skolklimat som elever med svenskfödda föräldrar (mätt med våra indikatorer). Vi frågade lärare om en rad olika hinder för lärande – undervisningsmaterial, lokaler, annan utrustning, datorer, multimedier, lärarutrymmen, klassrumsstorlek, bland annat – och det finns ingen skillnad mellan grundskolor där fler eller färre barn till utrikesfödda går. Det är knappast vad många förväntar sig. När det gäller skolresurser framstår likheterna i klasstorlek och andelen kvalificerade lärare, liksom i de hinder för lärande som lärarna uppgivit, som en framgång för ett kompenserande resursfördelningssystem (som finns i alla kommuner, men i högre eller lägre grad). Detta antyds också av resultatet att elever med utländsk bakgrund går i skolor där antalet elever per lärare är något lägre än för andra elever, troligen för att extra lärarinsatser är vanligare (t.ex. beträffande språkinläring för relativt nyanlända).

När det gäller skolklimatet är skillnaderna något större, men de går också åt olika håll. Vi kommer senare att visa siffror på det stora engagemang och de höga ambitioner som unga med utländsk bakgrund visar; här demonstreras detta genom att elever med sådan bakgrund går i skolor där engagemanget är lika högt eller till och med något högre än i andra skolor.

Men det positiva motverkas av att olika typer av problem är vanligare. Vi frågade lärare om sexton olika problem, från lättare sådana i form av försenad ankomst och ovärdat språk till tyngre – och mycket ovanliga problem – i form av drogmissbruk och förekomst av vapen. Eftersom dessa skolproblem inte rapporteras av eleverna (över 5 000 i vår studie), utan av lärare (drygt 200), är den statistiska säkerheten i siffrorna ganska låg (resultaten redovisas i Jonsson & Treuter 2019: Bilaga C). De gruppskillnader som verkar stabila visar dock en viss systematik, och tillsammans med övriga resultat formar de ett mönster som visar att elever med utländsk bakgrund oftare går i 'rörigare' skolor. Förseningar och skolk/frånvaro är mer förekommande, med en antydning till att även störd undervisning är vanligare – allt detta kan förstås inverka på både undervisning och inläring. Dessutom är stämningen bland eleverna hårdare. Det är mer svordomar, mer verbala trakasserier och oftare bråk eller slagsmål mellan elever. Intressant nog utsätts inte elever med utländsk bakgrund oftare för mobbning, som den upplevs av eleverna själva (se

kapitel 5 om social integration). Andra faktorer som stöder bilden att elever med utländsk bakgrund går i rörigare skolor är att lärarna oftare upplever att de utsätts för verbala trakasserier, samt att fusk och stölder är vanligare. Lärare rapporterar också att rasism och sexuella trakasserier ibland är ett problem, men sällan att de utgör stora problem. Här vore dock uppgifter från ungdomarna själva att föredra. Andra studier talar för att problemen bör tas på största allvar (t.ex. MUCF 2021b om sexuella trakasserier), fast dessa inte analyserar skillnaden mellan olika etniska grupper.

Det är alltså ingen entydig bild vi får när det gäller skolklimat, men det tycks ändå som att elever med utrikesfödda föräldrar går i grundskolor där resursproblemen inte sticker ut, men där det som traditionellt kallats ordning och uppförande är ett större problem. Även om detta inte skulle påverka deras skolprestationer är det en indikation på att skolgången kan vara jobbigare än för andra unga. Som vi visar i analyserna i kapitel 8 återspeglas detta inte i nedsatt psykiskt välbefinnande.

Sammantaget är det ändå anmärkningsvärt hur små skillnaderna är mellan elever med utländsk bakgrund och andra elever när det kommer till skolresurser och skolklimat i de grundskolor som de går i. Den stora skillnaden (se Tabell B4.1 i Bilaga, Kap. 4) är istället elevsammansättningen. Det är inte särskilt överraskande att barn till utrikesfödda föräldrar går i skolor där fler klasskamrater också tillhör denna grupp, kommer från fattigare familjer eller har sämre studieförutsättningar. Flera blir nog överraskade över att utbildningsaspirationerna är högre – det är dock ett numera etablerat resultat (se Jonsson & Rudolphi 2011; Jackson, Jonsson & Rudolphi 2012) som vi demonstrerar mer i detalj i senare avsnitt. Vi kan också notera att barn till utrikesfödda visserligen går i skolor där färre föräldrar har högskoleutbildning, men att skillnaderna inte är särskilt stora.

Förutom betydelsen av skolkvalitet och skolmiljö ur ett här-och-nu-perspektiv (som alltför ofta saknas i utbildningsforskningen) bör vi förstå studera konsekvenserna för skolprestationer och utbildningsval. Frågan är viktig för att förstå den strukturella integrationen. Om unga med utländsk bakgrund går i skolor som är av lägre kvalitet, eller där undervisning är svårare att genomföra, kan det leda till att de inte kommer lika långt som de skulle kunna i skola och yrkeskarriär. Vi har analyserat skoleffekter på basis av våra data, och resultaten redovisas i detalj i Jonsson och Treuter (2019; 2021) och sammanfattas bara här.

Vi studerade tre olika utfall, poäng på nationella prov i årskurs 9, meritvärde något senare i samma årskurs och övergång till högskoleförberedande gymnasieprogram. Av den totala individuella variationen låg ungefär 10 % mellan skolor och resterande 90 % mellan individer inom skolor, vilket matchar siffror för alla elever i denna kohort från Skolverket (2018a: Figur 4.1). När man tar hänsyn till elevernas egna bakgrundsegenskaper (socioekonomiskt ursprung, kön, ålder, utländsk bakgrund, kommuntyp) återstår en variation mellan skolor som motsvarar högst 4 % av skillnaderna i betyg och de andra utfallen. Det betyder att en individs skolframgångar nästan enbart förklaras av individuella faktorer. Dessa kan förstås ha strukturella orsaker som ojämlikhet och diskriminering bland uppväxtfamiljerna, fast orsakerna inte skiljer sig systematiskt mellan skolor.

Att inte skolor gör så stor skillnad är inte samma sak som att den skillnad de kan göra är betydelselös: det kan trots allt finnas faktorer som utbildningspolitik och skolledning kan påverka. Men när vi använder våra skolvariabler för att predicera utbildningsresultat är det nästan inget som verkar ha någon betydelse, trots att vi har mycket information – skoleffekterna, såväl när det gäller resurser och klimat som elevsammansättning, är svaga i vårt urval. När vi beaktar alla sådana små effekter tillsammans har skolorna dock en viss, och faktiskt positiv, betydelse för elever med utländsk bakgrund, både när det gäller resultat på nationella prov (6–7 % av en standardavvikelse) och för övergång till högskoleförberedande gymnasieprogram (ca 5 procentenheters fördel).

Det finns andra studier med trovärdiga analysmetoder (det här är ett område som är metodologiskt komplicerat att studera) som visar att skoleffekter i vissa fall kan beläggas men ofta är svaga. Att skolresurser har betydelse verkar den internationella forskningen (t.ex. Jackson 2020) ha klarlagt, och klasstorlek tycks spela in (Fredriksson, Öckert & Oosterbeek 2016), även om variationen i såväl ekonomiska resurser som klasstorlek i Sverige är så liten att effekten i praktiken troligen är försumbar så länge den variationen inte ökar. I Tabell B4.1 i Bilaga, Kap. 4, ser vi i stort sett inga skillnader mellan elever med utländsk bakgrund och andra när det gäller klasstorlek, och den lilla skillnad som finns motverkas av högre lärartäthet.

Det finns ett antal goda svenska studier av elevsammansättningens roll. Det tycks till exempel vara så att andelen högpresterande klasskamrater förbättrar skolresultaten (Sund 2009), vilket skulle kunna vara till nackdel för

unga med utländsk bakgrund eftersom de mer sällan går i skolor där sådana finns. Samtidigt kan det finnas en motverkande effekt på utbildningsval, då en exponering för fler högpresterande kamrater tycks dämpa de egna aspirationerna något, sannolikt på grund av att man bedömer den egna förmågan i relation till den kontext man befinner sig i (Jonsson & Mood 2008). Andelen utrikesfödda i skolan tycks inte ha några negativa effekter på vare sig grundskolebetyg eller framtida utbildningskarriär (Brandén, Birkelund & Szulkin 2018), utom möjligen för relativt nyanlända unga utrikesfödda (Szulkin & Jonsson 2007). Andelen från samma etniska grupp (*co-ethnics*) i bostadsområdet tycks ha en negativ effekt på betyg i årskurs 9, med undantag för en liten andel där denna 'sametniska' grupp har hög utbildning, då effekten är den motsatta (Bygren & Szulkin 2010).

Frånvaron av skoleffekter, eller skolornas överlag svaga effekter i våra (och andras) analyser, kan tyckas vara kontraintuitiv. Man måste dock tänka på att en grund för detta resultat är att variationen mellan skolor i Sverige är mycket liten när det gäller skolresurser och inte särskilt stor när det gäller skolklimat. Detta kan i sin tur vara ett resultat av en aktiv och framgångsrik utbildningspolitik som går ut på att kompensera grundskolor som har större behov – även om vi inte har data för att säga om denna kompensation alltid är tillräcklig. Det kan också vara så att skolledningarna normalt sett är ungefär lika bra på att få till en fungerande skolmiljö och liknande prestationer ur sitt elevunderlag. I en utvärdering av svensk grundskola i termer av olikheter i resursfördelning och skolkvalitet, som i stora drag understryker våra resultat, dras också slutsatsen att likvärdigheten "inte har försämrats i någon större utsträckning under de senaste decennierna" (Holmlund, Sjögren & Öckert 2019).

Det är alltså en hel del som är positivt med svensk skola, trots alla utmaningar – och det är kanske en helt avgörande faktor bakom möjligheterna för unga med utländsk bakgrund. Men man måste komma ihåg att det inte finns något deterministiskt över frånvaron av skoleffekter. Det finns gott om utrymme att förvärpa situationen genom en minskning av resurser eller en ökning av arbetsbördan – det finns förstås enstaka skolor med stora problem och de kan bli fler. Ökad segregation skulle öka skillnaderna mellan skolor i elevsammansättning, och skillnader i förutsättningar för lärande kan också uppstå till följd av hög invandring utan tillräcklig resurskompensation för det stöd som nyinvandrade elever behöver. Någonstans kan det brista och vi kan få skoleffekter som bidrar till ökad ojämlikhet.

Ekonomiska resurser i uppväxtfamiljen

Ekonomiska resurser är en central del av levnadsnivån, eftersom en bättre ekonomisk situation ger större handlingsfrihet. För att återknyta till boendet ger mer pengar större möjligheter att bo bekvämt och i attraktivare områden. Brist på pengar kan också leda till att man direkt eller indirekt får problem att delta i det sociala livet. Teorier om ekonomisk och materiell deprivation betonar just den sociala dimensionen: fattigdomens väsen framträder som tydligast när de ekonomiska resurserna är så svaga att det sociala anseendet sjunker och man känner skam över att inte kunna leva som andra, att inte kunna delta i samhällsgemenskapen (Townsend 1979; Sen 1983). Att den absoluta (men inte relativa) fattigdomen tycks ha sociala konsekvenser för socialt umgänge och politiskt deltagande framkommer i analyser av den svenska levnadsnivåundersökningen (Mood & Jonsson 2016).

Utrikesfödda i Sverige har i genomsnitt lägre inkomster och är oftare fattiga än andra, och fattigdomen har under de senaste decennierna både ökat och blivit allt mer koncentrerad till denna grupp (Mood & Jonsson 2019). Denna skillnad i ekonomiska resurser syns också bland familjerna till de unga som vi studerar. Den disponibla familjeinkomsten 2012, när ungdomarna var på sitt sextonde år, låg i genomsnitt på strax över 600 000 för unga med svensk bakgrund, jämfört med 455 000 kronor för unga i generation 2, 409 000 för unga i den tidiga generation 1 och 338 000 för unga i den sena generation 1 (Tabell B4.3 i Bilaga, Kap. 4). Dessa skillnader är till stor del en effekt av att inkomster för utrikesfödda till mindre del utgörs av förvärvsinkomster och till större del av bidrag. Familjerna med allra svagast ekonomi är berättigade till ekonomiskt bistånd, och medan andelen som bor i familjer med sådant bistånd är mycket låg (2,5 %) bland unga med svenskfödda föräldrar gäller det så många som 40 % av de unga i sena generation 1, 30 % av de unga i tidiga generation 1 och 12 % av de unga i generation 2.

Unga med utländsk bakgrund tillhör alltså familjer med lägre inkomster, och integration i termer av sysselsättning och självförsörjning tycks ta lång tid för många av dem som immigrerat som vuxna (Ruist 2018; SOU 2015). Samtidigt vet vi att sambandet mellan föräldrars ekonomi och barns egenrapporterade ekonomiska resurser är relativt svagt (Jonsson & Mood 2013), sannolikt därför att fattiga föräldrar kompenserar sina barn för att försöka hålla dem över en socialt accepterad nivå. Under den period då vi följer de

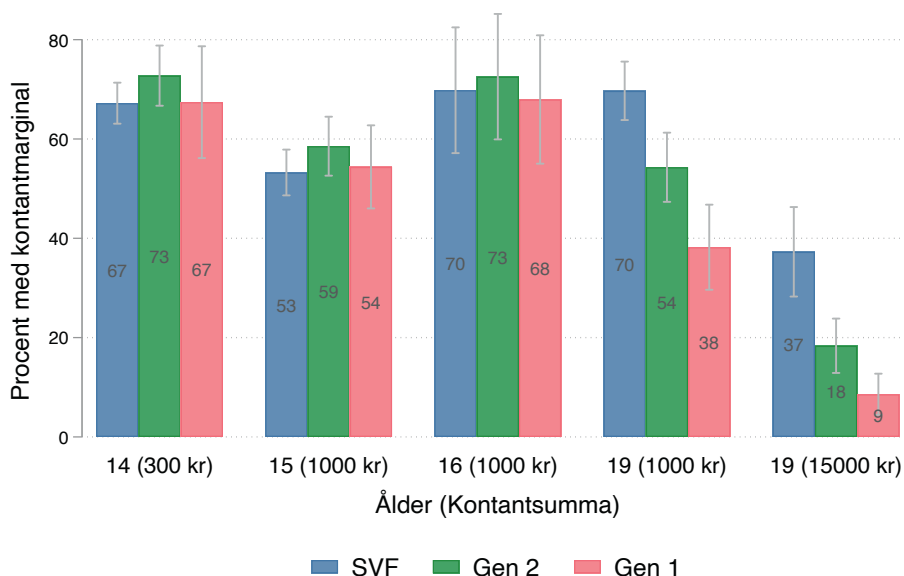
unga i denna rapport går de dessutom in i det tidiga vuxenlivet och kan förväntas bli mer ekonomiskt oberoende av sina föräldrar, varför det är relevant att studera deras egen ekonomiska situation.

Ungas egna ekonomiska resurser

Det är rimligt att anta att barns ekonomi är mer beroende av föräldrarnas ekonomi när de är yngre. Eftersom familjer med utländsk bakgrund har lägre inkomster, så borde detta också leda till att barnen i dessa familjer har sämre egen ekonomi i yngre åldrar. Förvånande nog är så inte fallet. Unga med svensk respektive utländsk bakgrund har ungefär lika mycket egna pengar att röra sig med i de tidiga tonåren, men medan de förra oftare har intäkter från extrajobb så får unga med utländsk bakgrund mer pengar från föräldrar (Mood 2018). Vi finner inte heller några skillnader i tillgång till olika ägodelar (t.ex. egen mobiltelefon, dator eller tv), men däremot finns stora skillnader mellan unga med utländsk och svensk bakgrund i andelen som har ett eget rum (Mood 2018; Mood & Jonsson 2013). Det är en funktion av en större trångboddhet (SCB 2018) som i sin tur beror på att unga med svenskfödda föräldrar oftare bor i småhus och att de med utlandsfödda föräldrar oftare har flera syskon (SCB 2022).

Figur 4.2 visar de ungas svar på frågan om huruvida de har tillgång till en kontantmarginal. I årskurs 8, när respondenterna var 14 år, fick de frågan "Om du plötsligt skulle behöva 300 kr till imorgon, skulle du kunna skaffa det då?" Summan 300 kronor är tänkt att motsvara ungefär vad det kostar att gå ut med kompisar på en aktivitet som till exempel bio, kombinerat med en enkel måltid. Andelen ja-svar på frågan är runt 70 % både bland unga med svenskfödda och bland unga med utrikesfödda föräldrar, vilket innebär att den svagare familjeekonomin i den senare gruppen alltså inte återspeglas i en liten kontantmarginal.

När de unga var 15 respektive 16 år frågade vi samma sak men för beloppet 1 000 kronor. Andelen som hade en sådan kontantmarginal ökade från 50–60 % av 15-åringarna till ungefär 70 % av 16-åringarna, men inte heller här ser vi några stora skillnader mellan grupperna. Tendensen i åldrarna 14–16 år är att unga i generation 2 i högre utsträckning än andra har tillgång till en kontantmarginal, men skillnaderna är små och inte statistiskt signifikanta. En potentiell förklaring till att vi inte ser de skillnader man kan förvänta sig

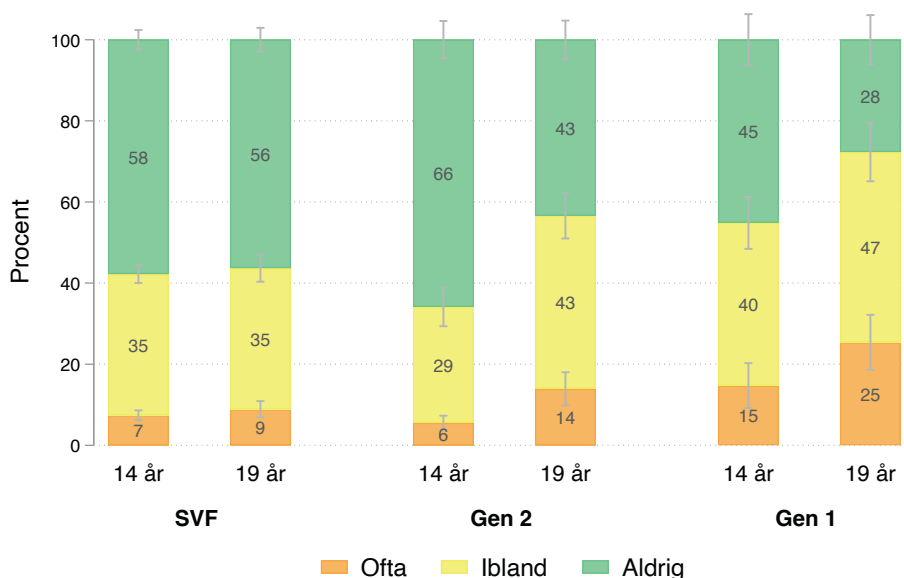


Figur 4.2. Andelen med kontantmarginal (olika summor) i olika åldrar (14–19), uppdelat på generation. De grå vertikala linjerna representerar konfidensintervall på 95-procentsnivå, klustrade på skolnivå. SVF=Svenskfödda föräldrar. CILS4EU väg 1–4.

är att föräldrar med små resurser prioriterar barnen, så att deras ekonomi inte påverkas trots en dålig familjeekonomi.

Något har dock förändrats när respondenterna blivit 19 år: Andelen som har en kontantmarginal på 1 000 kronor har sjunkit bland unga med utländsk bakgrund, och särskilt i generation 1. Vid denna tidpunkt frågar vi också om man har tillgång till en större kontantmarginal, 15 000 kronor, om man skulle behöva det inom en vecka, och även här ser situationen mycket mer gynnsam ut för unga med svenskfödda föräldrar. Det verkar som att den ekonomiska sårbarheten ökar för unga med utländsk bakgrund i den ålder då de rör sig mot ett ökat oberoende av familjen.

En annan dimension av ekonomiska svårigheter visas i Figur 4.3, nämligen om man ofta, ibland eller aldrig måste avstå från aktiviteter med kompisar för att man inte har råd. Medan kontantmarginal handlar om en given summa, och kan sägas vara ett absolut mått på ekonomiska svårigheter, så specificerar denna fråga ingen summa. Svaren kan därför variera beroende på vilka kostnader som är förknippade med sådana aktiviteter som är vanliga



Figur 4.3. Andelen som anger att de måste avstå från aktiviteter tillsammans med vänner av ekonomiska skäl i olika grupper och åldrar. SVF=Svenskfödda föräldrar. CILS4EU våg 1 och 4.

bland ens vänner, och det är därför ett relativt mått som fångar upp huruvida det sociala livet blir lidande på grund av ekonomiska begränsningar. Även i detta fall har unga i generation 2 en lika bra situation som unga med svenskfödda föräldrar vid 14 års ålder, medan unga i generation 1 har klart större problem att ha råd med aktiviteter med kompisar. Liksom i Figur 4.2 ser vi en markant försämring för unga med utländsk bakgrund till 19 års ålder, då unga både i generation 1 och generation 2 relativt ofta har svårt att ha råd med aktiviteter med kompisar.

Hur går det i skolan? Grundskolans årskurs 8 och 9

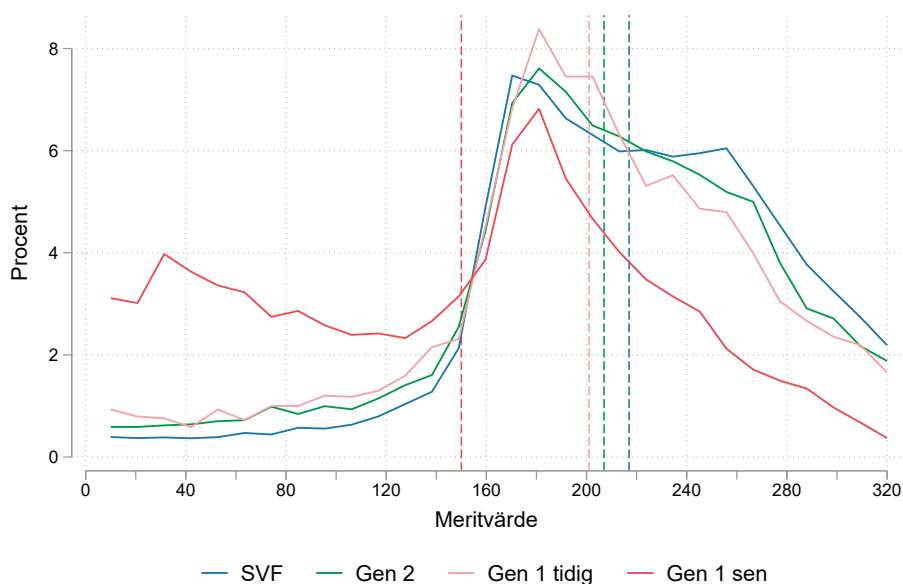
Studieresultat i årskurs 9

Det är väl känt att unga med utländsk bakgrund i genomsnitt har svagare studieresultat i årskurs 9, och särskilt stora svårigheter har unga som invandrat efter ordinarie skolstart (Grönqvist & Niknami 2017; SCB 2019). Att

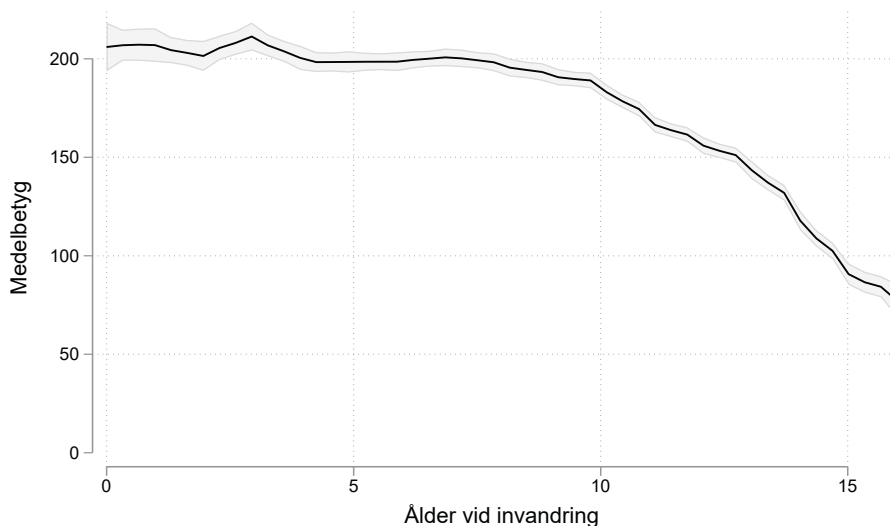
unga som invandrat sent har sämre förutsättningar att lyckas i skolan, och senare även på arbetsmarknaden, är inget unikt för Sverige (se t.ex. Hermansen 2017 för Norge), och en delförklaring tros vara att språkinläringen blir mindre effektiv med åldern.

Meritvärdet är summan av en elevs betyg i olika ämnen. Fördelningen av dessa meritvärden när eleverna i vår kohort går ut årskurs 9 visas i Figur 4.4, och medelvärden för respektive grupp visas som vertikala linjer. På en skala från 0 till 320 var medelvärdet 217 för unga med svenskfödda föräldrar, 207 för unga i generation 2 och 201 för unga som invandrat före nio års ålder. Den grupp som sticker ut mest är de som invandrat sent (när de var 9–14 år), där det genomsnittliga meritvärdet är så lågt som 150. Fördelningarna för de tre förstnämnda grupperna har ungefär samma form, medan de sent invandrade har en påtaglig överrask att ha mycket låga meritvärden.

Den stora betydelsen av invandringsålder för skolresultat framgår av Figur 4.5, där vi kan se en mycket markant tröskeffekt. Om man invandrar som spädbarn eller vid 7–8 års ålder tycks inte göra någon skillnad för merit-



Figur 4.4. Fördelning av meritvärde i årskurs 9 för unga som gick ut grundskolan 2012, uppdelat på bakgrund/generation. SVF=Svenskfödda föräldrar. Glidande medelvärden. Vertikala linjer visar medelvärde i respektive kategori. Data från utbildningsregister.



Figur 4.5. Genomsnittligt meritvärde (med 95-procentigt konfidensintervall) i årskurs 9 efter ålder vid invandring. Glidande medelvärden. Data från utbildningsregister.

värdet, medan varje extra år därefter har stor betydelse. Bland dem som bara gått 2–3 år i svensk skola är meritvärdena i genomsnitt mycket låga. Samma mönster gäller för både pojkar och flickor och kvarstår när vi studerar unga med bakgrund i en och samma ursprungsgrupp eller land, vilket talar för att migrationsålder är en generell och mycket viktig faktor för framgång i grundskolan.

Den dramatiska effekten av migrationsålder återspeglas också i andelen som inte är behöriga till ett nationellt program på gymnasiet. Hela 55 % av alla unga som invandrat efter åtta års ålder är obehöriga till gymnasiet, och i kontrast till vad många tror är könsskillnaden inte särskilt stor (flickor 52 %, pojkar 57 %). Som jämförelse är denna andel 18 % bland dem som invandrat tidigt, 15 % bland unga i generation 2 och 9 % bland dem som har svensk-födda föräldrar.¹⁵

15. Den födelsekohort vi studerar har gått i gymnasiet med läroplanen Gy11, som fortfarande är den som gäller i januari 2022. För att vara behörig till yrkesprogram krävs godkänt i matematik, engelska och svenska/svenska som andraspråk samt fem ämnen till. För behörighet till ett högskoleförberedande program krävs godkända betyg i ytterligare fyra ämnen: för ekonomiprogrammet, humanistiska

Unga med utländsk bakgrund är en mycket blandad grupp – de har sitt ursprung i många olika länder och regioner i världen. Inom generationskategorierna döljer sig därför en stor variation mellan grupper från olika ursprungsregioner. Bland unga som fötts i Sverige sticker gruppen från Sydamerika, och särskilt Chile, ut med 20–25 % obehöriga till gymnasiet, och andelarna är höga också för unga med ursprung i så olika regioner som Mellanöstern, Finland och forna Jugoslavien. Bland unga i generation 1 ser situationen särskilt svår ut för dem som fötts i Afrika (främst Somalia), Irak och övriga Asien. För dem som invandrat efter åtta års ålder är det i vissa grupper en stor majoritet som inte når behörighet till gymnasiet (Figur B4.1 i Bilaga, Kap. 4).

Betygsskillnaderna i årskurs 9: diskriminering eller olika studieförutsättningar?

För att veta vilken typ av åtgärder som kan vara effektiva för att förbättra skolprestationerna är det viktigt att klargöra om de lägre betygen för unga med utländsk bakgrund är rättvisa i betydelsen att de beror på lägre kunskapsnivåer. Att jämföra betygen med resultat på nationella prov är ett sätt att komma åt detta. Lindahl (2007; 2016) gör just detta för dem som gick årskurs 9 åren 2001 till 2005 och hittar inga tecken på diskriminering. Skolverket (2019a) studerar dem som gick årskurs 9 2013 till 2015 och finner att utrikesfödda får högre betyg vid ett givet provresultat.

I Tabell 4.1 visas skillnaden i betyg i matematik, svenska och engelska mellan olika grupper efter att vi kontrollerat för resultaten på samtliga delprov på nationella proven i respektive ämne. Skillnaden ska alltså tolkas som skillnaden i betyg i respektive ämne som inte kan förklaras av skillnader i resultaten på de nationella proven i samma ämne. Medan det finns stora skillnader mellan pojkar och flickor (flickor får högre betyg vid givna provresultat), så är skillnaderna mellan unga med svensk och utländsk bakgrund minimala och osystematiska. Vi kan alltså konstatera att unga med svensk respektive utländsk bakgrund i den kohort vi studerar fick likvärdiga betyg vid likvärdiga resultat på det nationella provet.

programmet och samhällsprogrammet är det geografi, historia, samhällskunskap och religionskunskap; för naturprogrammet och teknikprogrammet är det biologi, fysik och kemi. De som vi klassificerar som obehöriga till gymnasiet är inte behöriga till något nationellt program.

Tabell 4.1. Skillnad i betyg i matematik, svenska och engelska i årskurs 9 (skala 0–20), kontrollerat för samtliga delresultat på nationella provet i respektive ämne. Data från utbildningsregister.

	Matematik	Svenska	Engelska
Utländsk jämfört med svensk bakgrund	(–0,02)	0,06	–0,05
Flickor jämfört med pojkar	0,28	0,50	0,24
Flickor: Utländsk jämfört med svensk bakgrund	(–0,02)	(0,04)	(–0,02)
Pojkar: Utländsk jämfört med svensk bakgrund	(–0,03)	0,07	(–0,07)
Medelvärde betyg	12,2	11,8	13,5
Standardavvikelse betyg	5,7	5,2	5,2

Not: Skillnader inom parentes är inte statistiskt signifikanta på 5-procentsnivå.

Emellertid är en jämförelse av nationella prov och betyg inte fullt tillräcklig, eftersom det är vanligt att de nationella proven rättas lokalt. Om det finns en diskriminering i lärares betygssättning (positiv eller negativ i relation till utländsk bakgrund) kan den således även finnas för de nationella proven, som också rättas av lärare. En tidigare studie har visat på en sådan diskriminering av unga med utländsk bakgrund i rättning av det nationella provet i svenska, dock på ett litet datamaterial (Tyrefors Hinnerich, Höglén & Johannesson 2013). Vi kan emellertid jämföra betygen också med hjälp av ett test som är oberoende av lärare. I CILS4EU gjorde de elever som vi intervjuade i årskurs 8 två tester, ett språkligt (ordförståelse)test i svenska baserat på motsatsord och ett kognitivt test som var språkfritt och baserat på figurerier (två deltest i det s.k. Cattell Culturally Fair Test) (Weiss 2006). Det kognitiva testet brukar sägas mäta problemlösningsförmågan, och även om betygen baseras på långt mer än denna har tester av detta slag visat sig mäta förmågor som är starkt relaterade till inläring och också förutsäga studieframgång (se t.ex. Thorsén, Gustafsson & Cliffordson 2014). Elevers resultat på dessa båda tester (Figur B4.2–4 i Bilaga, Kap. 4) kan vi se som en skattning av deras studieförutsättningar, och vi kan därmed studera om unga med olika bakgrund får samma betyg vid en given studieförutsättning. De anonymiserade resultaten rättades automatiskt i ett datorprogram, oberoende av lärare och skola, och bedömningen kan därför inte påverkas av elevens bakgrund.

Hur stora är då skillnaderna i meritvärde i årskurs 9 mellan unga med svensk och utländsk bakgrund när man tar hänsyn till skillnader i studieförutsättningar, mätta som testresultat? Om unga med utländsk bakgrund är diskriminerade i betygssättningen skulle vi anta att de i genomsnitt får ett lägre meritvärde vid ett givet testresultat. Våra resultat (Tabell B4.4 i Bilaga, Kap. 4) visar för det första att testresultat är tydligt relaterade till meritvärdet: I genomsnitt motsvarar en extra poäng i testresultatet drygt fyra extra poäng i meritvärdet. För det andra ser vi inga tecken på diskriminering av unga med utländsk bakgrund i betygssättningen. Om vi bara tar hänsyn till resultatet på det kognitiva testet och jämför med unga av svenskt ursprung, så är betygen likvärdiga för unga i generation 2, medan unga i generation 1 har en betygssnackdel på 16 poäng. Detta förklaras dock helt av deras svagare resultat på språktestet. Om vi tar hänsyn till båda testen ser vi att unga med utländsk bakgrund i genomsnitt istället får högre meritvärden än unga med svensk bakgrund vid ett givet testresultat: i genomsnitt får unga i generation 1 ett meritvärde som är 8 poäng högre, och generation 2 ett meritvärde som är 14 poäng högre än för dem som har svensk bakgrund.

En delförklaring till det högre meritvärdet vid ett givet testresultat kan vara att lärare är mer benägna att vara generösa med betyg när en elev ligger på gränsen till godkänt (dvs. mellan betyg F och E), något som sannolikt oftare är fallet för unga med utländsk bakgrund eftersom de i genomsnitt har lägre betyg. Att vi bara ser högre meritvärden för unga med utländsk bakgrund när vi tar hänsyn till språkfärdigheter talar emot en generell 'omvänd diskriminering' – det kan vara så att språkkunskaper för unga med utländsk bakgrund helt enkelt är ett sämre mått när det gäller att fånga upp de färdigheter som återspeglas i betyget. Att unga med utländsk bakgrund i genomsnitt anstränger sig mer i skolan och har höga aspirationer (se nedan) kan också leda till att de presterar bättre under lektionerna, på skoluppgifter och så vidare, vilket också kan bidra till att de får högre meritvärde för givna testresultat.

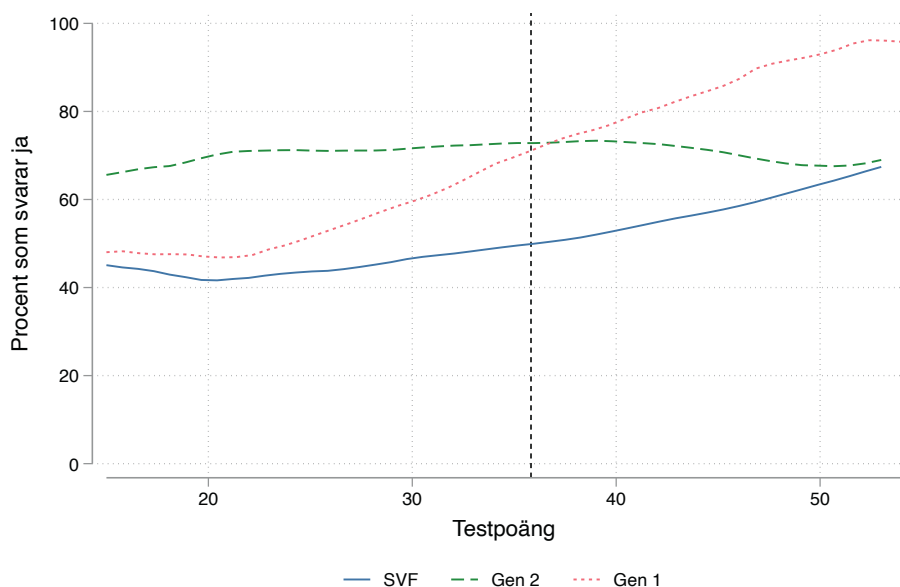
Utbildningsaspirationer och skolengagemang

Ett välkänt resultat från forskning om social bakgrund och barns utbildning är att barn vars föräldrar har lägre utbildning, social klass eller inkomster i genomsnitt har lägre skolbetyg, men också att de har lägre utbildningsaspirationer och/eller planer på en övergång till högre utbildning *vid en given*

betygsnivå (t.ex. Erikson & Jonsson 1993; 1996; Erikson & Rudolphi 2010). Om vi till exempel jämför två elever med samma betyg, men en från ett läkarhem och en från ett hantverkarhem, så är det läkarbarnet som i genomsnitt med högre sannolikhet skaffar högre utbildning. Men när vi studerar utländsk bakgrund istället för social bakgrund ser vi det rakt motsatta mönstret: unga med utländsk bakgrund har lägre testresultat och lägre skolbetyg, men de har avsevärt *högre* utbildningsaspirationer vid givna testresultat och samma sak vid en given betygsnivå (Jonsson & Rudolphi 2011). Detta mönster har observerats i många olika västländer (Heath & Brinbaum 2014; Friberg 2019b; Feliciano & Lanuza 2016; Rudolphi & Salikutluk 2021). Mönstret kallas ibland för en invandrarparadox, eftersom många skulle vänta sig ett motsatt mönster på grund av utrikesfödda föräldrars lägre utbildning och sämre ekonomiska förutsättningar.

Redan i årskurs 8 är skillnader i aspirationer tydliga. Runt 70% av alla unga med utländsk bakgrund instämmer "absolut" i att det är mycket viktigt för dem att få bra betyg, medan motsvarande siffra för unga med svenskfödda föräldrar bara är 46%. Vidare ser vi att 66% av unga i generation 2 tror att de kommer att skaffa sig en universitets- eller högskoleutbildning medan detta gäller för bara 53% av de unga som har svenskfödda föräldrar. Elever med utländsk bakgrund ägnar också mycket mer tid åt läxor och rapporterar oftare att de anstränger sig mycket när det gäller skolarbetet. Det finns en variation mellan ursprungsregioner, men överlag tenderar unga i alla ursprungsgrupper, förutom de som har en bakgrund i andra västländer, att ha högre aspirationer och visa större skolengagemang än unga med svenskfödda föräldrar (se Figur B4.5–7 i Bilaga, Kap. 4).

Utbildningsaspirationerna och optimismen bland unga med utländsk bakgrund är särskilt anmärkningsvärd när man beaktar att deras betyg och testresultat i grundskolan i genomsnitt är lägre. Figur 4.6 visar andelen med olika testpoäng (summan av det kognitiva testet och språktestet i årskurs 8) som tror att de kommer att ha en universitetsutbildning vid 30 års ålder (mönstret är detsamma om man ser på sambandet mellan meritvärde och utbildningsaspirationer). Skillnaderna mellan grupperna är uppseendeväckande: Vid ett givet testresultat är andelen i genomsnitt 18 procentenheter högre för generation 1 och 22 procentenheter högre för generation 2. Vid en genomsnittlig testpoäng (36 poäng, visat med en vertikal linje) är det till exempel ungefär hälften av alla unga med svensk bakgrund som tror att de



Figur 4.6. "När du är 30 år, tror du att du kommer att ha en universitetsexamen?" Andel ja-svar av alla (ja, nej, vet inte), efter testpoäng och bakgrund. SVF=Svenskfödda föräldrar. Glidande medelvärden. CILS4EU, våg 1, årskurs 8.

kommer att skaffa en universitetsutbildning, att jämföra med över 70 % av unga med utländsk bakgrund. Detta mönster av slående höga aspirationer gäller inte bara utbildning, utan också yrkesaspirationer, och är särskilt framträdande för unga med utomeuropeisk bakgrund, oavsett generation (Plenty & Jonsson 2021).

Det är alltså tydligt att unga med utländsk bakgrund har mycket högre förväntningar och större förhoppningar inför framtiden än unga med svensk bakgrund, något som understryker den optimism som man funnit bland unga med utländsk bakgrund i liknande studier i USA (Kao & Tienda 1995), liksom i en rad andra länder (Heath & Brinbaum 2014). I själva verket är detta resultat en första signal om att föreställningen att unga med utländsk bakgrund saknar framtidstro är helt grundlös. Som vi ska se senare är det istället tvärtom.

Gymnasiet

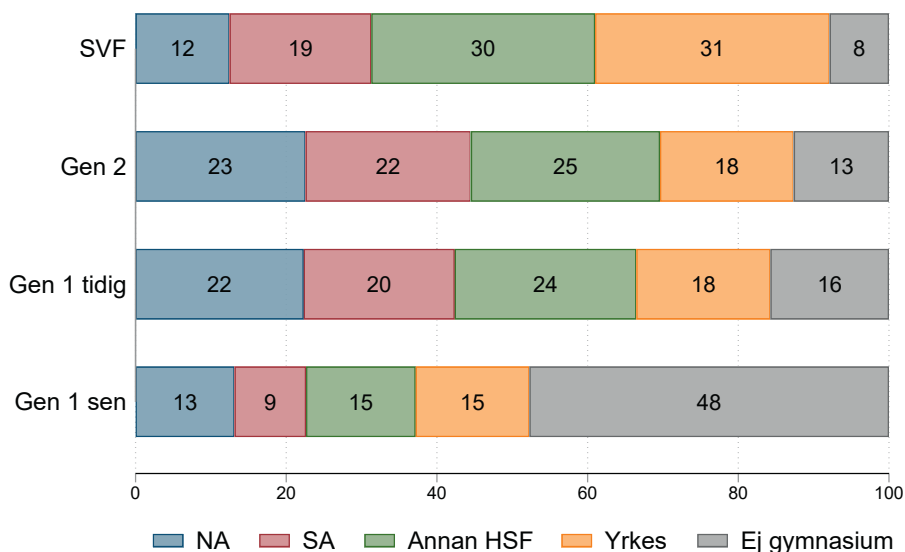
Programval

Unga med utländsk bakgrund har alltså i genomsnitt svagare betyg från årskurs 9 än unga med svensk bakgrund och är mer sällan behöriga till gymnasiet – men samtidigt förväntar sig fler av dem att de kommer att skaffa en universitetsutbildning. Dessa högre utbildningsaspirationer yttrar sig tydligt i att unga med utländsk bakgrund ofta går över till *studieförberedande gymnasieprogram* efter årskurs 9. Vid givna meritvärden är de mycket mer benägna att söka sådana program, i synnerhet naturprogrammet (NA). Vid genomsnittliga meritvärden är det ungefär en femtedel av alla unga med utländsk bakgrund som väljer NA, men mindre än en tjugondel av dem som har svensk bakgrund. Av eleverna i den nedre halvan av meritvärdesfördelningen väljer de med svensk bakgrund oftast yrkesprogram, medan de med utländsk bakgrund istället dras till samhällsprogrammet (SA) – men anmärkningsvärt ofta väljer de också NA (Figur B4.8 i Bilaga, Kap. 4)

Sammantaget leder de olika valen, kombinerat med betygsfördelningen, till den fördelning över gymnasieprogram som visas i Figur 4.7. Hela 70 % av de unga i generation 2 går över till studieförberedande gymnasieprogram efter årskurs 9, jämfört med 61 % av barnen till svenskfödda. Bland unga i generation 1 som invandrat före nio års ålder är andelen 66 %. Inte överraskande är det övergången till NA som mest skiljer sig mellan dem som har svenskfödda respektive utlandsfödda föräldrar.

Samtidigt som aspirationerna är höga ser vi dock att de sämre studieresultaten slår igenom i andelen som inte påbörjar ett nationellt gymnasieprogram, vilket innebär att de antingen inte alls går till gymnasiet eller går till ett så kallat introduktionsprogram, normalt sett för att försöka kvalificera sig för ett nationellt program. Andelen som inte påbörjar ett nationellt program är 8 % bland unga med svensk bakgrund och 13–16 % bland unga med utländsk bakgrund som fötts i Sverige eller invandrat i tidig ålder, men hela 48 % bland dem som invandrat i sen ålder. Dessa skillnader återspeglar gapen i andelen som går ut årskurs 9 utan behörighet.

När man studerar detta närmare och försöker identifiera mer specifika grupper som lämnar skolan tidigt kan man se att vissa grupper – oftare pojkar – med bakgrund i länder i Mellanöstern och Nordafrika är särskilt utsatta.



Figur 4.7. Direktövergång till olika program på gymnasiet efter årskurs 9, elever avgångna 2012. NA=Naturprogram; SA=Samhällsprogram; Annan HSF=Annat högskoleförberedande; Yrkes=Alla icke högskoleförberedande program. Data från utbildningsregister.

Detta tycks också vara fallet i andra länder. Det har vi kunnat konstatera i en internationell jämförelse där vi för Sverige använde svenska registerdata över uppnådd utbildning (Jonsson, Kilpi-Jakonen & Rudolphi 2014). Resultatet kan till stor del förklaras av att dessa elever har låga betyg och ofta kommer från förfördelade socioekonomiska samhällsskikt, och om man justerar för detta är skillnaderna små. Den utbildningspolitiska signalen är rimligen att med tidiga insatser stötta barn som har svårt att hänga med i skolan.

Ett intressant resultat är att yrkesförberedande gymnasieprogram är ett ovanligt val bland unga med utländsk bakgrund: 15–18 % av alla unga med utländsk bakgrund väljer ett yrkesförberedande program, att jämföra med 31 % bland unga med svensk bakgrund. Unga med utländsk bakgrund som vuxit upp i Sverige är alltså på det sättet mer lika unga som själva invandrat än unga med svensk bakgrund. Man kan fråga sig varför fler unga med utländsk bakgrund inte går yrkesprogram, som för de flesta erbjuder goda möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden. De som går ut sådana program får i genomsnitt inte bara jobb snabbt, utan också inom de områden de studerat (Skolverket 2020). Deras arbetsmarknadssituation är faktiskt bland de allra

bästa bland OECD-länderna, med en förvärvsarbetsgrad på över 90 % i alla åldersgrupper, vilket är högre än för dem som gått studieförberedande program (OECD 2020: Tabell A3.3, Figur A3.1). Även deras löner är höga i ett internationellt perspektiv (OECD 2020: Figur A5.1, A5.2; SCB 2021).

I diskussionen om detta (se Jonsson & Rudolphi 2011) har olika förklaringar föreslagits till varför unga med utländsk bakgrund ratar yrkesutbildningar och varför detta mönster kvarstår även för dem med utländsk bakgrund som har fötts i Sverige och har hela sin skolgång här. En förklaring kan vara att personer med utländsk bakgrund är rädda för diskriminering på arbetsmarknaden och ser yrkesutbildningar på högskolenivå som ett sätt att undvika detta. Man kan tänka sig att diskriminering kan vara vanligare inom jobb eller sektorer dit yrkesutbildningar på gymnasial nivå normalt sett leder, exempelvis byggsektorn eller den privata sektorn mer generellt (vi diskuterar detta mer i avsnittet om sysselsättning). Samtidigt är flera av de yrken som yrkesutbildningar leder till (t.ex. inom bygg- eller fordonsbranschen) bristyrken, vilket torde minska risken för diskriminering från arbetsgivare (men kanske inte från kollegor). En annan förklaring skulle kunna vara att arbetaryrken har låg status i många ursprungsländer, och att denna uppfattning förs vidare från föräldrar till barn. I stratifieringsforskningen uppmärksammas också den nedgång i föräldrarnas och familjens socioekonomiska status som migrationen ofta innebär – argumentet här är att föräldrarna önskar att barnen ska återupprätta denna status och därför överför sina höga aspirationer på dem, uppmuntrar dem extra mycket i skolarbetet och ser till att de väljer de program som bäst speglar de höga ambitionerna.

Genomströmning

Unga med utländsk bakgrund har alltså oftare höga aspirationer, men deras lägre betyg kombinerat med programvalen gör att de på alla gymnasiets programtyper har lägre meritvärden från grundskolan än unga med svensk bakgrund (Tabell B4.5 i Bilaga, Kap. 4). Det finns alltså skäl att anta att unga med utländsk bakgrund kan ha större svårigheter att klara gymnasiestudierna. Så hur stor andel av dem som påbörjar olika program kommer ut 'på andra sidan' med en gymnasieexamen? Denna genomströmning visar sig, som förväntat, vara lägre bland unga med utländsk bakgrund. Hela 33 % av dem som börjar gymnasiet i denna grupp har inte slutfört studierna med examen inom fyra år – motsvarande siffra är 18 % för unga med svensk bakgrund.

Uppdelat på de olika kategorierna med utländsk bakgrund är andelen som inte får gymnasieexamen 30 % i generation 2 och 35 % respektive 40 % i generation 1 (tidig/sen). Det finns alltså ett 'genomströmningsgap' mellan unga med svensk bakgrund och unga med utländsk bakgrund. Genomströmningsgapet är ungefär lika stort, 15–17 procentenheter, i alla programtyper.¹⁶

Programvalets betydelse för genomströmningen

Skillnader i genomströmning mellan elever med och utan utländsk bakgrund har visats även för andra länder, bland annat Danmark (Birkelund 2020) och Tyskland (Dollmann & Weißmann 2020). Detta har lett till att vissa ifrågasatt det fria programvalet, eftersom den optimism som barn till utrikesfödda visar kan leda till många studiemisslyckanden – Birkelund kallar detta för optimismfällan. Tjaden och Hunkler (2017) menar att de ambitiösa valen utgör ett 'tveeggat svärd' och att det vore bättre om elever med utländsk bakgrund skruvade ner sina aspirationer, särskilt genom att de med sämre studieförutsättningar valde yrkesutbildningar istället. Dessa varningsord förefaller vid första anblicken rimliga också utifrån våra resultat, men den till synes logiska tanken att genomströmningsgapet skulle minska om övergången till olika gymnasieprogram vore starkare kopplad till betyg är inte så självklar.

För att analysera detta behöver man ställa den kontrafaktiska frågan: "Hur stor skulle genomströmningen vara för unga med utländsk bakgrund om deras gymnasieval var detsamma som andras vid lika meritvärden?" Vi har undersökt detta när det gäller skillnaden mellan dem som har svenskfödda föräldrar å ena sidan och unga i generation 2 eller tidiga generation 1 å andra sidan (Dollmann m.fl. 2021). Det totala gapet mellan dessa två grupper är 12 procentenheter (lägre än gapet ovan därför att vi i denna analys utesluter de unga som invandrat relativt sent). Resultatet är förvånande: om unga med utländsk bakgrund gjorde samma val som unga med svenskfödda föräldrar vid en given betygsnivå så skulle deras genomströmning öka med bara 3,4 procentenheter. Ännu mer överraskande är det att skillnaderna i meritvärden inte står för mer än 1 procentenhet av det totala gapet i genomströmning.

16. Siffrorna i detta avsnitt baseras på utbildningsregister och gäller alltså andelen som avslutat gymnasiet *med gymnasieexamen*. För examen krävs ett fullständigt nationellt program med godkänt betyg i gymnasiearbetet och tre kärnämnen samt majoriteten av kurserna (minst 2 250 poäng). De som efter ett fullständigt nationellt program inte klarar kraven för examen får ett studiebevis.

Den allra största delen, närmare två tredjedelar, av genomströmningsgapet beror på att gymnasiestudenter med utländsk bakgrund faller ifrån även när de har *samma meritvärden* och gör *samma programval* som sina klasskamrater med svenskfödda föräldrar. Vad det beror på vet vi ännu inte, men möjligen kan det förklaras av svagare resurser i hemmet eller sämre språkkunskaper.

Det verkar inte särskilt troligt, eller önskvärt, att unga med utländsk bakgrund skulle kunna övertalas att släppa sina höga utbildningsaspirationer och istället anpassa sig till majoritetsbefolkningens mönster av programval till gymnasiet – och det skulle alltså inte göra mycket för att reducera genomströmningsgapet. Men kanske skulle ett spärrat gymnasiesystem, det vill säga ett som har generella betygsgränser för antagning till vissa program, kunna ha större effekt? På samma sätt som för valen verkar det varken troligt eller önskvärt att den svenska gymnasieskolan skulle införa antagningskrav på basis av betygen från årskurs 9; därtill har det fria valet blivit alltför etablerat i det svenska utbildningssystemet. Men det är ett intressant tankeexperiment, och system av det slaget finns i flera andra länder, samt förstås i vår egen högskola. Svensk skolhistoria uppvisar för övrigt många exempel på försök till att 'avlänska' studenter med svagare betyg till yrkesutbildningar (Murray 1988).

Vi har beräknat effekten av att sätta ett intagningskrav för studieförberedande gymnasieprogram motsvarande den meritvärdesnivå vid vilken 75 % av eleverna på respektive program fullföljer (vilket är ett meritvärde om 245 för NA och 215 för andra högskoleförberedande program). En sådan åtgärd skulle dramatiskt förändra fördelningen av elever över program. Främst skulle andelen som blir hänvisade till yrkesprogram öka kraftigt, och särskilt mycket för elever med utländsk bakgrund. Men inte heller i detta scenario skulle vi se några stora effekter – den totala genomströmningen skulle öka med cirka 3 procentenheter, och gapet mellan unga med svensk och unga med utländsk bakgrund skulle bara minska med 2,2 procentenheter (Dollmann m.fl. 2021). Ett antagande i våra analyser är dessutom att genomströmningen bland dem som blir 'tvingade' in i en utbildning som de inte valt skulle vara densamma som för dem som aktivt väljer den. Detta antagande är tivelaktigt, eftersom många nog skulle sakna den rätta motivationen. Det talar för att den reella effekten av att anpassa valbeteendet efter betygen i årskurs 9 skulle vara ännu mindre än den som vi kommer fram till.

Våra analyser av genomströmning på gymnasiet visar alltså att unga med utländsk bakgrund halkar efter – de har ungefär 15 procentenheters stör-

re risk än andra elever som påbörjat gymnasiestudier att inte få en examen efter fyra år. Vi vet från andra analyser att de som inte får en examen bara sällan har hoppat av studierna (t.ex. för att man fått jobb, eller bara tröttnat på skolan). För 88 % i vår kohort handlar det istället om att man inte lyckats få ihop tillräckligt med poäng i de nödvändiga kurserna (Skolverket 2017: Tab. 2; egna beräkningar); om man fullföljer 2 500 poäng får man istället för en gymnasieexamen ett studiebevis.

Att en så stor andel inte får en gymnasieexamen är förstås ett allvarligt problem, eftersom deras chanser på arbetsmarknaden påverkas negativt – studiebevisets värde är i den bemärkelsen betydligt lägre än examensbevisets (jfr Figur 4.15). Men det vore ett misstag att koppla detta genomströmningsslag och dess konsekvenser till ungas (huvudsakligen) fria val till gymnasiet och/eller de höga utbildningsaspirationer som karakteriserar elever med utländsk bakgrund. Höga aspirationer kan förvisso leda till studiemisslyckanden – även för elever med svensk bakgrund – men olika åtgärder för att elever skulle anpassa sitt valbeteende till sina studieförutsättningar skulle inte reducera genomströmningsslaget nämnvärt. Effekterna skulle vara särskilt små i perspektiv av de omfattande ingrepp som skulle krävas i valsystemet och de stora följder det skulle få för elevers möjligheter att följa sina intressen och sina aspirationer.

Gymnasieexamen på sikt

För dem som inte tar en gymnasieexamen på utsatt tid (antingen för att de inte påbörjar gymnasiet eller för att de inte fullföljer det) finns flera möjligheter att skaffa denna senare: fram till det första kalenderhalvåret det år man fyller 20 har man rätt att påbörja ett nationellt program i gymnasieskolan, och i alla åldrar kan man skaffa gymnasieexamen genom studier på komvux eller folkhögskola. Tabell 4.2 visar att ganska många unga tar en gymnasieexamen när de är äldre än 20 år, och detta är särskilt vanligt bland de unga som invandrat själva i ganska hög ålder (men kom ihåg att alla unga som vi studerar gick ut årskurs 9 år 2012). Sju år efter att man avslutat årskurs 9 (2019) saknar 20 % av unga med svenskfödda föräldrar gymnasieexamen, att jämföra med 30 % av de unga i generation 2, 35 % av de unga som invandrat i tidig ålder och 49 % av de unga som invandrat i högre ålder.¹⁷ Även om dessa

17. Tabell B4.6 i Bilaga, Kap. 4 visar andelen som 2019 (sju år efter årskurs 9) saknar gymnasieutbildning, uppdelat på ursprungsregioner.

Tabell 4.2. Gymnasieexamen 2015–2019 för unga med svenskfödda föräldrar och unga med utrikesfödda föräldrar som gick ut årskurs 9 2012. Data från utbildningsregister. Procent.

	SVF	Generation 2	Gen. 1, tidig	Gen. 1, sen
Gymnasieexamen 2015, 2016	77	64	58	41
Gymnasieexamen 2017–2019	3	6	7	10
Ej gymnasieexamen 2019	20	30	35	49
Varav ej påbörjat	6	9	13	34
Skillnad i % examen mot SVF 2016		13	19	36
Skillnad i % examen mot SVF 2019		10	15	29

Not: SVF=Svenskfödda föräldrar

skillnader är stora – 10–29 procentenheter – så har de minskat märkbart jämfört med 2016 (fyra år efter att man avslutat årskurs 9). Detta talar för att det svenska systemet med stor tillgång till vuxenutbildning både ökar andelarna med fullföljd gymnasieutbildning och minskar skillnaderna mellan unga med svensk och utländsk bakgrund. Det är dock värt att uppmärksamma att en stor delgrupp av dem som inte tar en gymnasieexamen aldrig ens börjat gymnasiet. Så gott som alla (96 %) i denna delgrupp saknade behörighet efter årskurs 9, och de har därför en utbildningsnivå som i praktiken kan ses som ofullständig grundskola.

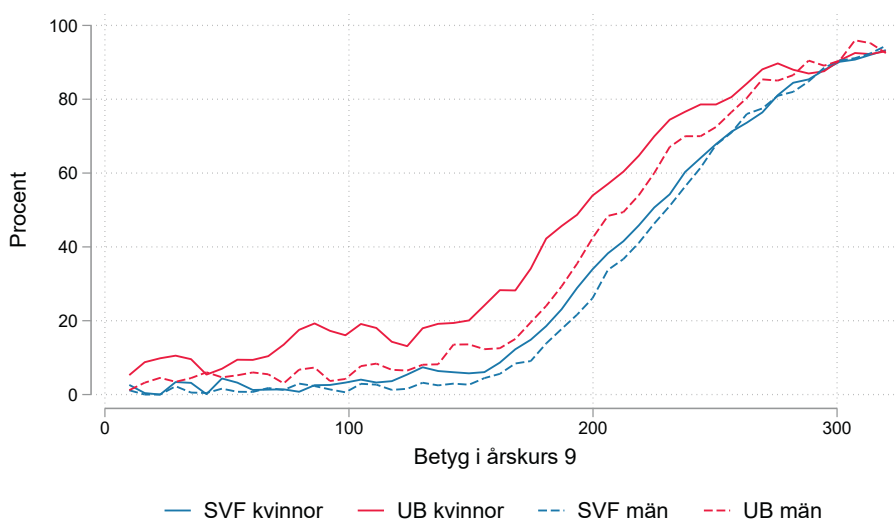
Universitet och högskola

Unga med utländsk bakgrund har alltså ofta höga utbildningsaspirationer, och de studerar i högre utsträckning än unga med svensk bakgrund på universitet eller högskola (Skolverket 2020; UKÄ 2021: Figur 27). Bland dem som har klarat gymnasiet inom fyra år efter årskurs 9 går 16 % av alla unga med svenskfödda föräldrar över direkt (dvs. på hösten samma år som de gått ut gymnasiet) till universitet eller högskola, att jämföra med 34 % av de unga i generation 2, 31 % av de unga som invandrat i ung ålder och 26 % av de unga som invandrat i högre ålder. Direktövergång är alltså ungefär dubbelt så vanligt bland unga med utländsk bakgrund i den årskull vi studerar.

Av dem som gick ut årskurs 9 år 2012 hade totalt 45 % år 2020 (när de var

ungefär 24 år) någon gång varit registrerade som studerande vid universitet eller högskola. Andelen är högst bland unga i generation 2 (52 %) och i tidiga generation 1 (48 %), medan den är 44 % bland unga med svensk bakgrund. Bland dem i vår kohort som invandrat relativt sent är andelen dock betydligt lägre (32 %) (jfr Figur B4.9 i Bilaga, Kap. 4). Med stigande ålder ser vi en tydligt avtagande trend i alla grupper: även om andelen som studerat på universitet/högskola kommer att gå upp något när de unga vi observerar blir äldre så kommer ökningen sannolikt inte att vara särskilt stor. Vi ser också att många fler kvinnor än män påbörjar universitets- och högskolestudier.

Att unga med utländsk bakgrund i genomsnitt har högre aspirationer framgår tydligt när vi ser i Figur 4.8 hur vanligt det är att börja universitet/högskola vid olika meritvärdesnivåer. Notera att vi här använder meritvärdet från grundskolan, eftersom betyg från olika gymnasieutbildningar inte är fullt jämförbara. De röda linjerna, som representerar unga med utländsk bakgrund, ligger avsevärt högre än de blå linjerna (för unga med svenskfödda föräldrar) för både män och kvinnor. Detta gäller för alla meritvärdesnivåer utom den allra högsta, där nästan alla – oavsett bakgrund och kön – går vidare till universitet eller högskola. Kvinnor går oftare över till universitet/



Figur 4.8. Andelen som påbörjat universitet eller högskola senast 2020 bland unga med svensk respektive utländsk bakgrund, per kön och vid olika betygsnivåer. Glidande medelvärden. Data från SCB:s register över registrerade i högskolan.

högskola än män vid en given meritvärdesnivå, och den skillnaden är större bland unga med utländsk bakgrund. Att unga med utländsk bakgrund oftare går över till universitet eller högskola är inte bara en följd av att de oftare gått högskoleförberedande program på gymnasiet – även när vi jämför dem som gått samma programtyp är det en klart högre andel med utländsk bakgrund som går till universitet/högskola. Bland dem som gått högskoleförberedande program är det 75 % av de unga med svensk bakgrund som går till universitet/högskola jämfört med 84 % bland dem med utländsk bakgrund, och bland dem som gått yrkesförberedande program är motsvarande siffror 15 % (svensk bakgrund) respektive 25 % (utländsk bakgrund).

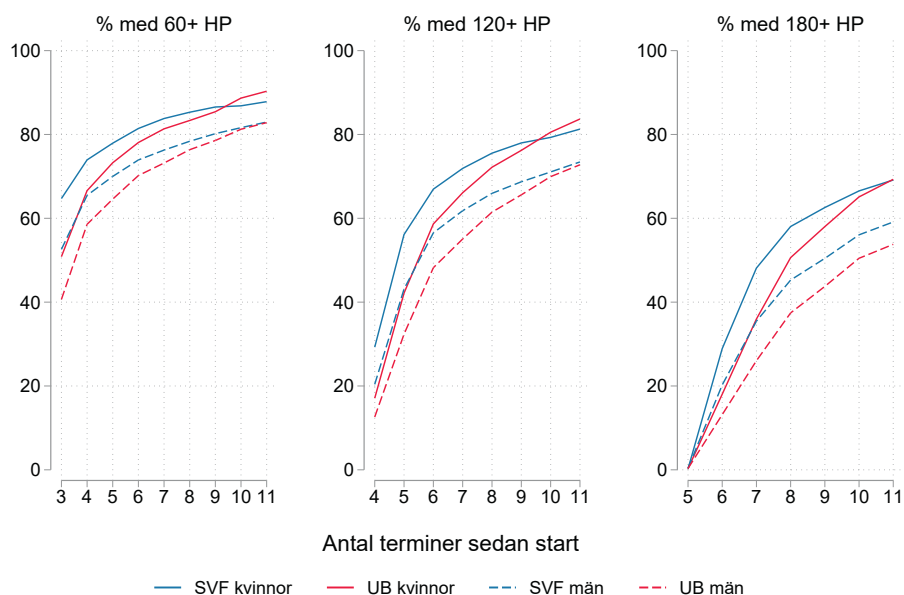
Genomströmning i universitet/högskola

Benägenheten att gå över till högre utbildning är alltså högre för unga med utländsk bakgrund – men i vilken utsträckning fullföljer man utbildningen? Skolverket (2018b) har visat att tidigare betyg har stor betydelse för sannolikheten att ta de högskolepoäng man är registrerad på. I vår undersökning är det bland dem som har börjat studera på universitet eller högskola vid 19–20 års ålder en högre andel av unga med utländsk bakgrund som uppger att utbildningen är svårare än vad de tänkt sig (38 % jämfört med 27 % av de unga som har svensk bakgrund). Det finns alltså skäl att tro att unga med utländsk bakgrund kan ha högre risk för att inte klara sina högskolestudier. Däremot tycks denna upplevelse av svårigheter inte bero på någon etnisk diskriminering när det gäller tentamensrättningar. Bygren (2020) utnyttjar ett naturligt experiment när information om namnet på studenterna togs bort på vissa fakulteter och finner att betygsskillnaderna på tentamina mellan dem med västerländska namn och andra med detta förändrades bara lite, och om något till fördel för dem med icke västerländska namn.

Häpnadsväckande nog finns ingen officiell statistik om genomströmning på universitetsnivå uppdelad på utländsk bakgrund. En rapport från UKÄ (2017) om de tio största yrkesprogrammen visar dock att unga med utländsk bakgrund i lägre utsträckning än andra fullföljer till exempel lärarprogrammet och sjuksköterskeprogrammet, men att de i lika hög eller högre utsträckning än andra fullföljer juristprogrammet, läkarprogrammet och tandläkarprogrammet. Detta resultat pekar på betygens betydelse, eftersom programmen med låga avhopp är sådana som bara personer med mycket höga gymnasiebetyg kan komma in på.

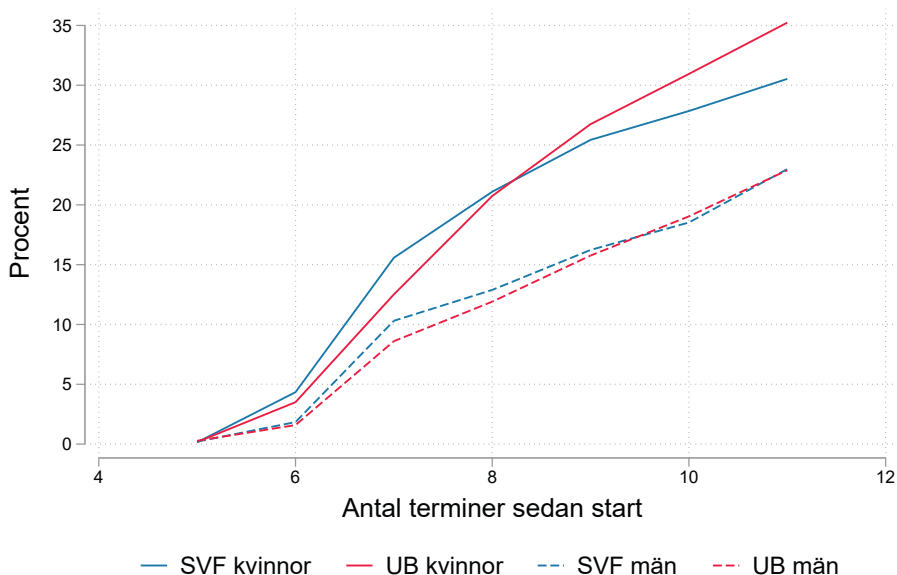
Den kohort som vi studerar är ännu för ung för att vi ska kunna göra en helt rättvisande bedömning av genomströmning i högre utbildning, men det är ändå informativt att se hur framstegen ser ut för de studenter som registrerat sig i högre studier någon gång under den period vi kan studera dem. Under en given termin tar unga med utländsk bakgrund i genomsnitt en lägre andel av de poäng de registrerat sig på (Figur B4.11 i Bilaga, Kap. 4). Det går alltså långsammare för dem att ta sina högskolepoäng, men de tenderar att komma ikapp.¹⁸

Figur 4.9 visar hur hög andel som tagit 60, 120 respektive 180 högskolepoäng över tid efter den första starten vid universitet eller högskola (vi tar här



Figur 4.9. Andelen som tagit 60, 120 respektive 180 högskolepoäng ett givet antal terminer efter den första starten vid universitet eller högskola, uppdelat på bakgrund och kön. SVF= Svenskfödda föräldrar; UB=Utländsk bakgrund. Data från SCB:s register över poängproduktion i högskolan.

18. Figur B4.10 i Bilaga, Kap. 4 visar hur stor andel av samtliga unga i respektive generation i vår kohort som tagit olika mängd högskolepoäng vid olika tidpunkter. Skillnaden mellan grupper i den figuren är alltså en kombinerad effekt av andelen som går till universitet/högskola och mängden poäng dessa tar.



Figur 4.10. Andelen som tagit en examen ett givet antal terminer efter den första starten vid universitet eller högskola, uppdelat på bakgrund och kön. SVF=Svenskfödda föräldrar; UB=Utländsk bakgrund. Data från SCB:s register över examinerade i högskolan.

ingen hänsyn till om man är registrerad kontinuerligt eller gör uppehåll). Efter 10–11 terminer är andelarna som nått en given mängd poäng ungefär lika höga för unga med svensk som med utländsk bakgrund, vilket gäller för både män och kvinnor. I Figur 4.10, som visar andelen som tagit ut en examen över tid sedan första starten, ser vi efter nio terminer (dvs. 4,5 år) till och med ett försteg för kvinnor med utländsk bakgrund – efter 11 terminer är det 35 % i denna grupp som tagit ut en examen, att jämföra med 30 % av de svenska kvinnorna. Sammantaget kan vi alltså konstatera att den höga motivationen för unga med utländsk bakgrund verkar ge utslag i universitetsexamina – till skillnad från vad vi såg för gymnasiet framträder ingen nackdel när det gäller att slutföra studierna.

Gymnasie- respektive högskoleexamen vid 30 års ålder

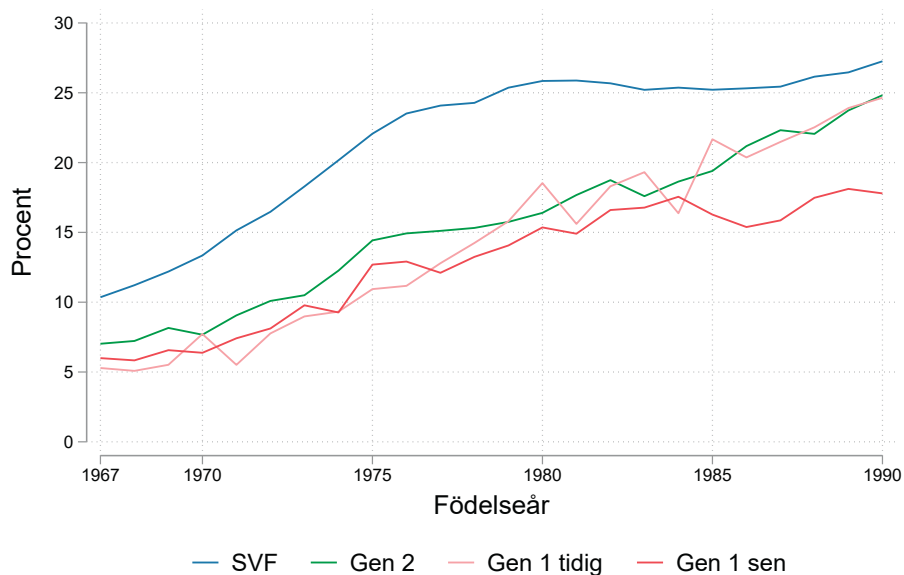
Vi kan inte följa vår kohorts utbildning längre än till 24 års ålder, och eftersom det inte är ovanligt att studera även i högre åldrar så kan vi ännu inte

vara säkra på om de tendenser vi ser kommer att gälla i en ålder då de allra flesta studerat klart. Genom att titta på tidigare kohorter kan vi få en finger-visning om vad man kan vänta sig, även om man måste vara försiktig med att generalisera från tidigare till senare kohorter på grund av förändringen i kohorternas sammansättning.

Högskoleexamen vid 30 års ålder

Med denna brasklapp om invandrarkohorternas förändring över tid visar vi i Figur 4.11 andelen med en högskoleexamen vid 30 års ålder, uppdelat på bakgrund och generation, och för att få ett ordentligt tidsperspektiv följer vi kohorter födda 1967 till 1990 (utbildning observerad 1997–2020). För att efterlikna den kohort som ingår i CILS4EU och som vi studerat i föregående avsnitt (elever som gick i årskurs 8 år 2010) utesluter vi dem som invandrat efter 14 års ålder.

Alla grupper ökar examensfrekvensen kraftigt fram till de sena 1970-talskohorterna, då ökningen för unga med svensk bakgrund stannar av. Samma

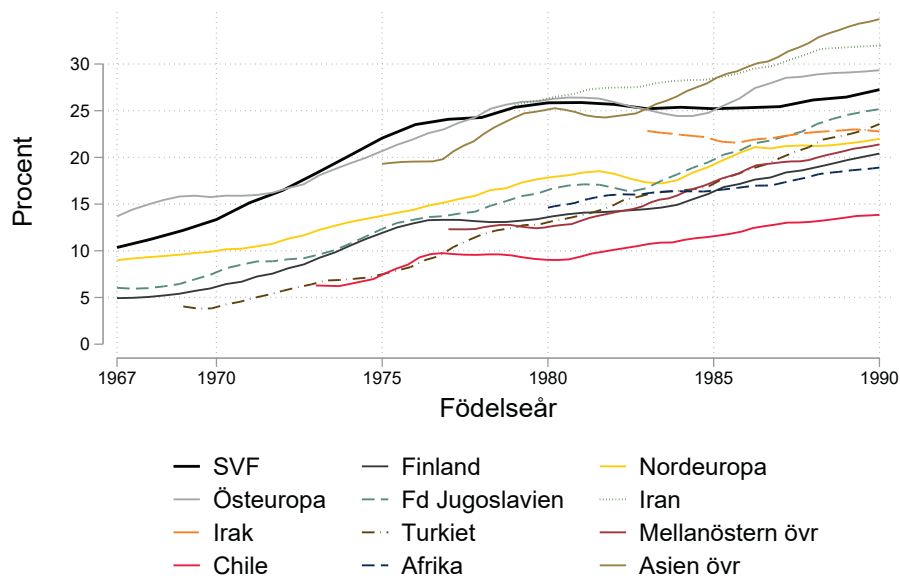


Figur 4.11. Andelen i födelsekohorterna 1967–1990 från olika generationer som har en universitets- eller högskoleexamen vid 30 års ålder. SVF=Svenskfödda föräldrar. Data från SCB:s register över examinerade i högskolan.

sak händer med den sena generation 1 – alltså de som invandrat efter åtta års ålder – för kohorterna från 1984 och framåt, som normalt skulle gått i högskolan ungefär från år 2003. Men i kontrast till dessa grupper fortsätter andelen med högskoleexamen att öka kraftigt för unga med utländsk bakgrund som antingen fötts i Sverige eller invandrat i tidig ålder (generation 2 respektive tidiga generation 1). Denna slående skillnad för kohorterna födda på 1980-talet innebär att i de yngsta kohorterna som vi kan följa till 30 år, så finns det nästan ingen skillnad mellan grupperna i andelen som tar högskoleexamen (med undantag för dem som invandrat sent).

Det starka närmandet mellan unga som har svensk och utländsk bakgrund i andelen med högskoleexamen för yngre kohorter i Figur 4.11 är inte alldeles lätt att tolka. Eftersom en rimlig hypotes är att det kan bero på en ändrad sammansättning av grupperna med utländsk bakgrund så visar vi också, i Figur 4.12, samma analys men uppdelat på ursprungsländer.

Resultatet i Figur 4.12 är slående. Integrationen mellan kohorter vad gäl-



Figur 4.12. Andelen i födelsekohorterna 1967–1990 som har en universitets- eller högskoleexamen vid 30 års ålder, uppdelat på bakgrundsregion. Sena generation 1 exkluderad. Glidande medelvärden. SVF=Svenskfödda föräldrar. Data från SCB:s register över examine-
rade i högskolan.

ler högskoleexamina återfinns för alla grupper utom dem med bakgrund i Irak (vars andel med examen ligger nära majoritetsungdomarna). Den positiva utveckling som vi ser i dessa analyser är förstås i någon mening fortfarande beskrivande – grupperna vi identifierar kan ju förändras i sin sammansättning på olika sätt. Vi vet till exempel att den turkiska gruppen består av kurder, syrianer och etniska turkar och att dess sammansättning kan förändras mellan kohorter, och det är troligt att de som har sitt ursprung i Finland i allt lägre utsträckning tillhör den traditionella kategorin lågutbildade arbetskraftsinvandrare. Men även om en del av integrationen kan förklaras av förändrad sammansättning i olika grupper är bilden förstås korrekt i en deskriptiv mening, och den visar på en anmärkningsvärd, positiv historisk utveckling. För att återknyta till poängproduktionen vid högskolestudier och den skattade andelen med högskoleexamen i vår kohort (Figur 4.9 och Figur 4.10), så finns det inget som tyder på att fördelen som vi där ser för unga med utländsk bakgrund kommer att vändas till en nackdel i högre åldrar.

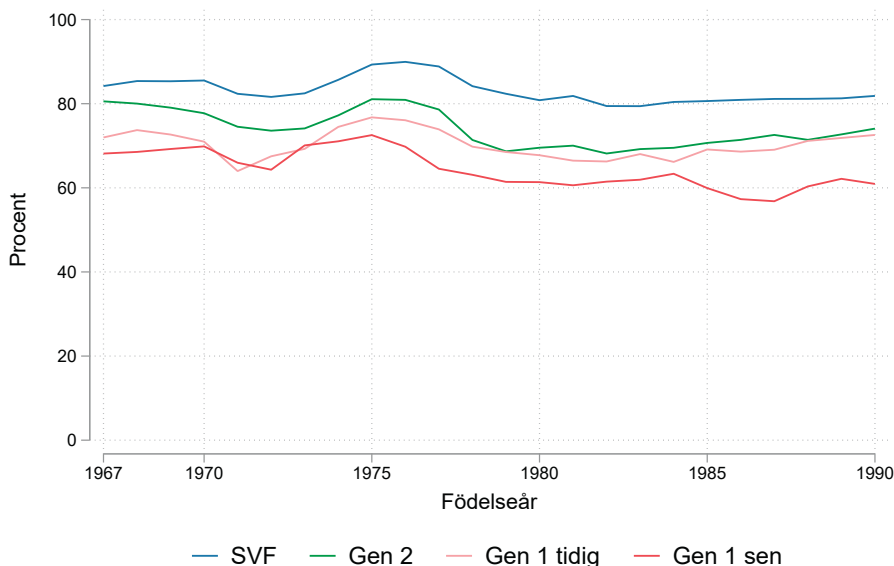
Gymnasieexamen vid 29 års ålder

På samma sätt som för universitet och högskola kan vi för äldre kohorter analysera uppnådd gymnasieexamen i en högre ålder (i detta fall 29) för att ta hänsyn till att en del tar gymnasieexamen i högre åldrar på till exempel komvux eller folkhögskola. Denna analys visas i Figur 4.13. Över tid minskar andelen med en gymnasieexamen, men skillnaderna mellan unga med svensk och utländsk bakgrund är relativt lika över tid. Om vi jämför den sista kohorten (1990) i Figur 4.13 med siffrorna för vår kohort (1996) i Tabell 4.2, så ser vi att skillnaderna är små. Detta talar för att de som tar en gymnasieexamen efter 23 års ålder är så få att de inte gör någon stor skillnad vare sig för nivåer eller gruppskillnader.¹⁹

Sysselsättning vid 20–23 års ålder

För de flesta av de unga i vår kohort är frågan om sysselsättning relevant från och med året de går ut gymnasiet, oftast när de är 19 år. Många av dem som har gått yrkesprogram på gymnasiet har konkreta kvalifikationer som är efter-

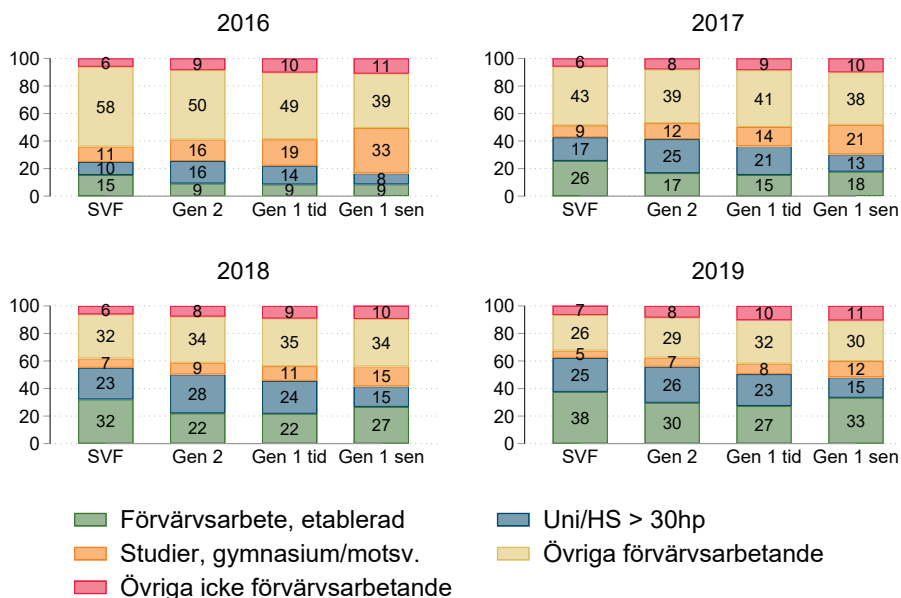
19. Figur B4.12 i Bilaga, Kap. 4 visar motsvarande figur med ursprungsgrupper. Inte heller den visar på någon markant förändring i gruppskillnader över tid.



Figur 4.13. Andelen i födelsekohorterna 1967–1990 från olika generationer som har en gymnasieexamen vid 29 års ålder. SVF=Svenskfödda föräldrar. Data från SCB:s LISA-register.

frågade på arbetsmarknaden och kan förväntas börja sin yrkeskarriär ganska omgående. De som gått studieförberedande program väljer ofta att studera vidare, men många går ut i arbetslivet en period först. En del har inte avslutat gymnasiet i normal tid, eller ens påbörjat det, och för dessa är olika former av kompletterande studier ett alternativ till att gå ut på arbetsmarknaden.

Figur 4.14 sammanfattar utvecklingen av sysselsättningen under de fyra första åren efter gymnasiet för unga i vår studiepopulation. Vi klassificerar sysselsättning enligt fem kategorier, som beskrivs i Faktaruta 2 (s. 100). Det är tydligt att andelen etablerade på arbetsmarknaden ökar kraftigt över tid. Första kalenderåret efter det normala avgångsåret från gymnasiet (2016), när de flesta i populationen fyller 20 år, är bara 15 % av dem med svensk bakgrund och 9 % av dem med utländsk bakgrund etablerade på arbetsmarknaden, men andelarna ökar snabbt i alla grupper och 2019 är drygt en tredjedel av de unga etablerade på arbetsmarknaden. Andelen är högst bland dem med svensk bakgrund (38 %) medan unga med utländsk bakgrund har andelar runt 30 %. Det är värt att notera att unga som invandrat i relativt hög ålder i högre grad är etablerade på arbetsmarknaden än övriga unga med utländsk bakgrund.



Figur 4.14. Sysselsättning år 2016–2019 efter svensk respektive utländsk bakgrund för dem som gick ut årskurs 9 år 2012. SVF=Svenskfödda föräldrar. Data från SCB:s LISA-register och SCB:s register över poängproduktion i högskolan.

Skillnaderna i andelen etablerade på arbetsmarknaden hänger samman med utbildningsaspirationerna. De grupper som har lägst andel etablerade i arbete är de grupper där många gått över till universitet eller högskola. I både generation 1 och 2 är andelen som studerar på denna nivå högre än bland unga med svensk bakgrund, vilket återspeglar deras mycket högre benägenhet att gå över till universitet eller högskola när de klarat en gymnasieexamen.

Andelen som studerar på gymnasienivå på 'övertid' är hög bland unga som invandrat relativt sent (vilket är i linje med resultaten i Plenty m.fl. 2018), men andelen krymper kraftigt över tid. Kategorin som har något förvärsarbete men inte tillräckliga inkomster för att kodalas som 'etablerad' krymper över tid men är 2019 (när de flesta i vår population är 23 år) fortfarande runt 30% i alla grupper. Detta är en heterogen kategori, och det är svårt att förutsäga utvecklingen för de unga som befinner sig här. De som står helt utan förvärsinkomst utgör en ungefär lika stor andel alla år (vilket inte nödvändigtvis betyder att det är samma individer som befinner sig där), och skillnaderna mellan unga med svensk och utländsk bakgrund i risken att befinna sig

FAKTARUTA 2: Klassifikation av sysselsättning

(1) *Etablerade på arbetsmarknaden* är alla som har en förvärvsinkomst över 246 700 under året i fråga (det vill säga en bruttolönsinkomst per månad på minst 20 000 kronor). Gränsen motsvarar medianinkomsten 2018 för dem i vår kohort som enligt registeruppgifter har förvärvsarbete som huvudsaklig sysselsättning detta år;

(2) *Universitet eller högskola, minst 30 högskolepoäng (HP)* är unga som inte är etablerade på arbetsmarknaden men som under året har tagit minst 30 högskolepoäng (HP) vid universitet eller högskola;

(3) *Studier på gymnasium/motsvarande* är unga som inte är etablerade på arbetsmarknaden eller tagit minst 30 HP på universitet/högskola, men som under höstterminen innevarande år varit registrerade på studier på gymnasienivå eller motsvarande (t.ex. komvux eller folkhögskola);

(4) *Övriga förvärvsarbetande* är de som inte finns i kategorierna 1 till 3 men har någon förvärvsinkomst under året; och

(5) *Övriga icke förvärvsarbetande* är de som inte finns i kategorierna 1 till 4, dvs. de som inte tagit 30 HP, inte studerar på lägre nivå och inte har någon förvärvsinkomst.

Notera att denna klassificering bygger på uppgifter från register om utbildning, studiedeltagande och inkomster. För analyser med en alternativ klassificering baserad på ungas egna rapporter, se Plenty m.fl. (2018). Självrapporterade uppgifter finns bara till dess att de unga är 19 år, varför vi här har valt en registerbaserad definition.

i denna kategori är förvånande små. Det är viktigt att komma ihåg att vi bara studerar dem som gått i årskurs 9 i Sverige, vilket betyder att de unga som invandrat sent (och troligen har det svårare på arbetsmarknaden) inte ingår.²⁰

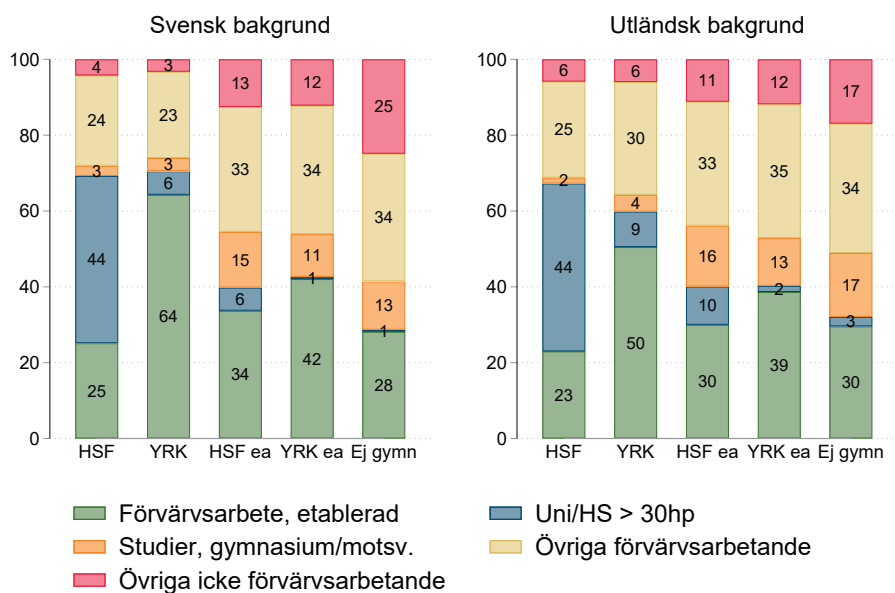
Etablering efter yrkesutbildning

Vilken sysselsättning man har i dessa åldrar är kraftigt beroende av vilken gymnasieutbildning man har bakom sig. Figur 4.15 visar sysselsättning 2019 (dvs. för de flesta vid 23 års ålder) uppdelat efter det gymnasieprogram man

20. En särskilt sårbar grupp är de unga som invandrar på egen hand, s.k. ensamkommande flyktingbarn. Eftersom dessa sällan kommer i så unga år att de går in i den ordinarie grundskolan så är de inte med i vår studiepopulation. För analyser av hur det går för denna grupp, se Çelikaksoy & Wadensjö (2018).

gått, och skiljer på om programmet är avslutat eller ej (ea=ej avslutat). Bland dem som har ett avslutat yrkesprogram från gymnasiet är det vanligast att vara etablerad på arbetsmarknaden, men här finns en markant skillnad mellan unga med svensk bakgrund (64 % etablerade) och unga med utländsk bakgrund (50 %). En del av detta gap beror på att unga med utländsk bakgrund är mer benägna att studera även efter yrkesprogram, men så mycket som 10 procentenheter av gapet beror på att unga med utländsk bakgrund har en svagare anknytning till arbetsmarknaden.

Vad beror detta på? Vidare analyser visar att detta gap inte kan förklaras av att unga med utländsk bakgrund gått mindre efterfrågade yrkesprogram eller har lägre betyg, och gapet är betydligt större för män än för kvinnor. Unga med utländsk bakgrund som avslutat mansdominerade utbildningar med inriktning mot exempelvis byggnadsteknik eller el jobbar i mycket lägre utsträckning än unga med svensk bakgrund i yrken som motsvarar utbildningen. Detsamma gäller inte för kvinnodominerade utbildningar med



Figur 4.15. Sysselsättning år 2019 efter gymnasieprogram för unga med svensk respektive utländsk bakgrund som gick ut årskurs 9 år 2012. YRK=Yrkesförberedande program; HSF=Högskoleförberedande program; ea=Ej examen; Uni/HS=Universitet eller högskola. Data från SCB:s LISA-register och SCB:s register över poängproduktion i högskolan.

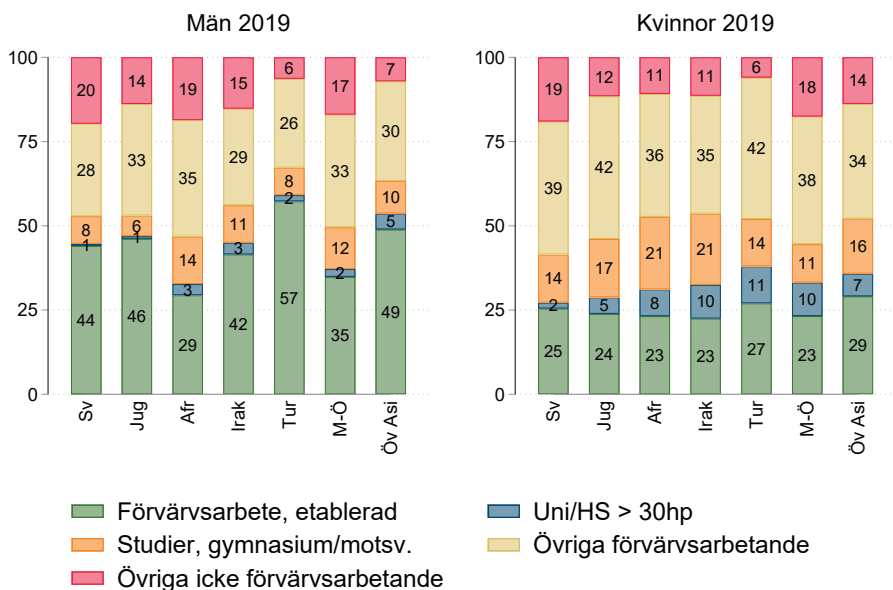
inriktning mot vård eller barn och fritid. Resultatet skulle kunna peka mot diskriminering, något som i tidigare forskning har konstaterats gentemot framför allt män med utländsk bakgrund i mansdominerade yrken (Bursell 2014) och i privat sektor, där många mansdominerade yrken finns (Midtbøen 2016). Det kan dock också bero på skillnader i nätverk och informella kontakter, vilka skulle kunna vara viktigare i privat sektor än i offentlig sektor.

Hur går det för dem som saknar gymnasiebehörighet?

Vi har konstaterat att unga med utländsk bakgrund löper högre risk att sakna behörighet för gymnasiestudier efter årskurs 9, och att detta är särskilt vanligt bland unga som invandrat efter 8-årsåldern. Att ha så svaga skolresultat i årskurs 9 är givetvis negativt för individen på flera sätt: det minskar möjligheterna att delta aktivt i samhällslivet och att forma sitt eget liv genom informerade beslut, och det reducerar chanserna att få ett jobb som man trivs med och kan försörja sig på. Det är dock viktigt att komma ihåg att även om detta är en grupp med en klar överrisk för utanförskap, så är det långt ifrån alla som hamnar där.

I första steget är det lite drygt en femtedel av de obehöriga som faktiskt kommer ikapp och når en gymnasieexamen, och även bland dem som inte gör det så är det en hel del som etablerar sig på arbetsmarknaden. Figur 4.16 visar sysselsättningen år 2019 för dem som var obehöriga till gymnasiet efter årskurs 9, uppdelat på de bakgrundsgrupper som är tillräckligt stora för att analyseras separat. Den röda toppen av staplarna är viktigast: i denna grupp med mycket svaga resultat i årskurs 9 är det bara en knapp femtedel av männen, och en något lägre andel av kvinnorna, som varken arbetar eller studerar. Denna andel är dessutom lägre bland unga med utländsk bakgrund. Visserligen är detta inte en obetydlig andel, men det visar ändå att det är en minoritet av dem som efter årskurs 9 är obehöriga till gymnasiet som hamnar i ett sådant uppenbart utanförskap. Vi kan också se att bland männen är det i flera av grupperna runt hälften som faktiskt är etablerade på arbetsmarknaden, medan det är vanligare bland kvinnor att vara studerande. Bland flickor med bakgrund i Irak, Turkiet och övriga Mellanöstern är det så många som en tiondel av dem som var obehöriga som har klarat att inte bara läsa in gymnasiet utan också har påbörjat högskolestudier.

Det finns alltså anledning att inte vara alltför pessimistisk inför möjligheterna till strukturell integration för unga med utländsk bakgrund som fått



Figur 4.16. Sysselsättning 2019 bland dem som var obehöriga till gymnasiet efter årskurs 9. Unga med svenskfödda föräldrar (Sv) och unga med bakgrund i olika länder/regioner (Jug=F.d. Jugoslavien; Afr=Afrika utom Nordafrika; Tur=Turkiet; M-Ö=Övriga Mellanöstern och Nordafrika; Övr Asi=Övriga Asien; Uni/HS=Universitet eller högskola. Data från SCB:s LISA-register och SCB:s register över poängproduktion i högskolan.

en svag start på sina utbildningskarriärer. Ett kvarstående orosmoln är dock att den grupp som har svårt att nå behörighet till gymnasiet kan komma att växa som en följd av att immigrationen av grupper som hittills haft svårast att klara av skolan ökat på senare tid.

Inkomster och försörjning i de tidiga vuxenåren

Vi kan studera inkomster för vår kohort till och med 2019, då de flesta fyller 23 år. Hur ser försörjningssituationen ut i denna ålder? I Tabell 4.3 ser vi att det är mycket vanligare att unga med svenskfödda föräldrar har flyttat hemifrån, och de tenderar att ha högre inkomster än unga med utländsk bakgrund. Andelen som får ekonomiskt bistånd och andelen som har studiemedel är också högre bland dem som har utländsk bakgrund. Dessa mönster återspeglar till viss del det faktum att unga med svensk bakgrund oftare går yrkesutbildningar på gymnasiet och därmed oftare etablerar sig på arbetsmarkna-

Tabell 4.3. Inkomster och försörjningskällor 2019 (vid ca 23 års ålder). N=98 206. Data från SCB:s LISA-register.

	Förvärvs- inkomst Median	Disponibel inkomst Median	Låg inkomst	Eko- nomiskt bistånd	Har studie- medel	Bor utan förälder
Alla i åk9-kohorten 2012						
Svenskfödda föräldrar	176 000	187 800	21	3	40	58
Generation 2	138 300	164 800	32	5	46	32
Generation 1, tidig	132 700	159 500	33	8	44	37
Generation 1, sen	158 500	168 900	32	12	35	41
Endast de som bor utan förälder						
Svenskfödda föräldrar	209 200	203 200	13	2	41	
Generation 2	165 700	182 300	21	4	47	
Generation 1, tidig	154 100	175 500	24	5	45	
Generation 1, sen	177 000	182 700	25	8	36	

Not: Förvärvsinkomst är personliga inkomster från arbete och företagande, inkluderar föräldrapenning och sjukpenning och anger bruttosumma före skatt. Disponibel inkomst är personliga nettoinkomster efter skatt och inklusive ev. bidrag. Eventuell inkomst från familjemedlemmar inkluderas ej. Låg inkomst definieras som mindre än 120 000 kronor i årlig egen disponibel inkomst (dvs. i genomsnitt mindre än 10 000 kronor netto i månadsinkomst). Ekonomiskt bistånd respektive studiemedel anger andelen som haft sådant någon gång under året.

den i relativt unga åldrar, medan de med utländsk bakgrund oftare studerar vid universitet och högskola. I Tabell 4.4 jämför vi därför den ekonomiska situationen enbart bland dem som inte är studerande. Förvärvsinkomsterna är förstas väsentligt högre i denna grupp, men den utjämning som sker via skatter, studielån och bidrag gör att de disponibla inkomsterna inte är så mycket högre. Skillnaderna mellan unga med svensk och utländsk bakgrund har samma riktning som i Tabell 4.3 och är ungefär lika stora.

Förväntade inkomster

När det gäller inkomster är det uppenbart att det är för tidigt för att kunna dra slutsatser om mer långsiktiga mönster vid 23 års ålder: många är ännu studerande, och de som arbetar har i regel kort arbetslivserfarenhet. En

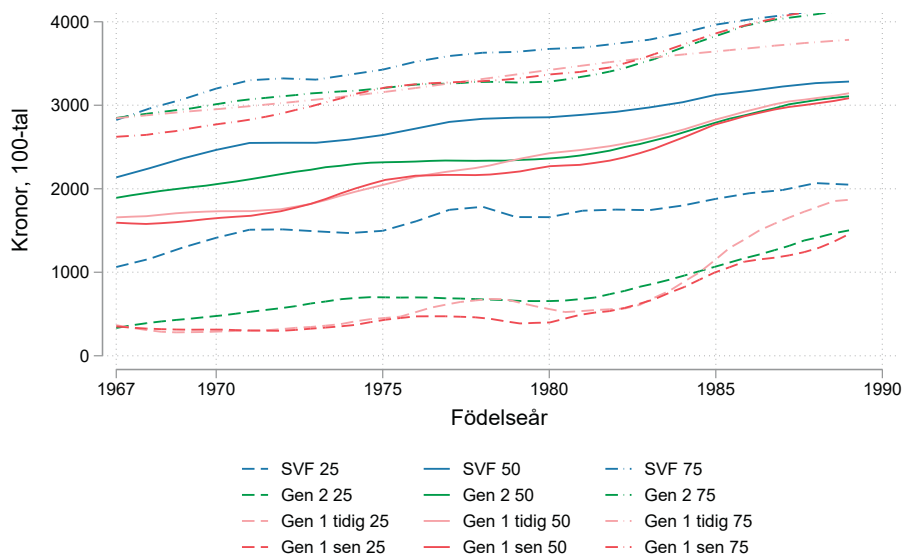
Tabell 4.4. Inkomster och försörjningskällor 2019 (vid ca 23 års ålder) bland dem som inte studerar. N=58 294. Data från SCB:s LISA-register.

	Förvärvs- inkomst Median	Disponibel inkomst Median	Låg inkomst	Ekonomiskt bistånd	Bor utan förälder
Alla i åk9-kohorten 2012					
Svenskfödda föräldrar	279 000	222 500	19	4	57
Generation 2	243 000	199 000	28	6	31
Generation 1, tidig	217 400	182 600	31	10	37
Generation 1, sen	234 000	192 400	29	13	41
Endast de som bor utan förälder					
Svenskfödda föräldrar	303 400	240 200	10	3	
Generation 2	284 100	228 500	16	5	
Generation 1, tidig	252 900	205 200	22	7	
Generation 1, sen	256 200	206 900	21	10	

Not: Alla som uppburit studiemedel under kalenderåret exkluderas. Förvärvsinkomst är personliga inkomster från arbete och företagande, inkluderar föräldrapenning och sjukpenning och anger bruttosumma före skatt. Disponibel inkomst är personliga nettoinkomster efter skatt och inklusive ev. bidrag. Eventuell inkomst från familjemedlemmar inkluderas ej. Låg inkomst definieras som mindre än 120 000 kronor i årlig egen disponibel inkomst (dvs. i genomsnitt mindre än 10 000 kronor netto i månadsinkomst). Ekonomiskt bistånd anger andelen som haft sådant någon gång under året.

fingervisning om hur gruppskillnaderna kan utvecklas får vi om vi, precis som för högskoleutbildning, studerar tidigare kohorter vid 30 års ålder. I Figur 4.17 visar de heldragna linjerna utvecklingen av medianinkomster över kohorter för respektive generation (medianinkomsten är den som finns vid den 50:e percentilen, det vill säga mittpunkten i inkomstfördelningen, där lika många har högre som lägre inkomster i respektive generationsgrupp). Precis som för högskoleexamen ser vi en remarkabel utjämning för kohorter födda på 1980-talet, med relativt små skillnader i medianinkomst bland unga födda i slutet på decenniet.

De streckade linjerna längst ner i Figur 4.17 visar inkomsten vid den 25:e percentilen i respektive generationsgrupp, och även här ser vi en utjäm-



Figur 4.17. Förvärvsinkomster (årsinkomster brutto, 100-tals kronor) vid 30 års ålder per kohort 1967–1989, uppdelat på generation. Glidande medelvärden. De heldragna linjerna visar medianinkomsten (percentil 50) och de streckade linjerna visar inkomsten vid percentil 25 respektive 75. Realinkomster, 2019 års värden. Data från SCB:s LISA-register.

ning som beror på en kraftig ökning av de lägre inkomsterna för unga med utländsk bakgrund. Här kvarstår dock ett markant gap (ca 60 000–100 000 kronor i årsinkomst) mellan unga med svensk och utländsk bakgrund, vilket betyder att de senare oftare har mycket låga inkomster. Längst upp i figuren visar de streckade linjerna på motsvarande sätt inkomsterna vid 75:e percentilen, med samma bild av en kraftig utjämning över tid – i detta fall så kraftig att skillnaderna mellan unga med svensk och utländsk bakgrund är nästan obefintliga för de yngsta kohorterna.²¹

Sammantaget ger Figur 4.17 samma bild som de analyser vi gjort av utbildning. När det gäller strukturell integration bland unga så går det för de allra flesta bra och det finns inga skillnader i toppen av fördelningen. Ungar med utländsk bakgrund når i samma utsträckning högskoleexamen, och ver-

²¹ I. Figur B4.13 i Bilaga, Kap. 4 visar motsvarande figur för inkomstutvecklingen över kohorter uppdelat på olika ursprungsgrupper. Utjämningen som vi ser i Figur 4.17 sker för i stort sett alla grupper.

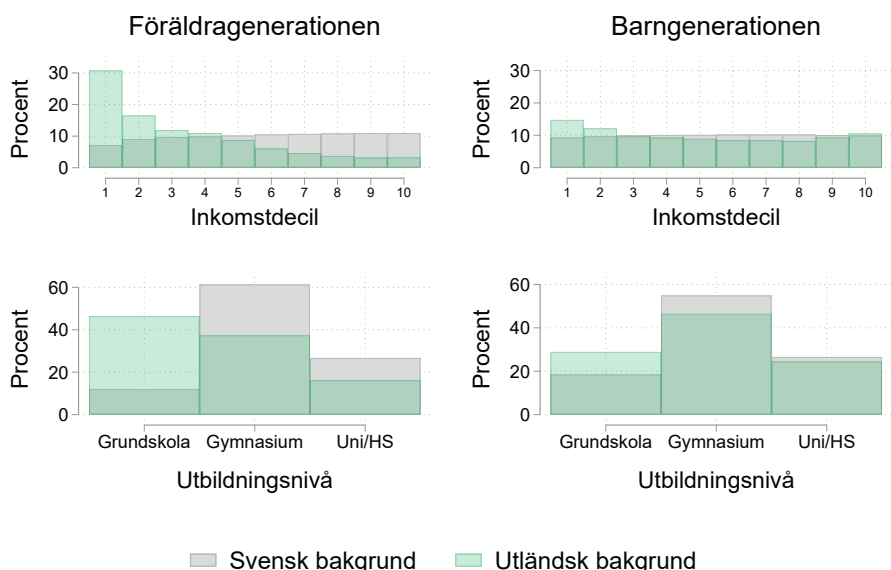
kar inte heller ha någon nackdel när det gäller att nå höga inkomster – i alla fall inte tidigt i karriären. Det är i botten av fördelningen som den strukturella integrationen (mätt som utbildning och inkomst) brister: unga med utländsk bakgrund saknar oftare gymnasieexamen och har oftare riktigt låga inkomster.

Inkomst och utbildning: En jämförelse mellan föräldrar och barn

Från litteraturen om socioekonomisk ojämlikhet och social rörlighet vet vi att skillnader i utbildning och inkomster i ganska hög utsträckning överförs från föräldrar till barn (Jonsson, Mood & Bihagen 2010; Gregg m.fl. 2017; Engzell & Mood 2021). Eftersom utrikesfödda föräldrar i genomsnitt har lägre utbildning och väsentligt lägre inkomster än inrikesfödda, så är det angeläget att studera i vilken utsträckning dessa nackdelar reproduceras i barngenerationen. Om gruppskillnader är mindre bland barnen än bland deras föräldrar kan det tolkas som integration. Eftersom vår huvudsakliga studiekohort ännu bara kan observeras till 23 års ålder får vi återigen vända oss till en äldre födelsekohort, i detta fall de som är födda 1989 – det är den yngsta kohort vars inkomster och utbildning vi kan följa till 30 års ålder.

För att fånga den strukturella integrationen visar vi i Figur 4.18 fördelningen över inkomstdecilgrupper (övre raden) och utbildningskategorier (nedre raden) för unga (till höger) och för deras föräldrar (till vänster). Decilgrupper delar in populationen (alla barn i kohorten respektive alla deras föräldrar) i tio lika stora delar, där decilgrupp 1 är de 10 % som har lägst inkomster och decilgrupp 10 är de 10 % som har högst inkomster. Utbildning anges i tre huvudkategorier: grundskola, gymnasium och universitet. Nivån avser avslutad utbildning (för gymnasium och högskola/universitet krävs examen).

Om det inte funnes några systematiska skillnader i inkomst mellan dem med svensk respektive utländsk bakgrund skulle båda grupperna vara representerade med ungefär 10 % i varje decilgrupp, men så är inte fallet. I den övre raden i Figur 4.18 ser vi, till vänster, att bland föräldrarna till 1989-kohorten är utrikesfödda kraftigt överrepresenterade i de lägsta inkomstgrupperna; nästan en tredjedel befinner sig i den lägsta inkomstdecilen, och nästan 50 % har inkomster i de lägsta 20 procenten av inkomstfördelningen. När vi rör oss till nästa delfigur, till höger, ser vi att situationen har förbättrats kraftigt i barngenerationen; fortfarande är de med utländsk bakgrund överrepresenterade



Figur 4.18. Inkomst- och utbildningsfördelningen bland unga, födda 1989, vid 30 års ålder och bland deras föräldrar. Föräldrars inkomster mätta när barnen var 23–27 år. Data från SCB:s LISA-register.

rade i den lägsta decilgruppen, men istället för drygt 30 % (som i föräldragenerationen) är det nu bara ungefär 15 % som befinner sig i denna grupp.²² En liten överrepresentation kvarstår också i decilgrupp 2. Intressant nog finns dock, till skillnad från i föräldragenerationen, ingen underrepresentation i de högsta decilgrupperna – överrepresentationen i de lägsta decilgrupperna kompenseras istället av att relativt färre med utländsk bakgrund återfinns i mitten av inkomstfördelningen. Detta bekräftar ytterligare den bild vi sett ovan; unga med utländsk bakgrund tycks inte ha problem att nå de höga inkomsterna. Även om detta är lovande är det dock för tidigt att säga hur inkomstskillnaderna kommer att utvecklas över hela inkomstkarriären. Om det till exempel finns en etnisk diskriminering för befordran och löneförhöj-

22. Vi bör förstås tänka på att föräldrarnas inkomster gäller när de är äldre än de 30 år som barnen är när vi mäter deras inkomster. Om inkomstspridningen mellan dem med svensk och utländsk bakgrund ökar efter 30 års ålder kan deras inkomstfördelning förskjutas till att mer likna föräldrarnas.

ningar kan skillnaderna öka med åldern, och det är därför viktigt att följa upp analyserna längre fram.

För utbildning (nedre raden) ser vi ett liknande mönster; föräldrarna till dem som har utländsk bakgrund är kraftigt överrepresenterade i kategorin med som högst grundskoleutbildning, och trots att en överrepresentation kvarstår i barngenerationen är den mycket mindre. Detta måste ses i ljuset av att barnen, till skillnad från föräldrarna, vuxit upp i Sverige och därmed kan antas ha haft bättre chanser än många föräldrar att få en utbildning utöver grundskola. Som vi tidigare konstaterat är skillnaden i andel som tar en högskoleexamen liten (och resultaten för vår huvudkohort ovan – se Figur 4.10 – talar för att den lilla nackdelen till och med kan ha vänts till en fördel).

Att skillnaderna i utbildning och inkomst mellan 30-åringarna med svensk och utländsk bakgrund är mindre än mellan deras föräldrar är en viktig indikation på strukturell integration. Återigen måste vi påminna oss om att resultatet kunde ha varit annorlunda. Om unga med olika bakgrund gått i skolor med stora kvalitetsskillnader, om uppväxten i socioekonomiskt utsatta områden kraftigt hämmat ungdomars möjligheter eller om etnisk diskriminering i skolan eller i den tidiga arbetsmarknadskarriären haft stor påverkan, hade resultaten inte sett ut så här. Intressant nog är våra resultat i stort desamma som Hermansens (2016) på norska data, och precis som han kan vi notera att barn till utlandsfödda upplever en uppåtgående socioekonomisk rörlighet som är större än den för barn till inrikesfödda.

Strukturell integration: Lärdomar

Sammantaget ser vi att det finns två motstridiga krafter som drar den strukturella integrationen åt olika håll: unga med utländsk bakgrund har i genomsnitt svagare skolresultat, men samtidigt är de mer motiverade, har högre ambitioner och anstränger sig mer i skolan än unga med svensk bakgrund. De höga aspirationerna ges i Sveriges öppna skolsystem full kraft att verka, och denna positiva kraft kompenserar ganska långt för andra nackdelar som utmärker unga med utländsk bakgrund. Faktum är att unga med utländsk bakgrund i vår födelsekohort i lika hög eller högre utsträckning än andra tar högskole- eller universitetsexamen – en trend mot ökad integration som inleddes för kohorterna födda på 1980-talet.

Samtidigt ser vi att det finns en överrepresentation också i den allra lägsta

delen av utbildningsfördelningen. Det är ett orosmoln att så många unga med utländsk bakgrund saknar gymnasieexamen, och att en stor del av dessa hade så svaga resultat i årskurs 9 att de inte ens var behöriga till ett nationellt gymnasieprogram. Även om vi kunde visa att avsaknaden av gymnasieexamen för många troligen inte leder till utanförskap på sikt, så är en låg utbildning och en svag kunskapsgrund negativt för individen på flera sätt. Andelen med svaga skolresultat kommer sannolikt också att växa som en följd av invandringens förändrade sammansättning. Det är en oroväckande utveckling i relation till den svenska arbetsmarknaden, som ju har en låg efterfrågan på okvalificerad arbetskraft. Om unga med svaga skolresultat växer upp i områden som har en hög förekomst av utanförskap och kriminalitet är riskerna för en negativ utveckling troligen särskilt stora. Våra resultat pekar på att skolorna i dessa områden, trots många varningstecken, hittills tycks ha fungerat rimligt bra, och med tanke på utvecklingen förblir det viktigt att de får resurser att möta även framtida utmaningar.

Vi ser alltså en tudelad utbildningsfördelning bland unga med utländsk bakgrund, med fler i toppen och botten, och färre i mitten (dvs. med gymnasieexamen). Det bör påpekas att när vi jämför de unga födelsekohorterna med föräldragenerationen är det en stor skillnad i andelen som befinner sig på den lägsta utbildningsnivån. De kvarvarande skillnaderna är dock inte små och beror till en inte obetydlig del på att unga med utländsk bakgrund inte slutför sin gymnasieutbildning på högskoleförberedande program. Frågan man kan ställa sig är om det inte vore en fördel om en del av dessa istället skulle ha valt ett yrkesprogram – dessa är förvånansvärt impopulära bland unga med utländsk bakgrund. Våra analyser visar dock att det inte skulle göra någon stor skillnad för andelen med gymnasieexamen om de med utländsk bakgrund istället oftare skulle välja yrkesprogram (mycket beroende på att den gruppen unga har lägre genomströmning även på yrkesprogrammen). Detta skulle kanske inte heller vara någon bra strategi för denna grupp i ljuset av att etableringen på arbetsmarknaden efter yrkesprogrammen är svagare för unga (särskilt män) med utländsk bakgrund.

Det faktum att unga med utländsk bakgrund i mycket hög grad skaffar en universitets- och högskoleutbildning kan tas till intäkt för att det inte finns något att bekymra sig för gällande den dimensionen. Här vill vi dock lyfta fram att unga med utländsk bakgrund i genomsnitt har svårare att ta de poäng de är registrerade för under en given termin, och i kombination med

att de oftare har både lägre egen kontantmarginal och föräldrar med lägre inkomster så innebär det en högre ekonomisk sårbarhet. Att förlora studiemedel på grund av otillräckliga studieresultat kan givetvis vara ekonomiskt tufft, men det kan också innebära att man faktiskt inte kan slutföra sina studier, eller att man slutför dem med sämre resultat. Givetvis utgör kombinationen av mindre ekonomiska marginaler och föräldrar med lägre inkomster en mer generell sårbarhet som kan påverka handlingsfrihet och möjligheter på flera livsområden – boende är ett särskilt tydligt exempel, särskilt som unga med utländsk bakgrund oftare bor och studerar i städer med en mycket pressad bostadsmarknad.

När vi analyserar inkomst vid 30 års ålder ser vi, precis som för utbildning, en påtaglig utjämning mellan grupper, dels över födelsekohorterna födda på 1980-talet, dels när vi jämför föräldra- och barngenerationerna. Integrationen, sedd som skillnaden i inkomster mellan unga med svensk och utländsk bakgrund, är tydlig särskilt högre upp i inkomstfördelningen, men unga med utländsk bakgrund har också en överrisk att ha riktigt låga inkomster. Detta resultat ger skärpa åt slutsatsen om en mycket ljus utveckling av den strukturella integrationen, förenat med en illavarslande skuggsida.

5. Social integration

Social integration handlar om umgänge, relationer, nätverk och acceptans mellan personer med olika bakgrund. Integration inom detta område gäller alltså inte så mycket likhet som relationer mellan personer med olika bakgrund, det vill säga sociala kontakter mellan unga i majoritetsbefolkningen och unga med utländsk bakgrund, men bland dessa också kontakter mellan dem som har olika etnicitet eller ursprung. Forskningen har tydligt demonstrerat att möjlighetsstrukturen är helt central för vilka man har relationer med (t.ex. Blau 1994). Vilken bakgrund har individer som finns tillgängliga där man bor eller går i skolan? Hur stor är möjligheten att alls ha vänner över etniska gränser? Det är förstås mycket mer sannolikt att ungdomar med svenskfödda föräldrar som bor i områden där en hög andel har utländsk bakgrund umgås med unga med utländsk bakgrund än att de som bor i områden där få har utländsk bakgrund gör det. Eftersom närhetsprincipen är utgångspunkten för svensk grundskola så kommer den etniska boendesegregationen att spela stor roll för ungdomars möjlighetsstruktur både på fritiden och i skolan.

Givet möjlighetsstrukturen, alltså i en tänkt situation där individer med olika bakgrund är lika nära, exempelvis lika representerade i skolan, finns det förstås ändå ofta en förkärlek (preferens) för vilka man vill och inte vill umgås med. En välkänd princip är att man föredrar vänner och partners som liknar en själv – 'kaka söker maka', eller *birds of a feather flock together* som det lite mer poetiska engelska uttrycket lyder. Detta är ett fenomen som har starkt stöd i all forskning om sociala band, oavsett om likheten handlar om religion, etnicitet eller vilket fotbollslag man håller på (McPherson m.fl.

2001). Eftersom man brukar prata om ingrupper (den egna gruppen) och utgrupper (alla andra) kan vi kalla detta för ingrupspreferens.²³ Ett belägg för hur viktig denna mekanism är ges av van Tubergen och Smith (2018). De finner att den etniska öppenheten i sociala kontakter är större när det gäller vänner i bostadsområde och skola än vad den är när unga får ange sina ”fem bästa vänner” generellt.

Det finns flera överlappande skäl, förutom denna ingrupspreferens, att anta att sociala relationer mellan olika etniska grupper är begränsade. Diskriminering på basis av förutfattade meningar om individer i vissa grupper är ett sådant skäl – utsatta grupper (traditionellt t.ex. judar, romer, muslimer och människor med annan hudfärg än majoriteten) kan uppfattas ha lägre status, baserat på fördomar. Religiösa skäl är ett annat; muslimska ungdomar blir till exempel ibland avradda från att umgås med andra grupper, särskilt av motsatt kön – att ha pojkvänner är för många flickor helt uteslutet, oavsett dennes religion (se t.ex. Ouis 2009; Schlytter m.fl. 2009). De religiösa skälen till etnisk slutenhet behöver inte vara snävt kopplade till religiösa påbud, utan kan också vara ett sätt att bibehålla en etnisk-religiös identitet och kultur i ett främmande land.

Både när det gäller fördomsfullhet och etnisk-religiös slutenhet kan man säga att ingrupspreferensen är beroende av social acceptans. Snarare än att föredra vänner med ungefär samma bakgrund som man själv har, kan umgängesmönstret avgöras av att man känner sig obekvämt med människor som har annan bakgrund. Social acceptans eller ’socialt förnekande’ (som kan leda till utestängning) kan antas vara en nyckelfråga för den sociala integrationen. Vi kan urskilja åtminstone tre olika indikatorer på bristande acceptans, alla överlappande men värda att studera var för sig. En viktig indikator som nämnts är etniskt präglad diskriminering. En annan är negativa sociala relationer som finner uttryck i bland annat isolering, uteslutning och mobbning. En tredje indikator på acceptans, eller snarare bristen på sådan, är ömsesidiga eller ensidiga fördomar mellan olika befolkningsgrupper.

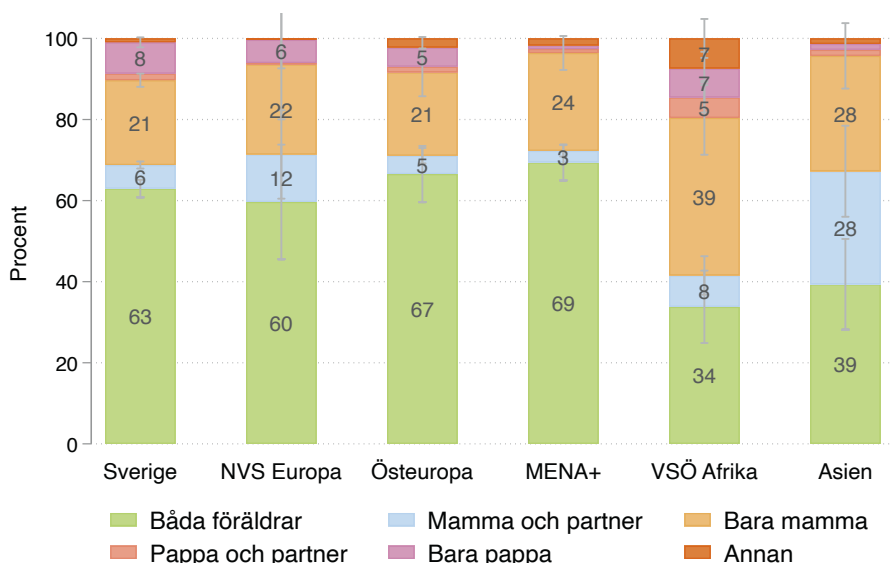
23. I den anglosaxiska litteraturen används begreppet *homophily* (av grekiska *homós* = samma och *philos* = vän), vilket i sin försvenskade form dock har kommit att betyda ’homosexualitet’. ’Ingrupspreferens’ låter lite styligt men har fördelen att anknyta till socialpsykologiska teorier om hur människor tänker i termer av ingrupper (’de som är lika oss’) och utgrupper (’de som är olika oss’). Inom sociologin och socialpsykologin används också (ungefär) för den senare termen uttrycket ’den andre’.

I detta kapitel kommer vi att analysera etniska vänskapsmönster och partnerval samt de tre typerna av negativa relationer som nämnts ovan: diskriminering, mobbning och fördomar. Vi börjar dock med det allra närmaste sociala sammanhanget för våra unga, nämligen familjen.

Familj och familjerelationer

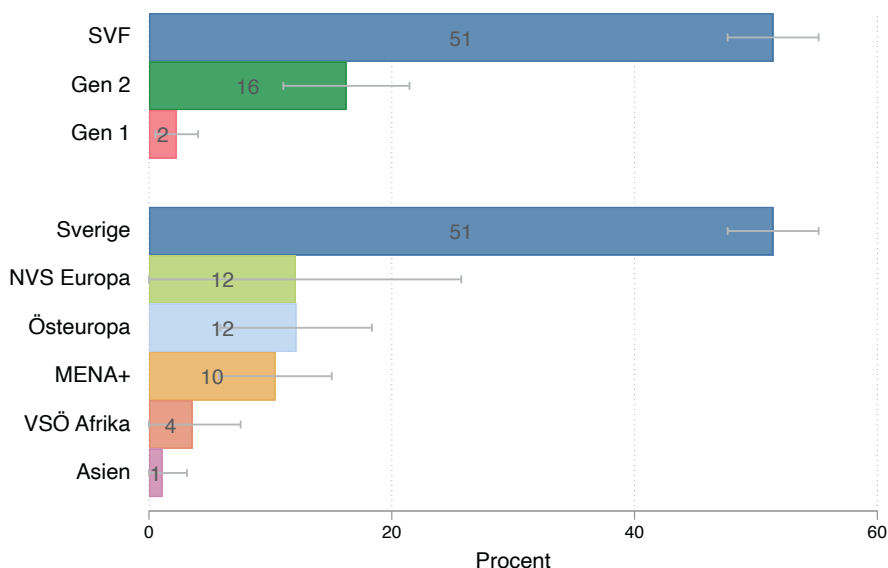
Många utrikesfödda i Sverige kommer från länder med en annan demografisk struktur än Sveriges, med starkare släktband och stora barnkullar. Familjen är, brukar man säga, en mer kollektivistisk enhet än den kärnfamiljsform som etablerats i stora delar av västvärlden (t.ex. Fuligni, Tseng & Lam 1999). I flera av våra vanliga ursprungsländer är också släkten, liksom större sociala nätverk, exempelvis klaner, av vikt. Vi vet från tidigare beskrivningar att sammansättningen i familjer med utländsk bakgrund skiljer sig mycket åt beroende på ursprung, med höga skilsmässotal i familjer från Afrika och Sydamerika och låga från Turkiet och delar av övriga Mellanöstern (Andersson, Obucina & Scott 2015). Detta behöver inte enbart vara ett resultat av deras liv i Sverige, utan kan också tänkas bero på situationen de erfart i sina hemländer. Närmast tar vi ett barnperspektiv på familjesituationen och frågar oss hur den ser ut i olika grupper, i fråga om både familjetyp och familjerelationer.

Figur 5.1 visar sammansättningen av familjer bland 14-åringar med svenskfödda föräldrar respektive familjer med utländsk bakgrund, indelade i ursprungsregioner, för att ge en översiktsbild. Den nedersta, gröna stapeln visar att andelen som bor med båda sina biologiska föräldrar eller adoptivföräldrar är betydligt lägre för dem av våra unga som har föräldrar från länder i övriga Afrika (där Nordafrika inte ingår) och Asien (utom Afghanistan och Pakistan, som vi ju räknar till Mellanöstern). Gruppen med bakgrund i länder i Afrika består i Sverige framför allt av somalier, och den gruppen har mycket låg andel sammanlevande föräldrar även i Norge (Friberg 2019). För unga med bakgrund i andra ursprungsregioner är andelen med sammanlevande föräldrar ungefär lika stor som den i majoritetsbefolkningen (63 %), med andelar mellan 60 % och 69 %. Andelarna av de unga som bor med en ensamstående mamma är i de flesta grupper något över 20 %, och större för dem med bakgrund i övriga Afrika.



Figur 5.1. Andel unga i olika familjetyper efter ursprungsgrupp. CILS4EU våg 1.

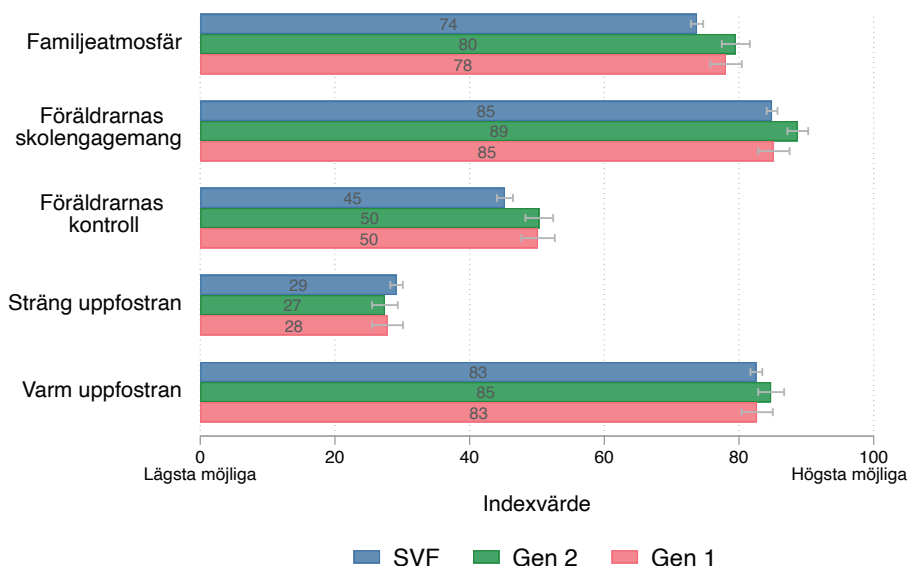
grupp totalt sett – hittar vi en stor skillnad i boendemönster. Figur 5.2 visar att bland unga med separerade föräldrar lever ungefär hälften av dem som har svensk bakgrund växelvis hos sina föräldrar. Motsvarande siffra för dem med utländsk bakgrund är runt 10 % för dem med bakgrund i Europa och Mellanöstern/Nordafrika, inklusive Afghanistan och Pakistan (MENA+), försumbar för övriga grupper. Här ser vi ändå en tendens till integration eftersom fler i generation 2 har växelvis boende än i generation 1. Vi vet inte vad den stora skillnaden i växelvis boende beror på – det kan finnas flera förklaringar, som exempelvis ekonomiska resurser eller bostadsförhållanden, och i någon mån också att det är fler bland de unga med utländsk bakgrund som bara har en förälder i Sverige. Det är också troligt att det finns en kulturell förklaring som kan botten i inställning till jämställdhet och normer för föräldraskap. Vi kan notera att den kulturella distansen generellt sett inte verkar spela någon större roll eftersom det inte är stor skillnad mellan olika ursprungsregioner; det är framför allt familjer med svenskfödda föräldrar som sticker ut. Sverige har i flera avseenden varit tidigt ute med demografiska förändringar, och det växelvisa boendet har ökat kraftigt även i majoritetsbefolkningen under de senaste decennierna (jfr Gähler & Palmtag 2014).



Figur 5.2. Andelen unga med separerade föräldrar som bor hos båda föräldrarna ungefär lika mycket (växelsvis boende), uppdelat på bakgrund. SVF=Svenskfödda föräldrar. CILS4EU våg 1.

Det är förstås inte bara själva boendet med föräldrar som spelar roll under uppväxt och ungdomsår, utan också vilket stöd föräldrarna utgör och vilka relationer som finns inom familjen. Resultat från Norge visar att unga med icke-västlig bakgrund har en mycket högre familjeorientering – något som kan upplevas som både en resurs och som ett hinder (Friberg 2019a), och ett slående exempel på familjeorienteringens uttryck är att runt 70% av norska unga med ursprung i länder i Mellanöstern instämmer i att ”det viktigaste målet i mitt liv är att göra mina föräldrar stolta”, att jämföra med runt 20% av de unga med ursprung i Norge och Sverige (Friberg 2016). Denna familjeorientering tycks också vara en delförklaring till de höga utbildningsaspirationerna och det större skolengagemanget bland unga med utländsk bakgrund (Friberg 2019a; 2019b).

Vi mätte familjerelationer i flera dimensioner som antas vara viktiga för daglig interaktion och som stöd för ungas möjligheter senare i livet. Det gäller familjeatmosfär (med indikatorer som att man kommer överens med föräldrarna), föräldrars engagemang i barnens skolgång (t.ex. om föräldrarna frågar om betyg och uppmuntrar skolarbetet), föräldrars kontroll (t.ex. att



Figur 5.3. Skillnader i olika typer av familjerelationer uppdelat på bakgrund. SVF=Svenskfödda föräldrar. CILS4EU våg 1.

barnen måste säga till var de är och vad de gör) och föräldrars stränghet (t.ex. att de säger åt barnen att vara tysta) respektive värme (t.ex. att de tröstar och hjälper barnen). I Figur 5.3, där vi beräknat index av flera indikatorer (se Bilaga, Kap. 5) till ett medelvärde, kan vi se att det finns några dimensioner där unga med utländsk bakgrund i genomsnitt lever i familjer med starkare relationer, men att skillnaderna överlag är ganska små. Detta döljer dock att betydligt fler unga i familjer med utländskt ursprung har svarat ”instämmer absolut” på dessa frågor.

Ett lite oväntat resultat är att det bara finns få och små könsskillnader i de familjerelationer som våra unga rapporterar (jfr Figur B5.1 i Bilaga, Kap. 5). Föreställningen om att döttrar är betydligt mer kontrollerade än söner i vissa grupper med utländsk bakgrund får inget stöd i denna analys. Däremot tycks pojkar generellt sett oftare uppleva att föräldrarna är stränga mot dem.

Vi har inte data över umgänge med den ’utvidgade familjen’, men vi har en unik möjlighet att beräkna familjens sociala kapital i relation till skolklassen. Coleman (1988) har i en inflyttelserik teori menat att familjens sociala relationer, både inbördes och med avseende på förankringen i lokalsamhället,

har betydelse för barnens normsystem och utbildningsframgång. Ett mått på familjens sociala kapital som Coleman initierade bygger på de sociala band föräldrarna har med föräldrarna till barnens klasskamrater. Genom sådana band kan föräldrarna, i teorin, förankra och skärpa normer som görs till gemensamma för barnen (t.ex. vilken tid de ska vara hemma, hur mycket tid de ska ägna åt läxor och hur mycket tid de ska tillbringa framför datorn). Genom att vi frågat eleverna i årskurs 8 om vilka klasskamraters föräldrar de känner kan vi skatta ett sådant mått. Vi gör det genom att beräkna en densitet, som motsvarar andelen kopplingar (*ties*) som är realiserade (alltså de uppgivna dividerat med de möjliga). Det sociala kapitalet, beräknat på detta sätt, skiljer sig också mellan unga med svensk och utländsk bakgrund. Densiteten för majoritetsgruppen är 19 % och för dem med bakgrund i länder i Afrika och Mellanöstern ligger den på 14–15 % (för övriga Asien strax över) (se Figur B5.2 i Bilaga, Kap. 5). Det är inga stora skillnader och vi finner heller inget samband mellan socialt kapital och barnens utbildning (analyserna visas inte).

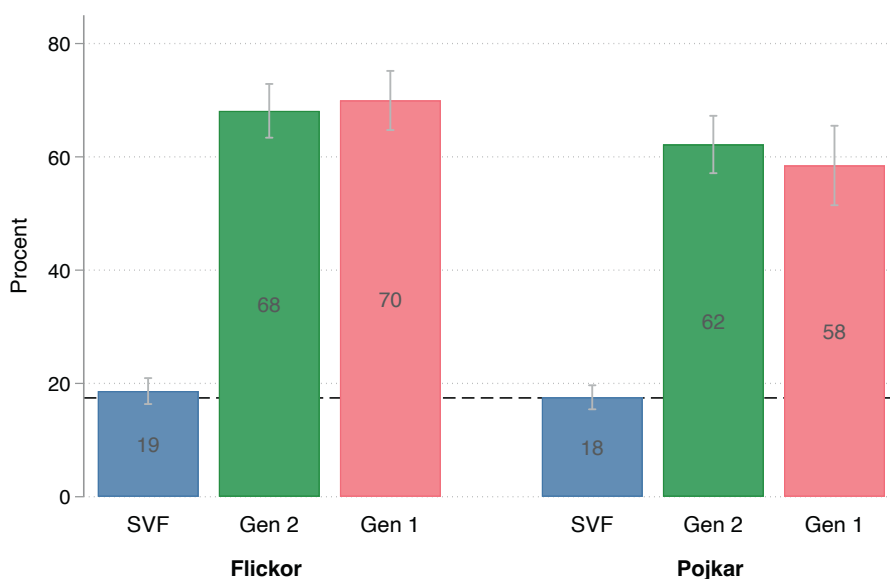
Sociala relationer

Det vardagliga, och därför viktiga, umgänget mellan människor utgör den sociala integrationens nav. Umgänge och vänskap mellan etniska grupper är därför ofta använda mått på integration. En ännu skarpaste indikator på social integration är de intimare sociala relationerna, nämligen kärleksförhållanden, samboskap och giftermål.

Vi har nämnt att vänskap bland unga beror både av möjlighetsstrukturen och av preferenser som baseras på likhet, ofta i termer av intressen, men också kulturell och statusmässig samstämmighet. För våra intervjupersoner är preferenserna i 14–16-årsåldern tydliga på en punkt; sociala relationer är extremt könsbundna. I våra analyser av sociala relationer behöver vi därför ha kön som en centralaxel, vilken de etniska relationerna roterar runt. Vi kommer också att uppmärksamma skillnader mellan könen i relationer mellan etniska grupper, eftersom en både viktig och debatterad fråga är om flickor med utländsk bakgrund från vissa regioner tenderar att ha ett mer begränsat socialt liv än sina bröder.

Socialt umgänge och vänskap över etniska gränser

Som en utgångspunkt visar vi vänskapsrelationer baserat på en minimal distinktion mellan unga med och utan utländsk bakgrund. Alla med utländsk bakgrund betraktas i denna analys som en enda grupp, för vilken de med svensk bakgrund utgör utgruppen, och på motsvarande sätt utgör alla med utländsk bakgrund utgruppen för dem som själva har svensk bakgrund. Detta är förstås en förenkling, som i detta steg av analysen används för att ge en översiktsskild. CILS4EU innehöll ett batteri med frågor om de fem bästa vännerna, bland annat om de var av svenskt eller utländskt ursprung. Denna fråga gällde alla vänner, alltså också dem utanför skolan och skolklassen (som vi frågade om särskilt i en annan del av frågeformuläret). Figur 5.4 visar, efter denna enkla indelning, andelen vänner med utländsk bakgrund. I genomsnitt är knappt 20 % av vännerna till unga med svensk bakgrund av utländsk bakgrund medan den motsvarande andelen vänner med utländsk bakgrund är påtagligt högre för unga som själva har utländsk bakgrund, runt 70 % för flickor och 60 % för pojkar. För dem med utländsk bakgrund är det alltså



Figur 5.4. Genomsnittlig andel vänner med utländsk bakgrund (baserad på 5 bästa vänner, så kallad person-generator) uppdelat på kön och bakgrund. Den streckade linjen visar andelen med utländsk bakgrund i populationen. SVF=Svenskfödda föräldrar. CILS4EU våg I.

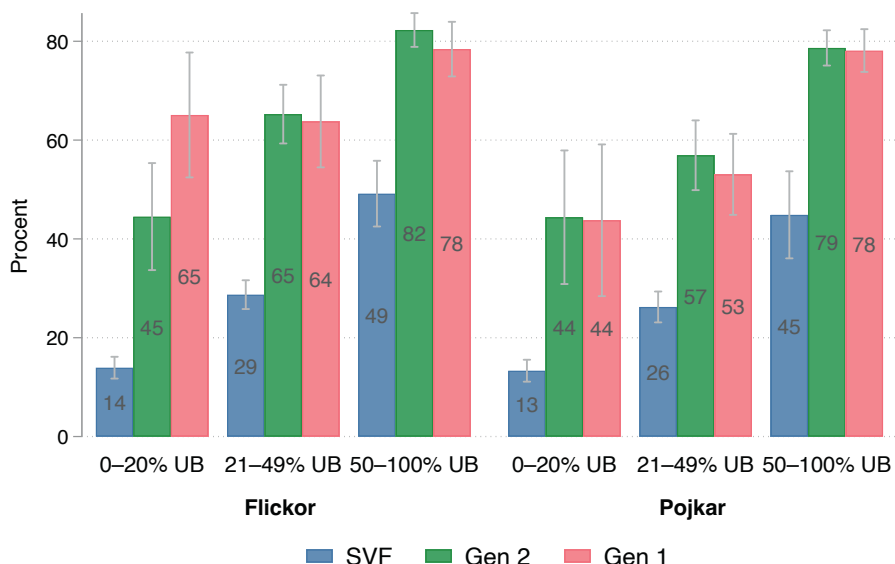
30–40 % av vännerna som är från utgruppen jämfört med 20 % för dem med svensk bakgrund.

Samtidigt som det finns en påtaglig skevhet i vänskapsband är kontakter mellan unga med svensk och unga med utländsk bakgrund inte alls ovanliga. Det är intressant från ett integrationsperspektiv att också fråga hur många som *inte* nämner någon vän från en utgrupp av de fem man kan nominera. Bland unga med svensk bakgrund är det ungefär hälften och bland dem med utländsk bakgrund cirka en tredjedel, och det skiljer sig inte mycket mellan könen (se Figur B5.3 i Bilaga, Kap. 5). Detta betyder inte nödvändigtvis att de inte alls umgås med personer i utgruppen – man kan ju umgås med personer som man inte klassar som vänner – även om vänskap troligen är särskilt viktigt för integrationen. Vi frågade också våra intervjupersoner i årskurs 8 hur ofta de umgicks med någon med utländsk respektive svensk bakgrund på rasterna i skolan. För denna mindre krävande indikator – umgänge istället för vänskap – är andelen utan kontakt med den andra gruppen betydligt lägre.

Det är uppenbart att skillnaden i mängden gruppöverskridande vänskapsband mellan unga med svenskt och utländskt ursprung delvis beror på gruppernas storlek och på segregation i grannskap och skola. En anledning till att unga med svensk bakgrund inte har större vänumgänge över denna enkla gräns är rimligen att de ofta bor i områden där en stor majoritet har svensk bakgrund. Därmed är sannolikheten ganska låg att möta någon med utländsk bakgrund som uppfyller de kriterier som ofta gäller för vänskap (främst likhet i intressen, värderingar, stil och identitet). Samma sak gäller inte i det motsatta fallet, eftersom barn till svenskfödda i kraft av gruppens absoluta storlek relativt ofta bor även i områden där många har utländsk bakgrund. Hur vänskapsbanden varierar med segregationen illustreras i Figur 5.5. Där visas den genomsnittliga andelen vänner med utländsk bakgrund uppdelat efter bakgrund och skolans andel utrikesfödda elever.²⁴

I alla grupper finns en stor skillnad i mönstret av vänskapsrelationer beroende på detta enkla faktum. Andelen vänner med utländsk bakgrund bland elever med svensk bakgrund stiger från 13–14 % i skolor där de flesta har

24. Nomineringen av de fem bästa vännerna är inte begränsad till skolan, utan de kan komma från vilket område som helst. I praktiken kommer en stor majoritet av vännerna dock antingen från skolan eller från skolans upptagningsområde, så analysen är trovärdig. För att testa detta har vi gjort motsvarande analys med de nominerade vännerna från skolklassen och resultaten är mycket lika.



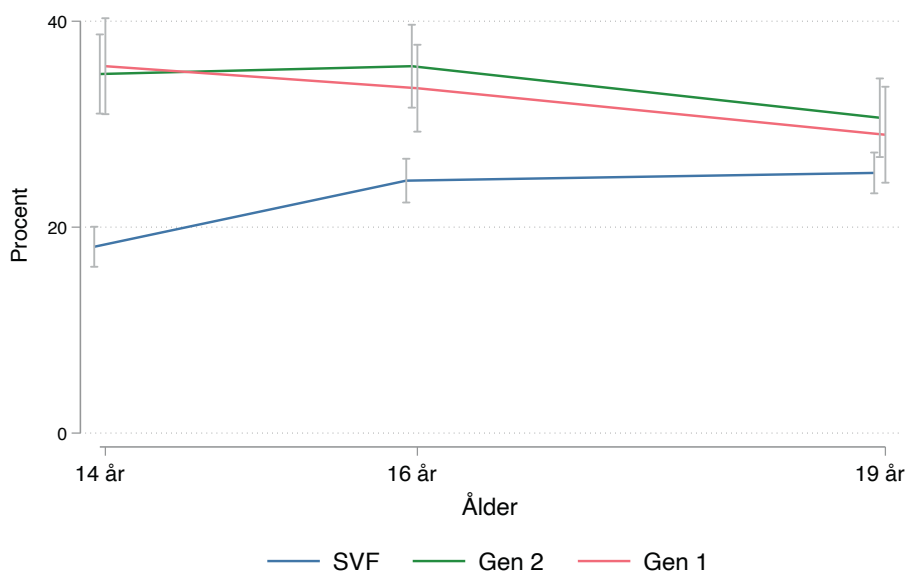
Figur 5.5. Andelen vänner med utländsk bakgrund uppdelat på bakgrund, kön respektive andelen med utländsk bakgrund i skolan. SVF=Svenskfödda föräldrar. CILS4EU våg 1.

svensk bakgrund till närmare 50% i skolor där de flesta är utrikesfödda. På motsvarande sätt sjunker andelen vänner med utländsk bakgrund (och andelen vänner med svensk bakgrund ökar förstås i motsvarande mån) bland dem med utländsk bakgrund när de går i skolor där en högre andel har svensk bakgrund. Det verkar inte finnas några nämnvärda könsskillnader i detta mönster – i alla fall är osäkerheten runt skattningarna lite för stor för att vi ska kunna uttala oss om det.

Ett intressant resultat generellt sett när det gäller vänumgänge är att det bara finns små och osystematiska skillnader mellan generation 1 och 2 i deras vänskap med personer med svensk bakgrund. Det ligger nära tillhands att tro att de som själva vuxit upp i Sverige och gått i svensk skola (och troligen förskola), och inte minst hört språket talas sedan barnsben, haft större möjligheter att få vänner med svensk bakgrund. Att vi inte ser någon integration i denna mening kan bero på olika saker. En orsak skulle kunna vara att impulsen att hålla sig till sådana som liknar en själv är så stark (i alla olika grupper) att tiden i Sverige, eller språkkunskaper, inte spelar någon roll. Mot det talar att umgängesmönstret ju tycks påverkas starkt av vilka man har omkring sig.

En annan potentiell förklaring är att unga med utländsk bakgrund som vuxit upp i Sverige också har haft tid på sig att hitta vänner som delar ens bakgrund – behjälpt, förstås, av bostads- och skolsegregering (som ju tycks vara något högre för unga i generation 2, se kapitel 4). Ytterligare en möjlig orsak är att de med svensk bakgrund har en stark preferens för umgänge med andra med svensk bakgrund och inte tar hänsyn till om de med annan bakgrund är födda i Sverige eller inte.

Hur förändras då den sociala integrationen över tid för individer, när vi studerar den som vänskapsrelationer? Återigen använder vi våra longitudinella data, där vi följt våra ungdomar över tid, från 14 till 19 år. I Figur 5.6 visar vi förändringen i social integration, definierad som vänskap över den enkla tvådelade etniska gränsen – svensk respektive utländsk bakgrund. Mer precist analyserar vi andelen som anger att de har vänner i den andra gruppen. Notera igen att till skillnad från andra analyser är inte likheten mellan grupper det bästa tecknet på integration. Istället reflekterar varje linje en indika-



Figur 5.6. Vänskapsintegration vid olika åldrar. Andel av fem bästa vänner från "utgrupp" i en vid definition: för SVF (svensk bakgrund) är utgrupp = utländsk bakgrund; för generation 1 och 2 är utgrupp = svensk bakgrund. CILS4EU våg 1, 3 & 4.

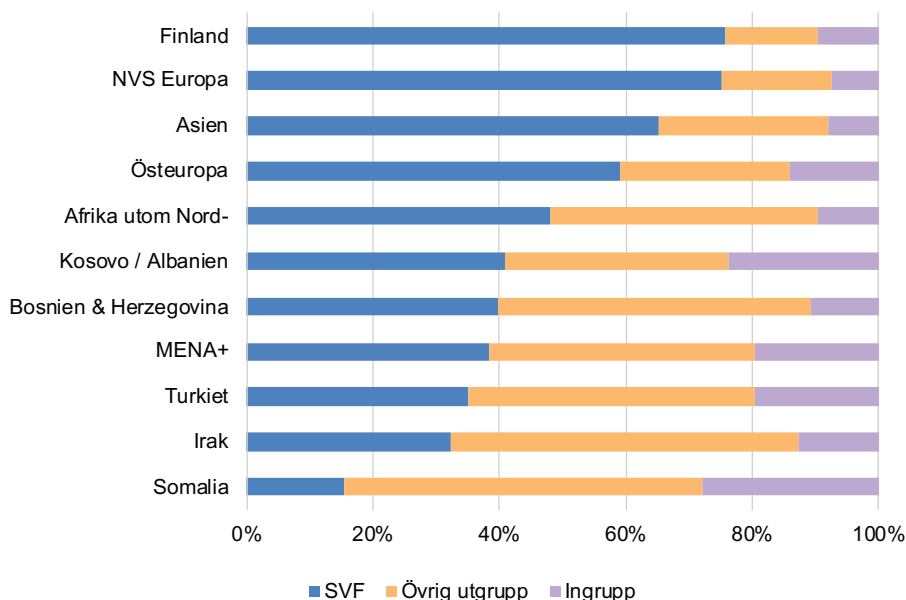
tion på integration, och en ökning med åldern motsvarar ökad integration.

Det enda tecknet på ökad integration är att andelen med svensk bakgrund som har vänner med utländsk bakgrund ökar något, både för flickor och för pojkar (vi visar inte könsspecifika analyser, eftersom det inte finns några tydliga könsskillnader). Med detta enkla mått är det inte möjligt att peka på en orsak till en förändring. Den kan helt enkelt bero på att invandringen har ökat så att det finns fler med utländsk bakgrund att bli vän med, men den kan också bero på att klasskamraterna på gymnasiet är mer lika när det gäller intressen, oavsett bakgrund, eller att toleransen ökar med ålder. Den senare förklaringen tycks något mindre trolig genom att vi inte kan se någon motsvarande förändring bland unga med utländsk bakgrund. Oavsett orsak tycks dock ungdomar med svensk bakgrund ha fått något högre andel vänner med utländsk bakgrund, och därmed finns det en svag tendens till ökad social integration med ålder. Å andra sidan tycks detta kompenseras av att unga med utländsk bakgrund minskar sin andel vänner bland unga med svenskfödda föräldrar något. Det är svårt att peka på någon tydlig trend för generation 1 och 2, men Figur 5.6 visar ändå ganska tydligt ett närmande mellan grupper från 14 till 19 års ålder. I just detta fall är närmandet dock inte en indikation på integration, utan slutsatsen måste bli att vi ser motstående utveckling mellan grupper och ingen entydig trend.

Ingruppspreferenser – segregerade vänskapsmönster

Vi kan nu gå vidare genom att studera de sociala kontaktytorna för enskilda grupper. Även om vårt datamaterial är stort sätter det gränser för hur detaljerat vi kan dela in gruppen med utländsk bakgrund. Vi urskiljer elva grupper i Figur 5.7, men vissa är ganska små. Denna figur visar hur många i varje grupp som uppger klasskamrater med svensk bakgrund, annan bakgrund än en själv respektive samma bakgrund som en själv som vänner (som svar på frågan om de fem bästa vännerna i skolklassen).

Figur 5.7 visar att hela 76 % av dem som har finsk bakgrund uppger en klasskamrat med svenskt ursprung (den vänstra delen i den liggande stapeln), medan detta bara gäller för 17 % av dem som har somalisk bakgrund. Mittekategorin visar den genomsnittliga andelen vänner från andra grupper med utländsk bakgrund och den högra visar ingruppsnomineringar – alltså de som gäller unga i samma kategori (Finland, Nordeuropa, Västeuropa, Syd-europa osv.). Vi kan se att det är ovanligt att elever med utländsk bakgrund



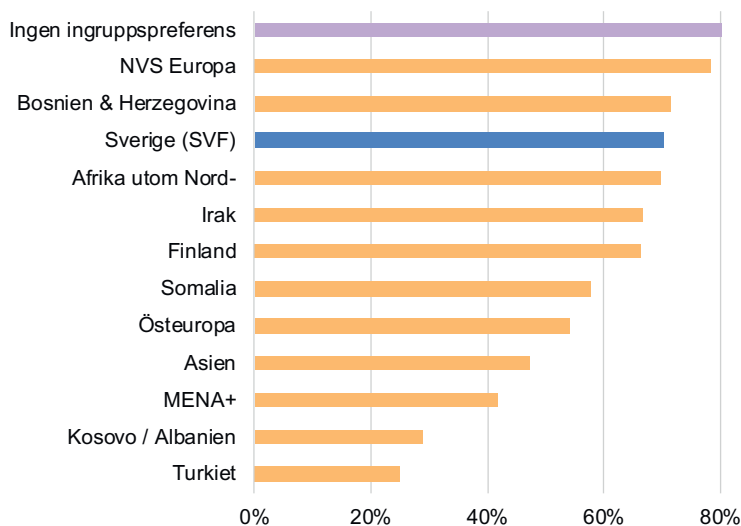
Figur 5.7. Andel svenska vänner / andra utgruppsvänner / ingruppsvänner, utsedda i skolklassen, efter elevens bakgrundsregion. CILS4EU våg 1. [Dessa resultat kommer från van Tubergen & Smith 2018.]

har vänner med bakgrund i samma land eller region. Den största andelen, för elever med somalisk bakgrund, är bara 28 %.

Precis som vi konstaterat ovan beror sannolikheten för att umgås inom eller utanför den egna gruppen först och främst på gruppernas storlek i de klasser som eleverna går i. Möjlighetsstrukturen är alltså en helt central faktor för dessa resultat: om det inte finns unga med svenskt ursprung i klassen kan man förstås inte uppge någon som vän, och detsamma gäller alla andra ursprung. Att andelen med utländsk bakgrund som väljer sina vänner inom sina grupper är så liten beror därför huvudsakligen på att varje grupp är relativt liten. Detta beror i sin tur – som vi såg i kapitel 3 – på att Sverige har en mycket blandad utrikesfödd population, i kombination med att vi inte har en stark koncentration av en enda grupp i ett område (jfr Little Italy eller Chinatown i London eller New York). En hög andel av befolkningen i svenska storstäders förorter har visserligen utländsk bakgrund, och flera av våra skolor har nästan bara elever med utländsk bakgrund, men de har sin bakgrund i många olika länder och regioner.

Vårt nästa steg är att försöka ta hänsyn till möjlighetsstrukturen, det vill säga vilken bakgrund klasskamraterna har. Hur stark är benägenheten att välja vänner med samma bakgrund som en själv, och hur varierar denna benägenhet mellan grupper med olika bakgrund? Ett sätt att svara på denna fråga är att relatera vängruppsvalen till skolklassens etniska sammansättning. På det sättet kan man på statistisk väg hålla möjlighetsstrukturen under kontroll, och så att säga studera den *relativa* sannolikheten att bli vänner över etniska gränser. Det är en god indikator på social integration, men resultaten kan inte tolkas som att någon grupp diskriminerar eller har svårt att acceptera en annan. Det mönster vi kan se är liksom två magneter som vi både studerar attraktionskraften av (dragning till den egna gruppen) och, när vi vänder på dem, aversionskraften av (andra grupper verkar fränstötande). Hur mycket som beror på att man är starkt fäst vid eller beroende av klasskamrater som man upplever som lika, och hur mycket som beror på brist på acceptans eller diskriminering av dem man upplever som annorlunda, går inte att säga.

I Figur 5.8 visar vi en graf som bygger just på sådana analyser av renodlade samband mellan bakgrund och vänval. För att göra redovisningen mer



Figur 5.8. Ingrupspreferens i olika ursprungsgrupper. Andelen vänner med annan bakgrund än en själv när dessa utgör 80% i klassen. CILS4EU våg 1. [Dessa resultat är beräknade från van Tubergen & Smith 2018.]

begriplig visar vi den genomsnittliga andelen vänner med annan bakgrund än en själv i en tänkt skolklass där 80 % har en annan bakgrund och 20 % har samma bakgrund som en själv. (Att det är en tänkt skolklass betyder inte att siffrorna är simulerade eller påhittade – siffrorna kommer ifrån en analys av våra data, och det 'tänkta' med att sätta andelen av annan bakgrund till 80 % syftar enbart till att ge ett exempel som kan göra effekternas styrka begripliga.) En grupp som i genomsnitt inte har någon ingrupspreferens – där unga väljer vänner med samma och annan bakgrund med samma sannolikhet – skulle följaktligen ha 80 % vänner av annan bakgrund än den egna, och detta återspeglas i den översta stapeln som är en jämförelsepunkt.

Vi kan se att unga med bakgrund i Nordeuropa, Västeuropa och Sydeuropa i stort sett inte har någon genomsnittlig ingrupspreferens – men det kan delvis förklaras av att gruppen i sig är heterogen eftersom det finns få från varje enskilt land inom den regionen. En sådan heterogenitet kanske delvis kan förklara varför unga med bakgrund i länder i Afrika (utom Nordafrika, och här också utom Somalia) också ligger ganska högt. Unga med svensk bakgrund har i genomsnitt en ganska svag ingrupspreferens, alltså en relativt hög benägenhet till vänkontakter med unga av annan bakgrund, givet hur många med annan bakgrund som så att säga finns tillgängliga. Flera av minoritetsgrupperna har i genomsnitt betydligt högre ingrupspreferens, men vi måste tolka resultaten för enskilda grupper försiktigt eftersom bas-talen för våra analyser i vissa fall är små. Att detta resultat kan vara viktigt för integrationen i ett längre perspektiv kan vi se i avsnitten som följer om mellanetrniska partnerval.

Devisen *it takes two to tango* behöver understrykas när det gäller tolkningen av Figur 5.8. Att vissa grupper har hög ingrupspreferens kan bero på att de inte vill ha vänner från andra grupper, likaväl som den kan bero på att de inte har lika lätt att hitta vänner bland klasskamrater med annan bakgrund. Det kan, i sin tur, vara en konsekvens av en komplicerad sammansättning av preferenser i olika grupper och här spelar Sveriges mångkulturella prägel in och gör bilden svårtydbar. Kanske är det så att ungdomar från vissa ursprung känner sig främmande inför vissa andra grupper och undviker att bli vän med klasskamrater med sådan bakgrund? Vissa ursprungsgrupper i Sverige är ju kulturellt mycket olika (se avsnitt 3.3) och många har en bakgrund i länder som har legat eller ligger i krig eller har historiska konflikter med varandra, så det vore inte konstigt. Det kan också vara så att unga med svensk

bakgrund visserligen i allmänhet är öppna för att bli vän med klasskamrater med utländsk bakgrund men är olika öppna för olika grupper. Studier har till exempel påvisat en låg grad av vänskap mellan muslimer och icke-muslimer i skolklasser i Nederländerna, Tyskland, England och Sverige (Simsek, van Tubergen & Fleischmann 2021; Kretschmer & Leszczensky 2022). Denna religiösa vänskapssegregation är ungefär lika stor för pojkar och flickor, men intressant nog verkar den drivas av olika processer: för muslimska flickor drivs den framför allt av att de undviker icke-muslimer, medan den för muslimska pojkar mer drivs av att de blir bortvalda av icke-muslimer (Kretschmer & Leszczensky 2022).

Etniska partnerval – dejting och sambo

En av de mest klassiska indikatorerna på social integration är om partnerrelationer formas mellan olika (t.ex. etniska) grupper, så kallad *exogami* (Goode 1964; Blau m.fl. 1982). Motsatsen till *exogami* är *endogami*, det vill säga en tendens att ha partnerrelationer inom sin egen grupp. Traditionellt har man på detta område studerat giftermål, men i dagens Sverige är relationer i form av samboförhållanden en lika viktig indikator på social integration. Nära relationer mellan unga med svensk och unga med utländsk bakgrund är ett tecken på ömsesidig acceptans och kan även gynna integration på andra områden genom att de främjar nätverk och utbyte av information över gruppgränser. På samhällsnivå är en hög grad av *exogami* ett tecken på att barriärer och fördomar mellan grupper är låga. Partnerrelationer kan i förlängningen också ha konsekvenser för integrationen i nästa generation, eftersom unga som har en svenskfödd förälder tenderar att ha ungefär samma utfall som de med två sådana (t.ex. Kalter m.fl. 2018).²⁵

Val av partner från samma eller ett annat etniskt ursprung kan enligt den sociologiska teoribildningen (Kalmijn 1998) ses som en funktion av tre fenomen: 1) möjlighetsstrukturen (vilka grupper finns i ens skola och omgivning?), 2) individuella preferenser (matchande intressen och värderingar, t.ex. religion, fritidsintressen, identitet), 3) tredjepersonsinblandning (uppmuntran eller ogillande från kompisar, föräldrar och andra släktingar). Både punkt 2) och 3) innefattar vad vi tidigare kallat attraherande och repellerande karakteristika – det som här kallas individuella preferenser rymmer

25. Detta samband behöver dock inte återspegla en kausal effekt.

såväl diskriminering och fördomar som den mer allmängiltiga förkärleken att vara tillsammans med dem som är lika en själv (det vi kallat ingrupspreferens).

Precis som för vänskaper mer generellt så räcker det att en part är ointresserad för att ett förhållande inte ska uppstå. En studie av dejtingsajter i flera länder visar att såväl majoritetsbefolkning som minoriteter tenderar att föredra sin egen etniska grupp, och att preferenser för grupper utanför den egna tenderar att följa en gemensam hierarki i olika grupper och länder (Potârcă & Mills 2015). Att preferenser för likhet är viktiga illustreras också av att det finns dejtingsajter för specifika grupper – i Sverige finns till exempel sådana för muslimer, och i USA finns sajter för afroamerikaner. I en experimentstudie på en svensk dejtingsajt fann Jakobsson och Lindholm (2014) att personer med svensk bakgrund tydligt föredrar personer med svenska namn framför personer med arabiska namn även när bild, yrke och personlig presentation är desamma. Man kan alltså tala om en diskriminering även på partnermarknaden – en diskriminering som sannolikt sker i båda riktningarna.

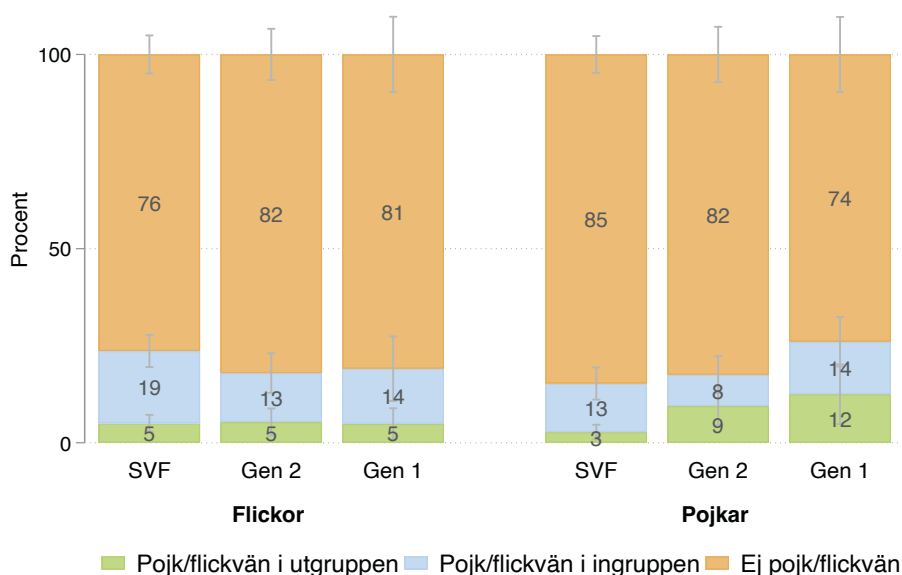
Partnervärdet påverkas av gruppsspecifika normer och värderingar, exempelvis hur traditionsbunden eller religiös ens familj är (Carol 2016; Weissman & Maddox 2016). Sådana värderingar förmedlas ofta via föräldrar, som i sin tur ofta har format dem i de länder där de vuxit upp, och de kan legitimeras via religionen. Gruppen med bakgrund i länder i Mellanöstern kan i flera europeiska länder studeras över lång tid och över successiva generationer, och studier visar att endogamin är extremt hög i denna grupp (Behtoui 2010; Dribe & Lundh 2011; Alba & Foner 2015b; Wiik & Holland 2018; Kulu & Hannemann 2019; Hannemann m.fl. 2018). Tendensen är inte bara att gifta sig med personer med samma religion, utan också med personer från samma etniska grupp (Lucassen & Laarman 2009). Ett problem med forskningen på detta fält är att den nästan uteslutande definierar endogami och exogami i termer av äktenskap. I takt med att det blir allt vanligare att partners lever tillsammans utan att gifta sig riskerar studier av äktenskap att bli missvisande, eftersom det är fullt möjligt att personer som är mer öppna för exogami också är personer som i högre grad sammanbor utan att gifta sig. Studier av äktenskap kan därför underskatta graden av exogami.

Synen på ungdomars dejting och sexualitet skiljer sig kraftigt mellan olika grupper, och unga kvinnor vars föräldrar har sin bakgrund i regioner med traditionella sexualnormer löper högre risk att drabbas hårt av skam och för-

dömande om de har sex före äktenskapet (Schlytter m.fl. 2009). I de grupper där detta är en viktig fråga kan föräldrarnas (och eventuellt släktens) kontroll över flickor också spilla över på umgänge och sociala aktiviteter (Björktomta 2019). Vem man går in i partnerrelation med kan avgöras av andra hänsyn än ens personliga preferenser, och det är oftare mer accepterat att en man gifter sig med en kvinna från en annan religion än att en kvinna gör det. Det kan också förekomma mer eller mindre arrangerade giftermål (Schlytter m.fl. 2009; FRA 2014; Carol 2016; Guveli m.fl. 2016). Ytterlighetsformer av kontroll som hedersvåld och tvångsäktenskap verkar dock vara ovanliga i Sverige, även om mörkertalet är besvärande (Socialstyrelsen 2007; 2019).

För grupper med hög religiositet och/eller könsbundna normer för sexualitet och umgänge skulle vi alltså förmoda att få har (föräktenskapliga) relationer i tonåren och att ingrupspreferensen är stor, samt att fler pojkar än flickor har partners från en annan grupp än sin egen. Hur ungdomar med bakgrund i en restriktiv kultur förhåller sig till detta i praktiken är också en empirisk fråga. Tidigare studier har pekat på att hårt styrda flickor har olika strategier för att balansera föräldrarnas krav med sina egna önskemål och kamraternas förväntningar (Christianson, Teiler & Eriksson 2021; Åsman 2021; Tarhan Selvi & Kakabaveh 2016a). Det verkar också vara höga krav på pojkar av utländsk bakgrund när det gäller att hålla sig till den egna gruppen (Tarhan Selvi & Kakabaveh 2016a), och också många pojkar är oroliga för att föräldrarna ska lägga sig i deras partnerval (Socialstyrelsen 2007). Hedersrelaterade regler för unga är för övrigt inte bara en fråga om islam (jfr Tarhan Selvi & Kakabaveh 2016b: Tabell 7), utan är ofta mer generellt förekommande i vissa regioner i världen, särskilt Mellanöstern och Nordafrika (Schlytter m.fl. 2009: Tabell 5.5; Mayeda & Vijaykumar 2016).

När vi studerar andelen som har pojk- respektive flickvänner i årskurs 9 hittar vi dock inte några betydande skillnader mellan olika grupper. I Figur 5.9 kan vi se att andelen som uppger att de har en pojk- eller flickvän i 15-årsåldern är ganska liten – 20–25 % – och att det tycks vara något vanligare bland flickor med svensk bakgrund och pojkar i generation 1. Vi ser inga tydliga tecken på att unga med utländsk bakgrund mer sällan skulle dejta. När vi på samma sätt som för analyserna av vänner bryter ner andelarna på skolornas andel med utländsk bakgrund ser vi ungefär samma mönster, med högre sannolikheter att dejta personer med svensk respektive utländsk bakgrund när dessa är vanligare på skolan (figuren visas inte; jfr resultaten



Figur 5.9. Andelen som har pojk- eller flickvän i samma respektive annan grupp (definierade som 'utländsk' och 'svensk') uppdelat på kön och bakgrund. CILS4EU, väg 2, årskurs 9.

i van Zantvliet 2015). Emellertid är alla analyser av dejting ganska osäkra, delvis för att det är relativt ovanligt med pojk- och flickvänner i dessa åldrar.

Dejting i årskurs 9 behöver förstås inte återspegla ett 'moget' partnerval. För att spetsa analysen behöver vi därför gå uppåt i åldrarna. Vi gör detta genom att använda registerdata för hela vår population (de som gick ut årskurs 9 år 2012). Då kan vi följa våra ungas familjebildning till 2020, det år de flesta fyller 24. Vid denna ålder är, som framgår av Tabell 5.1, 31 % antingen gifta, registrerade partners eller samboende (vi kallar dessa förhållanden sambo som en sammanfattande term).²⁶ En del är inte i ett sådant förhållande 2020 men har varit det tidigare. Sammantaget är det 43 % av de unga som har haft minst en sambo, make/maka eller registrerad partner. Andelen är mycket högre bland kvinnor (52 %) än bland män (35 %), vilket förklaras av

26. Sammanboende identifieras av SCB i hushållsregistret, som bygger på folkbokföring i lägenheter och fastigheter. Personer som informellt bor tillsammans men är folkbokförda på olika platser kan alltså inte identifieras. Däremot identifierar SCB i förekommande fall flera sambopar i ett givet hushåll genom information om kopplingar via släktskap, gemensamma barn och antaganden baserat på ålderskillnader.

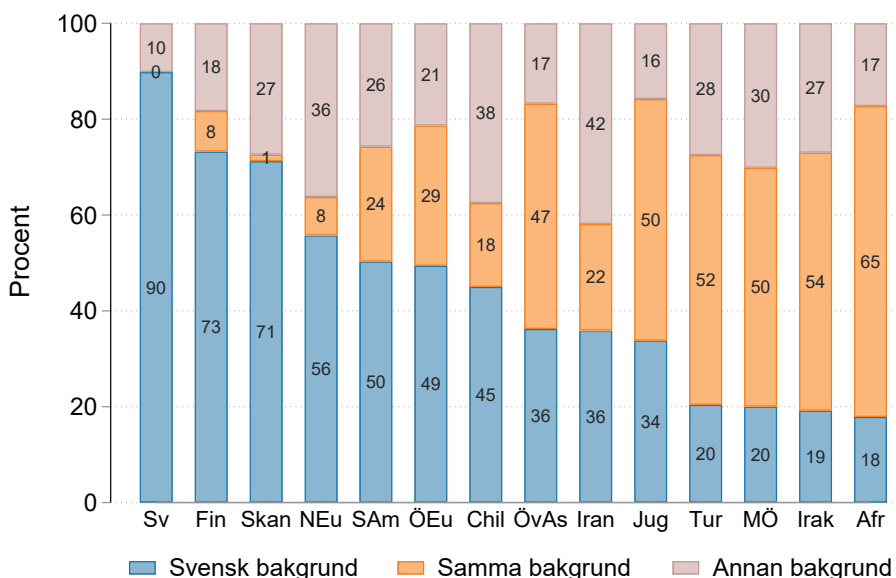
Tabell 5.1. Familjebildning till och med 2020 i olika grupper för dem som gick ut årskurs 9 år 2012. Data från SCB:s befolkningsregister.

	Har haft sambo, make/maka eller registrerad partner		Har sambo, make/maka eller registrerad partner 2020		Har barn 2020	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
Svensk bakgrund	37	54	27	40	4	10
Generation 2	24	36	15	25	4	9
Generation 1, tidig	29	45	18	30	5	13
Generation 1, sen	33	53	21	35	8	21

att det är vanligt att kvinnor har manliga partners som är äldre. Bara en liten grupp, 7%, har hunnit få barn, men den andelen varierar kraftigt med kön och ursprungsregion.

Mot denna bakgrund kan vi gå över till frågan om partnerval som social integration genom att studera tendensen att bo samman med partners med samma eller annan bakgrund. Figur 5.10 visar, för alla unga i vår kohort som någon gång 2012–2020 haft en sambo/make/maka/registrerad partner, om den första av dessa hade svensk bakgrund, samma bakgrund som den egna eller någon annan bakgrund (resultaten blir desamma om man använder den senaste istället för den första partnern). Ett viktigt bidrag som denna analys ger, i förhållande till tidigare forskning, är att vi inte bara studerar äktenskap utan också sammanboenden där de två i paret inte är gifta – något som undviker en potentiell underskattning av exogami på grund av att de som har exogama förhållanden i lägre utsträckning är gifta. Vi grupperar bakgrund så detaljerat som möjligt efter föräldrarnas födelseland, men för att få tillräckligt stora grupper måste vi i vissa fall slå ihop flera länder till bredare kategorier av regioner.

Längst till vänster i Figur 5.10 ser vi att unga med svensk bakgrund i 90% av fallen var sambo med någon annan med svensk bakgrund, och i 10% av fallen med någon av utländskt ursprung. Eftersom andelen med utländsk bakgrund i den relevanta åldersgruppen är runt 20% innebär detta resultat en tydlig endogami bland unga med svensk bakgrund – ungefär dubbelt så många som man kunde förvänta sig, på grundval av gruppernas storlek, har en sambo med svensk bakgrund.



Figur 5.10. Andelen i olika ursprungsgrupper vars första samboende, make/maka eller registrerad partner var någon med svensk bakgrund, samma bakgrund som den egna eller med någon annan bakgrund. Data från SCB:s befolkningsregister.

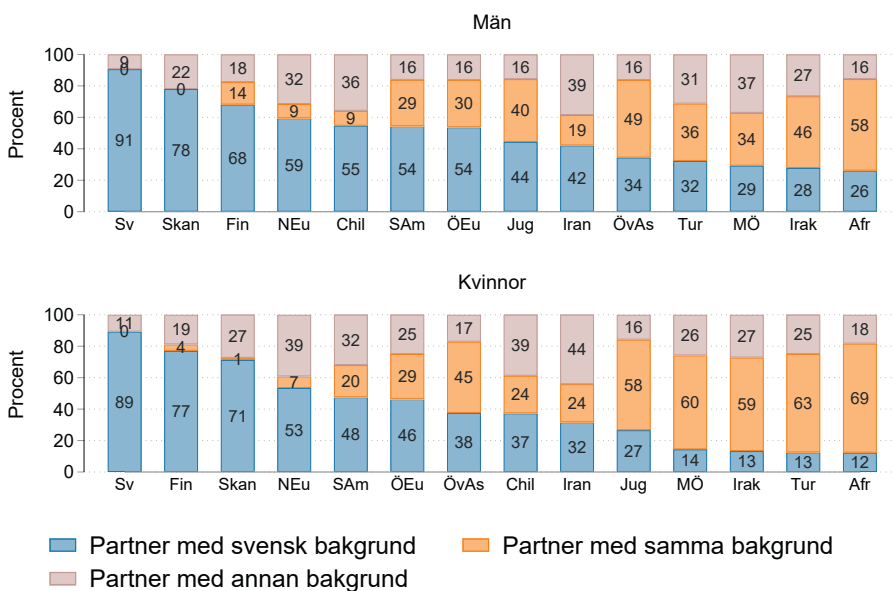
På motsvarande sätt kan vi se att unga med utländsk bakgrund i låg grad har en sambo med svensk bakgrund. Särskilt låg är andelen bland unga med bakgrund i länder i Afrika, Irak, Turkiet och övriga Mellanöstern, där bara 20 % eller färre är sambo med någon med svensk bakgrund (Iran är ett undantag med 36 %). Dessa kategorier är också de där endogamin är högst: mer än hälften av de unga – och så många som 65 % av de unga med bakgrund i länder i Afrika – har en sambo med bakgrund i samma land eller region som de själva. Notera att de höga siffrorna för vissa ursprung inte beror på att de var sambo redan innan de immigrerade till Sverige – figuren utgår, liksom de som följer, från dem som bodde i Sverige vid 14 års ålder.

Också för unga med bakgrund i länder i forna Jugoslavien och i Asien (utom Mellanöstern) är det ungefär hälften som har en sambo med bakgrund i samma region. Endogamin är lägre bland unga med bakgrund i västländer, Sydamerika och Iran, men även i dessa grupper är andelen som blir sambo med någon från samma region klart högre än vad man skulle förvänta sig utifrån dessa gruppers andel av befolkningen i den relevanta åldersgruppen,

och också klart högre än den överrepresentation som vi fann för dem med svensk bakgrund.

Precis som i analysen av dejting kan vi nu se om tendensen till endogami har en könsdimension. Figur 5.11 visar att det är en stor könsskillnad i de grupper som i minst utsträckning sammanbor med någon av svenskt ursprung: det är främst unga kvinnor som har partners från samma region. Bara 12–14 % av de kvinnor som har en bakgrund i länder i Mellanöstern (utom Iran) eller Afrika sammanbor med någon av svenskt ursprung – motsvarande siffra för männen med samma bakgrund är 26–34 %, alltså mer än dubbelt så hög andel. Denna skillnad kan knappast förklaras av etnisk segregation men skulle kunna bero på att mer traditionella normer gäller för flickor i familjer från dessa regioner (jfr van Tubergen & Maas 2007).

Sammantaget ser vi alltså en mycket stark endogami, som alldeles säkert delvis beror på de preferenser för likhet som vi såg gälla också för vänskapsrelationer. Men precis som med vänvalen handlar det om både attraherande och repellerande krafter – att gilla likhet är en sak, men man kan också ogilla



Figur 5.11. Andelen av män och kvinnor i olika ursprungsgrupper vars första samboende, make/maka eller registrerad partner var någon med svensk bakgrund, samma bakgrund som den egna eller med någon annan bakgrund. Data från SCB:s befolkningsregister.

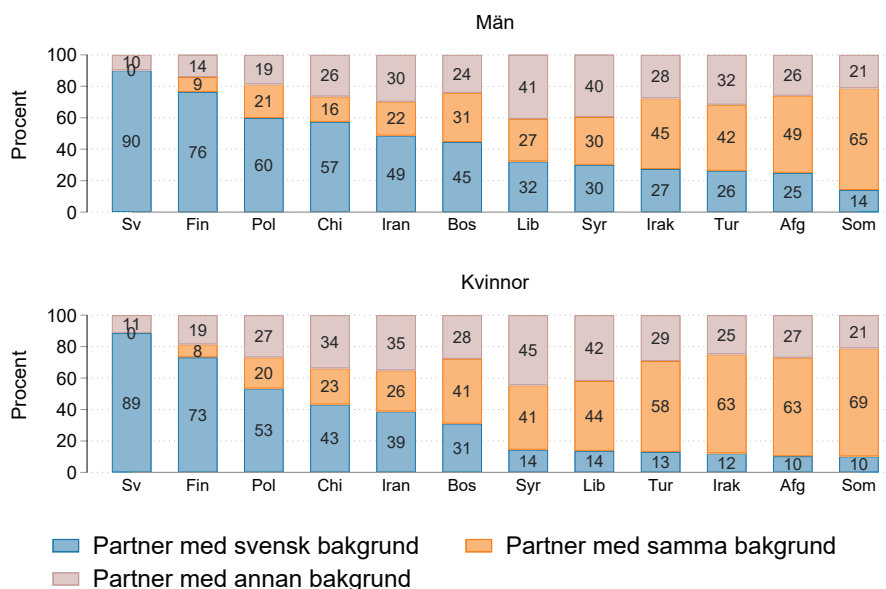
olikhet och välja bort potentiella partners, liksom vänner, på grundval av deras religion, samhällsklass eller hudfärg. Endogami beror också på möjlighetsstrukturen, det vill säga vilka man har möjlighet att träffa och umgås med – som vi sett ovan har etnisk segregation i skolan stor betydelse för sociala relationer mellan unga med olika bakgrund. Till detta kommer en könsdimension som kan bero på att män ges större frihet än kvinnor att röra sig mellan grupper – detta stöds av de analyser av sociala fritidsaktiviteter som följer senare i detta kapitel. I vissa grupper, främst från Mellanöstern, är det också en ganska stor andel (25–30 %), främst av kvinnorna, som är så kallade 'transnationella partners', vilka med stor sannolikhet kommit till Sverige för att gifta sig. Oavsett orsaken till endogamimönstret är mellan-etniska samboenden inte någon särskilt trafikerad väg till integration. Detta är en ganska tydlig signal om att den sociala och kulturella integrationen kommer att dröja också i nästa generation, det vill säga bland barnen till de ungdomar vi studerar.

Partnerval i framtiden

Precis som i avsnitten om utbildning och inkomster så kan vi komplettera med en analys av tidigare födelsekohorter för att se om de mönster vi ser i partnerval vid 23 års ålder också ser ut att finnas i högre åldrar, när fler hunnit ha en sambo. Det är ju fullt möjligt att de som har samboförhållanden eller gifter sig tidigt har starkare dragning till den egna gruppen (endogamipreferenser) än de som går in i sådana förhållanden när de blir äldre. Bland annat kan föräldrarnas inflytande minska och möjligheten att möta andra grupper öka om man går ut i arbetslivet. Liksom tidigare påminner vi om att sammansättningen av olika grupper kan variera mellan de olika födelsekohorterna.

I Figur 5.12 visar vi endogami och exogami i första samboförhållandet eller äktenskapet²⁷ för unga födda mellan 1986 och 1996 som är födda i Sverige eller har invandrat före 15 års ålder. Mönstret är detsamma som för vår 1996-kohort: endogamipreferenserna är starka, och starkast för unga vars föräldrar är födda i länder i Mellanöstern (förutom Iran) eller Afrika, och i synnerhet för kvinnor i dessa grupper. Bara 10–14 % av kvinnorna med

27. Att studera senaste istället för första samboförhållandet/äktenskapet ger nästan identiska resultat.

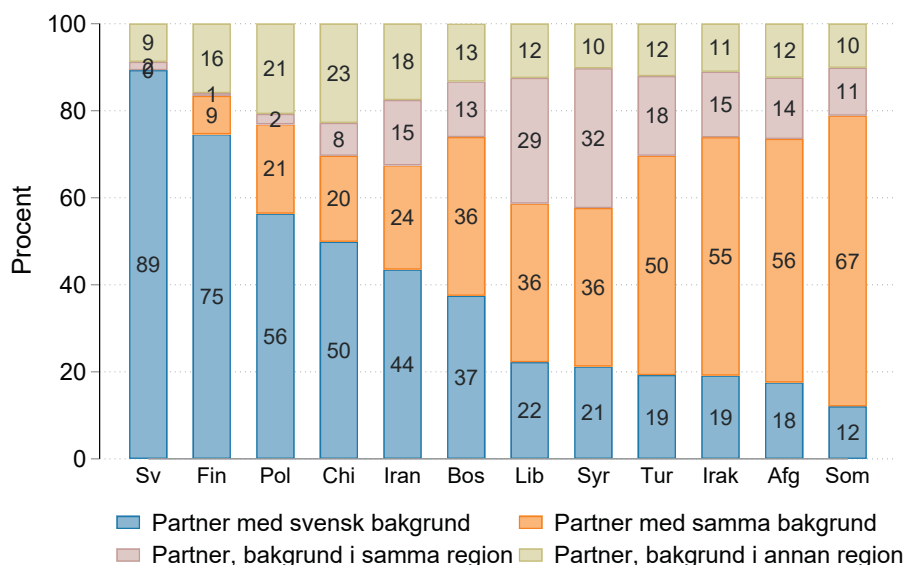


Figur 5.12. Andelen av män och kvinnor i olika ursprungsgrupper vars första samboende, make/maka eller registrerad partner var med någon med svensk bakgrund, samma bakgrund som den egna eller med någon annan bakgrund. Födelsekohorterna 1986–1996. Data från SCB:s befolkningsregister.

bakgrund i Somalia, Afghanistan, Irak, Turkiet, Syrien eller Libanon har (eller har haft) en partner med svensk bakgrund. Fördjupade analyser visar att inom respektive ursprungsgrupp har generation 2 något svagare endogami-preferenser än generation 1, men skillnaderna är överlag små.

För att få en bredare bild av inter-etnisk integration i partnerförhållanden visar vi i Figur 5.13 en uppdelning av partners i fyra grupper: partners med svensk bakgrund, partners med samma bakgrund som en själv, partners med bakgrund i samma region – men inte samma land som en själv – och partners med bakgrund i en annan region. Av denna analys framgår att bland dem som har en partner med bakgrund i ett annat land än det egna är det vanligt att denna har sin bakgrund i samma region, och särskilt vanligt är detta för dem vars föräldrar är födda i Libanon eller Syrien. Det är förstås fullt möjligt att dessa partners tillhör samma etniska grupp, eftersom etnicitet och landsgränser inte alltid överensstämmer.

Fördjupade analyser visar att skillnaden i endogami mellan olika grupper bara till mycket liten del kan förklaras av skillnader i vad som kan ses som



Figur 5.13. Andelen av personer i olika ursprungsgrupper vars första samboende, make/maka eller registrerad partner var med någon med svensk bakgrund, samma bakgrund som den egna, samma region som den egna eller med bakgrund i annan region. Födelsekohorterna 1986–1996. Regioner: (a) Norden, (b) Östeuropa + F.d. Sovjet, (c) F.d. Jugoslavien + Albanien, (d) MENA, Afgh, Pak, (e) Syd- & Mellanamerika, (f) Afrika. Data från SCB:s befolkningsregister.

möjlighetsstrukturen, det vill säga hur många från en given bakgrund som bor i Sverige eller ens geografiska närhet och är relativt nära en själv i ålder. Sannolikheten att ens partner är av samma bakgrund som en själv är för en person vars föräldrar är födda i Irak 42 gånger högre, och för en person med bakgrund i Somalia 194 gånger högre, än vad vi skulle vänta oss om det inte fanns några 'sammalandspreferenser' alls, det vill säga om man hade samma sannolikhet att bli partner med någon annan oavsett dennas bakgrund.²⁸

28. Att siffrorna blir så höga beror delvis på att grupperna är små relativt majoritetsbefolkningen (dvs. nämnaren är liten). Även om alla i gruppen med svensk bakgrund skulle ha partners med samma bakgrund så skulle deras 'överrisk' för endogami inte kunna vara högre än cirka 1,25 (dvs. 1/0,8). Samtidigt fångar siffrorna något reellt, nämligen att trots att grupperna är små och utbudet av partners med annan bakgrund är mycket större, så bildar man ändå i mycket hög utsträckning par inom denna lilla grupp. Man kan också notera att en del förhållanden är transnationella, dvs. har ingåtts med personer som inledningsvis inte fanns i Sverige utan kom till

Sammantaget kan vi alltså konstatera att partnervalen tyder på att det finns mycket starka preferenser för att leva med en person med bakgrund i samma land eller region som en själv.

Sociala aktiviteter på fritiden

Det finns en social sida av ungdomars liv vid sidan av umgänge med familj, vänner och eventuella pojk- och flickvänner eller sambos. Unga är ofta aktiva i föreningar och går på fester, pubar, diskotek och konserter liksom på kulturella evenemang som teaterföreställningar och museiutställningar. Vi kan se en direkt koppling till integration om fritidsaktiviteter av dessa slag innebär sociala relationer mellan unga med svensk respektive utländsk bakgrund. Att över huvud taget ägna sig åt sociala aktiviteter på fritiden bygger och upprätthåller också sociala nätverk som kan vara viktiga såväl för psykisk hälsa och välmående som för chansen att hitta en bostad, en partner och ett jobb. Utåtriktade, sociala aktiviteter kan också öka sannolikheten till kontakt med personer med annan bakgrund.

I litteraturen om sociala aktiviteter är ett återkommande tema könsojämlikhet inom vissa grupper där flickor mer sällan deltar. Sådana könsskillnader har i tidigare studier uppmärksammats när det gäller allmänt uteliv som att gå på diskotek eller fester, liksom deltagande i skolgymnastik, simskola, sexualundervisning eller klassresor (Högdin 2006; Socialstyrelsen 2007; Ouis, Adamsson & Carlbom 2013). Bakom detta ligger, menar exempelvis Ouis (2009), en sträng sexualmoral, som i kombination med det värde som finns i kvinnlig oskuld gör att flickor från till exempel Mellanöstern i högre utsträckning övervakas och begränsas i sina liv (jfr Schlytter m.fl. 2009; Björktomta 2019). Denna bild av en socialt kringskuren vardag för flickor i vissa grupper får stöd i undersökningar om hedersförtryck som gjorts i förorter i Stockholm, Göteborg, Malmö och Uppsala (Tarhan Selvi & Kakabaveh 2016ab; Strid m.fl. 2018; Ghadimi & Gunnarsson 2019). Studier av den typen är viktiga, men eftersom de mer riktar in sig på speciella boendeområden än på representativa urval kan man inte generalisera resultaten till områden utanför dessa.

Sverige just på grund av förhållandet. Utbudet av partners är alltså i strikt mening inte bestämt av landsgränser.

När det gäller idrottande och träning visar flera studier att flickor med utländsk bakgrund är mindre aktiva (t.ex. MUCF 2021), även om det nog är vanligare att anledningen till detta är en traditionell syn på könsroller än en (mycket ovanligare) hederskultur. I vilket fall som helst blir resultatet för många flickor med utländsk bakgrund att deras möjligheter att styra sina liv reduceras, vilket är negativt i sig och går emot de ungdomspolitiska mål som finns i Sverige (Proposition 2013/14: 191). Dessutom har det konsekvenser för integrationen; om flickor i vissa grupper inte kan röra sig fritt i det sociala rummet kommer deras sociala integration att hämmas.

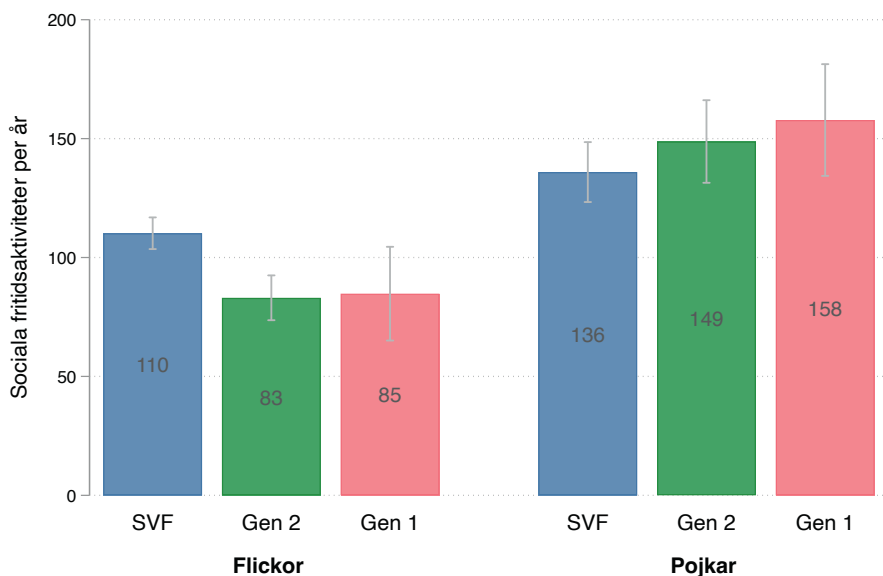
Sociala fritidsaktiviteter

Som en indikator på utåtriktad, social aktivitet använder vi frågor om fritidsaktiviteter som har en social dimension, vilket vill säga att det är sannolikt att de utförs tillsammans med andra, eller åtminstone bland andra. Vi frågade 14-åringarna hur ofta de gör något av följande:

- Går på bio
- Går på pub, bar, nattklubb eller fest
- Deltar i föreningsaktivitet (t.ex. idrott, musik, teater eller annat)
- Går på konsert/DJ-tillställning
- Går på museum

Svarsalternativen var "varje dag", "en eller flera gånger i veckan", "en eller flera gånger i månaden", "mer sällan" respektive "aldrig". Från dessa alternativ har vi beräknat ett ungefärligt genomsnittligt antal aktiviteter per år, där vi summerat de fem olika aktiviteterna (huvudsaken är inte själva antalet aktiviteter; uträkningen gör att vi kan jämföra grupper efter en begriplig måttstock). Resultatet, uppdelat på generation och kön, visas i Figur 5.14.

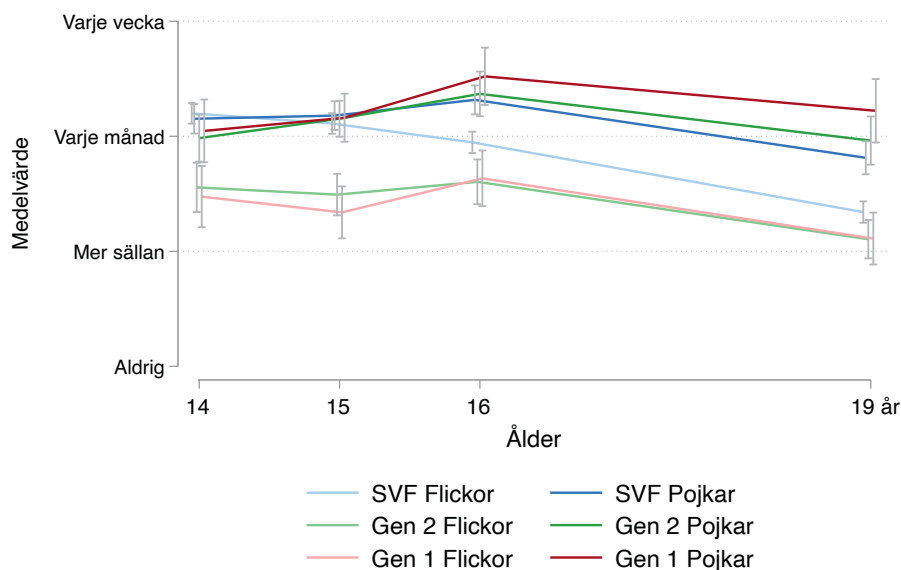
Pojkar är i allmänhet mer aktiva, men det mest notervärda resultatet är den stora könsskillnaden bland dem med utländsk bakgrund, vilken både beror på en låg aktivitet bland flickor och en hög bland pojkar i jämförelse med unga med svensk bakgrund. Könsskillnaderna, som med stor sannolikhet beror på idrotten, är i sin tur desamma för generation 1 som generation 2, vilket inte talar för någon integration i detta avseende. De är särskilt framträdande för unga med bakgrund i länder i Mellanöstern och Afrika (se Figur B5.4 i Bilaga, Kap. 5).



Figur 5.14. Genomsnittligt antal sociala fritidsaktiviteter per år, uppdelat på kön och bakgrund. CILS4EU våg 1.

Vi har inga siffror på förändring med ålder när det gäller fritidsaktivitet totalt, men frågan om föreningsaktivitet – som ju är central här – har ställts i alla fyra intervjuvågorna, det vill säga från 14 till 19 års ålder. Ser vi då någon förändring i de olika gruppernas föreningsaktivitet? Figur 5.15 visar att flickor med utländsk bakgrund har en mycket lägre grad av föreningsaktiviteter vid 14 och 15 års ålder. Skillnaderna minskar till 16 års ålder, och ytterligare till 19 års ålder – men det beror på att flickor med svensk bakgrund allt mer sällan deltar när de går in i de äldre tonåren, och att deras minskning är kraftigare än den för flickor med utländsk bakgrund. Pojkarnas föreningsaktivitet avtar också, men minst för dem i generation 1, som vid 19 års ålder är den grupp som är mest föreningsaktiv.

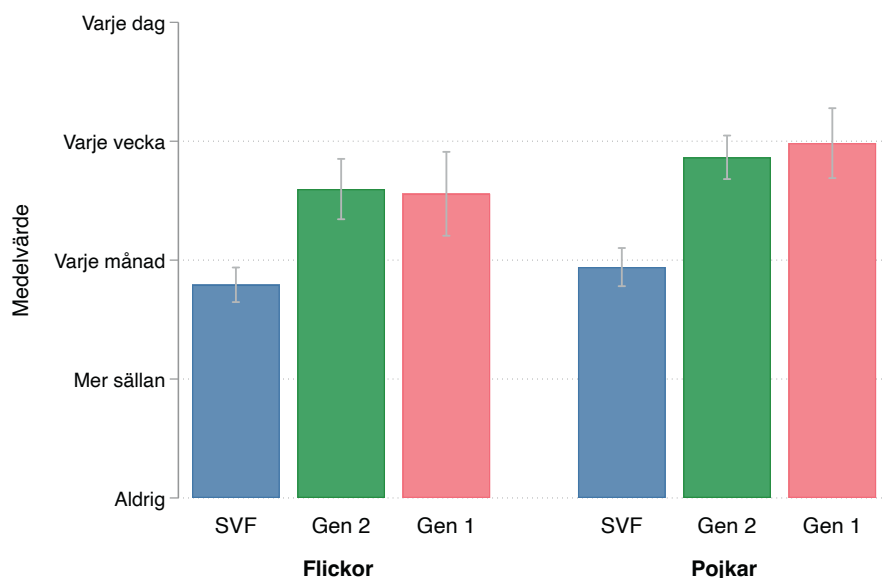
Som vi nämnt är föreningsaktivitet troligen en bra indikator på social integration, men denna är förstås ännu starkare om man också träffar unga med annan bakgrund i dessa föreningar. De som när de var 14 år gamla nämnt att de var organiserade i någon förening fick frågan om de också träffade deltagare med svensk respektive utländsk bakgrund. Totalt sett bidrar föreningsväsendet på detta sätt med en hel del möten mellan olika grupper, även



Figur 5.15. Den genomsnittliga frekvensen av deltagande i föreningsaktiviteter i olika grupper i olika åldrar. CILS4EU väg 1–4.

om totaleffekten, räknat som genomsnittet för alla (alltså även medräknat dem som inte är föreningsaktiva) ligger vid modesta ”mer sällan än en gång i månaden” för alla grupper (visas ej). Men föreningarna kan göra skillnad för dem som deltar, och det visar sig också att unga med utländsk bakgrund (både pojkar och flickor) som är aktiva i föreningar i ganska hög utsträckning träffar unga med svensk bakgrund på detta sätt (Figur 5.16). Unga med svensk bakgrund träffar i något mindre utsträckning unga med utländsk bakgrund genom sina föreningsaktiviteter, vilket inte är så konstigt med tanke på att de som har svensk bakgrund är många flera totalt (resultatet liknar också det för vänner ovan). Medan de föreningsaktiva pojkarna med utländsk bakgrund gör en sådan mellanetnisk erfarenhet i genomsnitt varje vecka, gör pojkar med svenskfödda föräldrar det i genomsnitt en eller flera gånger i månaden. Flickorna uppvisar samma mönster, men på något lägre nivåer.

Sammantaget ger fritidsaktiviteterna en blandad bild av social integration. Det finns generellt sett inte många skillnader mellan unga med svensk och utländsk bakgrund. Vi hittar heller inte några systematiska tecken på en ökad eller minskad integration, med små skillnader mellan generationer



Figur 5.16. Medelvärde för i vilken utsträckning man träffar andra grupper (för unga med svensk bakgrund gäller det dem med utländsk bakgrund och vice versa) under föreningsaktiviteter, uppdelat på kön och bakgrund. Analysen gäller bara dem som är aktiva i föreningar. CILS4EU våg I.

och få förändringar över tid. Det resultat som sticker ut, och som är värt att begrunda, är att flickor med utländsk bakgrund, särskilt de från Mellanöstern och Afrika, betydligt mer sällan deltar i sociala fritidsaktiviteter än pojkar i samma grupp (som är de mest aktiva, enligt våra mått). I kombination med resultatet att de också mer sällan än pojkar blir sambo med någon från majoritetsgruppen talar det för att den sociala integrationen är svagare för flickor med utländsk bakgrund.

Social acceptans

Social acceptans mellan etniska grupper kan vi lite förenklat säga handlar om frånvaron av negativa sociala relationer. Negativa relationer kan sträcka sig från avvisande attityder, över undvikande och mobbning till diskriminering, rasism och hatbrott. Vi har uppgifter om mobbning och social uteslutning, självskattad diskriminering samt attityder till andra grupper, men vi har inga direkta uppgifter om allvarigare händelser. Av svaren på våra frågor om pro-

blem i skolan framgår att lärarna som deltog i vår undersökning uppfattar uttryck för rasism i skolan som extremt ovanligt.

Mobbning och andra negativa sociala relationer

För de elever vi intervjuade i årskurs 8 och 9 är förstås de sociala relationerna i skolan centrala. Vi har tidigare presenterat analyser av vänskapsband, men den negativa sidan av sociala relationer rör olika typer av kränkande bemötanden. Det kan röra sig om undvikande, utfrysning, glåpord, retande eller olika grader av fysiskt våld, och när någon är utsatt för detta mer än någon enstaka gång brukar man använda samlingsbeteckningen mobbning. Det finns en stor litteratur om mobbning, och det har gjorts många försök att komma tillrätta med den (med varierande framgång) främst i grundskolor (Skolverket 2009; 2011).

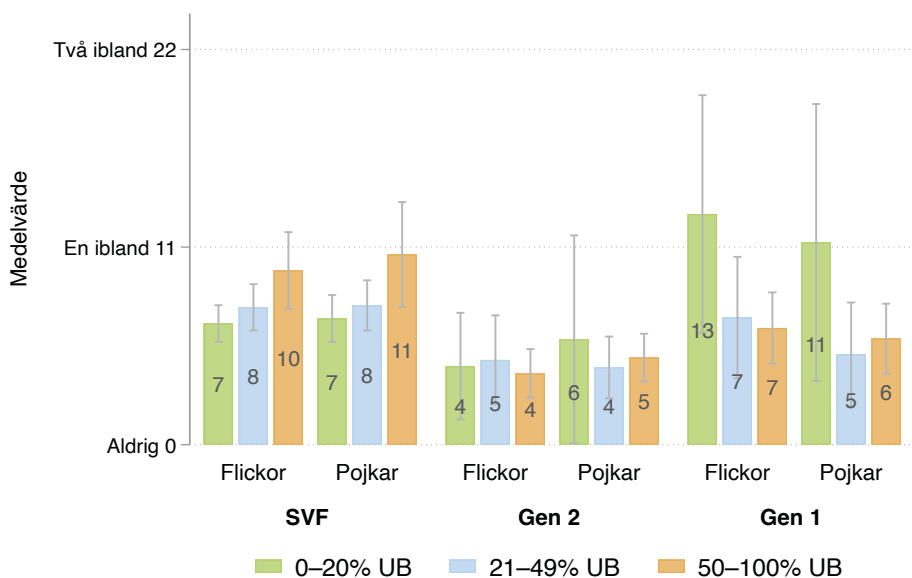
Mobbning är förstås oerhört allvarligt för individen som utsätts och kan i svåra fall leda till psykiska besvär (Reijntjes, Kamphuis, Prinzie & Telch 2010) även längre fram i livet (Östberg, Modin & Låftman 2014; Wolke & Lereya 2015; Arseneault 2018). Lyckligtvis är mobbning relativt ovanligt i Sverige jämfört med i andra länder (Craig m.fl. 2009) och visar inte några tecken på att öka mellan 1994 och 2018, då ett jakande svar på frågan om man är mobbad minst en gång i veckan eller en gång i månaden fluktuerar trendlöst mellan 3 % och 8 % (Skolverket 2019: diagram 9.3).

Vårt huvudintresse gäller hur mobbning eller social uteslutning varierar mellan unga med svensk och utländsk bakgrund. Eftersom kränkande beteende ofta kan ses som en fråga om maktutövning finns det en farhåga om att minoriteter (t.ex. etniska) kan vara särskilt utsatta, särskilt om de har visuella eller andra kännetecken (t.ex. ovanliga namn). Men i hela tanken att etniska minoriteter (och andra som är 'annorlunda') skulle vara utsatta ligger en möjlighet att den etniska segregationen dels kan verka skyddande för unga med utländsk bakgrund, dels att de med svensk bakgrund som går i skolor där många har utländsk bakgrund också löper en förhöjd risk att bli utsatta (Plenty & Jonsson 2017).

Vi studerar mobbning på basis av tre självrapporterade frågor som täcker in olika aspekter av kränkande behandling, nämligen om och hur ofta en elev (a) blivit retad av, (b) blivit mobbad av eller (c) varit rädd för andra elever under den senaste månaden. Överlag är detta ovanligt, vilket är i linje med tidigare svenska studier (t.ex. Skolverket 2019b), och det finns bara små skill-

nader mellan grupper. Den enda märkbara skillnaden är att mobbningen är lägre för unga i generation 2. Dessa resultat bekräftar att det inte finns någon generell mekanism som gör att unga med utländsk bakgrund är mer utsatta. Det hindrar förstås inte att det kan finnas specifika grupper som är utsatta: Hjern m.fl. (2013: Figur 1) finner exempelvis att elever som själva är födda i ett afrikanskt eller asiatiskt land och går i skolor där få har utländsk bakgrund har höga värden på självrapporterad mobbning.

I Figur 5.17 har vi gjort ett summerat index av de tre indikatorerna efter att ha givit dem värden efter frekvens av mobbning ("varje dag" till "aldrig") och sedan räknat om skalan så att den går från 0 till 100, där exempelvis 11 visar att man ibland (oftare än "aldrig" men mer sällan än "en gång i månaden") varit utsatt för en av de tre typerna av mobbning. När unga med svensk bakgrund är i minoritet i sin skola är de något oftare utsatta för mobbning, och när unga med utländsk bakgrund är i minoritet i sin skola är de på samma sätt oftare utsatta – det gäller tydligast för generation 1. Att inte tillhöra en minoritet på skolan tycks alltså ha en skyddande effekt, vilket lite paradoxalt gör att den etniska skolsegregeringen kan ha en positiv bieffekt – skillna-



Figur 5.17. Andelen som uppger att de är utsatta för mobbning uppdelat på kön och bakgrund samt efter andel med utländsk bakgrund i skolan. CILS4EU, väg 1.

derna är dock så små att detta inte ska överdrivas. Skillnaderna mellan könen är små och varierar inte märkbart med bakgrundsgrupp.

Plenty och Jonsson (2017) utökade analysen av mobbning till att också omfatta mer subtila former av social uteslutning, nämligen något vi kan kalla för socialt bortväljande och undvikande, vilket avser elever som man inte vill sitta bredvid i klassrummet respektive elever som ingen valt bland sina fem bästa vänner. Unga med utländsk bakgrund är, till skillnad från vad som gällde för mobbningen, överrepresenterade bland dem som man inte vill sitta bredvid och de som nyligen anlänt är överrepresenterade bland dem som inte blir valda som vänner (vilket inte är så underligt eftersom de ofta kommit relativt nyligen till klassen). Att bli bortvald är en risk som liknar den för mobbning på det sättet att den är högre för dem med utländsk bakgrund i skolor där många har svensk bakgrund, och vice versa.

Upplevd diskriminering eller orättvis behandling

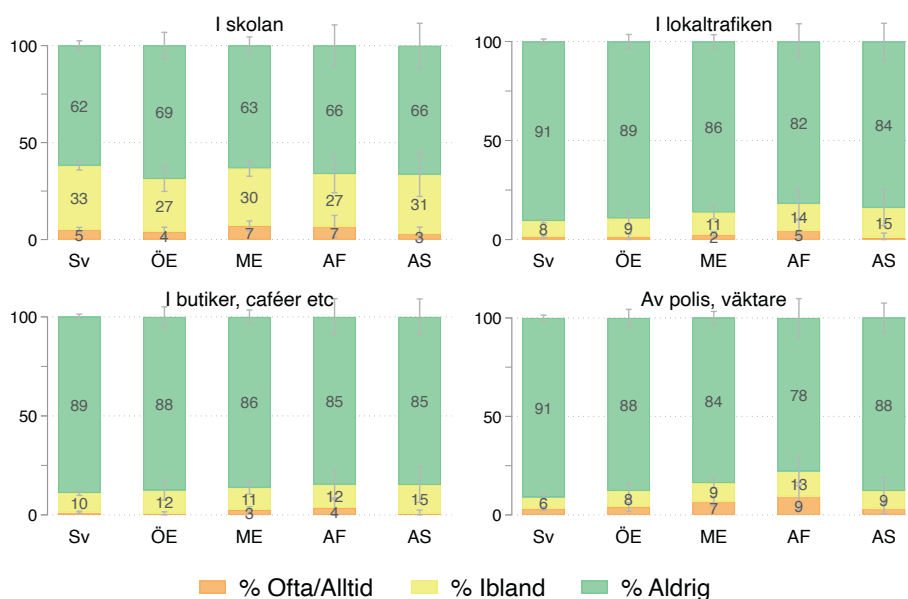
Diskriminering i någon form kan antas vara en inte ovanlig erfarenhet bland unga med utländsk bakgrund. Även om nivåerna i ungdomsåren lyckligtvis tycks vara relativt låga (jfr Otterbeck & Bevelander 2006; Forum för levande historia 2010), så kan de vara allvarliga. Det är emellertid svårt att studera detta genom att fråga om självupplevd diskriminering, och det av två skäl. Dels är denna notoriskt svår att mäta, eftersom det inte bara rör sig om en subjektivt upplevd händelse (som också mobbning kan vara, se ovan) utan också om en tolkning av orsaken till händelsen – att den beror på ursprung, hudfärg, religion och så vidare. Det kan finnas såväl en överrapportering som en underrapportering av diskriminering i de intervjuuppgifter från enkäter som vi använder. Det andra skälet till att det är svårt att mäta diskriminering är att den kan uppträda inom många områden, och det är troligt att man måste fråga ganska precist om upplevelser av diskriminering för att få en informativ bild.

Vi använder fyra olika indikatorer på diskriminering som täcker in områden där unga kan tänkas vara i en relation av underordning, områden där potentialen så att säga finns att bli orättvist behandlad. Frågan var: "Hur ofta känner du dig diskriminerad eller orättvist behandlad ..." (1) i skolan, (2) på kollektiva transportmedel (buss, tunnelbana osv.), (3) i affärer, caféer osv. samt (4) av polis eller säkerhetsvakter, och svarsalternativen var "alltid", "ofta", "ibland" eller "aldrig". I tolkningen av resultaten är det viktigt att tänka på att

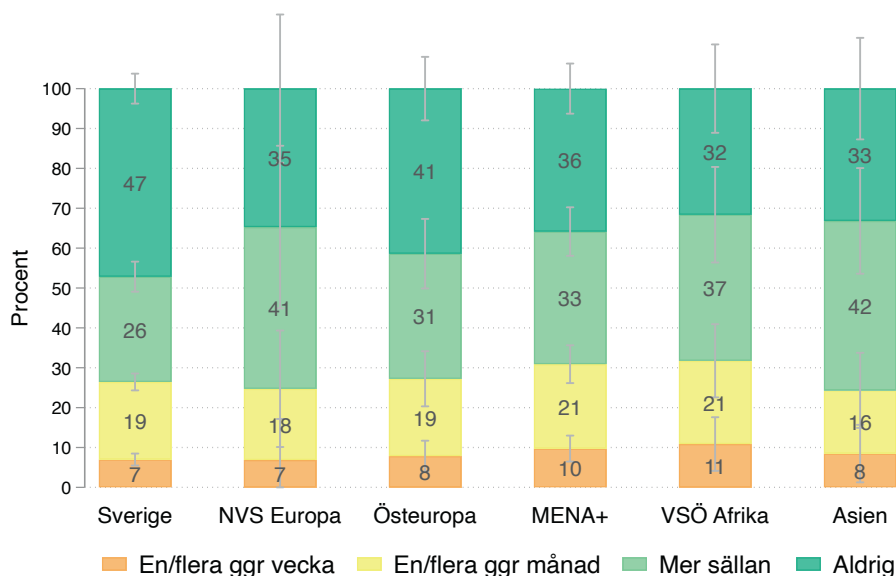
det är individens subjektiva upplevelse som fångas, och vi vet inte vem som har diskriminerat i exempelvis skola eller lokaltrafik – det kan vara personal men också andra personer. Vi känner inte heller till etnisk bakgrund, kön eller ålder på den/dem man upplever sig orättvist behandlad av.

I Figur 5.18 ser vi att det framför allt är i skolan som 14-åringar känner sig diskriminerade eller orättvist behandlade: runt en tredjedel tycker att de har blivit det "ibland" eller "ofta", men unga med utländsk bakgrund upplever inte mer utsatthet än andra unga. Det är ovanligt att uppleva diskriminering i lokaltrafik och butiker/caféer/restauranger eller från poliser eller väktare – bara cirka 10–15 % rapporterar detta, vilket kan återspegla att unga i denna ålder ännu inte är så aktiva i situationer med hög potential för orättvis behandling. Det finns en tendens till en högre utsatthet för unga med utländsk bakgrund, som också är något högre för dem som har utomeuropeisk bakgrund. Unga med bakgrund i länder i Afrika tycks i högre grad än andra uppleva orättvis behandling i lokaltrafiken och av polis eller väktare.

Frågorna om diskriminering och orättvis behandling har tyvärr inte ställts



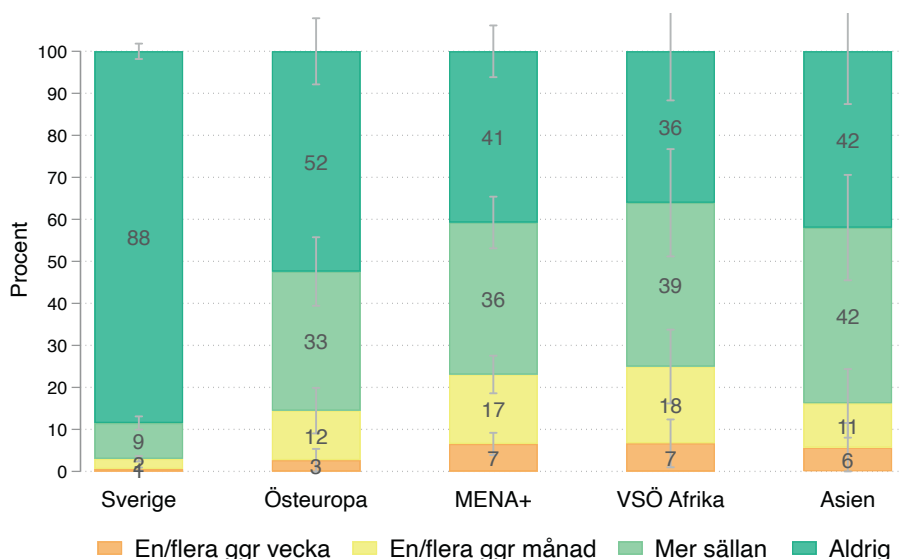
Figur 5.18. Andelen i olika ursprungsgrupper som uppger att de utsatts för diskriminering eller orättvist behandling. ÖE=Östeuropa; ME=Mellanöstern och Nordafrika; AF=Övriga Afrika; AS=Övriga Asien. CILS4EU, våg 1.



Figur 5.19. Andelen i olika grupper som uppger att de utsatts för dålig behandling på grund av kön, etnisk eller nationell bakgrund, ålder eller annat skäl, uppdelat på ursprungsgrupp. CILS4EU, våg 4.

på samma sätt i de olika omgångarna. I den fjärde omgången, vid 19 års ålder, då ungdomar sannolikt kan hamna i fler situationer där de löper risk att bli diskriminerade, ställdes frågan: ”Hur ofta har du känt att du blivit dåligt behandlad under de senaste tolv månaderna, på grund av... (1) ditt kön, (2) din etniska eller nationella bakgrund, (3) din ålder, (4) annat skäl (ange vilket)”, med svarsalternativ som sträckte sig från ”aldrig” till ”en eller flera gånger i veckan”. Figur 5.19 visar andelen som upplevt dålig behandling av något listat skäl, uppdelat på bakgrundsregion. Det är svårt på grund av små bastal att få någon precision på skattningen, och den säkraste slutsatsen är att skillnaderna är små.

Det är alltså inte så stora skillnader mellan unga med svensk och utländsk bakgrund i hur ofta man upplever sig ha blivit dåligt behandlad, men de rapporterade skälen för den dåliga behandlingen skiljer sig åt; unga med svensk bakgrund rapporterar, som förväntat, en mycket låg grad av dålig behandling på grund av etnisk eller nationell bakgrund men rapporterar i högre grad



Figur 5.20. Andelen i olika grupper som uppger att de utsatts för dålig behandling på grund av etnisk eller nationell bakgrund. CILS4EU, våg 4.

dålig behandling på grund av kön och ålder.²⁹ Unga med utländsk bakgrund rapporterar istället en lägre grad av dålig behandling baserad på kön och ålder och en högre grad av dålig behandling på grund av etnisk eller nationell bakgrund. Unga med bakgrund i länder i Mellanöstern och Afrika rapporterar högst grad av diskriminering på delfrågan om etnisk eller nationell bakgrund – ca 25 % av dem har upplevt sådan minst en gång i månaden, att jämföra med 15 % av de unga med bakgrund i länder i Östeuropa och Asien (utöver Mellanöstern) (Figur 5.20). Resultaten demonstrerar hur svårtolkade analyser av självskattad diskriminering är.

Attityder till andra grupper

Ett klassiskt sätt att mäta fördomar är att använda negativa och positiva attityder till och mellan olika grupper (t.ex. Lolliot m.fl. 2014). Det finns en lång tradition i Sverige att, via enkätundersökningar, studera majoritets-

29. Runt 20 % i samtliga grupper uppger ett "annat" skäl för dålig behandling, och här skiljer sig inte utsattheten mellan grupperna.

befolkningens inställning till utrikesfödda (t.ex. Integrationsverket 2007; Westin 1984). Större undersökningar av ungdomars attityder har också sammanställts av Forum för levande historia (2010, 2011, 2014), som även sammanfattar tidigare studier. Det finns också studier som jämför attityder till invandring beroende på vilka regioner denna kommer ifrån, och även om attityder till personer med utländsk bakgrund inte är samma sak som attityder till invandring kan sådana undersökningar ge en fingervisning om skillnader i attityder till grupperna i sig. Här tyder forskningen på att befolkningen i de flesta europeiska länder är mindre positiva till invandring från länder utanför Europa, och att man är mer skeptisk till invandring från muslimska länder än från andra icke-europeiska länder (Heath & Richards 2019). Detta mönster gäller också för Sverige, även om andelen som är positiva till invandring från muslimska länder är hög i jämförelse med andelen positiva i andra länder (79 % jämfört med det europeiska genomsnittet på 43 %). Man finner också att utrikesfödda i Sverige har en mer negativ attityd till invandring från 'fattiga utomeuropeiska länder' än vad svenskfödda har (Heath & Richards 2019), något som signalerar att attityder är mer än en enkel fråga om 'vi och dem' (alternativt att utrikesfödda anammar 'vi'-känslan när de konfronteras med nya grupper av immigranter).

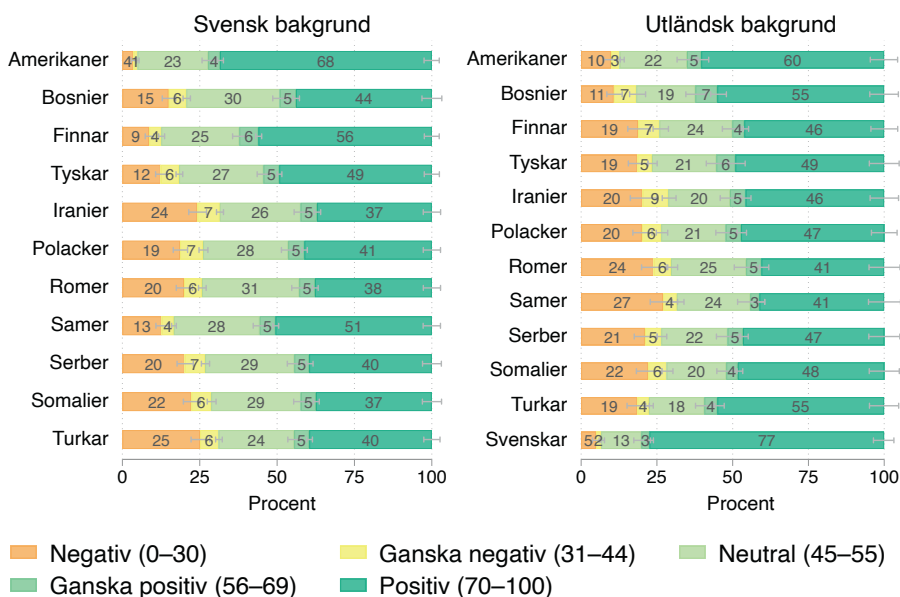
Många studier riktar främst in sig på attityder till enskilda grupper som ses som särskilt utsatta – till exempel romer, judar och muslimer – eller på attityder till invandrare mer generellt. I stora immigrationsländer som Sverige förefaller denna ansats numera begränsande. Vi vill också lyfta blicken till att innefatta andra minoritetsgrupper – även sådana som normalt sett får anses populära bland unga i majoritetsbefolkningen (t.ex. amerikaner) – för att få perspektiv på synen på andra, potentiellt mer utsatta grupper. Integration, som vi diskuterade i inledningen och i avsnittet om vänskapsval, handlar också om ömsesidiga relationer. Därför studerar vi också de attityder som unga med utländsk bakgrund har till svenskar och olika minoriteter. Finns det en utbredd främlingsfientlighet eller ett utbrett svenskhät? Är vissa utsatta grupper – exempelvis romer – föremål för mer omfattande negativa attityder, kanske både från dem som har svensk bakgrund och från andra grupper?

Vi har mätt attityder mellan grupper med en fråga om hur positivt eller negativt man ser på olika grupper i Sverige: amerikaner, bosnier, finländare, iranier, polacker, romer, samer, serber, somalier, svenskar, turkar och tyskar. Svaren kunde anges på en skala från 0 till 100, där 0 angavs som maximalt

negativt, 100 som maximalt positivt och 50 som neutralt. Svaren på denna fråga bör tolkas med viss försiktighet, särskilt i detaljer, bland annat för att det finns relativt många 'vet ej'-svar.

En stor majoritet av alla grupper har neutrala eller positiva attityder till andra, och variationen i såväl positiva som negativa attityder är relativt liten. Unga med svensk bakgrund förhåller sig något mer positiva till grupper med ursprung i de närbelägna länderna Finland och Tyskland, samt till amerikaner, bosnier och samer, än till övriga grupper (Figur 5.21). Gentemot övriga grupper är attityderna likartade, och det tycks inte finnas någon särskilt negativ bild av vissa grupper. Ungdomar med svensk bakgrund verkar på detta sätt ha en relativt jämlik (eller onyanserad) bild av unga med icke-västlig bakgrund.

Ett annat viktigt resultat är de mycket positiva attityderna till svenskar bland dem som har utländsk bakgrund – 77 % är positiva, med skalvärden mellan 70 och 100, och bara 5 % uttrycker negativa attityder (se även Jonsson m.fl. 2012: Figur 9.2 och 9.4). Denna inställning till majoritetsbefolkningen



Figur 5.21. Attityder till olika etniska grupper bland unga med svensk (vänstra delen) respektive utländsk bakgrund (högra delen). Attityden till den grupp man själv tillhör har räknats bort. CILS4EU, våg 1.

är också särskilt positiv i Sverige i relation till de andra länder som ingår i vår studie: England, Nederländerna och Tyskland (Wölfer m.fl. 2018). Man kan också notera att amerikaner kommer högt i popularitet. I massmedia kan man ibland få intrycket av utbredd USA-hat i flera av de länder som de ungas föräldrar utvandrat från, men om detta återspeglar verkligheten påverkar det åtminstone inte i någon märkbar utsträckning de ungas attityder till amerikaner i Sverige.

Slutligen kan vi se att det är en poäng att studera bi- och multilaterala relationer. Unga med utländsk bakgrund har ungefär samma grad av negativa attityder till andra grupper som de med svensk bakgrund har (fast för delvis andra grupper). Skillnaden i attityder till utomeuropeiska grupper är varken stor eller systematisk, men de med utländsk bakgrund delar inte fullt ut den positiva bild som majoriteten har av grupper som står dem geografiskt och/eller kulturellt nära (samer, finländare, tyskar, amerikaner).

Social integration: Lärdomar

Hur långt har då den sociala integrationen kommit? Kan vi se en ökning mellan generationer eller med ålder? Vi har studerat social integration via ett antal olika underdimensioner: familj, vänskap över etniska gränser, sociala fritidsaktiviteter, partnerval, diskriminering, mobbning och social exkludering samt attityder till andra grupper.

Det tycks oss som den sociala integrationen har mycket långt kvar – om man nu vill ha detta som ett politiskt mål. Det finns dock tecken som talar både för och emot social integration. Först och främst: Vi hittar inte några tecken på isolering mellan grupper. Unga med svensk och unga med utländsk bakgrund umgås inte så sällan med varandra i skolan eller i föreningsverksamhet på fritiden. En inte försumbar andel har vänner med annan bakgrund, särskilt om de går i skolor där chansen att träffa sådana är rimligt hög.

Mobbningen i svenska grundskolor är relativt låg och unga med utländsk bakgrund ligger snarast något bättre till. Den upplevda diskrimineringen verkar också vara ovanlig i dessa ganska unga åldrar men förefaller större vid 19 års ålder. Resultaten här är dock inte lätta att tolka, vilket understryker vikten av att studera diskriminering med en annan design, till exempel genom experiment. Totalt sett tycks acceptansen av unga med annan bakgrund vara hög, även om detta förstås inte betyder att det inte finns fördomar och negativa

attityder. Sådana attityder låter sig inte sammanfattas på något enkelt sätt, eftersom den diversifierade etniska sammansättningen i Sverige även ger attitydmönstret en spretig profil. Tre resultat är ändå värda att notera. Det finns inga tecken på något svenskhat bland unga med utländsk bakgrund – tvärtom. Unga med svensk bakgrund tycks heller inte ha mer negativa attityder till andra etniska grupper än andra unga, och ingen enskild grupp sticker ut som speciellt utsatt för negativa attityder.

När vår födelsekohort börjar kliva in i vuxenlivet och bilda familj är tendensen att skaffa sig partners i sin egen etniska grupp påfallande, särskilt för dem med ursprung i länder i Mellanöstern och Afrika (dvs. en mycket stor del av alla med utländsk bakgrund). Denna tendens till endogami (inomgruppsrelationer) är en funktion av både preferenser och möjlighetsstruktur, men vi kan inte skilja på dessa mekanismer, liksom vi inte kan veta om majoritetsbefolkningens eller andra gruppers preferenser är avgörande.

Man kan tycka att den sociala integrationen inte är så viktig eftersom den till så stor del bygger på personliga preferenser – vi vill välja våra vänner, för att inte tala om våra sambos. Det som är ett potentiellt problem för unga med utländsk bakgrund är att sådana val, särskilt om de är hårt styrda av möjlighetsstrukturen, av diskriminering eller av familj och släkt, riskerar att försvåra integrationen i andra avseenden, till exempel när det gäller arbete och inkomst. Social och etnisk segregation upprätthåller också fördomar om andra grupper och kan därmed vara en grogrund till diskriminering. Den sociala integrationen underlättar språkinläring och möjliggör informationsspridning när det gäller praktiska frågor, som hur arbetsmarknaden fungerar och var det finns lediga jobb eller bra utbildningar och skolor. Om segregationen är stark får man inte bara en snäv profil på vänskretsen, utan också begränsade sociala nätverk. Framför allt riskerar man att tappa de "svaga banden" (*weak ties*) som kan vara avgörande för att få den viktiga bredden på informationen (Granovetter 1973). Segregationen gör att även unga med svenskfödda föräldrar är etniskt isolerade, men de har ofta redan inblick i arbetsmarknaden eftersom den domineras av deras egen grupp. Allteftersom antalet personer med utländsk bakgrund växer kraftigt på arbetsmarknaden kommer denna etniska fördel att avta.

När det gäller mellanetniska partnerval och sociala aktiviteter på fritiden är skillnaden mellan könen påfallande – pojkar är mer integrerade. För fritidsaktiviteter är det inga stora skillnader mellan unga med och utan utländsk

bakgrund, eller mellan generationer. Den stora skillnaden ligger istället i att könsskillnaderna är ganska små i gruppen med svensk bakgrund, men markanta bland unga med utländsk bakgrund. Flera av våra resultat är i linje med tolkningar som framförts i tidigare studier, liksom i många reportage och berättelser, nämligen att den sociala integrationen har längst väg att gå när det gäller flickor i familjer från länder i Mellanöstern och Afrika. Detta märks tydligast i mönstret av samboförhållanden och i det faktum att de är mindre aktiva i sociala fritidsaktiviteter. Vi har inte analyserat varför denna skillnad finns, men tidigare litteratur har identifierat striktare regler för döttrar i många familjer från dessa regioner, grundade i en sträng sexualmoral, som en möjlig orsak. Kanske reflekteras också en mer könskonserverativ syn generellt i olika etniska grupper. Oavsett vilken den bästa förklaringen är, framstår denna grupp av flickor som förfördelade genom att de inte får samma sociala kontaktnät – sociala kapital – som sina bröder, och man kan misstänka att detta också försvårar deras sociala integration och i förlängningen deras möjligheter till jobb och därmed strukturell integration. En motverkande kraft är ändå att flickorna oftare än pojkarna går över till gymnasium och högskola, där könsblandningen liksom den etniska blandningen är jämförelsevis stor – men detta leder uppenbarligen ändå sällan till samboförhållanden med personer av svensk härkomst.

En möjlig konsekvens av den starka endogamin i vissa etniska grupper är att även barnen i dessa förhållanden kommer att ha längre till social och kulturell integration, svagare kunskaper i svenska språket och mindre utbredda sociala nätverk, och därmed potentiellt också längre till strukturell integration. Här kan vi inte använda tidigare erfarenheter, eftersom vår kohort – födda 1996 – liksom yngre kohorter växer upp i ett samhälle med ett betydligt mindre inslag av majoritetsbefolkning och av det svenska språket i de områden där en majoritet av dem bor och går i skolan. Den existerande sociala och kulturella karaktären på dessa områden upprätthålls inte bara genom stor immigration och stark endogami, utan också genom den samtidiga bostads- och skolsegregationen, samt av den stora tillgången till media på andra språk. Våra resultat pekar dock också på (åtminstone kortsiktiga) fördelar med detta: i områden där många har utländsk bakgrund är riskerna för social uteslutning och mobbning mindre för barn till utlandsfödda.

6. Kulturell integration

Kulturell integration handlar om integration på ett mer personligt och psykologiskt plan, dock starkt beroende av strukturella förhållanden som upprätthålls i samhället och inom familjen – identitet, språk, livsstil, värderingar och livsåskådningar. I den amerikanska integrationslitteraturen betraktas kulturell integration, mätt som ett närmande mellan grupper, både som en empirisk generalisering – främst byggd på integrationen av europeiska immigranter under 1900-talet – och som en form av traditionellt ideal (Alba & Nee 2003; Zhou & Bankston 2016). Smältdegelsmetaforen illustrerar hur kulturell integration är en följd av olika gruppers ömsesidiga anpassning till en ny gemenskap, representerad av en allmän identifiering med det nya landet – alla känner sig som amerikaner.

I vårt fall, Sverige på 2010-talet, är en smältdegelssituation högst osannolik. Det skulle den också ha varit i USA i slutet av 1800-talet när skandinaviska immigranter – liksom tyska, italienska, irländska med flera – bodde i etniska enklaver, hade egna tidningar på hemspråket, egna kyrkor, egna fotografer, egna advokater och mest gifte sig med varandra. Anledningen är förstås främst att invandringen till Sverige under de senaste decennierna (liksom i USA i slutet av 1800- och början på 1900-talet) har varit exceptionellt hög och att en stor andel immigranter därför är relativt nyanlända. Dels kan immigranter behöva varandra för olika former av stöd, inte minst för att lära sig hur det nya landet fungerar, men också för att ta sig fram i ett samhälle där man varken behärskar språket eller de kulturella koderna; dels är det mer sannolikt att de som anländer samtidigt hamnar i samma bostadsområden. Därutöver kommer många av immigranterna – till skillnad från situationen

för europeiska immigranter i USA – från regioner med en kulturell bakgrund som är närmast maximalt skild från den som dominerar i Sverige (Inglehart & Welzel 2010; Inglehart 2018). Det gäller religion och världsuppfattning, men i ännu högre grad religiositet – Sverige är ett av världens mest sekulariserade länder, medan en hög andel av dem som invandrat hit de senaste decennierna kommer från länder som är starkt religiösa. Andelen som ser religionen som mycket viktig är exempelvis 88 % i Irak och 60 % i Turkiet, att jämföra med 8 % i Sverige (World Values Survey våg 7, 2017–2020).

Vi frågar oss hur stora skillnaderna är mellan unga med svensk och utländsk bakgrund när det gäller språk, religiositet, nationell identifikation och värderingar, och, kanske mer intressant, om våra data kan visa tecken på minskande skillnader med exponeringen för det svenska samhället. Som ovan baserar vi analysen av integrationens riktning och takt på jämförelser av generationer, och på hur skillnader mellan unga med olika bakgrund utvecklas mellan åldrarna 14 till 19. Vi påminner om att integration kan bero på förändringar både bland personer med utländsk bakgrund och personer med svensk bakgrund.

Nationell och etnisk identifiering

Att de som stadigvarande bor i ett land känner tillhörighet till landet antas leda till social sammanhållning, en känsla av ömsesidigt ansvar och förpliktelser mot enskilda landsmän och mot det gemensamma (Anderson 1983; Miller 1995). Därför har också utrikesföddas gradvisa omfattande av sådana känslor av nationell tillhörighet setts som ett belägg för såväl social acceptans från majoritetsbefolkningen som kulturell integration bland utrikesfödda. Att känna tillhörighet till Sverige eller att identifiera sig som svensk står inte i motsats till att känna att man också tillhör en annan etnisk grupp – den vanliga användningen av så kallade bindestrecksidentiteter (t.ex. svensk-somalier eller svensk-irakier) kan ses som ett uttryck för en sådan dubbel identifiering. Psykologisk forskning har visat att etniska minoriteter som har en dubbel etnisk identitet i genomsnitt har högre välbefinnande än de som inte har någon etnisk identitet eller bara en (Nguyen & Benet-Martinez 2013), men det är svårt att säga om detta är ett orsakssamband (Kunst 2021).

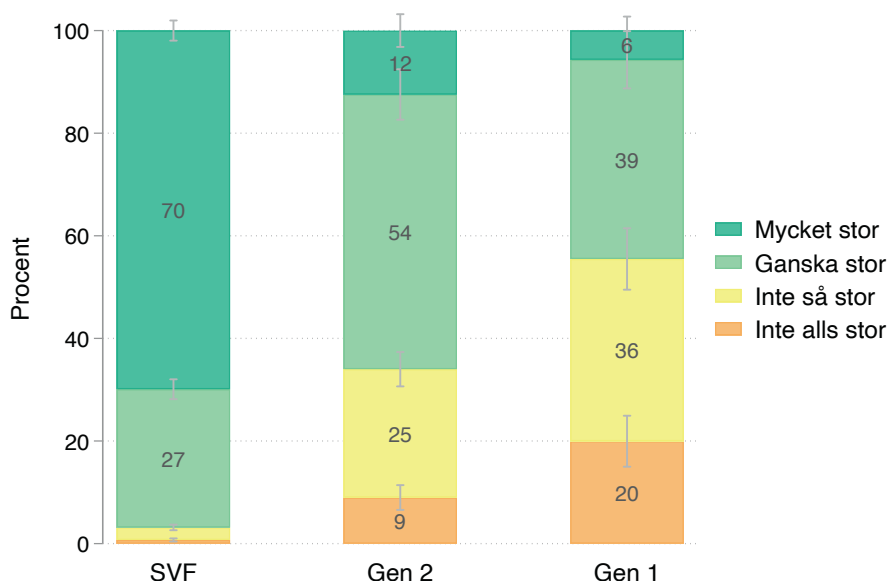
Ungdomsåren är en tid när många funderar över sin identitet i flera avseenden, och det är också då många utvecklar en tydlig känsla av etnisk till-

hörighet (Umaña-Taylor m.fl. 2014). Denna identitetsutveckling är särskilt intressant för unga som har band till mer än en etnisk grupp, och för våra syften är det relevant att fråga i vilken grad unga med utländsk bakgrund identifierar sig som svenska och/eller som tillhörande någon annan etnisk grupp, och hur dessa identiteter kombineras och utvecklas under tonåren. Med våra data har vi en unik möjlighet att studera detta just under ungdomsåren. För identifiering som svensk kan vi studera utvecklingen mellan 14 och 19 års ålder, medan identifiering med andra etniska grupper bara kan studeras mellan 14 och 16 års ålder (på grund av bristande jämförbarhet i den fråga som ställdes om detta vid 19 års ålder).

Det finns skäl att vara hovsam när man tolkar de svar personer ger om identifiering med olika grupper. Som andra påpekat (t.ex. Alba & Nee 1997, med referenser) kan identifiering för många vara en ganska innehållslös symbol som man inte automatiskt kan åsätta något substantiellt innehåll, varken identitet i någon djupare mening eller beteende – det är så att säga till intet förpliktigande och därför mer en etikett än en identitet som också innefattar normer, värderingar eller beteende. Mot det resonemanget kan man dock invända att även om det för många individer är en ganska ytlig etikett – att till exempel svara att man känner sig som svensk kan ju innebära att man helt enkelt noterar att man är svensk medborgare – så borde även en sådan vara meningsbärande på gruppnivå. Förändring över generationer i identifiering med Sverige och med andra grupper, liksom utvecklingen med ålder, kan alltså säga något om integrationsprocessen.

Identifiering som svensk

Våra intervjupersoner fick uppge i vilken utsträckning de "känner sig som svenska"; identifieringen med Sverige hade fyra svars-kategorier, från "inte alls stor" till "mycket stor", och andelarna för olika grupper framgår av Figur 6.1. Den stora skillnaden finns mellan andelarna för barn till svenskfödda föräldrar och alla andra. Bland de förra är det 70 % som menar att de identifierar sig med hemlandet i "mycket stor" utsträckning, dessutom ytterligare 27 % som svarar "ganska stor" – totalt 97 %. Den stora skillnaden mot unga med utländsk bakgrund ligger i andelen som anger "mycket stor" – denna ligger på 6 % i generation 1 och 12 % i generation 2. Om man summerar dem som svarat "mycket stor" och "ganska stor" kommer man dock upp i ganska höga siffror: 66 % respektive 45 %. I Figur 6.2 skiljer vi på unga med olika bakgrund,

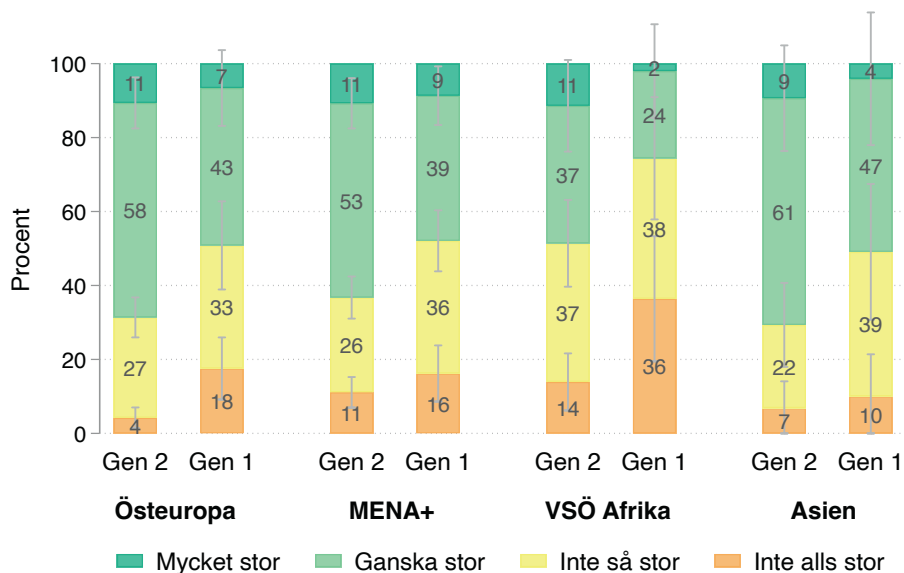


Figur 6.1. Andelen som uppger olika grad av identifiering med Sverige, uppdelat på generation. SVF=Svenskfödda föräldrar. CILS4EU, våg 1.

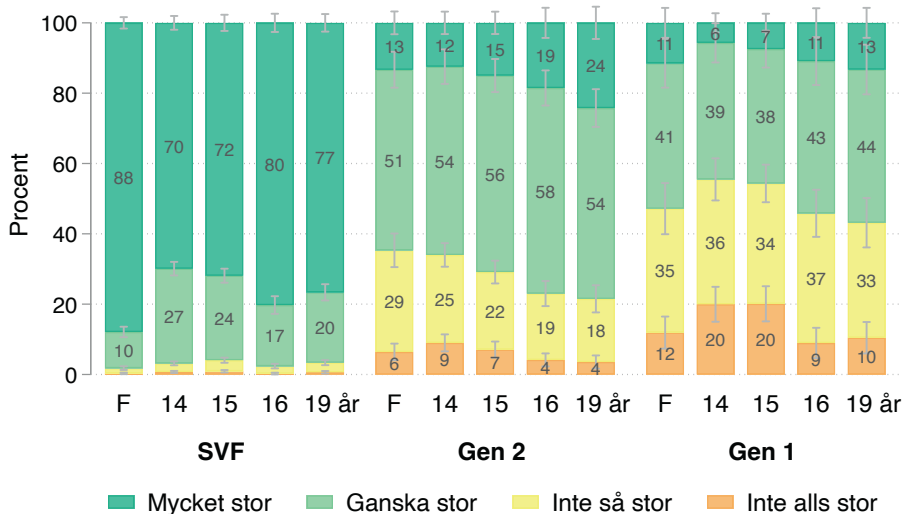
och den grupp som sticker ut med klart lägst identifiering som svenska är unga med bakgrund i länder i Afrika.

Finns det tecken på ökad identifiering med Sverige med ökad tid i landet? När vi i Figur 6.2 jämför generation 1 och 2 inom var och en av de större ursprungskategorierna ser vi tydliga skillnader som talar för ökad integration. Detta mönster är i linje med resultat för unga med utländsk bakgrund i Norge (Friberg 2021). Ökad identifiering med Sverige över tid syns också när vi betraktar den mer exakta indikatorn, utvecklingen över tid för samma individer (Figur 6.3, där vi även har med föräldrarnas identifiering med Sverige som en jämförelsepunkt).

Med åldern är det en allt högre andel unga med utländsk bakgrund som identifierar sig med Sverige, såväl i generation 1 som i 2. För unga i generation 2 innebär detta att de rör sig mot en högre grad av identifiering än sina föräldrar, medan unga i generation 1 rör sig från en lägre grad av identifiering till en som är i nivå med föräldrarnas (Figur 6.3). En förstärkt identifiering med landet man bor i med åldern har också observerats i jämförbara data i



Figur 6.2. Andelen som uppger olika grad av identifiering med Sverige, uppdelat på ursprungsregion och generation. CILS4EU, våg 1.



Figur 6.3. Förändringen mellan åldrarna 14 och 19 i identifiering med Sverige, och föräldrar-nas identifiering med Sverige (F), uppdelat på bakgrund. CILS4EU, våg 1–4.

England, Tyskland och Nederländerna, till och med i högre grad än i Sverige (Heath, Jacobs & Richards 2018). Unga med svensk bakgrund visar också en tendens till ökning mellan dessa åldrar, men inte lika kraftig, och vid 19 års ålder känner de sig i lägre grad som svenskar än vad föräldrarna gör. Det är dock mycket få av de unga med svensk bakgrund som inte känner sig som svenska.

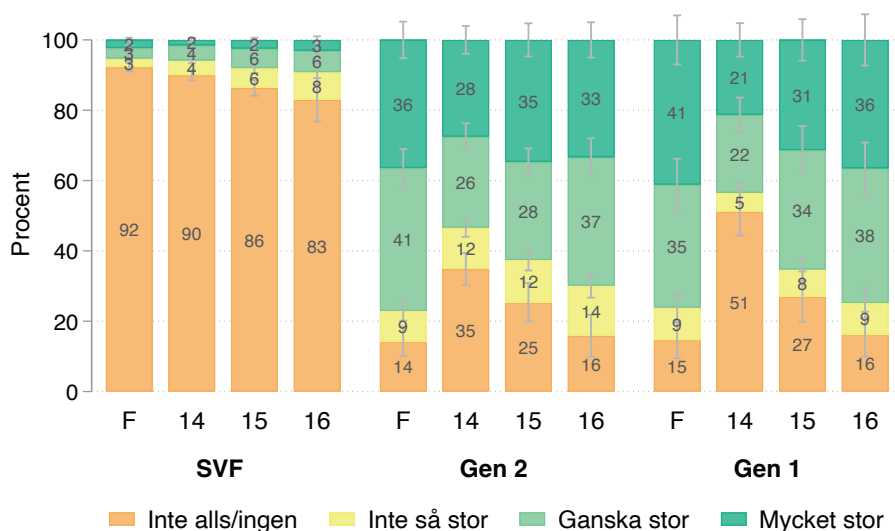
Sammantaget visar dessa resultat på ett intressant mönster. För det första spelar föräldrars födelseland roll: identifieringen som svensk är klart lägre för unga med utrikesfödda föräldrar än för unga med svenskfödda föräldrar, även när båda grupperna är födda och har vuxit upp i Sverige. För det andra sker en generell ökning av identifieringen med Sverige med åldern – även för unga med svensk bakgrund. För det tredje finns det en tydlig tendens till integration; identifieringen som svensk är högre i generation 2 än i generation 1, och ökningen med åldern av svenskhetskänslan är större för unga med utländsk bakgrund.

Identifiering med annan etnisk grupp

Efter frågan om i vilken utsträckning man känner sig som svensk fick de unga frågan "En del personer känner att de hör till andra grupper också. Vilka, om några, av följande grupper känner du att du hör till?", där de antingen kunde välja ett av sexton alternativ, ange "ingen annan grupp" eller ange ett frisvar. De som uppgav att de kände tillhörighet till någon grupp fick också svara på i vilken utsträckning de kände att de tillhörde denna grupp.³⁰ I Figur 6.4 ser vi en klar ökning mellan 14 och 16 års ålder i hur mycket man identifierar sig med en annan etnisk grupp, och vid 16 års ålder har unga samma fördelning av identifiering som deras föräldrar har.

För unga med utländsk bakgrund – särskilt de som själva invandrat – är ökningen kraftig. Det mönster vi ser påminner om det vi såg för identifieringen som svensk, med en ökad identifiering med åldern, men det finns en intressant skillnad: vi ser inga tecken på integration över generationer. Medan bara 9 % av unga med svenskfödda föräldrar identifierar sig i stor eller mycket stor utsträckning med någon annan grupp vid 16 års ålder så gäller detta för 70 % av de unga som fötts i Sverige men har utrikesfödda föräldrar. Att vara född i Sverige eller inte tycks alltså *i sig* spela en mycket

30. Om man markerat tillhörighet till flera grupper var instruktionen här att svara för den grupp till vilken man kände starkast tillhörighet.



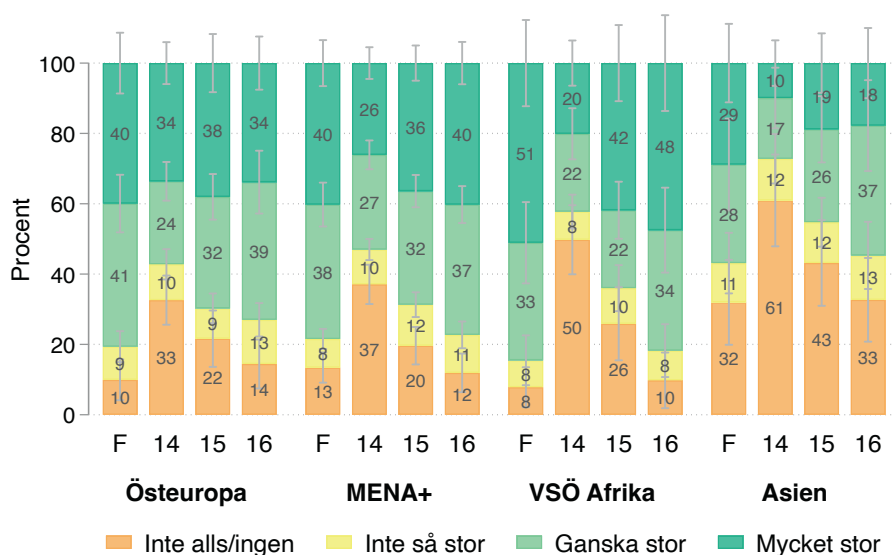
Figur 6.4. Förändringen mellan åldrarna 14 och 16 i identifiering med annan etnisk grupp än svensk, samt föräldrars identifiering med annan etnisk grupp (F), uppdelat på bakgrund. CILS4EU, våg 1–4.

liten roll för om man identifierar sig med någon annan grupp eller inte – det viktiga är om föräldrarna är födda i Sverige eller inte. Unga med bakgrund i länder i Asien (utom Mellanöstern) har den lägsta graden av identifiering med någon annan grupp än den svenska, medan unga med bakgrund i länder i Östeuropa, Mellanöstern och Afrika inte skiljer sig särskilt mycket från varandra (Figur 6.5).

Dubbla etniska identiteter

Våra resultat är i linje med hypotesen att etnisk identifiering förstärks under ungdomsåren, och vi kan konstatera att detta på aggregerad nivå tycks gälla både för identifieringen som svensk och för identifieringen med andra etniska grupper. Men hur ser det ut på individnivå? Kombinerar unga med utländsk bakgrund en starkare identifiering både som svensk och tillhörande någon annan grupp, eller sker det en polarisering så att vissa individer ökar sin identifiering som svensk, medan andra ökar sin identifiering med någon annan grupp?

En enkel modell för hur personer med utländsk bakgrund kan kombinera etniska identiteter har föreslagits av Berry, Trimble och Olmedo (1986) och

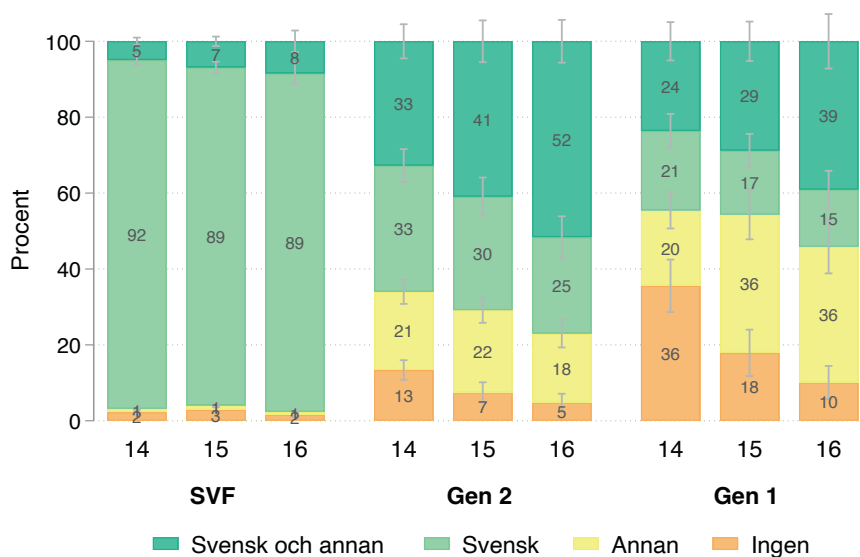


Figur 6.5. Förändringen mellan åldrarna 14 och 16 i identifiering med annan etnisk grupp än den svenska, samt föräldrars identifiering med annan etnisk grupp (F), uppdelat på ursprungsregion. CILS4EU, våg 1–4.

återges i Tabell 6.1 (med våra översättningar av deras termer). De som identifierar sig i stor utsträckning som svenska och samtidigt i stor utsträckning känner sig som tillhörande en annan etnicitet klassificeras i denna modell som *integrerade*. De som enbart känner sig som svenska men inte har någon annan etnisk identitet klassificeras som *assimilerade*, och de som enbart har en annan identitet än svensk klassas som *separatister*. De som varken känner sig som svenskar eller som tillhöriga någon annan grupp ges etiketten *marginaliserade*.

Tabell 6.1. En modell över möjliga etniska identiteter (anpassad efter Berry, Trimble & Olmedo 1986).

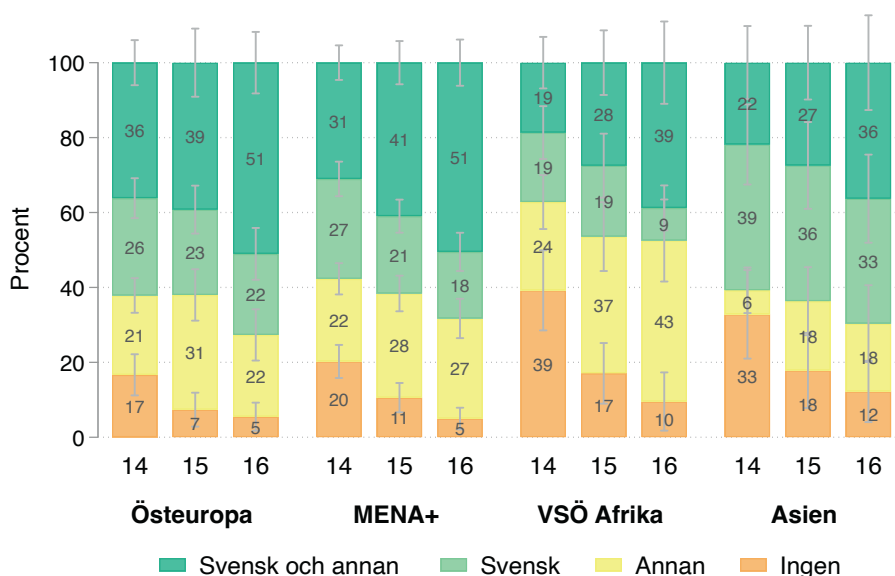
	HAR ANNAN ETNISK IDENTITET ÄN SVENSK	
KÄNNER SIG SVENSK	Ja (ganska/mycket)	Nej (ingen/inte alls/inte så)
Ja (ganska/mycket)	Integrerade (dubbel etnisk identitet)	Assimilerade (bara svensk identitet)
Nej (ingen/inte alls/inte så)	Separatister (bara annan identitet)	Marginaliserade (ingen stark etnisk identitet)



Figur 6.6. Förändringen mellan åldrarna 14 och 16 i etnisk identifiering (svensk/annan) uppdelat på bakgrund. CILS4EU, våg 1–3.

I Figur 6.6 ser vi att en mycket stor majoritet av unga med svensk bakgrund känner sig som svenska och inget annat, vilket knappast är förvånande. Bland unga med utländsk bakgrund är denna grupp (dvs. de *assimilerade*) betydligt färre, men fler i generation 2 än i generation 1, en andel som minskar med åldern. Istället ökar andelen med dubbel identifiering (*integrerade*) markant för unga i såväl generation 2 som generation 1, men för unga i generation 1 ökar också andelen *separatister*. Andelen *marginaliserade* är vid 16 års ålder liten, men dubbelt så hög i generation 1 som i generation 2. Ökningen av andelen med dubbel identifiering med ålder går igen för unga med olika ursprungsregioner, men överlag är det färre unga med bakgrund i länder i Afrika som har en dubbel identifiering, och fler av dem som enbart identifierar sig med någon annan etnisk grupp (Figur 6.7).

Det är tydligt att kunskap om var en person själv är född inte räcker för att förstå etnisk identifiering. Av unga som har fötts i Sverige och har utrikesfödda föräldrar är det bara en fjärdedel som enbart känner sig som svenska vid 16 års ålder. Unga ärver alltså troligen i hög grad en etnisk identitet från föräldrarna. Våra resultat visar också att unga utvecklar starkare etniska



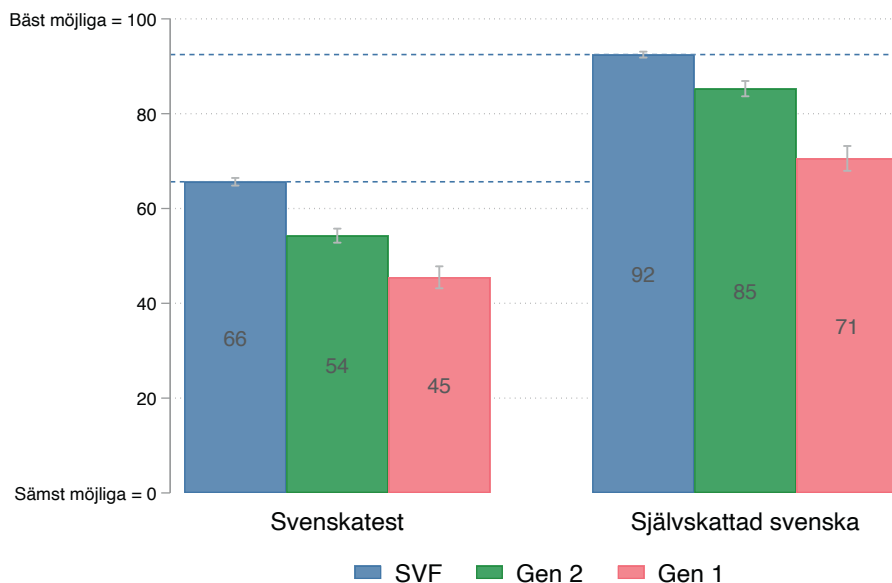
Figur 6.7. Förändringen mellan åldrarna 14 och 16 i etnisk identifiering (svensk/annan) uppdelat på ursprungsregion. CILS4EU, våg I–3.

identiteter under de tidiga ungdomsåren, men inte så att en identitet nödvändigtvis står i motsats till och konkurrerar ut en eventuell annan identitet. Tvärtom verkar unga med utländsk bakgrund i hög utsträckning förmögna att skapa en integrerad bild av sig själva som *både* svenska *och* tillhörande en annan grupp. Detta kan tolkas som en utveckling mot en flexibel typ av 'bindestrecks-etnicitet' (t.ex. svensk-irakier), som gör att personer med utländsk bakgrund inte behöver välja etnisk identitet.

Språkkunskaper

Att kunna förstå och göra sig förstådd på språket i det land där man bor är förstås grundläggande för socialt umgänge, på jobbet, och – bland våra unga – i skolan. Språket är därför normalt sett ett område där integrationen är påtaglig: inte nog med att incitamenten att lära sig språket är mycket starka, språket är också den del av landets kultur som de flesta utrikesfödda är konstant exponerade för.

Figur 6.8 visar hur två aspekter av språkförmåga varierar över generationer. Den ena indikatorn bygger på ett ordtest med 30 frågor (som därmed delvis mäter ordförråd, delvis ordförståelse). Den andra baseras på fyra frågor om självskattad språkförmåga, nämligen hur bra man kan läsa, skriva, tala och förstå svenska, och svar ges på en femgradig skala från "inte alls" till "utmärkt". Man får vara lite försiktig i tolkningen av de absoluta nivåerna på det självskattade måttet, eftersom självskattningar normalt sett pressar samman fördelningen genom att de som ligger lägst har en tendens att överskatta sin förmåga. I Figur 6.8 uttrycker vi för jämförbarhet båda indikatorerna på en skala från 0 till 100, där 100 är det högsta möjliga värdet (alla rätt på ordtestet och svaret "utmärkt" på alla frågor om svenskkunskaper) och 0 är det lägsta möjliga värdet (inga rätt på ordtestet och svaret "inte alls" på alla frågor om svenskkunskaper). Den streckade blå linjen visar nivån för unga med svenskfödda föräldrar. Dessa har förstås de bästa svenskkunskaperna, med i genomsnitt nästintill full poäng (92 %) på den självskattade indikatorn och i genomsnitt 66 % rätt på ordtestet. Unga i generation 2 har, trots att de är födda i Sverige, sämre svenskkunskaper än unga med svensk bakgrund, vilket



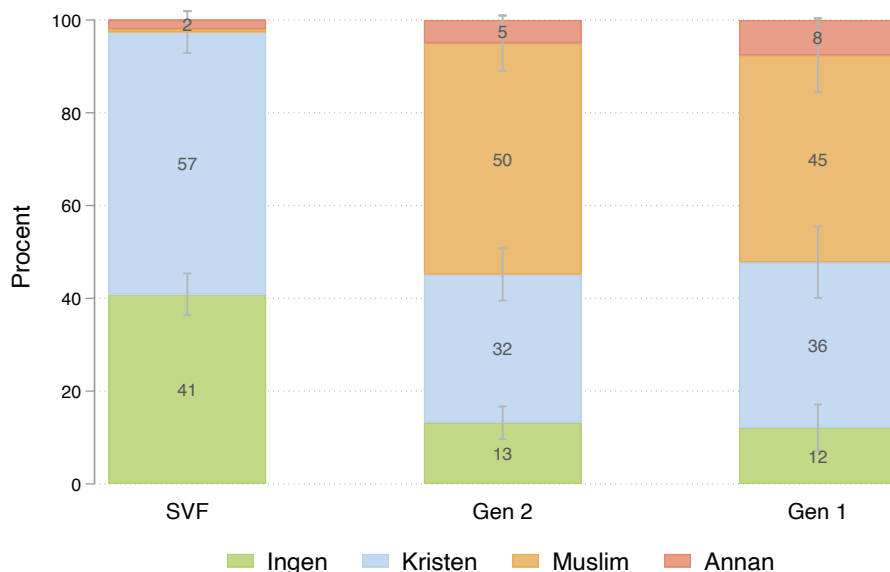
Figur 6.8. Svenskkunskaper (självskattade respektive testresultat) uppdelat på bakgrund. CILS4EU, våg 1.

sannolikt beror på lägre exponering för svenska språket i hemmet (Dollmann, Parameshwaran & Rudolphi 2018) och på skolkamraters och vänners karaktistika (Dollmann & Rudolphi 2020). Föga förvånande ligger unga som är utrikesfödda lägst i språkkunskaper. Unga med ursprung i länder i Afrika har i genomsnitt svagast svenskkunskaper i generation 1, och de självskattade svenskkunskaperna är låga även för unga med bakgrund i länder i Asien utöver Mellanöstern. I generation 2 är skillnaderna mellan ursprungsregioner mindre (Figur B6.1 & Figur B6.2 i Bilaga, Kap. 6).

Analysen av förändring visar att både generation 2 och generation 1, men även unga med svensk bakgrund, förbättrar sin självskattade språkliga förmåga något mellan 15 och 16 års ålder. Förbättringen är något större för unga i generation 1, men förändringarna i avstånden mellan grupperna är minimala och tyder inte på någon märkbar språklig integration över denna korta period (Figur B6.3 i Bilaga, Kap. 6).

Religion och religiositet

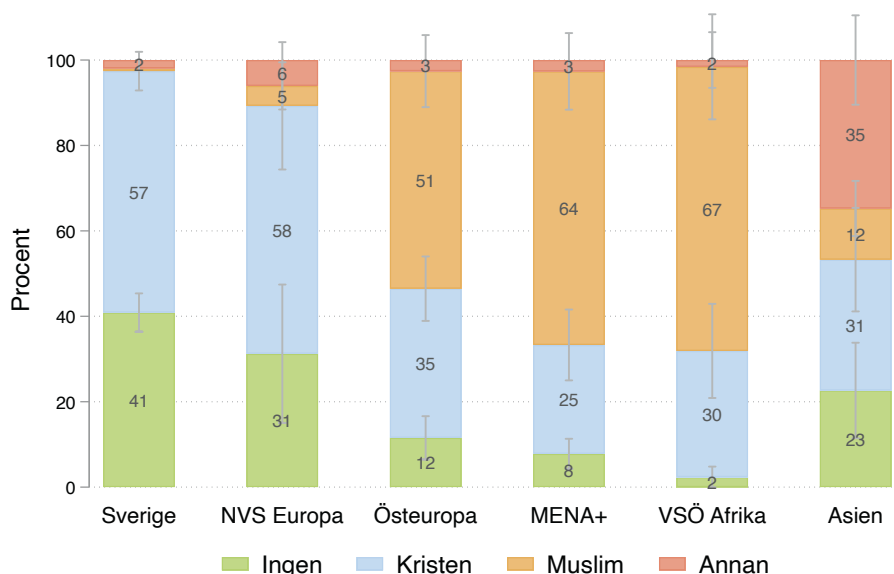
En av de största skillnaderna mellan personer med svensk och personer med utländsk bakgrund har att göra med religiösa övertygelser – både vilken religion man tillhör och hur religiös man är, det vill säga *religiositet*. Sverige har sedan länge varit ett av världens mest sekulära länder (Norris & Inglehart 2011: kap. 3), och det kan för en person med svensk bakgrund vara svårt att förstå att religionen för många är en helt central del i livet. Religionen utgör för många såväl ett grundläggande värdesystem som ett handlingsmönster och har i årtusenden varit en grund för tröst och gemenskap men också legat bakom krig, förtryck och konflikter. Det är också en traditionell stötesten när det gäller relationen mellan etniska grupper och en anledning (av flera) till att personer med olika bakgrund kan känna att de har svårt att förstå varandra. Religionen har också en särställning när det gäller kulturella värden, eftersom den för många hänger intimt samman med tro på auktoritet, föräldrars kontroll över sina barn och värderingar som exempelvis jämställdhet och abortmotstånd (Inglehart & Welzel 2005: kap. 2). I moderna västliga samhällen har skillnader i värderingar mellan muslimer och kristna eller icke-troende kommit att bli en särskilt debatterad fråga, och även i forskarsamhället betraktas denna skiljelinje nu som särskilt viktig i frågor om integration (Alba & Foner 2015a; Drouhot & Nee 2019).



Figur 6.9. Andelen som anger att de tillhör olika religioner (kristendom, islam, annan) eller ingen religion, uppdelat på bakgrund. CILS4EU, våg 1.

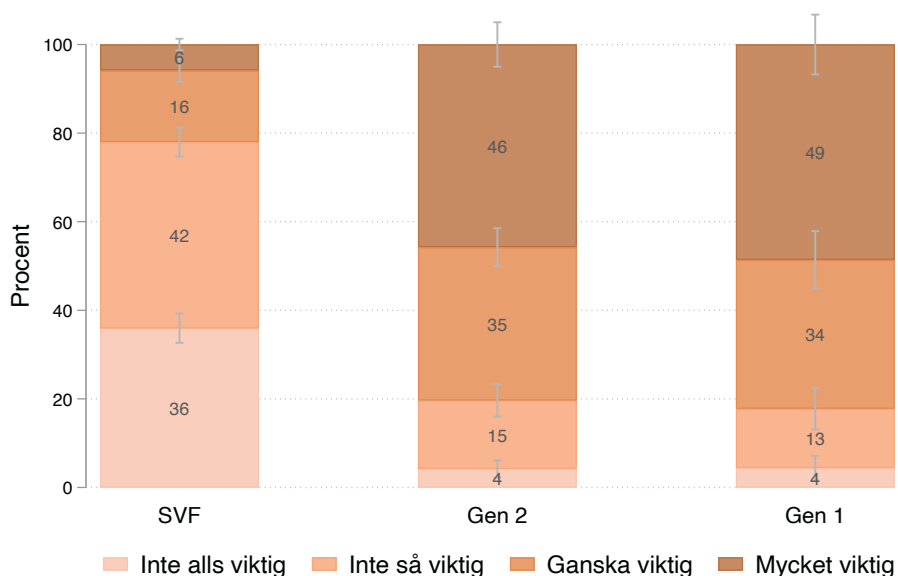
De unga i vår undersökning fick frågan "Vilken religion tillhör du?", med sju olika svarsalternativ: "Ingen", "Buddhism", "Kristendom", "Hinduism", "Islam", "Judendom" eller "Annan". Figur 6.9 visar deras religionstillhörighet vid 14 års ålder, uppdelat efter generation. Vi har slagit ihop religioner utöver kristendom och islam till en kategori, "annan", eftersom andelarna är små. "Ingen religion" utgör en egen kategori. Vi kan se att ungdomar med svenskfödda föräldrar huvudsakligen är kristna, men med ett stort inslag just av icke-religiösa. Skillnaden är stor i jämförelse med unga med utländsk bakgrund, som mycket mer sällan är icke-religiösa och mycket oftare är muslimer. En betydande andel, runt en tredjedel, är kristna.

När vi delar upp de unga efter ursprungsregioner (Figur 6.10) ser vi, föga förvånande, att majoriteten unga med ursprung i länder i Mellanöstern och Afrika är muslimer, och detta gäller även Östeuropa, vilket beror på att Bosnien ligger i denna kategori. Unga med bakgrund i övriga Europa och västländer har ungefär samma mönster som unga med svensk bakgrund. Den största religiösa heterogeniteten finns bland unga med bakgrund i länder i Asien, och där är "annan religion" (främst buddhism och hinduism) vanligast.



Figur 6.10. Religionstillhörighet efter ursprungsregion. CILS4EU, våg 1.

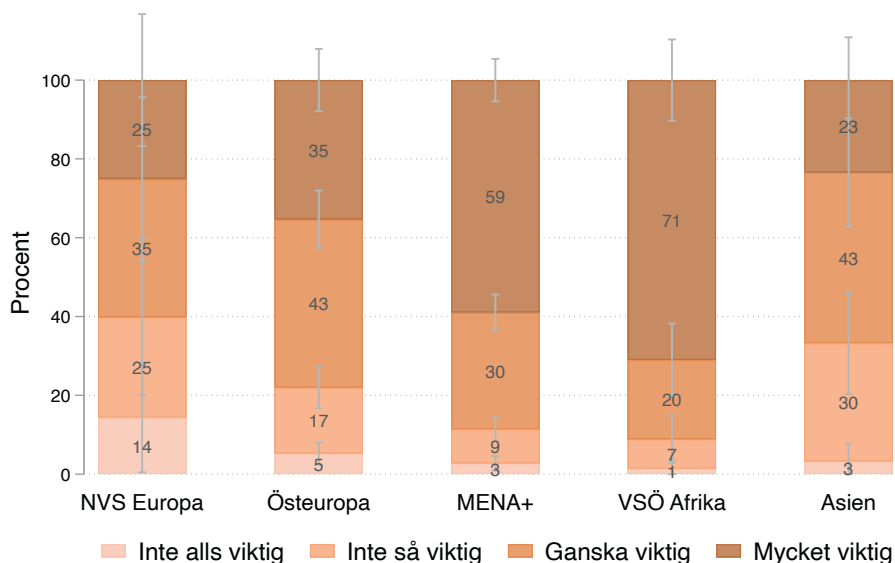
Religionstillhörigheten kan ta sig mer eller mindre intensiva uttryck, och graden av religiositet är en lika viktig faktor som religionstillhörigheten, kanske viktigare, för värderingar och beteenden. Västvärlden har sett en påtaglig sekularisering under en ganska lång tid, från mycket hög religiositet för kohorter födda i början av 1900-talet till betydligt lägre, och i vissa länder mycket låga nivåer bland unga (se t.ex. Inglehart 2018: kap. 5; Inglehart & Norris 2012: kap. 3; Voas & Doebler 2011; Voas & Chaves 2016). Detta har skett i form av minskad gudstro, färre kyrkobesök och minskad identifikation med en religion. Utvecklingen är av den karaktären att man kan se den som en irreversibel, oåterkallelig, process. Att religiositeten åter skulle bli hög i västvärlden är ungefär lika troligt som att barnarbetet eller slaveriet skulle komma tillbaka, som Voas (2007) har formulerat det. Den här utvecklingen gör att Sverige, och andra västländer, skiljer sig märkbart från länder med muslimsk majoritet, där religiositeten är mycket hög och där det inte skett någon sekularisering över tid (Inglehart 2021: kap. 2, 7, 9). Religiositeten är trögföränderlig genom livet, och bland dem som invandrar är det vanligtvis få som byter religion eller förändrar sin religiositet (Elgvin & Tronstad 2013).



Figur 6.11. Religiositet uppdelat på bakgrund. Endast de som har en religion. CILS4EU, våg 1.

För att få en indikator på religiositet har vi frågat: "Hur viktig är religionen för dig?" (svarsalternativ från "mycket viktig" till "inte alls viktig"). Religiositet visar sig, inte oväntat, vara den indikator som kanske tydligast skiljer unga med svensk bakgrund från unga med utländsk bakgrund (Figur 6.11; notera att vi här bara inkluderar dem som uppgivit en religion). Skillnaderna är stora. De med svenskfödda föräldrar som uppgett att de har en religion är sekulariserade till en extremt hög grad – bara 6 % säger att religionen är "mycket viktig" för dem och 22 % att den är "mycket" eller "ganska viktig", medan motsvarande siffra för generation 2 är 46 % respektive 81 %; andelarna för generation 1 är snarlika.³¹ Siffrorna döljer dock en betydande variation inom gruppen med utländsk bakgrund; bland unga troende med bakgrund i länder i Mellanöstern och Afrika är det till exempel 89–92 % som tycker att religionen är mycket eller ganska viktig, medan andelen är 67 % för unga med

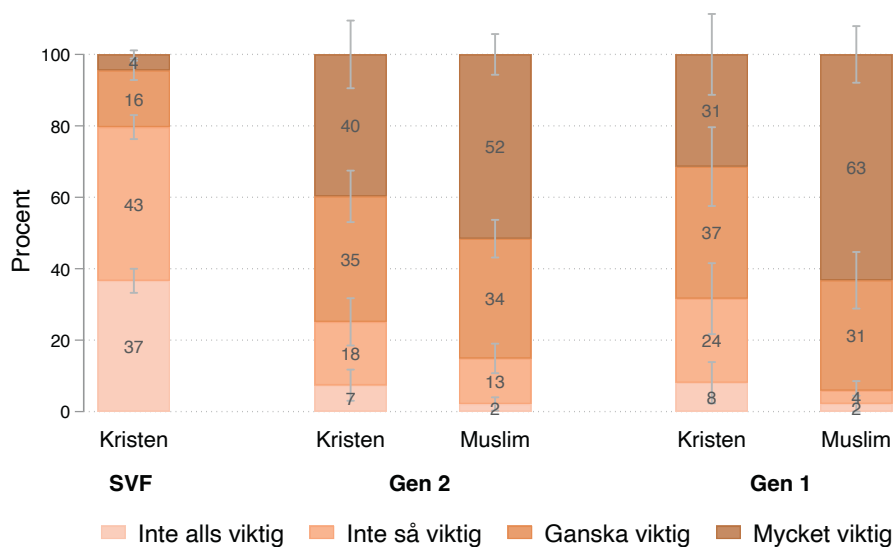
31. Om man uttrycker andelen i relation till alla i respektive generation (alltså även de som inte uppgivit en religion) så är det 4 % (SVF), 40 % (generation 2) och 43 % (generation 1) som ser religionen som mycket viktig och 14 % (SVF), 70 % (generation 2) respektive 75 % (generation 1) som ser den som ganska eller mycket viktig.



Figur 6.12. Religiositet bland unga med utländsk bakgrund efter ursprungsregion. Endast de som har en religion. CILS4EU, våg 1.

bakgrund i övriga Asien (Figur 6.12). Detta speglar religiositeten i dessa regioner, även om variationen inom Asien är betydande – konfucianska länder som Japan, Sydkorea och Taiwan är de mest sekulära i världen, medan Kina, Thailand, Malaysia och Vietnam är mer, och Indien och Indonesien ännu mer, religiösa (Inglehart & Welzel 2005).

Unga muslimer är oftare starkt religiösa än unga kristna. Inte mindre än 86 % (generation 2) respektive 94 % (generation 1) av unga muslimer i Sverige säger att religionen är mycket eller ganska viktig (Figur 6.13). Men religiositeten är långt ifrån enbart bestämd av religionstillhörighet, eftersom även kristna med utländsk bakgrund har mycket högre andelar starkt religiösa (75 % i generation 2, 68 % i generation 1) än de som identifierar sig som kristna i majoritetsbefolkningen (20 %). De låga siffrorna för den senare gruppen kan nog delvis förklaras med att det är vanligt i Sverige att se sig som formellt kristen därför att man är döpt och/eller konfirmerad, trots att man varken utövar eller identifierar sig starkt med kristendomen. Totalt sett är kristendom fortfarande den klart vanligaste religionen bland de unga, men islam är den vanligaste religionen bland dem som är starkt religiösa.



Figur 6.13. Religiositet bland kristna respektive muslimer uppdelat efter bakgrund. CILS4EU, våg 1.

Det är svårt att särskilja effekten av religion från mer generella skillnader mellan länder eller regioner i religiositet, eftersom de flesta från ett givet land har samma religion. I tre regioner har vi i vårt urval tillräckligt många individer med olika religion för att kunna göra en grov skattning av om den starka religiositeten bland unga med bakgrund i vissa regioner drivs av att många är muslimer, eller om kristna från dessa regioner har lika stark religiositet. Faktum är att muslimer och kristna med bakgrund i länder i Mellanöstern är lika starkt religiösa, medan muslimer med bakgrund i länder i Afrika respektive Östeuropa är mer religiösa än kristna från samma region (Figur B6.4 i Bilaga, Kap. 6). Här måste vi betänka att regionskategorierna är heterogena, och dessutom är skattningarna för kristna med bakgrund i länder i Afrika osäkra på grund av ett mycket litet basal (44 personer). För två ursprungsländer, Irak och Turkiet, finns tillräckligt många svarande kristna och muslimer i vårt urval för att vi ska kunna se på sambandet mellan religion och religiositet för dem som har sin bakgrund i samma land. I båda dessa fall är religiositeten ungefär lika hög bland kristna som bland muslimer, vilket är i linje med resultatet för Mellanöstern som helhet.

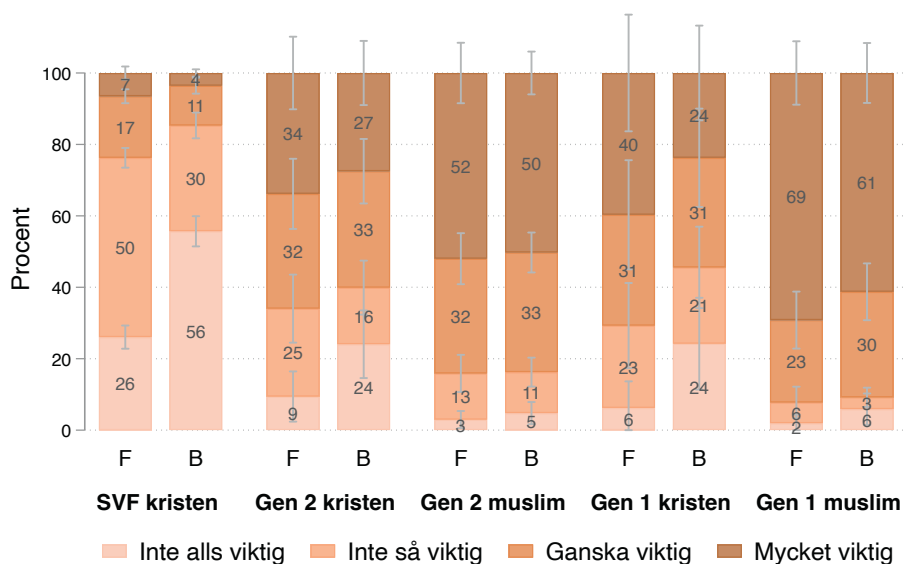
Att jämföra ungas religiositet med deras föräldrars kan också ge indikationer på integration. Tidigare studier av unga i England, Nederländerna, Tyskland och Sverige har funnit en stark överföring av religiositet från föräldrar till barn. Kristna ungdomar med utländsk bakgrund var något mindre religiösa än sina föräldrar, medan muslimska ungdomar med utländsk bakgrund var ungefär lika religiösa som sina föräldrar. Gruppen som var mer religiös än sina föräldrar var också störst bland muslimska unga (Jacob & Kalter 2013; Simsek m.fl. 2018). Med en annan metod jämförde Guveli med flera (2016: Figur 11.1–11.3) religiositeten bland barn och barnbarn till turkar som migrerat till Europa med religiositeten bland barn och barnbarn i en kontrollgrupp av familjer från samma regioner som inte migrerat, och de fann att dessa hade lika hög subjektiv religiositet och praktiserade religionen lika frekvent genom böner eller besök på religiösa mötesplatser.

I Figur 6.14 jämför vi religiositeten bland unga (B) och deras föräldrar (F), uppdelat på generation och religion.³² Barn till kristna svenskfödda föräldrar är ofta mindre religiösa än sina föräldrar. Medan bara en fjärdedel av de kristna föräldrarna ser religionen som ”inte alls viktig” så är det över hälften av deras barn som har denna syn. För barn till kristna utrikesfödda föräldrar syns en förändring i samma riktning, men mer blygsam – överföringen från föräldrar till barn är betydligt starkare. Starkast är dock överföringen för barn till muslimska utrikesfödda föräldrar, där vi endast ser minimala förändringar. Permanensen i religiositet är alltså stark överlag bland unga med utländsk bakgrund, men särskilt stark för unga vars föräldrar är muslimer. Detta gäller såväl för unga med utländsk bakgrund som är födda i Sverige som för unga som invandrat under barndomen.

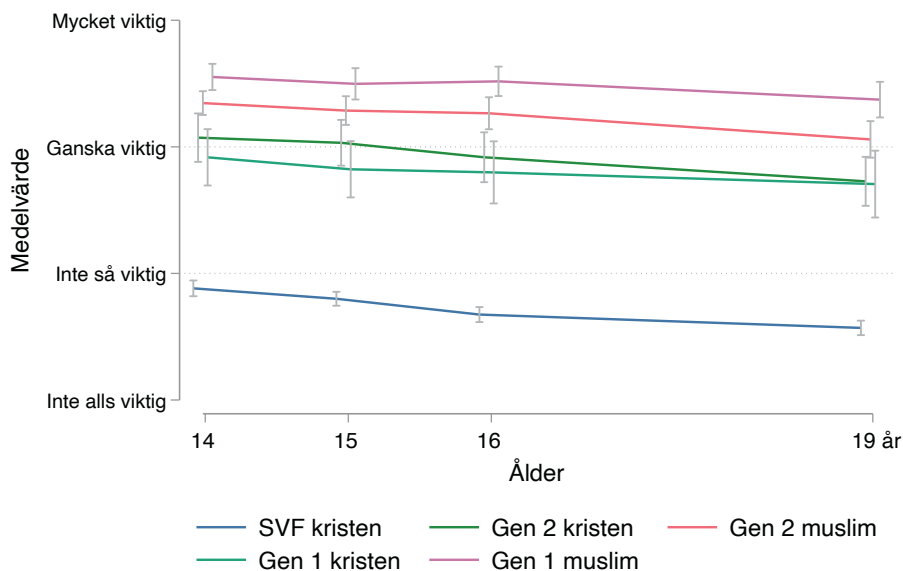
När vi nu registrerar så stora skillnader mellan unga med svensk och unga med utländsk bakgrund i religiositet är det förstås en intressant fråga om dessa skillnader minskar när de blir äldre. Figur 6.15 visar, för dem som rapporterade en religionstillhörighet vid 14 års ålder, hur religiositeten förändras mellan 14 och 19 års ålder. Där kan vi se att det sker en viss minskning av religiositeten generellt, men skillnaderna mellan grupperna är ungefär lika stora oavsett ålder.

Vi har också frågat om andra aspekter på religiositet, nämligen om man ber dagligen och om man regelbundet besöker religiösa mötesplatser (t.ex.

32. I de fall då föräldern har uppgivit en religion och barnet svarat att det inte har någon, så kodas barnets religiositet på den lägsta nivån, dvs. som ”inte alls viktig”.



Figur 6.14. Religiositet bland föräldrar och barn uppdelat efter bakgrund och religion. CILS4EU, våg I.



Figur 6.15. Religiositet vid olika åldrar, uppdelat efter bakgrund och religion. CILS4EU, våg I.

kyrkor, moskéer, synagogor). Besöken på religiösa mötesplatser blir mindre frekventa med ålder för såväl kristna som muslimer, men gruppskillnaderna i båda måtten är stabila (Figur B6.5 i Bilaga, Kap. 6). Det är värt att påpeka att trots de väldiga skillnaderna för Sverige så uppvisar unga med utländsk bakgrund i Sverige – oavsett religion – en lägre grad av religiositet än de gör i England, Tyskland och Nederländerna. Medan exempelvis 22 % av unga muslimer i Sverige ber dagligen är detta fallet för hela 54 % i England, och 12 % i Sverige går till moskén varje vecka men 44 % i England (Nederländerna och Tyskland ligger däremellan) (Simsek m.fl. 2018). Motsvarande siffror för unga med svenskfödda föräldrar (nästan uteslutande kristna) är dock markant mycket lägre. Dagliga böner är i stort sett historia bland dem och bara några få procent går i kyrkan varje vecka.

Värderingar och attityder

Attityder till familj och sexualitet

Tolerans är en av de dimensioner som inom EU pekas ut som centrala när det gäller värderingar (se t.ex. EU 2007). Internationellt finns ett mönster av rörelse från tradition och religiöst motiverade värderingar mot mer sekulära och liberala värderingar. Positiva attityder till individers fri- och rättigheter, demokrati och könsjämlighet har ökat i många länder och intolerans mot grupper utanför den som upplevs som den egna har minskat (Inglehart 2018; Roberts 2019). När frihet och lika rättigheter expanderar är det lätt att se det nya tillståndet som så självklart att man glömmer de folkliga och politiska strider som har utkämpats på dessa arenor. Kvinnor i Sverige fick rösta först 1921 och fri aborträtt blev verklighet först 1974. Sexuellt umgänge mellan personer av samma kön avkriminaliserades så sent som 1944, och ända fram 1979 definierade Socialstyrelsen homosexualitet som en psykisk sjukdom (Jonsson 2015). Framstegen på dessa områden var varken enkla eller självklara, utan följde på långa strider med mycket motstånd på vägen.

Alla länder har inte gjort samma resa som Sverige. Attityder till individers fri- och rättigheter varierar kraftigt mellan länder (Inglehart 2018), och enligt Inglehart och Norris (2002) så går den mest markanta skiljelinjen vid synen på kön, familj, och sexualitet. Norris och Inglehart framhåller det särskilt stora gapet mellan västländer och muslimska länder, vilket när det

gäller synen på homosexualitet också bekräftas av ILGA World (2020). Islam används i flera länder för att legitimera statssanktionerad homofobi, en homofobi som kan nå sådana extremer som dödsstraff för sexuella handlingar mellan personer av samma kön. Inglehart och Norris visar också att det finns stora skillnader i attityder mellan västländer och andra icke-muslimska länder (Inglehart & Norris 2002, Tabell 3). I allmänhet tenderar icke-liberala attityder att hänga samman med religiositet, med undantag för Östeuropa där icke-liberala attityder – åtminstone till homosexualitet – verkar vara ett sekulärt fenomen (Doebler 2015).

Sverige är ett av de mest liberala länderna när det gäller attityder till familjebildning och sexualitet. På frågor om homosexualitet, abort och sex före äktenskapet är det till exempel bara några enstaka procent i Sverige som svarar att detta är oacceptabelt, medan motsvarande siffror för flertalet länder som undersökts i Mellanöstern och Afrika ligger på 50–90% (World Values Survey våg 7, 2017–2020, Roberts 2019; se även Pew Global Attitudes Survey 2013). Det kan vara värt att betona denna skillnad; den är, med vilka referenspunkter som helst, enorm.

Studier som jämför attityder i länder i Mellanöstern eller Afrika med attityderna hos dem från samma regioner som migrerat till Sverige eller andra västländer visar att de som migrerat har attityder som ligger något närmare det nya landets genomsnittliga värderingar (Hammar 2021; Puranen 2019; Norris & Inglehart 2012) – något som kan vara en effekt av integration, men också av selektiv migration (dvs. att de som kan tänka sig att migrera till väst har mer liberala attityder redan innan de migrerar). För attityder till homosexualitet, aborter och skilsmässa visar Hammar (2021) att det inte är någon skillnad mellan dem som just kommit till Sverige och dem som varit upp till 10 år i Sverige, men gruppen som varit mer än 10 år i Sverige har mer liberala attityder. Eftersom grupper med olika tid i landet består av grupper med olika ursprungsländer måste man dock vara försiktig med att tolka detta i termer av (brist på) integration.

Tidigare studier signalerar att värderingar på detta område är trögföränderliga efter invandring: Kogan (2018) visar att unga med utländsk bakgrund i Sverige, Tyskland, Nederländerna och England har en mycket mer traditionell syn på familj och sexualitet än unga med majoritetsbakgrund, och förvånande nog har unga som fötts i landet till utrikesfödda föräldrar (generation 2) ungefär lika traditionella värderingar som de som själva har

invandrat (generation 1). Kogan finner också en stark överföring av denna typ av värderingar mellan föräldrar och barn, och ett starkt samband mellan religiositet och mindre liberala värderingar. Personer med muslimsk tro har en särskilt traditionell inställning i jämförelse med majoritetsbefolkningen, men den delas även av dem som inte själva är muslimer men har sin bakgrund i muslimska länder (Kogan 2018; Berggren, Ljunge & Nilsson 2019).

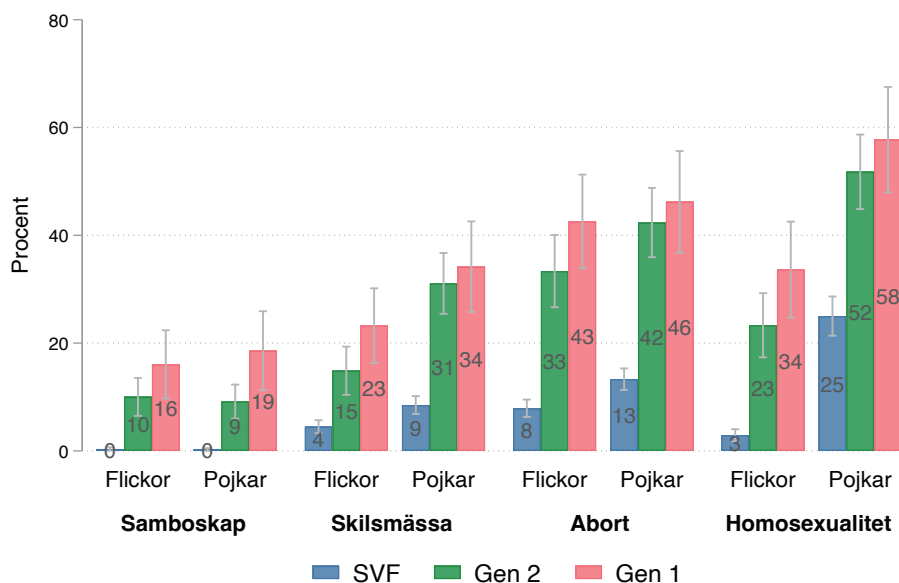
CILS4EU innehöll fyra frågor om attityder till familj och sexualitet, nämligen i vilken grad det är "OK"³³ med 1) abort, 2) skilsmässa, 3) homosexualitet och 4) samboende utan äktenskap. Denna typ av indikatorer fångar i viss mån också religiositet, eftersom samtliga fenomen ofta fördöms eller i alla fall ogillas av dem som mer bokstavstroget följer sina religiösa texter (oavsett religion).³⁴ Det är därför inte överraskande att unga med utländsk bakgrund, som ju är mer religiösa, oftare svarar att det aldrig är OK med dessa fyra fenomen (Figur 6.16). Andelarna som säger att det aldrig är OK är lägst för indikatorn samboende, medan det är vanligare att vara mot abort och homosexualitet (bland ungdomar med svensk bakgrund är det faktiskt ingen i vårt urval, varken flickor eller pojkar, som är helt avvisande till samboende).

Skillnaderna vid 14 års ålder är stora mellan unga med svenskfödda och utlandsfödda föräldrar. Skillnaden mellan unga i generation 1 och generation 2 är förvånande små men går systematiskt i riktning mot integration. Det finns en tydlig könsskillnad, där flickor är mer tillåtande i sina attityder (och detta gäller särskilt för homosexualitet och abort). Av pojkar med utländsk bakgrund är det runt 50–60 % som svarar att homosexualitet aldrig är OK, medan närmare var fjärde pojke med svensk bakgrund är lika avvisande. För flickor ligger motsvarande nivåer på runt 20–30 % (utländsk bakgrund) och 3 % (svensk bakgrund). Det är värt att betona att det finns en spridning i alla grupper: även en del unga med svenskfödda föräldrar har låg tolerans, men de utgör en mycket lägre andel än bland unga med utrikesfödda föräldrar.

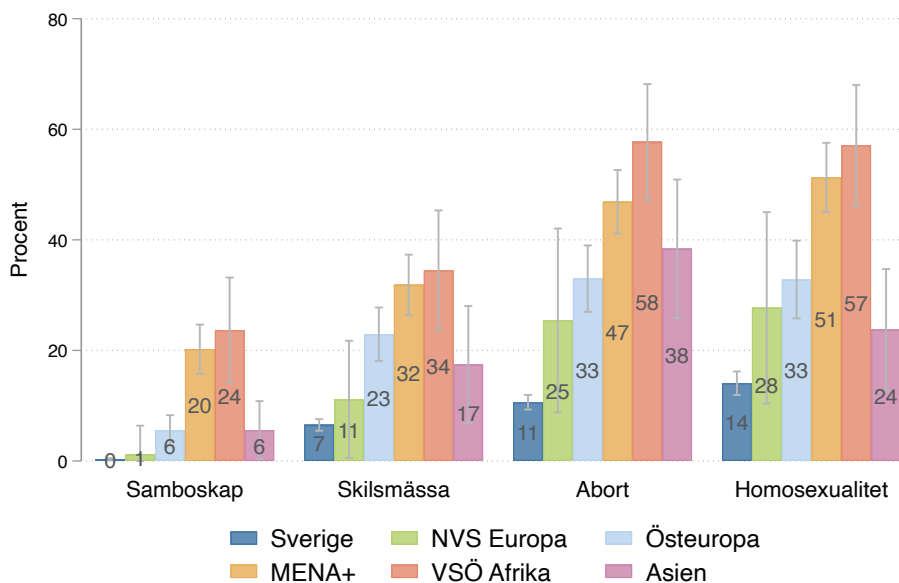
Liksom för religiositet finns stora skillnader mellan unga med bakgrund i olika regioner (Figur 6.17). Unga med ursprung i länder i Mellanöstern och

33. Svarsalternativ: "alltid OK"; "ofta OK"; "ibland OK"; "aldrig OK".

34. Se Figur B6.7 i Bilaga, Kap. 6 för sambandet mellan religion, religiositet och dessa attityder. Det finns ett tydligt samband mellan religiositet och den genomsnittliga andelen som svarar "aldrig OK", men stark religiositet är mindre knutet till negativa attityder bland unga med svensk bakgrund. Bland unga med utländsk bakgrund har de med stark religiositet ungefär lika negativa attityder oavsett om de är kristna eller muslimer.



Figur 6.16. Andelen som anger att det aldrig är OK med skilsmässa, samboende, abort respektive homosexualitet, uppdelat på bakgrund och kön. CILS4EU, våg I.

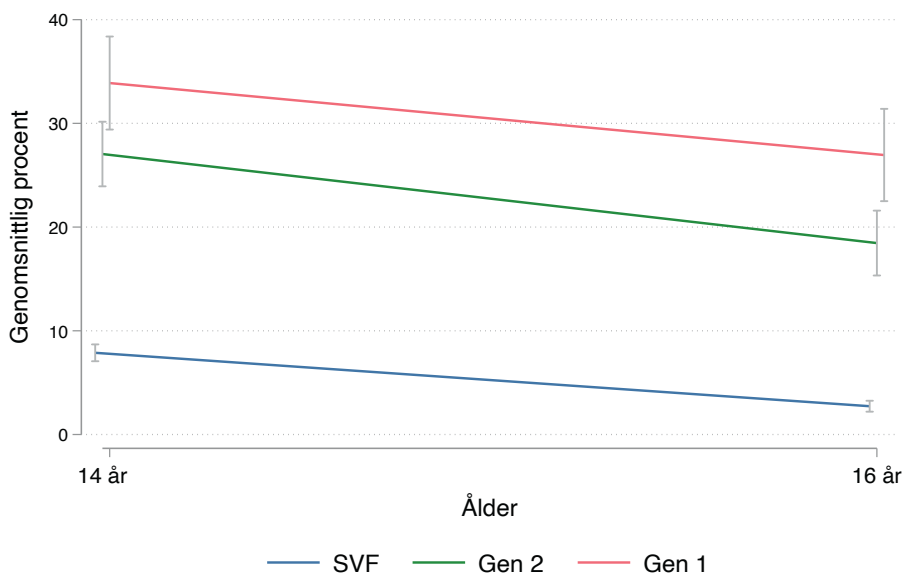


Figur 6.17. Andelen med olika bakgrund som anger att det aldrig är OK med skilsmässa, samboende, abort respektive homosexualitet. CILS4EU, våg I.

Afrika är i hög grad negativa till alla fyra fenomenen, men för flera av indikatorerna uppvisar även unga med ursprung i europeiska länder och Asien klart oftare en negativ inställning än unga med svensk bakgrund.

Emellertid gäller våra siffror ovan yngre tonåringar, och kanske minskar skillnaderna mellan grupper när de unga blir äldre? I Figur 6.18 visar vi, för de fyra företeelserna, den genomsnittliga andelen vid 14 respektive 16 års ålder som svarat att det aldrig är OK. Acceptansen ökar påtagligt, men det finns inga tecken på minskade skillnader mellan unga med svensk respektive utländsk bakgrund.

Sammantaget finner vi alltså en mycket svag integration när det gäller attityder till familj och sexualitet. Unga i generation 2 är något mer lika dem med två svenskfödda föräldrar än dem i generation 1, vilket stöder tanken på att exponering leder till integration, även om skillnaden är ganska liten. Men samtidigt hittar vi inga, eller bara mycket svaga, tecken på förändring med åldern i riktning mot integration. Eftersom våra förändringsanalyser gäller ett åldersspann i tonåren är det möjligt att den exponering som ger effekt härrör



Figur 6.18. Genomsnittlig andel vid 14 respektive 16 års ålder som svarat "aldrig OK" på frågorna om samboende, skilsmässa, abort och homosexualitet uppdelat på bakgrund. CILS4EU, våg 1.

från barn- och ungdomsåren före tonåren. I så fall talar det för att föräldrarna överför dessa värderingar i mindre grad i generation 2, snarare än att minskningen är en funktion av de ungas egen exponering för majoritetssamhället.

Attityder till jämställdhet

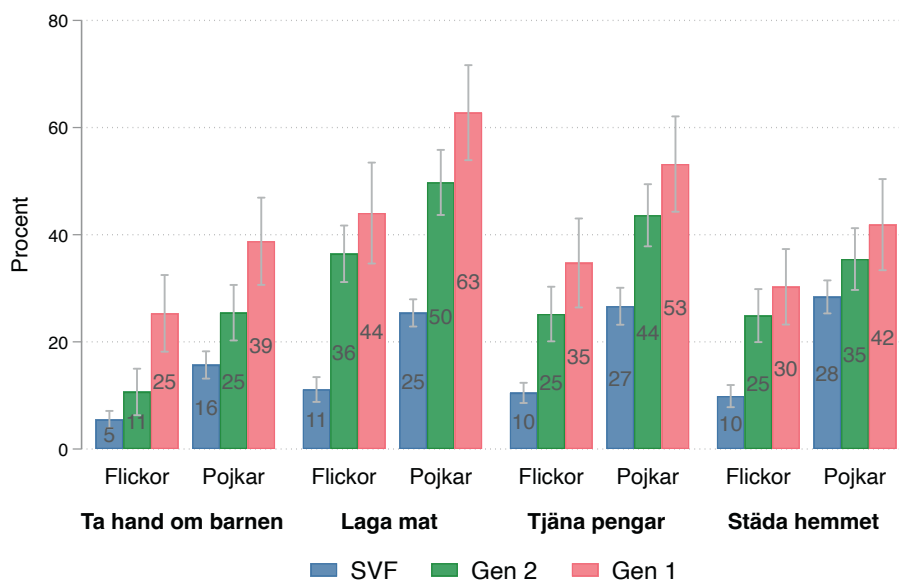
I Sverige liksom många andra västländer är jämställdhet mellan könen ett centralt värde, och de senaste hundra åren har vi sett stora framsteg i kampen för kvinnors lika rättigheter i exempelvis politik och arbetsliv. Också när det gäller attityder till jämställdhet har tidigare forskning pekat på religionens och religiositetens betydelse. I en av de större jämförande studierna sammanfattar Inglehart och Norris (2003: 71, vår översättning) att ”religion fortsätter att ha en stark påverkan på sociala normer om den lämpliga fördelningen av könsroller” och att ”särskilt islams religiösa arv utgör ett av de största hindren för den framvällande könsjämligheten”. Religiositeten har alltså betydelse, men patriarkala länder återfinns i olika delar av världen, inte minst de regioner varifrån många av våra unga med utländskt ursprung härstammar (antingen själva eller genom föräldrarna, som vi vet är viktiga för överföring av värderingar). I den globala rankning av könsgap i utbildning, ekonomi, politik och hälsa som görs av World Economic Forum (2021) ligger till exempel Afghanistan sist av 156 länder, med störst könsgap, och i bottenkiktet ligger också Syrien, Irak och Iran, med Turkiet något bättre placerat på 133:e plats. Sverige placeras på plats 5. Kan vi se dessa skillnader avspeglas i attityder till jämställdhet bland unga i Sverige?

För att mäta inställningen till arbetsdelningen mellan könen frågade vi om olika sysslor i en familj, nämligen vem som ska ta hand om barnen, tjäna pengar, laga mat och städa hemmet. De alternativ som de svarande har haft att välja på är ”Mest mannen”, ”Mest kvinnan” och ”Båda ungefär lika mycket”. De könsstereotypa (eller traditionella) svar vi redovisar är andelen i olika grupper som menar att kvinnan ska ta hand om barnen, laga mat och städa hemmet medan mannen ska tjäna pengar.

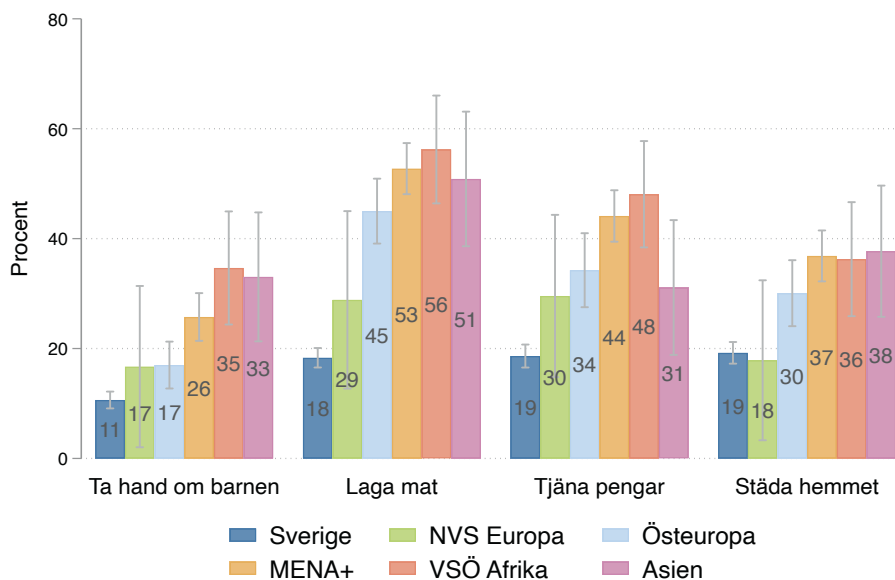
Figur 6.19 visar stora könsskillnader i jämställdhetsfrågor – inte helt överraskande, eftersom flickor oftare kan tänkas ta avstånd från könsstereotyper som innebär att de förväntas städa och laga mat, medan mannen är försörjaren. Figuren visar också stora skillnader mellan unga med svensk och utländsk bakgrund, där de senare i genomsnitt har en klart mer traditionell syn på arbetsfördelningen mellan kvinnor och män. Medan var fjärde pojke med

svensk bakgrund har en könsstereotyp syn på vem som ska laga mat gäller det för ungefär hälften av alla pojkar med utländsk bakgrund, och medan bara var tionde flicka med svenskfödda föräldrar tänker sig att mannen ska stå för försörjningen gäller det för 25–35 % av flickorna med utländsk bakgrund. Skillnaderna mellan generation 1 och generation 2 är inte särskilt stora, men precis som för attityder till familj och sexualitet ovan är de systematiska. Att generation 2 är mindre traditionell i sin syn på jämställdhet talar för en viss integration.

Vi har pekat på förväntade stora skillnader mellan unga med svensk och unga med utländsk bakgrund, och Figur 6.19 bekräftar att de är stora – men man kan å andra sidan vända på perspektivet och konstatera att till exempel bland flickor i generation 2 är det faktiskt cirka 90 % som inte tänker sig att det av föräldrarna mest är mammorna som ska ta hand om barn. På samma sätt är det 75 % i denna grupp som inte huvudsakligen tänker sig att kvinnor ska bli försörjda av sin man. Visserligen är dessa siffror inte i paritet med flickor med svenskt ursprung, men de är tillräckligt höga i en absolut mening



Figur 6.19. Andelen som ger ett könsstereotyp svar på frågor om mannen, kvinnan eller båda ungefär lika mycket ska ta hand om barn, laga mat, tjäna pengar och städa, uppdelat på bakgrund och kön. CILS4EU, våg 1.

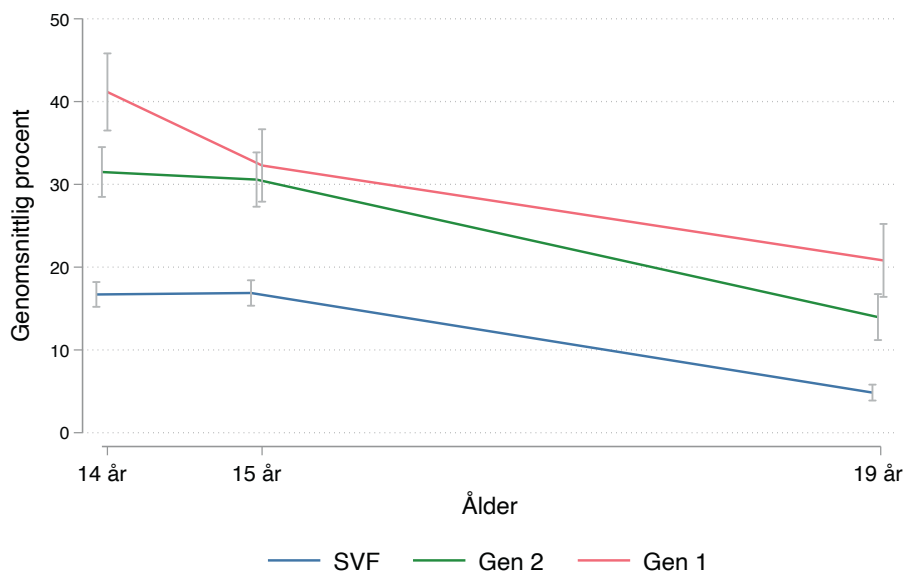


Figur 6.20. Andelen i olika ursprungsgrupper som ger ett könsstereotyp svar på frågor om mannen, kvinnan eller båda ungefär lika mycket ska ta hand om barn, laga mat, tjäna pengar och städa. CILS4EU, våg 1.

för att åtminstone potentiellt kunna bryta med könsstereotypa traditioner. Ett annat perspektiv är att flickor med utländsk bakgrund överlag visar ungefär samma nivå på sina könsstereotypa attityder som pojkar med svenskt ursprung. (Detta motsvaras förstås av resultatet att skillnaderna mellan flickor med svensk bakgrund och pojkar med utländsk bakgrund är särskilt stora.)

Liksom för frågorna om familj och sexualitet är mönstret när det gäller jämställdhet att unga med bakgrund i länder i Mellanöstern och Afrika är mest konservativa (Figur 6.20), men för flera av indikatorerna ligger unga med bakgrund i en del andra regioner på nästan samma nivå.

Sker det någon integration när det gäller synen på jämställdhet, det vill säga minskar skillnaderna mellan grupperna med åldern? Figur 6.21 visar att såväl unga med svenskfödda föräldrar som unga med utländsk bakgrund får mer jämställda attityder mellan 14 och 19 års ålder, och att minskningen är något starkare för unga med utländsk bakgrund. Det betyder att det sker en liten rörelse mot integration när det gäller attityder till jämställdhet, även om skillnaderna vid 19 års ålder fortfarande är stora.

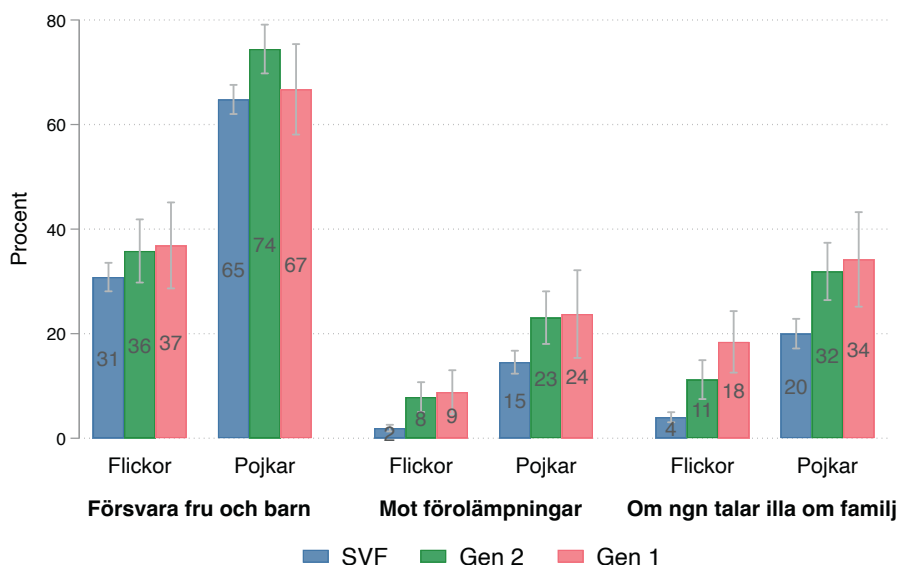


Figur 6.21. Genomsnittlig andel i olika åldrar som ger ett könsstereotyp svar på frågor om mannen, kvinnan eller båda ungefär lika mycket ska ta hand om barn, laga mat, tjäna pengar och städa, uppdelat på bakgrund. CILS4EU, våg 1, 2 och 4.

Inställning till våld

Brottslighet och våldsutövande bland unga med utländsk bakgrund är en aktuell fråga i media och samhällsdebatt. Även om detta är allvarliga frågor i termer av konsekvenser, så är det en liten andel av de unga som står för allvarliga våldsbrott, vilket innebär att studier av sådana bäst görs med stora data såsom register över misstänkta och/eller dömda (se t.ex. Brå 2021). En fråga som vi dock kan studera med våra data, och som är intressant ur ett integrationsperspektiv, är om det finns en underliggande skillnad mellan barn till utrikesfödda och till svenskfödda när det gäller inställning till våld. Vi har frågat om våra intervjupersoner tycker att en man bör ta till våld a) för att försvara fru och barn, b) mot förolämpningar och c) om någon talar illa om hans familj.³⁵ Dessa attityder säger inte nödvändigtvis något om benägen-

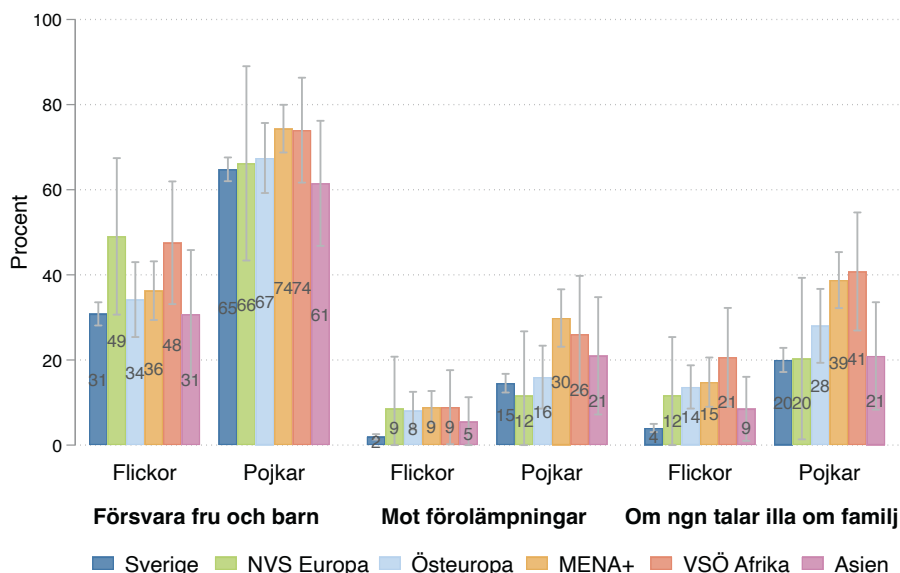
35. Svarsalternativen är "instämmer absolut"; "instämmer"; "varken eller/både och"; "instämmer inte"; "instämmer absolut inte". Andelarna i figurerna visar dem som "instämmer" eller "instämmer absolut".



Figur 6.22. Andelen med svensk (SVF) och utländsk bakgrund som anger att det är rätt för en man att gripa till våld för att försvara fru och barn, mot förolämpningar och om någon talar illa om hans familj, allt uppdelat på bakgrund och kön. CILS4EU, våg 1.

heten att faktiskt utföra våldshandlingar, utan måste ses som en indikator på en mer allmän attityd till att acceptera våld som konfliktlösning. Andelen av 14-åringarna som tycker att detta är rätt återges i Figur 6.22. Vi har separerat svaren från pojkar och flickor eftersom de skiljer sig märkbart.

Utövandet av våld är något som traditionellt förknippas med män, och vi ser att även attityder till våld påtagligt skiljer sig mellan könen. Den kategori som framstår som mest negativa till våld är flickor med svensk bakgrund, följt av andra flickor. Unga med utländsk bakgrund har en högre acceptans för våld, och särskilt stor, i relativ bemärkelse, är skillnaden när det gäller inställningen till våld i mindre allvarliga situationer, de vill säga om man blir utsatt för förolämpningar respektive om någon talar illa om ens familj. Skillnaden mellan unga i generation 1 respektive 2 är små. När vi ser på grupper med olika bakgrund (Figur 6.23) är det tydligt att pojkar med bakgrund i länder i Mellanöstern eller Afrika generellt sett har den största acceptansen för våld. Det är dock en minoritet i alla grupper, även bland pojkarna, som är för våld som lösning i sådana situationer.



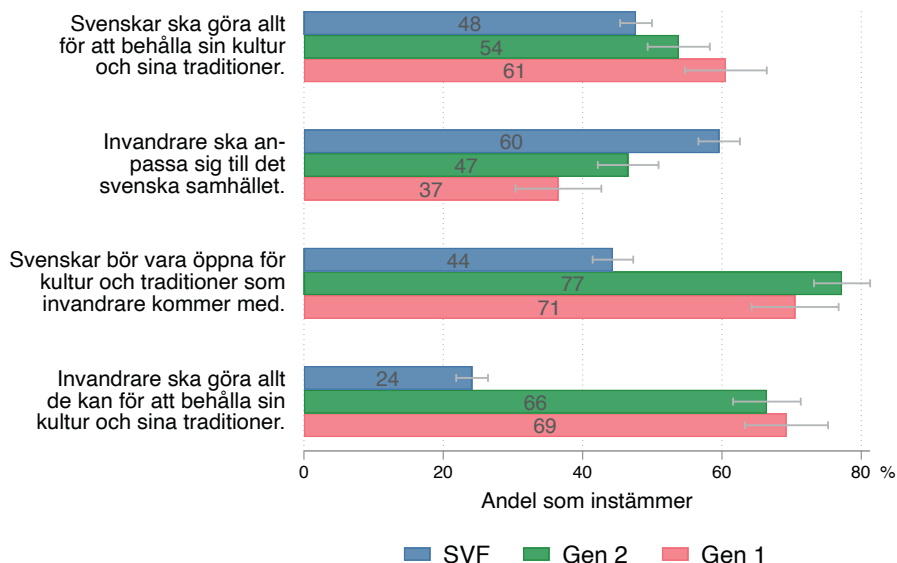
Figur 6.23. Andelen från olika ursprungsgrupper som anger att det är rätt för en man att gripa till våld för att försva fru och barn mot förolämpningar och om någon talar illa om hans familj, allt uppdelat på kön. CILS4EU, våg 1.

Attityder till integration

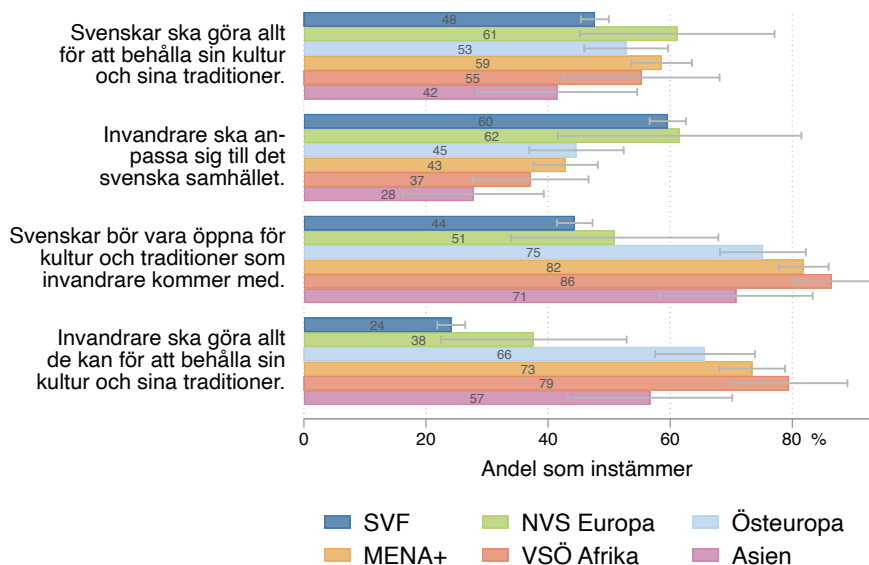
En fråga som mer direkt relaterar till attityder till integration är den om hur man ser på utrikesföddas anpassning till det nya hemlandets kultur och om majoritetsbefolkningens acceptans och kanske positiva mottagande av utrikesföddas kultur(er). Vi ställde två frågor till unga om sådan anpassning, nämligen hur mycket de instämmer/inte instämmer i påståendena "Invandrare ska anpassa sig till det svenska samhället" och "Svenskar bör vara öppna för kultur och traditioner som invandrare kommer med". Vi bad också de unga att ta ställning till två påståenden som handlar om bevarande av grupps kultur och traditioner: "Svenskar ska göra allt för att behålla sin kultur och sina traditioner" och "Invandrare ska göra allt de kan för att behålla sin kultur och sina traditioner".³⁶

Figur 6.24 visar att unga med utländsk bakgrund i hög grad instämmer i att det är viktigt att behålla kultur och traditioner, men inte bara för utrikes-

36. Svarsalternativen är "instämmer absolut"; "instämmer"; "varken eller"; "instämmer inte"; "instämmer absolut inte".



Figur 6.24. Andelen 14-åringar som instämmer i att svenskar/invandare ska behålla sin kultur respektive anpassa sig till den andra gruppen, uppdelat på generation. CILS4EU, våg 1.



Figur 6.25. Andelen 14-åringar som instämmer i att svenskar/invandare ska behålla sin kultur respektive anpassa sig till den andra gruppen, uppdelat på ursprungsregion. CILS4EU, våg 1.

födda. De instämmer också i högre grad än svenska ungdomar i att även svenskar ska göra allt de kan för att behålla sin kultur och sina traditioner – det verkar alltså som att unga med utländsk bakgrund generellt sätter ett större värde på bevarande av kultur och traditioner. När det gäller attityder till anpassning instämmer unga med utländsk bakgrund klart oftare i att svenskar bör vara öppna för utrikesföddas kultur och traditioner än i att utrikesfödda ska anpassa sig till det svenska samhället, medan mönstret är det motsatta för svenska ungdomar. Vi ser alltså, från båda håll, en syn på anpassning som betonar den andra gruppens ansvar. Skillnaderna mellan generation 1 och generation 2 är små. Bland unga med utländsk bakgrund är det svårt att med någon precision uttala sig om skillnaderna mellan grupper, men gruppen med bakgrund i länder i Östeuropa tycks vara minst positiv till en öppenhet från majoritetssamhället och till att invandrare ska behålla sin kultur, medan unga med bakgrund i länder i Mellanöstern och Afrika i högre grad vill se en öppenhet från svenskar och ett bevarande av invandrades kultur (Figur 6.25).

Kulturell integration: Lärdomar

Den kulturella integrationen är i många avseenden långt borta. Avstånden mellan unga med svensk och unga med utländsk bakgrund är mycket stora när det gäller religion och religiositet, och stora när det gäller attityder till homosexualitet, skilsmässa, abort, samboende och jämställdhet – unga med utländsk härkomst har mer negativa attityder till dessa än unga med svensk bakgrund. För dessa kulturella aspekter ser vi bara en liten minskning av gapen med ålder eller mellan generationer. Även när det gäller inställningen till våld är skillnaderna mellan grupper ganska stora och systematiska och går i samma riktning som för andra attityder. Eftersom dessa former av attityder av många, såväl med svensk som utländsk bakgrund, ses som viktiga riskerar värderingsskillnaderna att fungera som barriärer för relationer. Samtidigt ser vi mer tydlig kulturell integration i ett annat avseende; unga med utländsk bakgrund identifierar sig alltmer som svenska över tid – och då framför allt som svenska kombinerat med en annan etnisk identitet.

Det är givetvis också möjligt att det finns en kulturell integration i attityder som vi inte mäter i CILS4EU, till exempel synen på vad man prioriterar och värderar högt i livet, eller attityder som är av mer politisk karaktär, till

exempel tillit till institutioner, synen på demokrati och ekonomisk omfördelning. Hammar (2021) finner på några av dessa områden att personer med utländsk bakgrund som varit längre i Sverige har attityder som ligger närmare de svenskföddas, vilket skulle kunna bero på integration – men också på att grupperna med kort respektive lång tid i Sverige har olika sammansättning.

Vidare finner vi tydliga gap i kunskaper i svenska. Att unga i generation 1 inte behärskar det svenska språket lika bra som unga med svensk bakgrund är naturligt, eftersom den gruppen inkluderar unga som bara bott några år i Sverige. Det är mer förvånande att även unga i generation 2 har en nackdel, och det är högst troligt att detta beror på en mindre exponering för svenska språket. Svagare kunskaper i svenska kan givetvis vägas upp av att många har modersmålet som en ytterligare språkresurs, men eftersom kunskaper i svenska är viktiga för skolprestationer och i förlängningen troligen också för arbetsmarknadsutfall, så torde detta gap vara högst relevant också för den strukturella integrationen.

7. Politisk integration

Röstning i allmänna val

Ett medborgerligt engagemang och ansvarstagande för gemensamma angelägenheter, vilket samtidigt möjliggör en påverkan på landets förda politik, ses ofta som ett demokratiskt idealtillstånd. Många menar också att det är särskilt viktigt att marginaliserade grupper gör sin röst hörd. I ett internationellt perspektiv ligger Sverige bra till när det gäller immigranternas politiska rättigheter (Migration Policy Group 2020), men utrikesfödda använder mer sällan än svenskfödda sin röst i allmänna val (SCB 2018). De som är födda i Sverige av utlandsfödda föräldrar deltar i allt högre grad, men skillnaderna mot majoritetsbefolkningen är ändå påtagliga – särskilt lågt är valdeltagandet bland dem som har utomeuropeisk bakgrund (Bevelander & Hutcheson 2021). Dessa resultat gäller för kommunalval och när röstberättigade i alla åldrar slagits ihop.

Hur stort är då röstningsgapet bland unga med utländsk bakgrund? Våra egna data från CILS4EU visar på ett lägre valdeltagande bland unga med utländsk bakgrund, men eftersom skattningarna är osäkra vänder vi oss till SCB:s mätningar (baserade på hela befolkningen 2018 och på ett (stort) urval 2014). I riksdagsvalet 2018 röstade 89 % av förstagångsväljarna med svensk bakgrund och 75 % av dem med utländsk bakgrund, vilket innebar en ökning för båda grupperna, och en liten minskning av gapet från 16 till 14 procentenheter i jämförelse med förstagångsväljarna 2014 (85 % respektive 69 %) (SCB 2019). Om man jämför inrikes och utrikesfödda i åldern 18–24 visar sig skillnaden i riksdagsval vara ungefär 18 procentenheter och för kommun- och landstingsval över 30 procentenheter vid 2018 års val – röstandet gick dock upp för alla grupper och alla valformer mellan 2002 och 2018 (MUCF

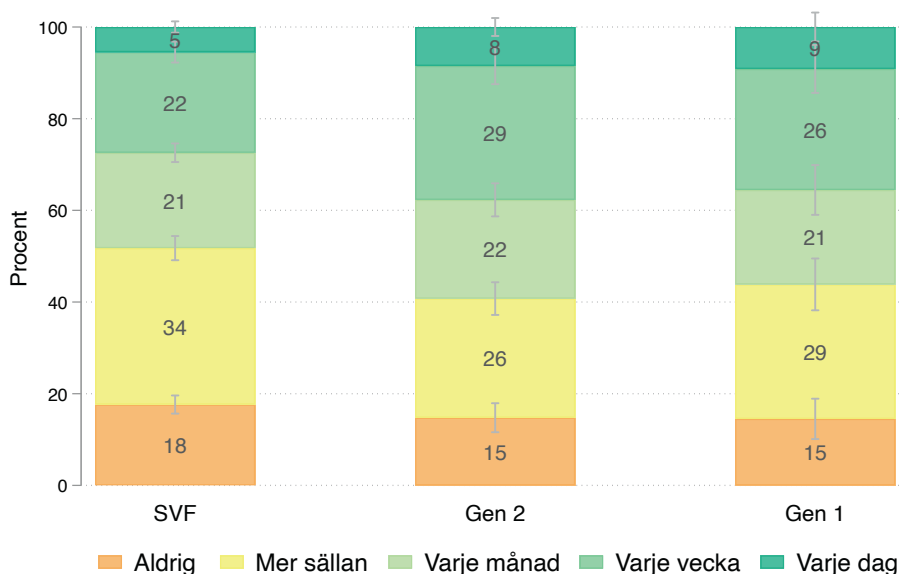
2021a, Figur 7.6). Eftersom uppgången skedde i snabbare takt bland inrikesfödda ökade skillnaderna i detta fall – fast detta gäller som sagt gentemot generation 1, som själva är födda utomlands. De ökande skillnaderna kan bero på denna grupps förändrade sammansättning över tid: exempelvis talar våra data för att unga med bakgrund i länder i Mellanöstern och Nordafrika har det lägsta valdeltagandet, och denna grupps storlek i den svenska befolkningen har ökat kraftigt sedan början av 2000-talet. Dessutom leder den ökade invandringen till att fler har en kortare boendetid i Sverige och därmed mer begränsad erfarenhet av den svenska politiken. Det låga valdeltagandet bland utrikesfödda i kommunal- och landstingsval kan på samma sätt bero på att många relativt nyanlända är röstberättigade i dessa val men inte i riksdagsvalet, vilket kan minska incitamenten att rösta.

Politiskt intresse

Även om deltagandet i allmänna val kan ses som den slutgiltiga politiska resursen är frågan om politisk integration bredare än så. Exempelvis finns det politiskt deltagande och medborgerliga aktiviteter som är opinionsbildande. Deltagande i det offentliga samtalet brukar också ses som en politisk handling i en bredare bemärkelse. Såväl den typen av politiska diskussioner som opinionsbildande aktiviteter har naturligtvis skiftat karaktär i och med den starka ökningen av internetbaserade plattformar.

Bakom politisk aktivitet och opinionsbildning, liksom medlemskap i politiska organisationer, finns frågan om politiskt intresse. Sådant intresse kan också, som en indikator på samhällsengagemang, vara ett viktigt utfall i sig. Det kopplar också ihop generationerna – intresse för politik och samhällsfrågor är ofta en följd av föräldrarnas engagemang i sådana frågor. Även om det finns ett märkbart röstningsgap mellan utrikes och inrikes födda har en tidigare studie visat att det politiska intresset bland gymnasieelever är lika högt, eller till och med något högre, bland elever med utländsk bakgrund (Forum för levande historia 2010: Tabell 2.7 i tabellbilaga).

Våra siffror visar att unga med utländsk bakgrund oftare har föräldrar som pratar med dem om politik, vilket vi kan se i Figur 7.1. På frågan hur ofta föräldrarna brukar ”prata med dig om politiska händelser och samhällsfrågor” svarar närmare 60 % av våra 15-åringar med utländsk bakgrund ”varje månad” eller oftare – motsvarande andel för dem som har svensk bakgrund

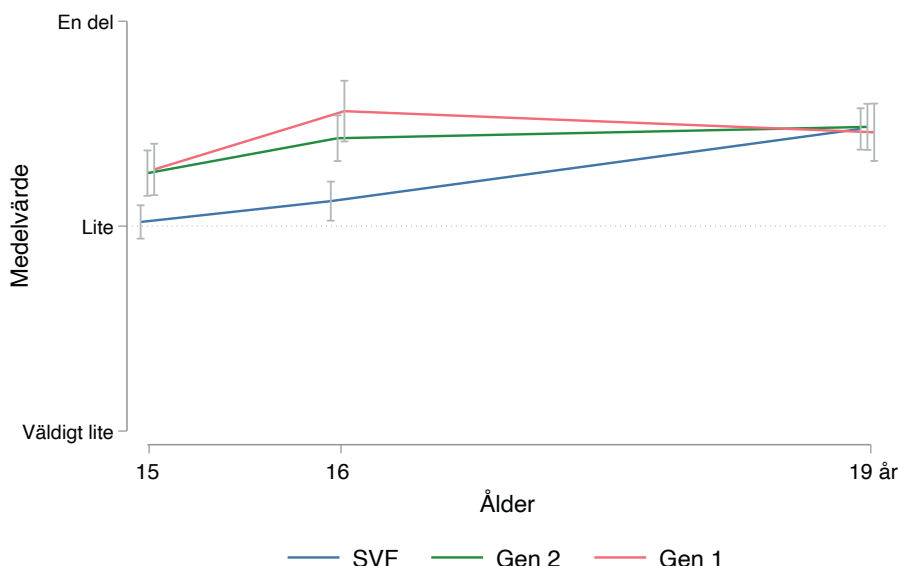


Figur 7.1. Andelen som diskuterar politik med sina föräldrar, uppdelat på bakgrund. CILS4EU, våg 2.

är knappt 50 %. Kanske är det den relativt höga andelen politiska flyktingar bland utrikesfödda i Sverige som förklarar detta större politiska intresse. Något som skulle kunna tala för det är att siffran är särskilt hög för unga med bakgrund i länder i Mellanöstern, Afrika och Östeuropa (Figur B7.1 i Bilaga, Kap. 7), även om skillnaden mellan grupperna är svår att belägga med någon precision.

Det är troligt att en del av det politiska intresse som förmedlas till barnen i familjer med utländsk bakgrund handlar om situationen i föräldrarnas ursprungsland, och det kan i sin tur möjligen förklara att politiska diskussioner i föräldrahemmet är vanliga. Vi har emellertid också frågat specifikt hur intresserade våra intervjupersoner är av *svensk* politik,³⁷ och vi hittar samma mönster. Unga med utländsk bakgrund uppger ett större intresse för svensk politik än unga med svensk bakgrund vid 15 och särskilt 16 års ålder, detta oavsett generation. Skillnaderna gentemot unga med svensk bakgrund är

37. Med svarsalternativen "Väldigt mycket"; "Mycket"; "En del"; "Lite"; "Väldigt lite/inte alls".

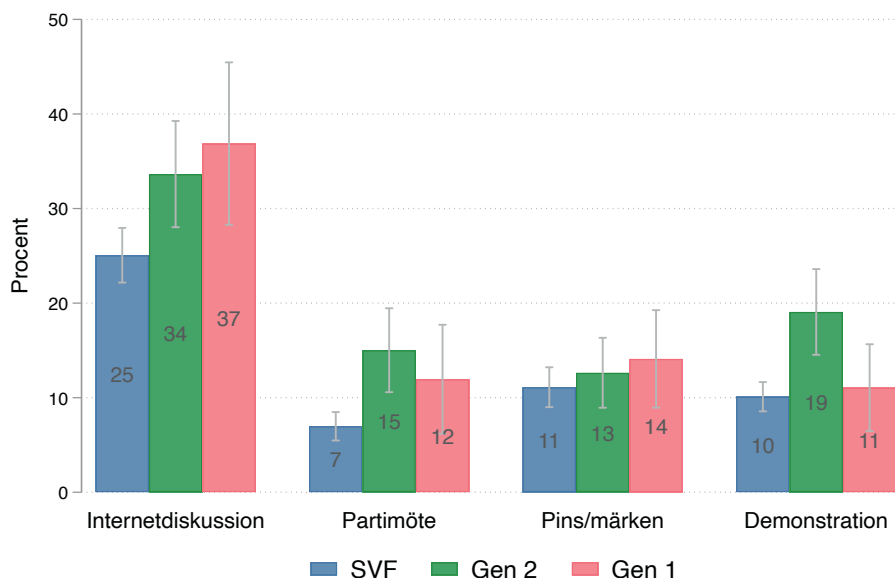


Figur 7.2. Intresse för svensk politik vid olika åldrar, uppdelat på bakgrund. CILS4EU, våg 2–4.

påtagliga vid dessa åldrar, men finns inte kvar vid 19 års ålder eftersom unga med svensk bakgrund rapporterar ett ökat intresse och därför 'kommer ikapp' (se Figur 7.2, som visar genomsnittet på svarsskalan för respektive grupp i olika åldrar).

Opinionsbildning och samhällsengagemang

När det gäller den politiska dimensionen opinionsbildning och samhällsengagemang ställde vi frågan till 19-åringar: "Har du gjort något av följande för att åstadkomma förändringar eller protestera under de senaste tolv månaderna?", med alternativen "diskuterat samhällsfrågor på internet", "varit på möte med något politiskt parti eller ungdomsorganisation", "burit pins eller andra märken" för att uttrycka en åsikt och "deltagit i en demonstration eller manifestation". Andelen som svarat ja, uppdelade på generation, visas i Figur 7.3. Totalt sett är gruppskillnaderna små, men det finns en systematik i resultatet som antyder att unga med utländsk bakgrund är något mer aktiva.



Figur 7.3. Samhällsengagemang av fyra slag, uppdelat på bakgrund. CILS4EU, våg 4.

Politisk integration: Lärdomar

Sammanfattningsvis är det en blandad bild som vi får när det gäller politiska resurser. Utrikesfödda föräldrar pratar mer om politik och samhällsfrågor med sina barn, och i 15–16-årsåldern är dessa unga mer intresserade av svensk politik än de som har svenskfödda föräldrar, liksom de är något mer samhällsengagerade i en direkt eller indirekt politisk bemärkelse i de sena tonåren. När det kommer till allmänna val deltar dock unga med svensk bakgrund oftare. Kanske är denna obalans en följd av att personer med utländsk bakgrund är svagt representerade bland de valbara, alltså de politiska kandidaterna – detta representationsgap mellan inrikes- och utrikesfödda när det gäller platser i kommunfullmäktige är påtagligt och minskade bara måttligt mellan 1991 och 2010 (Dancygier m.fl. 2017: Figur 1). I vilket fall som helst är det inte korrekt att se skillnader i röstning som en indikation på politisk apati bland unga med utländsk bakgrund – utmaningen tycks vara att deras politiska intresse ska omsättas i valdeltagande.

Vad kan vi dra för slutsatser när det gäller politisk integration? Bland våra unga är alltså integration sett som gruppskillnader tvetydigt, och våra egna data inom det politiska området tillåter inte analyser över tid mer än för dimensionen ”intresse för svensk politik” – där går utvecklingen mot likhet, men inte för att barn till utrikesfödda kommer ikapp, utan tvärtom, det är unga med svenskfödda föräldrar som kommer ikapp. Med våra indikatorer hittar vi inte några stora skillnader mellan generation 1 och generation 2. I SCB:s väljarundersökningar framträder snarast en ökad skillnad över tid i röstning mellan inrikes- och utrikesfödda 18–25-åringar (MUCF 2021a), men där ges ingen bild av utvecklingen för generation 2, och analyser av utvecklingen för generation 1 är svårtolkade med tanke på förändringar i gruppens sammansättning. Om vi vänder oss till vuxna hittar vi dock tecken på integration eftersom deltagandet i kommunalval ökar med tiden man bott i Sverige, är högre i generation 2 än 1 och är klart högre bland utrikesfödda med svenskt medborgarskap (Bevelander & Hutcheson 2021). Om en så gynnsam utveckling kommer att prägla vår unga kohort – som bland annat har en annan profil när det gäller ursprungsland – återstår dock att se.

8. Adaption, framtidstro och hälsa

Adaption är en aspekt av integration som handlar om en individuell anpassningsprocess i relation till två olika miljöer och som därmed är av mer psykologisk art. Det är lätt att se att migration i sig kan leda till social stress, med problem att etablera sig i det nya hemlandet. Att flytta till ett nytt land kan innebära uppbrott från familj, vänner och sociala nätverk, och man kan finna det svårt att vänja sig vid det nya landets kultur och normer. Att möta fördomar och diskriminering, eller en låg grad av acceptans från majoritetsbefolkningen, kan leda till stress och frustration. Och om man har svårt att etablera sig på arbetsmarknaden kan det påverka både ekonomi och social status, faktorer som i många tidigare studier visat starka samband med ohälsa och dödlighet.

De unga med utländsk bakgrund som vi studerar har dock i de flesta fall fötts i Sverige eller invandrat som relativt unga, och adaption blir i deras fall en fråga om delvis andra processer. En farhåga som inte är orimlig är att unga med utländsk bakgrund kan komma att dela den oro som föräldrarna eventuellt kan känna, och att detta kan leda till att de mår dåligt, upplever stress och förlorar hoppet om framtiden. Att möta fördomar och diskriminering på grund av till exempel etnicitet, religion eller hudfärg kan resultera i ohälsa eller andra stressreaktioner. Unga med utländsk bakgrund kan också ha större risk att uppleva ett 'korstryck' där förväntningar och normer förmedlade från föräldrar och kamrater, eller det omgivande samhället, går i olika riktning.

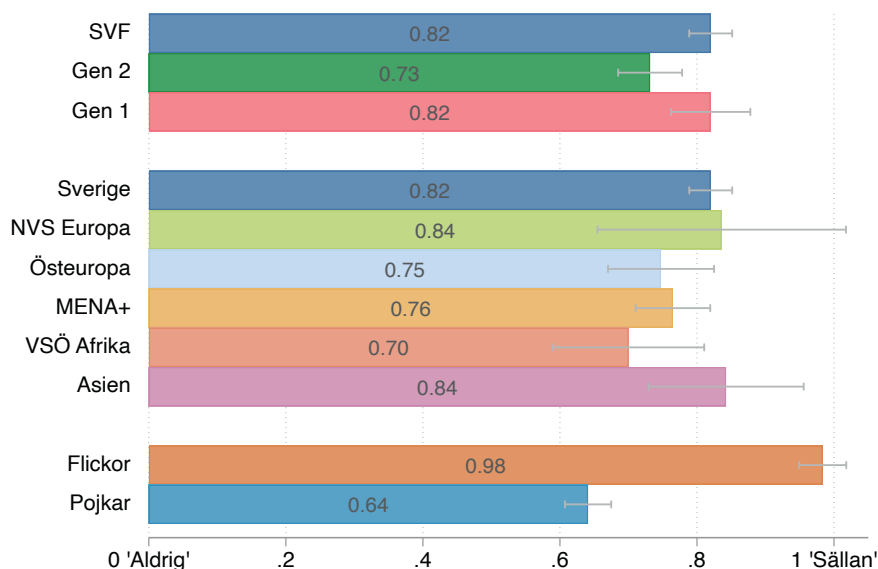
Det finns alltså goda skäl att vänta sig sämre hälsa och välbefinnande bland unga med utländsk bakgrund, och en ackumulering av problem skulle i förlängningen också kunna leda till kortare livslängd. Tidigare studier

från olika länder visar dock, förvånande nog, att personer som utvandrat till ett land tenderar att ha bättre hälsa och lägre dödsrisker vid en given ålder än den infödda befolkningen (se Markides & Rote 2015 för en översikt). Förklaringen brukar framför allt sökas i invandringens selektivitet; de som har bättre hälsa har högre sannolikhet att migrera än de som är sjukare eller svagare. Resultat tyder dock på att även unga som inte själva invandrat, men som har utrikesfödda föräldrar, har något bättre psykisk hälsa än unga med svenskfödda föräldrar (Mood, Jonsson & Låftman 2016; 2017; Jonsson & Mood 2018).

Adaptionsproblem kan ta sig olika uttryck, till exempel som internaliserande problem, som nervositet, nedstämdhet, ångest och psykosomatiska besvär, eller som externaliserande problem, som ilska eller brottsligt eller annat normbrytande beteende. Man kan också tänka sig att oro och stress kan påverka även den mer generella hälsan och självkänslan, eller den bredare synen på livet och de möjligheter det erbjuder, i termer av en lägre tillfredsställelse med livet och en bristande framtidstro. Vi undersöker här om det finns tecken på problematisk adaption bland unga med utländsk bakgrund genom att studera olika mått på dessa områden. När det gäller normbrytande beteende är det huvudsakligen småbrott vi studerar (snatteri, vandalisering, bära kniv) och det är värt att notera att dessa är självrapporterade, vilket gör att det kan finnas en underrapportering.

Internaliserande problem

Vi följer våra unga under en period i livet som för många är turbulent, och tidigare studier har visat att den psykiska ohälsan tenderar att öka från och med de tidiga tonåren (Inchley m.fl. 2020). Våra indikatorer på internaliserande problem kommer från två uppsättningar av frågor, en om hur ofta man har emotionella symptom (ängslighet, oro och depression) och en om hur ofta man har psykosomatiska symptom (ont i magen, ont i huvudet, svårt att somna). Vi har gjort ett index av dessa frågor med skalan 0–3, där högre värden innebär att man oftare har dessa problem (se Bilaga, Kap. 8). Denna typ av problem är i så gott som alla länder vanligare hos kvinnor och flickor (Torsheim m.fl. 2006; Campbell, Bann & Patalay 2021), och i Figur 8.1 ser vi att detta gäller även i vår undersökning: flickor har klart oftare internaliserande problem än pojkar. Unga i generation 2 har i genomsnitt mer sällan

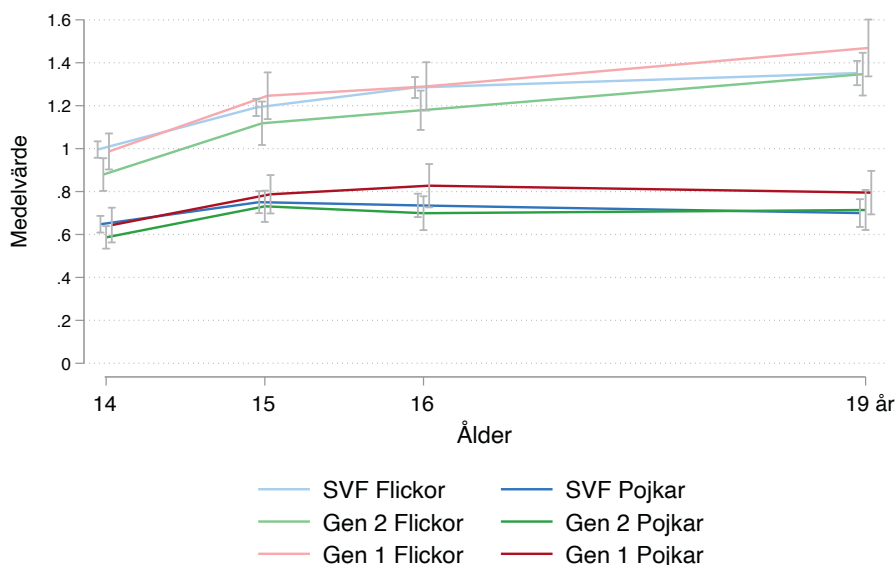


Figur 8.1. Internaliserande problem (nervositet, ångslighet, depression, huvudvärk, magont respektive svårt att somna), uppdelat på bakgrund och kön. Skalan går från 0 (aldrig) till 3 (ofta). CILS4EU, våg 1.

internaliserande problem än andra unga, och tendensen (dock inte statistiskt signifikant) är att unga med bakgrund i länder i Afrika, Mellanöstern och Östeuropa rapporterar lägst grad av problem.

I linje med tidigare studier ökar de internaliserande problemen med åldern både för flickor och för pojkar (Figur 8.2). Flickorna har i alla åldrar betydligt mer problem, och medan pojkarnas nivå är stabil efter 15 års ålder fortsätter problemen att öka för flickorna, vilket innebär att könsgapet växer. Skillnaderna mellan unga med svensk och unga med utländsk bakgrund av respektive kön är relativt små och kan lika gärna ha uppkommit av en slump. Farhågor att unga med utländsk bakgrund i genomsnitt skulle ha sämre psykisk hälsa får alltså inget stöd av våra resultat.³⁸

38. En alternativ tolkning är att psykisk ohälsa är mer stigmatiserat i vissa grupper med utländsk bakgrund och därför underrapporteras av dem. För ett sådant exempel, se Brinkemo (2014:26ff). Notera också att vi inte mäter skillnader i tyngre indikatorer på psykisk ohälsa, såsom psykiatriska diagnoser eller självmord.



Figur 8.2. Internaliserande problem i olika åldrar, uppdelat på kön och bakgrund. Värdena visar genomsnittliga svar på frågor om hur ofta man har problem med nervositet, ängslighet, depression, huvudvärk, magont och svårt att somna. Skalan går från 0 (aldrig) till 3 (ofta). CILS4EU, våg 1–4.

Externaliserande problem

Aggressivitet

Internaliserande problem är alltså vanligast bland flickor och kvinnor, medan externaliserande problem, som aggressivitet och brottslighet, har visats vara vanligare bland pojkar och män (Leadbeater m.fl. 1999). Vi finner dock ingen skillnad i den riktningen i svaren på en fråga om aggressivitet (hur ofta man brukar bli arg) – faktum är att flickor rapporterar *högre* aggressivitet än pojkar. Könsskillnaderna är små vid 14 års ålder men ökar kraftigt över tid, och vid 19 års ålder rapporterar flickor klart större problem. Det är viktigt att komma ihåg att det vi mäter – liksom de flesta andra studier – är självbedömd aggressivitet, vilket betyder att svarsmönster sannolikt färgas av könsskillnader i självuppfattning. Det finns inte några meningsfulla skillnader i självrapporterad aggressivitet mellan unga med svensk respektive utländsk bakgrund. Överlag visar våra analyser alltså inte heller på detta plan några tecken på en

sämre psykisk hälsa bland unga med utländsk bakgrund (se Figur B8.1–2 i Bilaga, Kap. 8).

Normbrytande beteende och kriminalitet

Att normbrytande beteende och kriminalitet är vanligast i ungdomsåren är ett resultat som är så robust över perioder och länder att det ibland beskrivs som närmast en naturlag (Hirschi & Gottfredson 1983). Normbrytande beteende ökar mellan 11 och 14 års ålder, når en topp under ungdomsåren och minskar sedan (Powell, Perreira & Mullan Harris 2010). Minskningen i kriminalitet efter tonåren har i Sverige visats av bland annat Brottsförebyggande rådet (Brå 2021: Tabellbilaga 1, Tabell B2). Ett annat robust resultat är att kriminalitet är mycket vanligare bland män – under en fyraårsperiod var det i Sverige mer än tre gånger så många män som kvinnor som varit misstänkta för brott (Brå 2021: Tabellbilaga 1, Tabell B2).

En tidig sociologisk litteratur pekade på särskilda risker för unga pojkar med utländsk bakgrund som växer upp i socioekonomiskt utsatta områden med stor etnisk blandning. I 1920-talets Chicago hade sådana pojkar en hög överrisk för gängkriminalitet och normbrytande beteende och forskare kopplade detta till en brist på gemensamma normer och en hög lojalitet med den egna etniska gruppen eller (det ofta etniskt präglade) territoriet (Thrasher 1927). När det gäller kriminella gäng i Sverige i närtid fann Rostami, Leinfelt och Holgersson (2012) att 76 % av medlemmarna hade utländsk bakgrund, men Rostami (2013) konstaterar att gängen sällan organiserades kring etnisk eller kulturell härkomst.

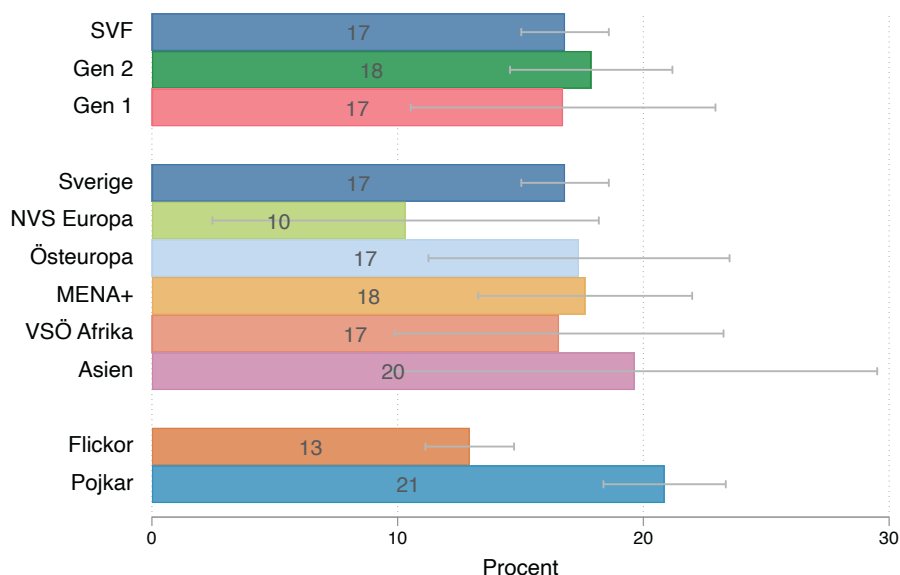
Unga med utländsk bakgrund har i flera (internationella liksom svenska) studier visat sig vara överrepresenterade när det gäller kriminalitet, men olika studier har kommit till olika slutsatser om skillnaden mellan unga som själva invandrat och unga som har utrikesfödda föräldrar men fötts i det nya landet (Kronenberg 2018; Brå 2019). En tidigare studie från Brottsförebyggande rådet (Brå 2005) visade att utrikesfödda oftare misstänktes för brott än personer med två svenskfödda föräldrar, och att svenskfödda som hade minst en utrikesfödd förälder låg däremellan. Nyare siffror från Brå (2021) visar att överrepresentationen för personer med utländsk bakgrund varit relativt stabil trots en förändrad sammansättning av gruppen. En förändring är att generation 2 numera är mest överrepresenterade, vilket framför allt förklaras av att det finns så många unga män i denna grupp (Brå 2021). Personer

med utländsk bakgrund är särskilt överrepresenterade bland misstänkta för grövre brott.³⁹ Om vi fokuserar särskilt på unga personer (15–19-åringar) så är andelen som misstänkts för brott någon gång under 2015–2018 18 % i generation 1, 16 % i generation 2, 12 % bland unga med en svenskfödd och en utlandsfödd förälder och 8 % bland unga med två svenskfödda föräldrar. Skillnaderna är likartade för 20–24-åringar; andelen brottsmisstänkta är alltså ungefär dubbelt så hög bland unga med utländsk bakgrund. Även om nivåerna är klart högre för män så gäller samma relativa skillnad (dubbelt så hög andel) också bland kvinnor (Brå 2021).

I vår studie finns tre indikatorer som mäter lättare brottslighet, nämligen om man under de tre senaste månaderna har burit kniv eller gjort sig skyldig till snatterier/stöld eller vandalism. Vi har mätt det som brukar kallas *prevalens* (hur många som svarar jakande) snarare än *incidens* (hur många överträdelser som inträffat, vilket vi inte vet). Valet av mått spelar viss roll för resultaten eftersom vi vet från studier av brottslighet att ett fåtal individer står för en mycket stor andel av alla brott – incidensen är alltså betydligt högre än prevalensen. För vårt vidkommande är ändå ett prevalensmått att föredra, eftersom det känns naturligt att jämföra andelar i olika grupper som rapporterar lättare brottslighet. Av våra tre indikatorer är vandalisering vanligast (11 %), medan 5 % vardera rapporterar att de stulit något eller burit kniv eller annat vapen de tre senaste månaderna.

Vi jämför i Figur 8.3 andelar i olika grupper som vid 14 års ålder svarat ja på minst en av de tre frågorna, och vi finner inga skillnader mellan unga med svensk och utländsk bakgrund. Skattningarna för olika ursprungsregioner är så osäkra att man inte heller kan dra några slutsatser om sådana skillnader. Den enda säkra slutsats vi kan dra är att pojkar har klart högre nivåer än flickor. Bland dem med svensk såväl som med utländsk bakgrund sker en nedgång i andelen som rapporterar denna typ av normbrytande beteende efter 16 års ålder (visas ej). Små eller inga skillnader i självrapporterad brottslighet mellan unga med svensk och utländsk bakgrund är också vad man brukar finna i Brås skolundersökningar av unga i årskurs 9 (Brå 2020). Skillnaden mellan resultat från register och skolorval kan bero på skillnader

39. Notera att när vi talar om utländsk bakgrund gäller det personer boende i Sverige. En stor del av alla brott i Sverige, särskilt stölder, utförs av personer med utländsk bakgrund som bor i ett annat land (Brå 2021).

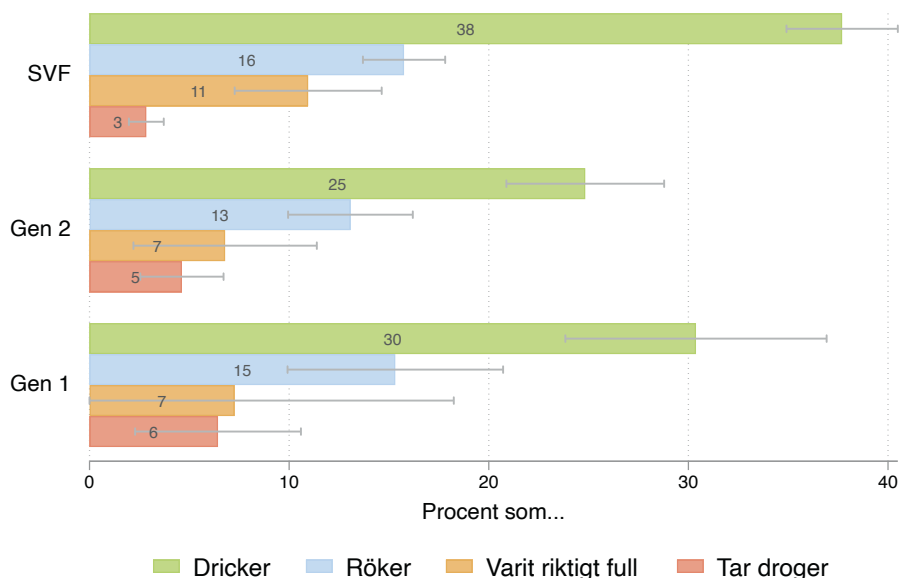


Figur 8.3. Andelen som uppger att de antingen vandaliserat, stulit eller burit vapen under de senaste tre månaderna, uppdelat på bakgrund och kön. CILS4EU, våg 1.

mellan grupper i risken att misstänkas för brott, social önskvärdhet i självrapporteringen eller på att brottsaktiva unga har lägre sannolikhet att vara i skolan – men det är också möjligt att skillnaderna i de brottstyper som studeras faktiskt är mindre i de tidigaste tonåren.

Alkohol, rökning och droger

Även om alkoholkonsumtionen bland unga gått ner kraftigt de senaste decennierna (Vasiljevic, Svensson & Shannon 2021) så är alkohol – liksom rökning eller droger – ett inte ovanligt medel för att söka lättnad från stress eller oro. Skillnader i sådant bruk skulle därför kunna signalera skillnader i upplevd stress. Samtidigt skiljer sig normerna på detta område, särskilt för alkohol, kraftigt mellan kulturer, och eftersom många unga med utländsk bakgrund i Sverige är troende muslimer så kan vi vänta oss en lägre alkoholkonsumtion bland dem än bland unga med svensk bakgrund – vilket också påvisats i tidigare forskning (Vasiljevic, Svensson & Shannon 2021). Detta är också vad vi finner, även om skillnaderna kanske är mindre än vad man kunde vänta sig. På frågan om man dricker alkohol så är det vid 14 års ålder

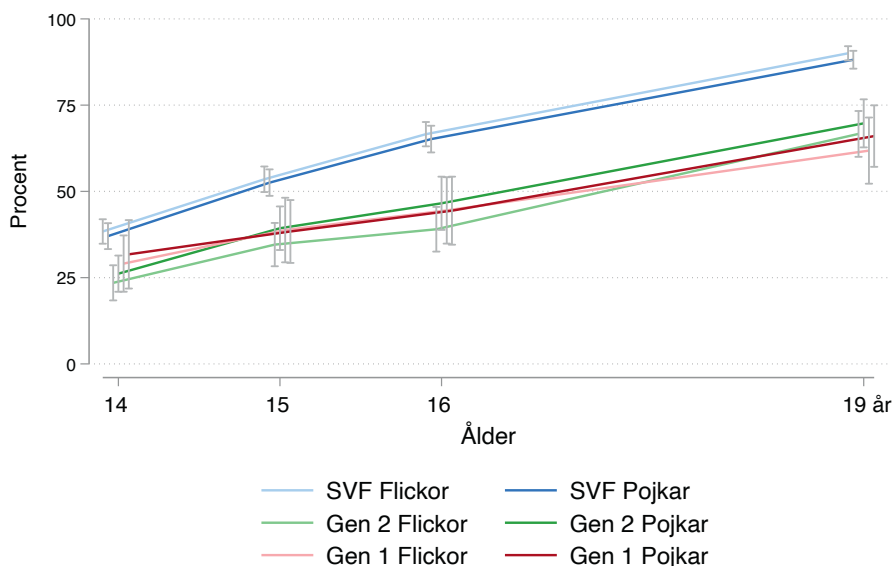


Figur 8.4. Andelen som dricker, röker eller använder droger (har inte svarat att de "Aldrig" gör det) och andelen som varit riktigt full någon gång de senaste tre månaderna, uppdelat på bakgrund. CILS4EU, våg 1.

38 % av unga med svensk bakgrund som svarar att de gör det⁴⁰ (Figur 8.4), jämfört med 30 % av de unga i generation 1 och 25 % av de unga i generation 2. Det är också en något högre andel unga med svensk bakgrund som varit riktigt fulla de senaste tre månaderna. Skillnaderna i andelen som dricker alkohol blir dock klart större med åldern, därför att fler unga med svensk bakgrund börjar med alkohol gradvis under tonåren (Figur 8.5).

För rökning och bruk av droger finns inga stora skillnader mellan unga med svensk respektive utländsk bakgrund – droganvändning är något mer vanligt bland unga med utländsk bakgrund, men på grund av de små talen är det svårt att säga något säkert om detta. Andelen som röker ökar med åldern, men det uppstår inga skillnader mellan unga med svensk och utländsk bakgrund (visas ej).

40. Dvs. de har inte valt "Aldrig" bland svarsalternativen "Varje dag"; "En eller flera gånger i veckan"; "En eller flera gånger i månaden"; "Mer sällan"; "Aldrig".

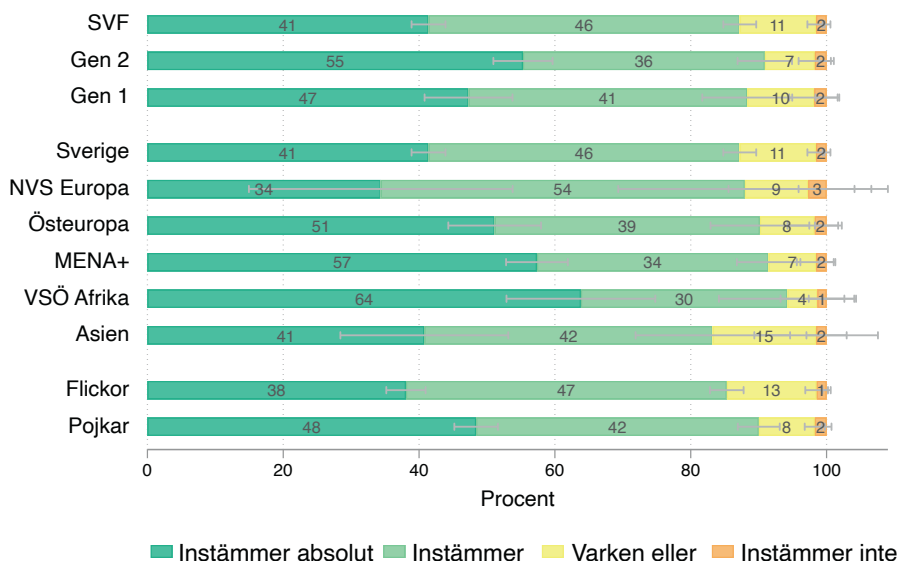


Figur 8.5. Andelen som dricker alkohol vid olika åldrar, uppdelat på bakgrund och kön. CILS4EU, våg 1–4.

Framtidstro

En potentiell reaktion på socioekonomisk utsatthet, eller på exponering för fördomar och negativ särbehandling, är brist på framtidstro. Känslan av hopplöshet är också något som ibland tillskrivs unga med utländsk bakgrund, särskilt i diskussioner om förorternas problem. Figur 8.6 vederlägger denna farhåga. När unga svarar på om de tror att de kommer att få det bra i framtiden är det en stor majoritet i alla grupper som svarar att de instämmer, och unga med utländsk bakgrund har en minst lika hög hoppfullhet inför sin framtid som andra unga. Faktum är att knappast någon fördom är så felaktig som den om dessa ungas bristande framtidstro, och det är värt att nämna att de grupper som har en särskilt hög framtidstro är unga med bakgrund i länder i Afrika, Mellanöstern och – i något lägre utsträckning – Östeuropa.⁴¹

⁴¹. Den höga nivån för Östeuropa drivs av unga med bakgrund i forna Jugoslavien. För de ursprungsländer som är så stora att de kan studeras separat syns ett mycket tydligt mönster av höga nivåer för länder i Mellanöstern, Afrika och forna Jugoslavien. Andelen som svarar ”instämmer absolut” är, till exempel, upp-

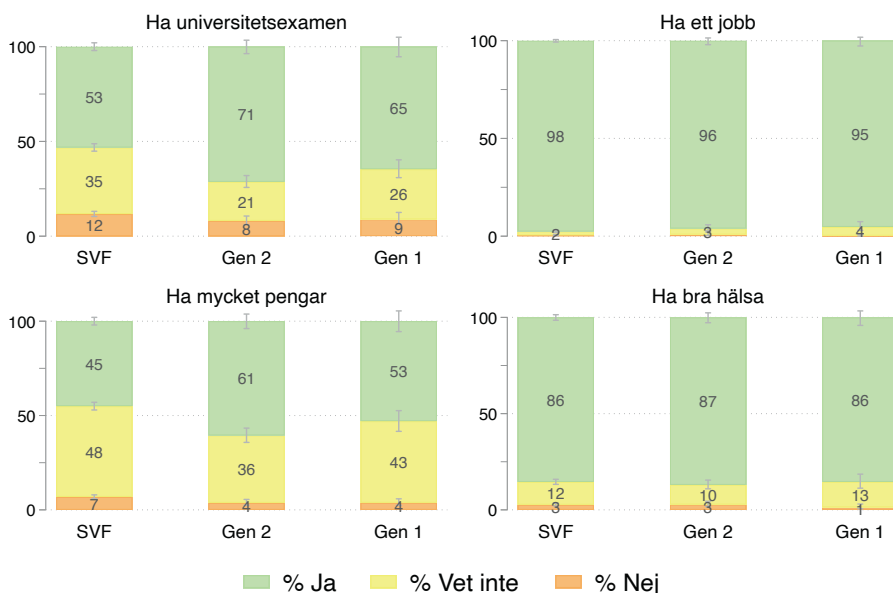


Figur 8.6. Generell framtidsstro vid 14 års ålder, uppdelat på bakgrund respektive kön. Andelen som instämmer i påståendet "Jag kommer att få det bra i framtiden". CILS4EU, våg 1.

Optimismen går igen när de unga rapporterar sin framtidsstro på olika specifika områden (Figur 8.7). Nästan alla unga, oavsett bakgrund, tror att de kommer att ha ett jobb när de är 30 år, och de allra flesta tror också att de kommer att ha en god hälsa. Unga med utländsk bakgrund tror i högre utsträckning än andra att de kommer att ha en universitetsexamen vid 30 års ålder, och de är också mer optimistiska i bedömningen av om de kommer att ha mycket pengar när de är 30 år. Även här är det unga med bakgrund i länder i Afrika, Mellanöstern och Östeuropa som sticker ut som klart mest optimistiska (visas ej).⁴² Om något motverkar den strukturella integrationen

delat på ursprungsland: Bosnien 63 %, Irak 61 %, Syrien 63 %, Somalia 73 %, Kosovo 59 %, Iran 65 % – jämfört med Sverige 41 %, Polen 33 % och Finland 38 %.

42. Vi frågade även om man trodde att man skulle vara gift, och om man trodde att man skulle ha barn, vid 30 års ålder. Att svara ja på dessa frågor var klart vanligare bland unga med utländsk bakgrund, särskilt de som har en bakgrund i länder i Afrika, Mellanöstern eller Östeuropa. Skillnaden mellan unga med svensk och utländsk bakgrund är särskilt stor i bedömningen av om man kommer att vara gift, vilket sannolikt återspeglar normer kring sammanboende och äktenskap.



Figur 8.7. Framtidstro på olika områden vid 14 års ålder, uppdelat på bakgrund. ("När du är 30 år, tror du att du kommer att ...?") CILS4EU, våg 1.

så är det åtminstone inte den förtröstan som unga med utländsk bakgrund – oavsett generation – hyser inför framtiden.

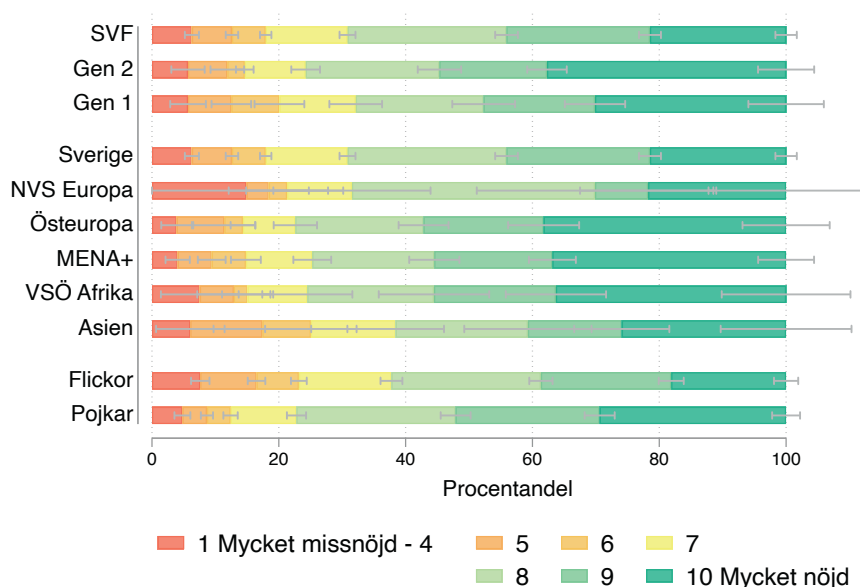
Att framtidstron är hög vid 14 års ålder kan förstås bero på att det inte finns så många stationer på vägen i Sverige där denna optimism kan mattas av – framför allt har Sverige inte någon tidig selektion i utbildningssystemet, som tycks ha en dämpande funktion för aspirationerna (Rudolphi & Salikutluk 2021). Vi har följt upp frågorna om framtiden vid 19 års ålder, då våra unga har tagit sig igenom hela tonårsperioden inklusive hela gymnasiet (för dem som gått där). Man kan konstatera (i Figur B8.3 i Bilaga, Kap. 8) att optimismen då avtagit – genomsnittet på frågan om man tror att man kommer att få det bra i framtiden har förskjutits något nedåt – men fortfarande måste framtidstron betraktas som anmärkningsvärt stark. Den något minskade optimismen gäller oavsett bakgrund, och överlag gäller att den generella framtidstron är ungefär lika stark för unga med svensk respektive utländsk bakgrund. Bedömningen av om man kommer att ha en universitetsutbildning och arbete uppvisar en allmän (men svag) nedgång mellan 16 och 19 års ålder (visas ej), men det sker inga förändringar i skillnaderna mellan unga

med svensk och utländsk bakgrund. Vid 19 års ålder tror nästan alla (94 %) fortfarande att de kommer att ha ett jobb vid 30 års ålder.

Livstillfredsställelse, självkänsla och allmän hälsa

Nära förbundet med psykisk hälsa är tillfredsställelsen med livet, som kan ses som en egenrapporterad sammanfattning av livssituationen. Vi har frågat ”På en skala mellan 1 och 10, där 1 är ’mycket missnöjd’ och 10 är ’mycket nöjd’, hur nöjd är du med ditt liv generellt?” Livstillfredsställelsen, mätt på detta sätt, är i genomsnitt mycket hög, och faktiskt en aning högre bland unga med utländsk bakgrund (vilket framför allt hänger samman med att en högre andel anger det högsta värdet, ”mycket nöjd”). Även här ser vi en viss tendens till att unga med bakgrund i länder i Östeuropa, Mellanöstern och Afrika gör en mer positiv bedömning (Figur 8.8).

Mellan 14 och 16 års ålder ser vi en svag nedgång i livstillfredsställelse både för unga med svensk bakgrund och för unga med utländsk bakgrund (Figur B8.4 i Bilaga, Kap. 8), vilket alltså är ungefär samma mönster som i



Figur 8.8. Livstillfredsställelse vid 14 års ålder, uppdelat på bakgrund, ursprungsregion och kön. Genomsnittligt svar på frågan ”Hur nöjd är du med ditt liv generellt?” CILS4EU, våg 1.

fråga om framtidstron. Tyvärr ställdes frågan om livstillfredsställelse bara i de tre första omgångarna, så vi kan inte följa utvecklingen efter 16 års ålder. Trots denna minskning måste livstillfredsställelsen betraktas som mycket hög, och inte heller i detta avseende finns något stöd för en uppgivenhet bland unga med utländsk bakgrund.

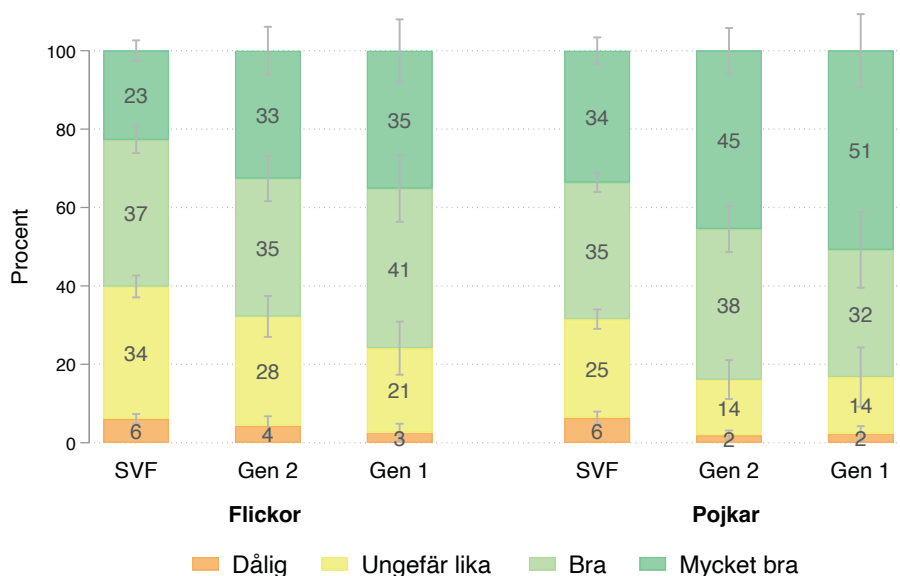
Självkänsla är en viktig aspekt av livskvaliteten, som här definieras som i vilken grad man instämmer i påståendet ”Jag tycker om mig själv precis som jag är”. I både generation 1 och 2 är det klart vanligare än bland unga med svensk bakgrund att svara att man ”instämmer absolut”, och det är även färre som svarar att man inte instämmer. Mönstren för detta mått befäster den bild vi nu blivit bekanta med: dels en svag generell nedgång med åldern (här från 14 till 19) i positiva livsbedömningar både för unga med svensk bakgrund och för unga med utländsk bakgrund, dels en fördel för unga med utländsk bakgrund, som i detta fall är densamma i olika åldrar (Figur B8.5 i Bilaga, Kap. 8).⁴³

Hälsa är ett mångfacetterat begrepp som idealt sett ska fånga mer än bara frånvaron av ohälsa. Ett vanligt sätt att mäta hälsa är att helt enkelt fråga människor om hur de själva bedömer sin hälsa. Det är inte ett särskilt transparent mått, eftersom man inte får veta vad som ligger till grund för bedömningen, men samtidigt fångar detta subjektiva hälsomått en viktig aspekt av hur man mår i vardagen. Eftersom unga generellt sett har en god hälsa i jämförelse med andra åldersgrupper, så har vi frågat dem hur god hälsa de har *jämfört med andra i sin åldersgrupp*, och de kunde svara på en femgradig skala från ”mycket bra” till ”mycket dålig”.⁴⁴

Generellt sett är den subjektiva hälsan god – en klar majoritet av unga, både de med svensk och de med utländsk bakgrund, svarar att den är ”bra” eller ”mycket bra” (Figur 8.9). Skillnaden mellan unga med olika bakgrund är vid 14 års ålder i linje med vad vi sett för andra bedömningar; unga med utländsk bakgrund har klart bättre självskattad hälsa, och detta gäller särskilt unga med ursprung i länder i Mellanöstern, Östeuropa och Afrika (Figur B8.7 i Bilaga, Kap. 8). Pojkar mår genomgående bättre än flickor. Med ålder försämras hälsan något, mätt med detta mått, vilket gäller för unga i samt-

43. Denna fråga ställdes bara i våg 1 och våg 4.

44. Att svara ”mycket dålig” är extremt ovanligt, och vi slår därför ihop denna kategori med ”dålig”.



Figur 8.9. Självskattad hälsa vid 14 års ålder, uppdelat på kön och bakgrund. CILS4EU, våg 1.

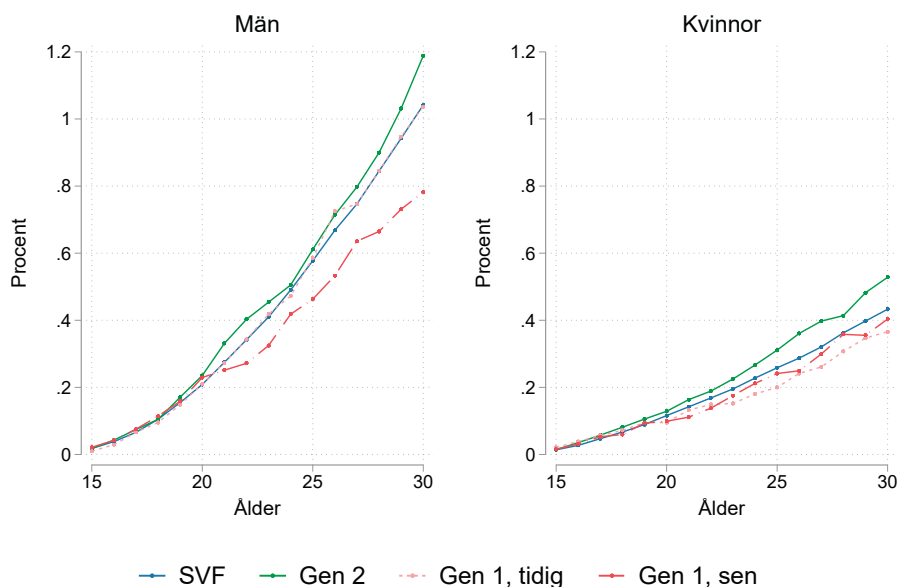
liga ursprungsgrupper; unga med utländsk bakgrund har dock en snabbare försämring som innebär att vid 19 års ålder har deras fördel gentemot unga med svensk bakgrund nästan försvunnit. Här ser vi alltså en integration, det vill säga en ökning av likheten, som beror på att unga med utländsk bakgrund närmar sig den sämre självskattade hälsan som unga med svensk bakgrund har (Figur B8.6 i Bilaga, Kap. 8).

Dödsrisker i unga åldrar

Skillnader mellan grupper i fråga om dödsrisk kan sägas vara det allra mest extrema måttet på ojämlikhet i hälsa. Att dö i relativt unga år är mycket ovanligt i Sverige idag, och dödsriskerna för unga är i betydligt lägre grad än för äldre personer relaterade till underliggande somatiska sjukdomar. Utrikesfödda har en lägre dödsrisk, men skillnaden avtar med vistelsetiden i Sverige (se Juarez m.fl. 2018), och särskilt intressant är att den lägre dödsrisken inte längre gäller för dem som invandrat som unga eller som fötts i Sverige av utrikesfödda föräldrar (Juarez m.fl. 2018; Wallace 2021). Dessa grupper har istället en *högre* dödsrisk vid en given ålder, åtminstone i de relativt unga åld-

rar som så här långt kan studeras, det vill säga för de kohorter där vi har stora grupper av unga vars föräldrar invandrat. Wallace (2021) visar att överrisken för dödlighet i givna åldrar mellan 15 och 44 för dessa grupper beror på högre dödlighet i olyckor, självmord och andra externa orsaker. Äldre studier har också visat att självmord i genomsnitt var vanligare bland personer med utländsk bakgrund, men att det skiljer sig kraftigt mellan olika ursprungsländer – bland annat med höga siffror för dem med finsk bakgrund och låga för dem med bakgrund i länder i Mellanöstern (Hjern & Allebeck 2002).

Livslängden för de unga som vi fokuserar på i denna bok kan än så länge bara studeras till dess att de är 24 år, och eftersom så få (lyckligtvis) dör i så unga år går det inte att göra några pålitliga jämförelser mellan grupper för enskilda födelsekohorter. I Figur 8.10 använder vi oss därför av en stor mängd kohorter (födda 1985–2005) och följer dessa så långt vi kan i tillgängliga data (till 2020 när det gäller dödlighet). Vi startar observationen vid 15 års ålder och visar andelen som har dött i varje ålder upp till och med 30 år,



Figur 8.10. Kumulativ andel döda i olika grupper för födelsekohorter 1985–2005, för åldrarna 15 till 30. Anger hur stor andel som dött upp till och med en given ålder, i genomsnitt över kohorterna (varje kohort ges lika vikt). SCB:s mortalitetsregister.

uppdelat på kön och utländsk bakgrund. Punkten för varje ålder är alltså ett genomsnitt för alla födelsekohorter för vilka en observation finns.

Även för dessa mycket unga åldrar kan vi bekräfta det mönster som framkommit i tidigare analyser på svenska data. Bland män har unga som invandrat efter åtta års ålder klart lägst dödsrisker vid en given ålder, medan unga som fötts i Sverige och har utrikesfödda föräldrar ligger sämst till. Unga som invandrat före åtta års ålder har ungefär samma risker som unga med svenskfödda föräldrar. Vi ser alltså en rörelse från en fördel till en nackdel under den tid man vistats i Sverige. Även bland kvinnor ligger unga i generation 2 sämst till, medan de som själva invandrat har en dödsrisk som är ungefär lika låg som den för kvinnor med svenskfödda föräldrar.

Adaption, framtidstro och hälsa: Lärdomar

Det övergripande intrycket från analyserna i detta avsnitt är att unga med utländsk bakgrund i Sverige inte tycks ha några påtagliga adaptationsproblem. Deras psykiska hälsa är minst lika bra som andra ungas, och i genomsnitt är deras syn på sig själva, sin hälsa och sin framtid till och med något mer positiv. Vi ser inte heller några tecken på en högre grad av normbrytande beteende vid 14 års ålder, men här måste man ha i minne att vi bara mäter lättare brottslighet och att den är självrapporterad. Analyser gjorda av Brå har visat att unga med utländsk bakgrund i högre utsträckning är misstänkta för allvarliga brott, men denna mer extrema typ av normbrytande beteende är för ovanlig för att kunna studeras med någon tillförlitlighet i en enkätstudie som vår. På samma sätt kan vi inte studera svårare och mer ovanliga internaliserande problem, som till exempel psykiatriska diagnoser.

När vi väger samman dessa resultat blir intrycket att en överväldigande majoritet av unga med utländsk bakgrund klarar sig i stort sett helt från adaptationsproblem, men att en liten minoritet (och då oftast pojkar) har allvarliga problem. Denna tolkning får indirekt stöd av de mönster som vi ser för mortalitet, där överdödligheten för pojkar i andra generationen har orsaker (olyckor, våld, självmord) som ofta hänger samman med en stor utsatthet.

9. Sverige i ett internationellt perspektiv

Som nämnts är vår studie (CILS4EU) en jämförande undersökning som inkluderar England, Tyskland, Nederländerna och Sverige. De tre första enkätundersökningarna (vid 14, 15 och 16 års ålder) gjordes med ett identiskt formulär som konstruerades gemensamt av vår projektgrupp.⁴⁵ Ett av syftena bakom projektet var just att utröna om några mottagarländer stack ut när det gäller integration, och vidare att analysera om några bakomliggande faktorer – exempelvis socioekonomiska faktorer eller migranternas bakgrund – hade samma eller olika samband med integrationen i de olika länderna.

Det ska sägas genast att det knappast är möjligt att dra slutsatser om exempelvis integrationspolitikens betydelse utifrån ett urval av fyra länder (som också i vissa avseenden är relativt lika). Jämförande länderundersökningar tampas alltid med problemet att det finns många potentiella förklaringar till länderskillnader, eftersom länder skiljer sig i så många dimensioner. Som vi nämnt i kapitel 3 finns det en hypotes att *mottagandet* – såväl i form av politiskt sjösatta lagar och regler runt invandring, medborgarskap och integration som i form av befolkningens inställning till immigration och immigranter – är viktigt för integrationen. Vi konstaterade att Sverige ligger väl framme i jämförelse med våra andra tre mottagarländer i dessa aspekter (jfr Jonsson 2018). Samtidigt har Sverige en stor andel flyktingar, en stor andel som kommer från kulturer och socioekonomiska förhållanden som skiljer sig starkt från Sveriges och (liksom Tyskland men till skillnad från England) en stor andel lågutbildade bland immigranterna. Alla dessa förhål-

45. Se www.cils4.eu för alla formulär, kodböcker, tekniska rapporter m.m.

landen dämpar normalt sett integrationen. Språket är också ett stort problem i relation till invandringens karaktär – en obetydlig andel av immigranterna i Sverige har erfarenhet av svenska språket, medan många som migrerar till England förstås talar engelska (liksom Nederländerna och Tyskland har en inte försumbar andel som flyttat från områden där nederländska respektive tyska talats). Kanske kan detta delvis kompenseras av att Sverige har en mer utvecklad välfärd och mindre ojämlikhet, men exempelvis Koopmans (2010) menar att en aktiv mångfaldspolitik i kombination med en utbyggd välfärdsstat resulterar i lägre integration, eftersom immigranter dels riskerar att mer sällan vara i sammanhang där man möts över etniska gränser, dels har lägre incitament att söka egenförsörjning.

Det är alltså svårt att kunna konstruera några underbyggda hypoteser om skillnader i integration mellan mottagarländer – vilket passar oss bra, eftersom vår stora komparativa studie (Kalter m.fl. 2018) mest hittar likheter. Vi studerade integration inom elva olika områden, allt från segregation till attityder till jämställdhet, i ett upplägg som inte är olik det vi följt i denna bok. De länderskillnader vi fann var osystematiska och nästan uteslutande små. I sammanfattningen av resultaten (Jonsson m.fl. 2018) framhöll vi bland annat följande punkter:

- I alla mottagarländer var integrationen, mätt som skillnader mellan generation 1 och generation 2 i avståndet till unga i majoritetsbefolkningarna, generellt sett svag. Bland undantagen fanns, precis som vi visat här för Sverige, språk och identifikation med landet man bor i.
- I alla mottagarländer var avstånden mellan unga i majoritetsbefolkningen och dem med utländsk bakgrund störst för dem med bakgrund i länder i Mellanöstern och Afrika (men vi påminner om att detta är gruppmedelvärden – även för dem som har denna regionala bakgrund är spännvidden stor i egenskaper och karakteristika).
- I alla mottagarländer var skillnaden mellan majoriteten och unga med bakgrund i västliga länder (främst från Europa) försumbar. För de flesta – men inte alla – dimensioner av integration fann vi inte heller några stora avstånd när det gällde unga med bakgrund i länder i Östeuropa och Asien (förutom Mellanöstern).
- I alla mottagarländer fann vi liknande samband mellan olika dimensioner. Till exempel är sambandet mellan religiositet och värderingar un-

gefar lika starkt i alla länder, och detsamma gäller för sambandet mellan socioekonomisk status och språk, och för sambandet mellan segregation och vänskapsband.

- I alla mottagarländer hade unga med utländsk bakgrund i genomsnitt högre utbildningsaspirationer, men i Nederländerna och Tyskland tycks aspirationerna dämpas något av den tidigare nivåindelningen i skolan (se även Rudolphi & Salikutluk 2021). De mycket starkare preferenserna för högskoleförberedande utbildning bland unga med utländsk bakgrund finns i alla fyra länderna (Dollmann 2021).
- Vissa skillnader kunde vi registrera. Exempelvis var attityder till majoritetsbefolkningen bland unga med utländsk bakgrund mest positiva i Sverige, men där var också identifikationen med mottagarlandet lägst. Attityder till jämställdhet var överlag mer progressiva bland unga i Sverige, men skillnaden mellan grupper ungefär densamma.

Sammantaget fann vi alltså inget starkt eller systematiskt stöd för att integrationen skulle ha gått längre eller varit snabbare i Sverige – eller långsammare, för den delen. Det mest uppseendeväckande med våra komparativa resultat var istället att integrationen skiljer sig så lite mellan mottagarländerna. Man måste dock tänka på att direkta jämförelser försvåras av att, som vi nämnt, grupperna med utländsk bakgrund är så olika mellan länderna (även om våra komparativa analyser kontrollerar för flera observerbara variabler som föräldrars utbildning och yrke, generation osv.).

Vår slutsats om likhet mellan mottagarländer stärks av andra jämförande studier som presenterar liknande resultat, även om deras data, urval av länder, aspekter av integration och analysmetoder skiljer sig från våra (t.ex. Alba & Foner 2015a; Berry m.fl. 2006). Är då länders institutioner oviktiga, och invandrings- och integrationspolitik verkningslösa medel för integrationen? Den slutsatsen kan vi inte dra, bland annat för att detta är mycket svårt att studera. Det är nästan omöjligt att hitta data som är direkt jämförbara mellan länder, och utfall av reformer låter sig svårtigen identifieras om de inte implementeras med en design som gör dem utvärderingsbara på ett trovärdigt sätt (normalt någon form av experimentansats). Dessutom är det ofta teoretiskt rimligt att olika institutionella eller policymässiga skillnader har olika effekter för dem som migrerar i vuxen ålder och för dem som migrerar som barn eller föds i det nya landet. En generös välfärdsstat kan till exempel innebära

lägre incitament för strukturell integration bland vuxna invandrare, samtidigt som den har potentialen att ge en mer jämlik tillgång till utbildning för deras barn (Hermansen 2017b). På samma sätt kan olika institutionella eller policymässiga skillnader ha effekter i en riktning för vissa grupper eller dimensioner av integration, men i en annan riktning för andra. Robust kunskap om hur integrationen påverkas av länders olika institutionella kontext eller integrationspolitik ligger därmed sannolikt långt fram i tiden.

Våra komparativa analyser sätter emellertid sökljuset på ett fenomen som är lika viktigt som att hitta *skillnader* mellan mottagarländer i integration, nämligen att hitta *likheter*. Slutsatsen att unga i Sverige, England, Tyskland och Nederländerna erfar en integration av ganska likartad karaktär och av samma grad är i själva verket både viktig och notervärd. Det talar för att det (1) finns generiska mekanismer bakom de systematiska och ibland stora skillnaderna mellan unga med utländsk bakgrund och unga i majoritetsbefolkningen och att (2) dessa mekanismer starkt bidrar till en tröghet när det gäller integrationen. Det finns flera starka kandidater till sådana mekanismer som vi återkommer till i nästa kapitel, exempelvis segregation, kulturell och socioekonomisk distans, ojämlikhet, diskriminering och språkskillnader.

Vill man vara pessimist kan man säga att det faktum att det i alla våra fyra mottagarländer föreligger stora skillnader i genomsnittliga utfall mellan unga med majoritetsbakgrund och unga med utländsk bakgrund talar för att det är osannolikt att det finns några snabba eller enkla politiska åtgärder för att – när så är önskvärt – utjämna skillnader. Om så vore fallet borde något av länderna ha tillämpat sådana och därmed ha en situation som skiljer sig starkt från de andra ländernas. Å andra sidan kan man lite mer optimistiskt dra slutsatsen att en 'bristande integration' (som många skulle formulera det) i ett enskilt land inte heller beror på att just detta land hamnat snett när det gäller integrationspolitik eller andra förutsättningar. Vissa resultat i denna bok om integrationen i Sverige skulle nog ha framstått som mer oroväckande om vi inte kunnat spegla dem i liknande erfarenheter i andra västländer. De gemensamma konturerna i integrationens karaktär och hastighet kan från ett forskarperspektiv också rymma en djupare förståelse för fenomenet ifråga, som får betydelse för hur vi framledes studerar integration och tolkar de skillnader vi ser.

Vi inledde boken med att säga att den kohort vi studerar, födda 1996, ger värdefull information om integrationen och dess framtid i Sverige – nu har

vi också sett värdet i att kunna sätta den i relation till motsvarande resultat i England, Tyskland och Nederländerna. Men det är viktigt att inte projicera framtiden på en gemensam skärm på basis av analysen av denna kohort enbart. Det som hänt efter 2010, då vår undersökning startade, har möjligen haft återverkningar på integrationens möjligheter – immigrationen till Sverige har varit exceptionellt hög i ett internationellt perspektiv och detta kan ha skapat nya förutsättningar och utmaningar. I England har man skaffat sig nya erfarenheter genom att lämna EU och därmed i praktiken begränsa invandringen, en politisk inriktning man också tydligt manifesterade genom att ta emot ett mycket litet antal flyktingar från Syrien år 2015. En fullödigare bild av integrationens framtid skulle därför kräva en uppföljning av vår studie för yngre födelsekohorter.

10. Slutsatser: Separerade samhällen och selektiv integration

Vi inledde denna bok med att argumentera för att man måste anlägga ett brett perspektiv på integrationen. Resultaten demonstrerar tydligt inte bara fruktbarheten i utan också nödvändigheten av en sådan bred syn. I flera viktiga avseenden – till exempel psykisk hälsa och andelen med högskoleutbildning – finns små eller inga skillnader mellan unga med svensk respektive utländsk bakgrund, men i andra avseenden – som religiositet eller inställning till jämställdhet – är skillnaderna stora. Om vi hade valt en enstaka indikator på, eller en viss aspekt av, integration skulle slutsatserna se helt olika ut beroende på vilken vi hade valt. Någon kanske tycker att det är en nackdel att en bred syn försvårar en entydig slutsats, som att integrationen är långsam eller omfattande, men vi menar att det är en fördel att veta för vilka områden av integrationen sådana utsagor är giltiga. Integration är ett komplext fenomen och det är inte till mycket hjälp att framställa det som om det inte vore fallet. Istället bör man fråga dem som exempelvis pekar på bristande integration vilken aspekt av integration de menar och på vilket sätt den brister.

Ett användbart sätt att angripa den ganska spretiga och omfångsrika diskussionen i frågan är att identifiera olika dimensioner av integration, som sedan kan mätas och utvärderas genom olika empiriska indikatorer. Vi noterade i inledningen att även om det inte på något exakt sätt går att fastställa sådana dimensioner teoretiskt, ger tidigare litteratur, gängse policyåtgärder och allmänna överväganden en god vägledning. Vi analyserar därför fyra övergripande dimensioner: (1) Strukturell integration (boende, utbildning, jobb, ekonomi m.m.); (2) Social integration (vänskap, partnerval, acceptans m.m.); (3) Kulturell integration (religiositet, värderingar, språk, identitet

m.m.); (4) Politisk integration (röstning, politiskt intresse, samhällsengagemang). Till detta lägger vi en annan aspekt på integration, nämligen det vi kallar adaption, som är en psykologisk anpassning i termer av välbefinnande, hälsa med mera, med fokus på möjliga stressreaktioner bland unga med utländsk bakgrund.

Kan vi då sammanfatta integrationen som den definieras av vår flerdimensionella modell? Vi försöker göra det i olika abstraktionsgrader, närmast i lite mer detalj, och därefter genom att försöka se en mer övergripande bild.

En sammanfattande bild av integrationens konturer

En sammanfattande blick på våra resultat ger vid handen att integrationen är mest avlägsen för de kulturella och sociala dimensionerna, att adaptationsproblemet verkar vara ytterst ovanliga och att bilden är blandad när det gäller den strukturella och den politiska integrationen. Det finns, vilket blivit tydligt i den detaljerade resultatredovisningen i kapitlen 4–8, åtskilliga enskildheter och fördjupningar runt de tolkningar som vi gör här. De viktigaste är:

Strukturell integration

Boendesegregationen är påtaglig, vilket bland annat innebär att unga med utländsk bakgrund oftare växer upp i områden där många andra har utländsk bakgrund. Högstadieskolorna verkar vara av ungefär samma kvalitet i olika områden, även om ordningsproblem är vanligare i skolor där många med utländsk bakgrund går. I övrigt är resurser relativt jämnt fördelade över skolor, och även om segregationen leder till mycket olika elevsammansättning – med fler från förfördelade familjer i skolor där unga med utländsk bakgrund går – tycks detta inte ha några negativa effekter på skolprestationer eller utbildningsval.

Unga med utrikesfödda föräldrar har i genomsnitt svagare betyg i årskurs 9. Samtidigt har de påtagligt mycket högre aspirationer och lägger ner mer tid på skolarbetet – något som speglar den stora framtidstro som finns i denna grupp. Detta visas också i höga övergångsfrekvenser till studieförberedande gymnasieprogram, särskilt det naturvetenskapliga, och vidare i den stora övergången till högskola och en examensfrekvens på nivå med de studiekamrater som har svensk bakgrund.

Den oroväckande skuggsidan av denna ljusa bild är att en relativt stor mi-

noritet av unga med utländsk bakgrund lämnar skolan tidigt och inte uppnår gymnasieexamen. Även om det är en hel del som återhämtar sin skolkarriär senare tack vare vuxenutbildning är det ändå runt en tredjedel av de unga med utländsk bakgrund som inte har gymnasieexamen vid 23 års ålder, av vilka knappt hälften inte ens har avslutat grundskolan med betyg som skulle ge behörighet till gymnasiet. Inte överraskande är de som anländer till Sverige sent särskilt utsatta – överriskerna för svaga betyg tycks öka drastiskt för dem som invandrat efter 9–11 års ålder. Ändå går det förhållandevis bra på lite längre sikt även för dem utan gymnasiebehörighet, och snarast något bättre för dem med utländsk bakgrund, även om vi inte vet hur osäkra jobb de har.

Tidigt i karriären – vid 23 års ålder – har de med utländsk bakgrund något (i genomsnitt ungefär 14 %) lägre disponibla inkomster än de med svensk bakgrund och de får oftare (ca 7 % jämfört med 3 %) ekonomiskt bistånd. Om unga med svensk bakgrund har bättre chanser att göra karriär kan inkomstskillnaderna öka med åldern, men när vi analyserar inkomstgapet vid en högre ålder (30) för tidigare kohorter ser vi inga tecken på stora inkomstskillnader. Vi studerar också inkomstskillnader över tid genom att följa födelsekohorterna 1967–1989 och ser en klar minskning av de etniska inkomstgapen mellan kohorterna vid högre och medianinkomst – men inte vid lägre inkomster. Trots att inkomsterna alltså jämnar ut sig och trots att de (liksom utbildning) är mycket jämnare fördelade i de unga generationerna än bland deras föräldrar, är unga med utländsk bakgrund överrepresenterade på låga inkomstnivåer – precis som de är överrepresenterade i gruppen med låg utbildning.

För det stora flertalet ser alltså det mesta positivt ut i fråga om den strukturella integrationen. Det finns inte något integrationsgap i högre utbildning och inkomsterna är någorlunda lika i mitten av och högre upp i inkomstfördelningen. Men det är en polariserad bild, för unga med utländsk bakgrund har också en klar överrisk att ha låg utbildning och mycket låga inkomster, och denna situation rör en ganska stor minoritet.

Social integration

Även om resultaten är något motstridiga, framstår den sociala integrationen totalt sett som mer avlägsen än den strukturella. Det är inte ovanligt med vänskap mellan personer i olika etniska grupper, särskilt när de är väl repre-

senterade i skolan. Men vi ser också starka ingrupspreferenser – vänner har i hög grad samma kulturella bakgrund. Det gäller även unga med svensk bakgrund, men de har något större sannolikhet än de flesta andra grupper att korsa etniska gränser. Detta gäller också partnerval, där vi ser en mycket stark endogami bland unga med bakgrund i länder i Mellanöstern och Afrika (särskilt Somalia), som i mycket hög utsträckning bildar par med dem från samma ursprungsland och ursprungsregion. Både för val av partner och för sociala fritidsaktiviteter är ett noterbart resultat att flickor från dessa områden lever på längre socialt avstånd till majoritetsbefolkningen än vad deras bröder gör.

Vi studerade tre aspekter av social acceptans: utsatthet för mobbning, diskriminering och fördomar. Här är skillnaderna betydligt mindre – för mobbning är det till och med en liten fördel för unga i generation 2. Ett intressant resultat är att de med svenskt ursprung upplever sig som något mer mobbade i skolor där de är i minoritet, och samma mönster gäller för dem med utländsk bakgrund där de är i minoritet (vilket innebär att etnisk bostads- och skolesegregation, med dess nackdelar för social integration, ändå har en viss skyddande funktion). Unga med utländsk bakgrund upplever i ungefär samma grad som majoritetsgruppen orättvis eller dålig behandling vid 19 års ålder, men dålig behandling tillskrivs oftare ens etniska eller nationella bakgrund, medan unga med svensk bakgrund oftare tillskriver dålig behandling sin ålder eller sitt kön. Fördomar mot andra etniska grupper, som vi mätt genom positiva eller negativa attityder, är ganska ovanliga, och unga med svensk bakgrund sticker inte ut genom höga värden. Däremot är deras negativa känslor starkare gentemot icke-västliga grupper, fast utan någon stor skillnad inom den kategorin. Det är alltså inte så att man har särskilt negativa attityder mot exempelvis romer eller somalier. Vi finner inte något stöd för ett utbrett svenskhät – tvärtom är attityderna till majoritetsbefolkningen nästan enbart positiva bland unga med utländsk bakgrund, och mer positiva i Sverige än i England, Nederländerna och Tyskland.

Kulturell integration

Den dimension av integrationen som är mest avlägsen är den kulturella. Det är främst den mycket starkare religiositeten bland unga med utländsk bakgrund, särskilt i länder i Mellanöstern och Afrika, som bidrar till detta. Den samvarierar också starkt med andra värderingar och attityder som

brukar betraktas som liberala (i vissa fall som 'tolerans'). Det vi studerat är attityder till samboende utan giftermål, abort, skilsmässa och homosexualitet, jämställdhet, våld och integration. Alla dessa visar på stora och till stor del bestående skillnader mellan unga med svensk och utländsk bakgrund. Unga med bakgrund i länder i Mellanöstern och Afrika skiljer sig i genomsnitt mest från unga med svensk bakgrund (fast vi måste hålla i minnet att detta är just skillnader i medelvärden, och att det finns individer med mer och mindre liberala attityder i alla grupper). Mest förvånande är nog att genomsnittsattityderna bland dem med utländsk bakgrund som är födda i och har vuxit upp i Sverige skiljer sig så kraftigt från attityder bland unga med svenskfödda föräldrar.

Liksom för den strukturella dimensionen utvärderar vi den kulturella integrationen i termer av likhet i olika indikatorer mellan unga med svensk respektive utländsk bakgrund. Det bör betonas att denna strategi inte tar någon eller någons utgångspunkt för given – det handlar inte om att de som har migrationsbakgrund ska anpassa sig efter majoritetsgruppen som i den mer klassiska idén om assimilation, utan det handlar om skillnader mellan grupper, och om förändringar i dessa skillnader. Gruppskillnaderna i sin tur beräknas just som skillnader, utan att det finns något slags idealt normvärde.

Unga med utländsk bakgrund identifierar sig ofta med en religion – nära hälften av dem är muslimer och en tredjedel kristna – och instämmer ofta i påståendet att religionen är "mycket viktig" för dem. I grupperna med bakgrund i länder i Mellanöstern och Afrika är, mätt på detta sätt, 60 % respektive 70 % av dem som säger sig tillhöra en religion starkt religiösa, och lägger man till dem som säger "ganska viktig" ligger andelen på 90 % – motsvarande andelar för unga med svensk bakgrund är 6 % respektive 22 %. Stora skillnader i religiositet framträder också när vi mäter utövande. Religiositeten avtar överlag något mellan 14 och 19 års ålder, men skillnaderna består nästan helt oförändrade. Muslimer är oftare än kristna starkt religiösa, men det tycks åtminstone delvis vara en regional effekt – bland unga med bakgrund i länder i Mellanöstern och Nordafrika är muslimer och kristna ungefär lika religiösa.

Näst efter religiositet är det värderingar och attityder som är den stora skiljelinjen mellan unga med svensk och utländsk bakgrund. Här är det främst unga med svensk bakgrund, särskilt flickor, som sticker ut genom extremt liberala värderingar; unga med svensk bakgrund är negativa till

samboende, och runt 10% tycker att det aldrig är OK med skilsmässa, abort respektive homosexualitet. Motsvarande andelar för dem med utländsk bakgrund är betydligt högre: runt hälften av dem som har en bakgrund i länder i Mellanöstern och Afrika instämmer i att abort och homosexualitet aldrig är OK. Även unga med östeuropeisk bakgrund är relativt ofta negativa till homosexualitet eller abort, med en tredjedel som svarar att det aldrig är OK. Det är värt att notera i detta sammanhang att resultaten inte ger stöd för en skarp skiljelinje i attityder mellan muslimer och icke-muslimer. Visserligen är religiositet en viktig faktor bakom attitydskillnader, men bland unga med utländsk bakgrund som är starkt religiösa finns inga stora skillnader i attityder mellan kristna och muslimer.

Skillnader när det gäller attityder till jämställdhet visar ett mönster som inte är så annorlunda, med stora avstånd mellan unga med svensk och utländsk bakgrund. En olikhet är dock att skillnaderna mellan olika ursprung inom den senare gruppen är betydligt mindre, vilket ger intrycket av att jämställdhet är den fråga där ungdomar med svensk bakgrund skiljer ut sig mest från alla övriga grupper. Igen är det tydligast bland flickorna – bara 10% av dem ger könsstereotypa svar på frågan om försörjning, städning, matlagning och barnpassning ska utföras av mannen, kvinnan eller båda lika mycket. Flickor med utländsk bakgrund har mer könsstereotypa attityder, men deras nivåer motsvarar ungefär dem som pojkar med svensk bakgrund ligger på, och i en absolut mening är de inte uppseendeväckande traditionella i sina könsroller – cirka 90% av dem anser inte att kvinnan ”mest” ska laga mat i familjen och 75% menar att det inte är mannen som mest ska sköta försörjningen. Motsvarande attityder bland deras bröder är betydligt mer traditionella.

Vi finner en viss tendens till integration eftersom såväl liberala attityder till familj och sexualitet som positiva attityder till jämställdhet är något vanligare bland dem med utländsk bakgrund som är födda i Sverige (generation 2) än bland dem som själva immigrerat (generation 1). Men vi ser ingen förändring med åldern i attitydskillnader, vilket talar mot en generell effekt av exponering för det svenska samhället.

Inställningen till våld som en lösning på konflikter skiljer sig också ganska mycket mellan dem med svensk och dem med utländsk bakgrund. Återigen är det flickor med svensk bakgrund som skiljer sig mest från andra grupper genom att vara mest negativa till våld, men majoriteten i alla grupper är

emot våld som en reaktion på förolämpningar och när någon talar illa om ens familj. Notera att frågorna gäller en mer generell acceptans för våld som konfliktlösning och inte huruvida ungdomar själva är beredda att ta till våld.

När det gäller den kulturella dimensionen finns det två dimensioner där vi finner en tydlig integration. Generation 2 har bättre svenskkunskaper än generation 1 (där ju en del är ganska nya i Sverige) och de identifierar sig oftare med Sverige. Skillnaden med åldern minskar också för identifikation – som vi mäter med en fråga om i vilken utsträckning man ”känner sig som svensk”. Detta talar för att det med längre exponering för det svenska samhället sker en integration i riktning mot att identifiera sig mer som svensk. Intressant nog ökar också andelen som identifierar sig som både svensk och som tillhörande en annan etnisk grupp påtagligt med åldern.

Politisk integration

Våra unga var vid de första frågetillfällena för unga för att ha rösträtt, men när vi frågade dem vid 19 års ålder hittade vi en högre röstningbenägenhet bland dem med svensk bakgrund, ett mönster som verifieras i andra studier som baseras på större datamaterial. Intressant nog fann vi emellertid också ett större politiskt intresse bland unga med utländsk bakgrund, även för svensk politik – och det är främst unga med bakgrund i länder i Östeuropa, Mellan-östern och Afrika som har ett stort politiskt intresse. Samhällsengagemanget, i termer av att bland annat delta i internetdiskussioner, demonstrationer eller politiska möten, är också något större i samma grupp. Det finns en tendens till integration med åldern, allteftersom unga med svensk bakgrund ökar sitt politiska intresse.

Adaption, självkänsla och hälsa

Som en särskild aspekt av integration studerade vi indikatorer på adaption, främst för att se om de unga som immigrerat, eller har föräldrar som gjort det, uppvisar stresssymptom i termer av nedsatt psykiskt välbefinnande, låg livskvalitet, externaliserande symptom, bristande självkänsla, svag framtids-tro eller nedsatt hälsa generellt. Alla dessa analyser visar samstämmigt att det inte finns några integrationsproblem i dessa bemärkelser. Skillnaderna mellan unga med svensk och utländsk bakgrund är små, och i de flesta fall till de senares fördel.

Det är värt att framhålla hur viktigt och anmärkningsvärt detta resultat

är. Inte sällan uttrycks farhågor om att livet för unga med utländsk bakgrund präglas av bristande framtidstro och håglöshet. Inget kunde vara felaktigare. Istället utmärks denna grupp av extremt stort framtidshopp, hög självkänsla, gott psykiskt välbefinnande och hög livskvalitet. Här finns det ett slags urkraft av ambition och förhoppningar som ganska säkert är en av hemligheterna bakom att så många lyckas väl i skolan trots ibland svåra omständigheter.

En svensk integrationsmodell?

Vår beskrivning ovan visar hur mångtydig integrationen är. Varje sammanfattning måste göra våld på detaljer, men ändå är det, tror vi, pedagogiskt att försöka se ett övergripande mönster i våra resultat. Vi värjer oss dock mot någon fördefinierad mall som representerar en 'integrationsregim'. Vi diskuterade olika förslag till övergripande narrativ i kapitel 1, och vi uttryckte skepsis mot att importera sådana från USA, där de flitigast används. Utifrån våra resultat tycks det också stå klart att Sverige inte präglas av någon 'rak integration' över generationer – tvärtom verkar både den kulturella och sociala integrationen ligga ungefär lika långt bort för dem som immigrerat som för dem som är födda i Sverige. Någon smältdegel är Sverige heller inte – långt ifrån, skulle vi vilja säga. Även om det finns tendenser till mångkultur och sammansmältning när det gäller relativt ytliga kulturella attribut – exempelvis mat, musik och (manlig) idrott – är klyftorna när det gäller religion, religiositet och värderingar anmärkningsvärda. Ett påtagligt närmande mellan grupper, genom att etniska barriärer skulle bli lättare att komma över eller att skarpa barriärer löses upp, skulle inte bara kräva en reduktion av kulturella skillnader, utan också en ganska långt gående social integration.

Samtidigt som både den kulturella och den sociala integrationen ligger långt bort ser vi tydliga tecken på en omfattande strukturell integration, främst när det gäller högre utbildning, som ju ofta ses som den viktigaste faktorn bakom en ekonomisk integration. Även om vi noterat det oroande i att relativt många unga med utländsk bakgrund lämnar skolan utan gymnasieexamen, så finns flera mycket goda tecken. De höga aspirationerna, den höga övergångsfrekvensen till högskola och universitet och de höga andelarna som tar en universitets- eller högskoleexamen bådar gott för framtiden.

Trots att det totala intrycket av integrationen i Sverige är något mångstämmigt menar vi att en övergripande beskrivning i termer av *selektiv inte-*

gration är försvarbar. Selektiviteten speglar då det faktum att integrationen gått längre inom vissa dimensioner – särskilt den strukturella – och har längre kvar inom andra, särskilt den kulturella. Detta är också, som vi såg i kapitel 9, en slutsats som vi kunde dra i våra komparativa studier. Det talar för att flera västländer med stor invandring från utomeuropeiska länder – åtminstone England, Tyskland och Nederländerna – delar Sveriges erfarenheter av betydande kulturella och sociala barriärer. Mönstret är också i linje med det som i amerikansk litteratur brukar kallas selektiv ackulturation, men eftersom det begreppet för med sig antaganden om processer väljer vi istället ’selektiv integration’, som ska ses som ett rent beskrivande begrepp.

Vi skulle vilja komplettera begreppet selektiv integration med en relaterad beskrivning – från ett lite annat perspektiv – nämligen i termer av Sverige som ett *separerat samhälle*. De unga vi studerat lever i många stycken skilda och avskilda liv. Det är en funktion, som vi ser det, av en stark boendesegregation, där både socioekonomisk utsatthet och utländsk bakgrund samverkar till att profilera dem som bor i olika områden, i kombination med höga barriärer för mellanetnisk parbildning. Vi vill dock inte sträcka oss så långt som att kalla det social, ekonomisk och etnisk apartheid. Det är inte fråga om tvingande eller absoluta gränser – vi finner ju en hel del vänskapsband på tvärs över etniska grupper, och även partnervärdet, etniskt skeva som de är, utgör i många fall kulturella och sociala bryggor. Men det är värt att notera det faktum att unga med bakgrund i länder i Mellanöstern och Afrika i så låg utsträckning är inblandade i sådana gränsöverskridande kontakter, samtidigt som det även i kulturellt avseende är de som skiljer sig mest från de flesta andra grupper.

De höga förväntningarnas frustration

Det talas ofta om misslyckad eller bristande integration, och vi har också rapporterat om områden där integrationen är avlägsen. Det är troligt att våra resultat, i alla fall för vissa, kommer som en besvikelse. Något som sällan diskuteras är dock vilka förväntningar som är realistiska när det gäller integrationen. Det är lätt att underskatta svårigheten i denna (ömsesidiga) process. Vi ser fem faktorer som försvårar integration: distans, socialisation, diskriminering, socioekonomisk situation och segregation. Vi tror att den sammanlagda effekten av dessa hinder ofta underskattas, och att peka på dem

– även om detta delvis är spekulativt – kan också vara ett sätt att synliggöra mekanismer som i flera fall går att åtgärda.

Distans. Den första försvårande faktorn är de ursprungliga skillnaderna mellan de länder som många emigrerar ifrån och de västeuropeiska länder de kommer till. I jämförelse med Sverige har flera av migranternas vanligaste ursprungsländer till exempel mer fattigdom, en högre grad av religiositet, ett svagare stöd för mänskliga rättigheter och mer rigida könsroller. En del av dessa karakteristika utgör förstas ofta skäl att emigrera. De som växer upp och lever i dessa länder påverkas av dessa strukturella omständigheter och anammar ofta värderingar och normer som förekommer där och som förmedlas genom primär socialisation – precis som de som har svenskfödda föräldrar och växer upp i Sverige påverkas av värderingar i det samhälle de växer upp i och övertar värderingar från sina föräldrar. Även om det kan vara så att personer som migrerar till Sverige har värderingar som avviker från genomsnittet i det land där de vuxit upp, så är det sannolikt att stora avstånd till de svenska genomsnitten kvarstår för många. En fråga som oftare bör ställas i integrationsdebatten är vad som är en realistisk tid för ett närmande mellan så vitt skilda värdesystem. Istället för att av missriktad välvilja låtsas som att avstånden i kulturellt avseende inte är särskilt stora förefaller det oss mer ärligt och fruktbart att framhålla hur lång vägen till integration i sådana aspekter faktiskt kan vara – om det nu är integration man vill ha. De genomsnittliga skillnaderna i kulturellt hänseende – religiositet och värderingar framför allt – är stora även när vi jämför unga med svensk bakgrund och unga med utländsk bakgrund som är födda i och vuxit upp i Sverige. Det är en påminnelse till dem som önskar kulturell integration om det naiva i tron att den uppstår med någon automatik.

Socialisation. Den andra faktorn som bör hållas i minne är hur betydelsefull en stark socialisation är för de stora skillnader vi finner i värderingar. Föräldrarnas (och släktens) normer och kulturella värderingar överförs under tidig barndom och vidmakthålls i en segregerad boende- och skolmiljö med en stark religiositet – extremt stark, ur ett svenskt perspektiv – som fond. I våra longitudinella analyser kan vi se att religiositeten minskar något under tonåren, men gapet mellan unga med utrikesfödda och unga med svenskfödda föräldrar består.

Diskriminering. Den tredje faktorn som bromsar integrationen är en orättvis behandling på grund av etnisk eller nationell härkomst, hudfärg, religion

med mera. Visserligen finner vi inte några stora skillnader i självupplevd orättvis behandling i våra analyser, men vi ser att unga med utländsk bakgrund oftare upplever diskriminering som tillskrivs nationalitet eller etnicitet. Eftersom frågor om självupplevd diskriminering är svåra att tolka kan vi utifrån våra resultat inte uttala oss om utsatthet för diskriminering med någon säkerhet. Men här finns andra resultat från trovärdiga studier att luta sig mot, och även om den exakta omfattningen är oklar, är förekomsten av diskriminering på arbets- och bostadsmarknaden alldeles uppenbar. Däremot finns det inga belägg för etnisk diskriminering i skolan.

Socioekonomisk situation. Den fjärde faktorn handlar om de utrikesföddas strukturella – exempelvis socioekonomiska – situation i destinationslandet. En ekonomisk marginalisering av grupper av utlandsfödda riskerar att medverka till utanförskap och fattigdom som i sin tur kan påverka möjligheterna till integration för barnen i dessa familjer. Särskild uppmärksamhet måste riktas mot den relativt stora grupp unga som inte tar gymnasieexamen, och som i många fall inte ens är behöriga för studier på den nivån. En inkluderande arbetsmarknad är en grundförutsättning för att bekämpa en sådan utveckling, och tidiga och intensiva satsningar på nyanlända och på dem som har problem redan tidigt i grundskolan kan ha stor avkastning. Fundamentalt för den strukturella integrationen är förstås språkkunskaper, särskilt i svenska men också engelska.

Boendesegregation. Slutligen måste vi beakta det faktum att unga med utländsk respektive svensk bakgrund ofta bor i olika geografiska områden. Vi har sett i våra analyser hur mellanetniska kontakter varierar med möjlighetsstrukturen, det vill säga vilka grupper man har runt sig om dagarna. Det finns skäl att tro att den inte bara påverkar den sociala utan också den kulturella integrationen – och kanske också i förlängningen den strukturella. Det är dock svårt att belägga om dessa relationer är kausala, alltså om de skulle ändras om segregationen minskade. Ett möjligen större problem än segregationen är *koncentrationen* av grupper med likartad bakgrund i utsatta områden, bland annat med många med svaga kunskaper i svenska språket. När de som bor i förortsområden är socioekonomiskt förfördelade samtidigt som de kulturella och sociala avstånden till majoritetssamhället är stora kan negativa dynamiska effekter uppstå. Låg tillit till grannar och till myndigheter och i värsta fall förekomst av religiös (och annan) extremism samt grov och organiserad brottslighet är problem som vi kontinuerligt påminns om. Påverkan på hela

samhället kan vara stor och potentiellt förödande, men man får inte glömma den dagliga och med stor sannolikhet skadliga inverkan dessa förhållanden har för barn och unga som växer upp i områden med sådana problem. Det stämmer till eftertanke att det bor över en halv miljon människor i det som polismyndigheten benämner utsatta områden och att tre fjärdedelar av dessa har utländsk bakgrund.

11. Integrationens framtid

Vi vill nu avsluta med att blicka framåt. Vad kan vi säga om integrationens framtid? En sak är klar: integration tar tid. Detta borde inte förvåna någon när det gäller skillnader mellan majoritetsbefolkningen och dem som invandrar som vuxna, men vad vi visar är att det gäller även när man jämför unga som har fötts och levt hela sina liv i Sverige. Givet de tröghetsfrämjande mekanismer vi pekat på – socioekonomisk och kulturell distans, socialisation, diskriminering, socioekonomisk stratifiering och segregation – finns det ingen automatik i den kulturella och sociala integrationen. Vi kan gå ett steg längre och säga, på basis av många av våra resultat, exempelvis den starka endogamin i parbildningen: Den sociala och kulturella integrationen är inte självklar, ens på många generationers sikt. Det går inte att utesluta att den nuvarande situationen är permanent, i alla fall att ett separerat samhälle kommer att bestå. Önskvärdheten i detta kan man dock, som vi påpekat tidigare, ha olika meningar om, och även ett separerat samhälle kan stöpas i olika former.

Vi har följt en årskull unga sedan de gick i årskurs 8 år 2010–2011, de allra flesta födda 1996. I skrivande stund är dessa unga på god väg in i vuxenlivet, och samtidigt går yngre årskullar ut grundskolan, och ännu yngre årskullar föds och börjar i skolan. I dessa yngre årskullar är gruppen med utländsk bakgrund större än i den årskull som vi studerat: 2020 hade till exempel mer än en fjärdedel av alla 15-åringar i Sverige utländsk bakgrund. Sammansättningen av yngre födelsekohorter har också förändrats jämfört med vår kohort, med en minskande andel unga med bakgrund i Finland och forna Jugoslavien och en ökande andel med bakgrund i Syrien, Somalia och Afghanistan. Givet

åldersfördelningen i olika grupper är det sannolikt att andelen med utländsk bakgrund i befolkningen kommer att öka de närmaste åren, och att den kommer att öka mest i de grupper där vi har konstaterat att de största skillnaderna gentemot unga med svensk bakgrund finns. Integration av unga är därför en helt central fråga för hur det framtida Sverige ska gestalta sig.

Integrationens framtid på längre sikt beror förstås inte bara på dem som redan bor i Sverige, utan också på dem som kommer att flytta hit. Det är omöjligt att med någon precision förutsäga befolkningens framtida sammansättning, särskilt i perspektiv av snabbt uppblossande konflikter och krig, men med olika antaganden kan man göra prognoser omgärdade av stor osäkerhet. SCB:s befolkningsprognoser gör ingen uppdelning på utländsk bakgrund eller födelseregion, men deras skattning av andelen utrikesfödda i befolkningen 2070 ligger på 24 % (SCB 2021b). Detta inkluderar alltså inte personer med utrikesfödda föräldrar, vilket innebär att den skattade andelen med utländsk bakgrund torde vara betydligt högre. Det finns med andra ord inget som tyder på att frågan om integration skulle förlora sin relevans.

Vart är vi på väg?

Så vad ska vi tro om integrationens framtid? Optimisten skulle peka på att skillnaderna i högre utbildning bland unga med utländsk respektive svensk bakgrund i genomsnitt är små, trots de stora skillnaderna i förutsättningar i uppväxtfamiljen. Detta vittnar om höga aspirationer och en häpnadsväckande förmåga att övervinna svårigheter bland många unga med utländsk bakgrund – något som, särskilt i kombination med den höga framtidstron, bådär gott. Vi kommer med säkerhet att få en utveckling mot att allt fler i arbetskraften har utländsk bakgrund, vilket kommer att normalisera en mångfald på arbetsplatserna. Likaså kommer, med den ökande andelen med högre utbildning, allt fler högt kvalificerade jobb (t.ex. läkare, ekonomer, lärare) att tillsättas av personer med utländsk bakgrund, vilket kan komma att ytterligare attrahera unga med liknande bakgrund till högre utbildning och yrkeskarriärer. Med en sådan utveckling skulle också diskrimineringen på arbetsmarknaden sannolikt minska.

Pessimisten skulle istället kunna peka på de särskilda problem som kan möta unga med utländsk bakgrund i den utsatta nedre delen av fördelningen, eftersom mycket låg utbildning, där de är överrepresenterade, riskerar att leda

till följdproblem på många områden. Karaktären på den mer nyliga immigrationen är också sådan att man kan befara att detta är ett växande problem. En under ganska lång tid mycket hög immigration ackumulerar dessutom antalet lågutbildade, vilket är ett potentiellt problem på en arbetsmarknad där en stor mängd jobb med låga utbildningskrav har rationaliserats bort.

När det gäller den svaga sociala och kulturella integrationen skulle optimisten kunna säga att detta är helt i linje med ett modernt mångkulturellt samhälle, och att bevarande av kulturella skillnader är önskvärt även om det innebär att personer med olika bakgrund lever separata liv med litet umgänge med andra grupper. En optimist som ser kulturell integration som önskvärd skulle kunna säga att värderingar och attityder, även om tendenserna vi ser är svaga, ändå kan förändras, liksom de gjort historiskt i Sverige och i västvärlden i stort. Attityderna till homosexualitet, till exempel, har förändrats snabbt, och inte bara genom att unga kohorter, med mer liberala värderingar, över tid har ersatt gamla kohorter med mindre liberala värderingar (*cohort replacement*). Det finns också klara indikationer på periodeffekter, så att människor i olika åldrar liberaliserat sina attityder samtidigt (Frisk & Nilsson 2016: Tabell 4).

Pessimisten, å andra sidan, skulle svara att låg social och kulturell integration främjar segregerade samhällen med en låg solidaritet, och att stora sociala och kulturella skillnader i förlängningen kan bidra till att befästa sådana parallella samhällsstrukturer som Polismyndigheten identifierat i en del utsatta områden – särskilt om invandringen liksom ojämlikheten fortsätter att vara hög. Och när det gäller potentialen för attitydförändringar skulle hen påpeka att människor som har sin bakgrund i sekulariserade västliga samhällen har en helt annan utgångspunkt än de som har sin bakgrund i djupt religiösa och traditionella samhällen. Vidare skulle pessimisten, när det gäller det större perspektivet, hävda att ett hållbart samhälle behöver bygga på en gemensam syn på grundläggande normer och institutioner och en gemensam värdegrund – som i många västländer omfattar demokrati, åtskillnad mellan stat och religion, jämställdhet mellan kvinnor och män, respekt för myndigheter och individuella fri- och rättigheter. Ett separerat samhälle kan innebära en minskad uppslutning kring dessa grundvalar, såväl de som är reglerade i våra grundlagar och i andra lagar och normer som de vilka den stora majoriteten uppfattar som välgrundade och rättmätiga. Optimisten skulle här kunna framhålla att det finns fungerande samhällen med oli-

ka befolkningsgrupper där man har respekt för gemensamma grundvalar.

Vi kan se poänger i både de optimistiska och de pessimistiska bedömningarna, och oavsett om man lutar åt ett mer optimistiskt eller ett mer pessimistiskt synsätt så kan man bidra till en mer konstruktiv diskussion genom att diskutera och argumentera för sina bedömningar och avvägningar på grundval av fakta, även om ideologiska inställningar förstås kan vara avgörande för politiska beslut även när fakta ligger på bordet. Integrationsfrågan är för viktig – för alla som lever och kommer att leva i Sverige – för att inte behandlas konstruktivt. En debatt och politik styrd av önsketänkande och alarmism, som undviker de svåra frågor som finns och de avväganden som måste göras, löper stor risk att skapa problem eller förvärra dem.

Tack!

Huvuddelen av de data som vi använder har sitt ursprung i ett internationellt komparativt projekt med stöd från EU:s forskningsinitiativ NORFACE, kallat *Children of Immigrant Longitudinal Survey in Four European Countries* (CILS4EU). En stor intervjuundersökning i skolor gjordes samtidigt i England, Nederländerna, Sverige och Tyskland under tre på varandra följande år. Ungefär 19 000 elever i dessa länders årskurs 8 deltog i den första vågen, som huvudsakligen genomfördes på våren 2011. Lika många deltog också året efter, och i senare vågor har många svarat på frågor om sina liv och tankar. Till alla dessa ungdomar – särskilt de som deltog i vår svenska studie – vill vi rikta ett stort tack. Ni är bäst (och Sveriges framtid)!

Många andra har bidragit. Vi är för datainsamlingen mycket tacksamma för den stora skickligheten och tålamodet bland våra medarbetare vid Statistiska Centralbyrån, liksom vi är skyldiga ett tack till många skolor, rektorer och lärare som intresserat och beredvilligt ställt upp med tid och lokaler. Vi har förstås också behövt ett eget supportsystem, vilket vi funnit i fyra olika former. Först och främst från den internationella projektgrupp som leddes auktoritativt av professor Frank Kalter med Jörg Dollmann som skicklig koordinatör, båda vid universitetet i Mannheim (MZES). Vid sidan av dessa har våra heminstitutioner i Stockholm, och våra kolleger där, generöst stött projektet på många sätt (inte minst genom att betala våra löner och lokaler). Projektet startades och drivs fortfarande till stor del vid Institutet för social forskning (SOFI) vid Stockholms universitet och har under en längre tid också parallellt bedrivits vid Institutet för framtidsstudier (IF), där Gustaf Arrhenius, Erika Karlsson och Magnus Linton i olika skeden förtjänstfullt

stött arbetet med denna bok. Även Nuffield College vid universitetet i Oxford har fungerat som arbets- och mötesplats under projektets gång.

De resultat vi visar och de analyser vi gjort är nästan enbart nya, men mycket av det vi skriver om bygger på årtal av forskning tillsammans med våra närmaste kolleger. Många av dessa har också varit med från början, och det tyngsta lasset drog Frida Rudolphi och Sara Brolin Låftman, senare flankerade av Per Engzell. Entusiasmen var stor, liksom arbetsbördan. Dessa tre har också tillsammans med oss författat flera forskningsrapporter och artiklar som ligger till grund för vår samlade kunskap på området (och från vilka vi lånat en del resultat). Till denna grupp har senare slutit sig Stephanie Plenty, Simon Hjalmarsson och Chaïm la Roi, som också utgjort en tät supportgrupp. En rad andra kolleger har under åren bidragit till datainsamling och annat – verkligen viktigt – arbete: Lou Huuva, Lene Persson Weiss, Jenny Hedström, Linus Andersson och Robert Hellpap tillhör dem.

För användbara kommentarer, bland annat vid ett seminarium anordnat av Institutet för framtidsstudier, tackar vi Gustaf Arrhenius, Moa Bursell, Per Engzell, Jon Friberg, Are Skeie Hermansen, Simon Hjalmarsson, Magnus Linton, Stephanie Plenty, Frida Rudolphi, Pontus Strimling och Ryszard Szulkin.

Ett kapitel som förebådar delar av denna bok publicerades i DELMI rapport 2021:6, *Ungas uppväxtvillkor och integration* (red. S. Thalberg, A. Asplund & D. Silberstein) och vi vill tacka dem som gav goda kommentarer på detta kapitel, särskilt redaktörerna.

Slutligen har flera finansiärer backat upp oss under åren, däribland Forte, NordForsk, Riksbankens Jubileumsfond och Vetenskapsrådet, vars senaste forskningsanslag (2019-02168) bidragit till att göra denna publikation möjlig.

Oxford, Stockholm och Amsterdam, juli 2022

Jan O. Jonsson

Carina Mood

Georg Treuter

Litteratur

- Ahmed, A. & Hammarstedt, M. 2007. Diskriminering på bostadsmarknaden: Effekten av att heta Mohammed. *Ekonomisk Debatt* 35: 34–41.
- Alba, R. & Foner, N. 2015a. *Strangers No More. Immigration and the Challenges of Integration in North America and Western Europe*. Princeton: Princeton University Press.
- Alba, R. & Foner, N. 2015b. Mixed unions and immigrant-group integration in North America and Western Europe. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 662(1): 38–56.
- Alba, R. & Nee, V. 1997. Rethinking Assimilation Theory for a New Era of Immigration. *International Migration Review* 31: 826–874.
- Alba, R. & Nee, V. 2003. *Remaking the American Mainstream. Assimilation and Contemporary Immigration*. Boston: Harvard University Press.
- Aldén, L. & Hammarstedt, M. 2015. Utrikes födda på 2000-talets arbetsmarknad. En översikt och förklaringar till situationen. *Ekonomisk Debatt* 43(3): 77–89.
- Anderson, B. 1983. *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- Andersson, E.K., Malmberg, B., Costa, R., Sleutjes, B., Stonawski, M.J. & de Valk, H.A.G. 2018. A comparative study of segregation patterns in Belgium, Denmark, the Netherlands and Sweden. Neighbourhood concentration and representation of non-European migrants. *European Journal of Population* 34: 251–275.
- Andersson, G., Obucina, O. & Scott, K. 2015. Marriage and divorce of im-

- migrants and descendants of immigrants in Sweden. *Demographic Research* 33: 31–64.
- Andersson, R., Musterd, S. & Galster, G. 2019. Port-of-entry neighborhood and its effects on the economic success of refugees in Sweden. *International Migration Review* 53(3): 671–705.
- Andersson, U., Carlander, A. & Öhberg, P. (red.). 2020. *Regntunga skyar*. SOM-rapport nr 76. Göteborg: SOM-institutet.
- Arbetsmarknadsekonomiska rådet. 2017. *Arbetsmarknadsekonomisk rapport. Tudelningarna på arbetsmarknaden*.
- Arai, M., Bursell, M. & Nekby, L. 2016. The reverse gender gap in ethnic discrimination. Employer stereotypes of men and women with Arabic names. *International Migration Review* 50(2): 385–412.
- Arseneault, L. 2018. Annual Research Review: The persistent and pervasive impact of being bullied in childhood and adolescence. Implications for policy and practice. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, and Allied Disciplines* 59(4): 405–421.
- Attström, K. 2007. Discrimination against native Swedes of immigrant origin in access to employment. *International Migration Papers* 86E. Geneva: International Labor Office (ILO).
- Banting, K. & Kymlicka, W. 2013. Is there really a retreat from multiculturalism policies? New evidence from the multiculturalism policy index. *Comparative European Politics* 11(5): 577–598.
- Behtoui, A. 2010. Marriage pattern of immigrants in Sweden. *Journal of Comparative Family Studies* 41(3): 415–435.
- Berggren, N., Ljunger, M. & Nilsson, T. 2019. Roots of tolerance among second-generation immigrants. *Journal of Institutional Economics* 15(6): 999–1016.
- Berry, J.W. 1997. Immigration, Acculturation and Adaptation. *Applied Psychology* 46(1): 5–68.
- Berry, J.W., Phinney, J.S., Sam, D.L. & Vedder, P. 2006. *Immigrant Youth in Cultural Transition. Acculturation, Identity, and Adaptation across National Contexts*. London: Routledge.
- Berry, J.W., Trimble, J.E. & Olmedo, E.L. 1986. Assessment of Acculturation. I Lonner, W. & Berry, J.W. (red.), *Field methods in cross-cultural research*, s. 291–324. Newbury Park: Sage.

- Bevelander, P. & Hutcheson, D.S. 2021. Voting behavior of immigrants and their children in Sweden. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*. DOI: 10.1080/15562948.2021.1933294
- Birkelund, J.F. 2020. Aiming High and Missing the Mark? Educational Choice, Dropout Risk, and Achievement in Upper Secondary Education among Children of Immigrants in Denmark. *European Sociological Review* 36(3): 395–412.
- Bitterman, D. 2010. Segregationsutveckling i storstadsregioner. I *Social Rapport 2010*, s. 177–195. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Bjereld, U. & Demker, M. 2020. Utbildningens betydelse för åsikt om invandring och migrationspolitik. I Andersson, U., Carlander, A. & Öhberg, P. (red.), *Regntunga skyar*, s. 353–368. SOM-rapport nr 76. Göteborg: SOM-institutet.
- Björktomta, S.B. 2019. Honor-based violence in Sweden. Norms of honor and chastity. *Journal of Family Violence* 34(5): 449–460.
- Blau, P.M., Blum T.C. & Schwarz, J.E. 1982. Heterogeneity and intermarriage. *American Sociological Review* 47: 45–62.
- Blau, P.M. 1994. *Structural Contexts of Opportunities*. Chicago: University of Chicago Press.
- Bohman, A. & Hjerm, M. 2016. Välkommen hit? Attityder till invandring i Europa under 2000-talet. I Fors, F. & Olofsson, J. (red.), *Utblick. Sverige i en internationell jämförelse*, s. 11–28. Umeå: Sociologiska institutionen, Umeå universitet.
- Borjas, G. 1989. Economic Theory and International Migration. *International Migration Review* 23: 457–85.
- Borjas, G.J. 1999. *Heaven's Door. Immigration Policy and the American Economy*. Princeton: Princeton University Press.
- Brandén, M., Birkelund, G. & Szulkin, R. 2018. Ethnic Composition of Schools and Students' Educational Outcomes. Evidence from Sweden. *International Migration Review* 53: 486–517.
- Brinkemo, P. 2014. *Mellan klan och stat. Somalier i Sverige*. Timbro.
- Brå (Brottsförebyggande rådet). 2005. *Brottslighet bland personer födda i Sverige och i utlandet*. Rapport 2005:17. Stockholm: Brå.
- Brå (Brottsförebyggande rådet). 2016. *Insats Fenix. En utvärdering av polisens särskilda satsning i Järvaområdet*. Rapport 2016:24. Stockholm: Brå.

- Brå (Brottsförebyggande rådet). 2017. *Utvecklingen i socialt utsatta områden i urban miljö*. Rapport 2017:7. Stockholm: Brå.
- Brå (Brottsförebyggande rådet). 2018. *Relationen till rättsväsendet i socialt utsatta områden*. Rapport 2018:6. Stockholm: Brå.
- Brå (Brottsförebyggande rådet). 2019. Nordiska studier om brottslighet bland personer med utländsk och inhemsk bakgrund. En kartläggande litteraturöversikt av publicerad forskning och statistik 2005–2019. Stockholm: Brå.
- Brå (Brottsförebyggande rådet). 2020. *Skolundersökningen om brott 2019. Om utsatthet och delaktighet i brott*. Sveriges officiella statistik. Rapport 2020:11. Stockholm: Brå.
- Brå (Brottsförebyggande rådet). 2021. *Misstänkta för brott bland personer med inrikes respektive utrikes bakgrund*. Rapport 2021:9. Stockholm: Brå.
- Bursell, M. 2014. The multiple burdens of foreign-named men. Evidence from a field experiment on gendered ethnic hiring discrimination in Sweden. *European Sociological Review* 30(3): 399–409.
- Bygren, M. 2020. Biased grades? Changes in grading after a blinding of examinations reform. *Assessment & Evaluation in Higher Education* 45(2): 292–303.
- Bygren, M. & Szulkin, R. 2010. Ethnic Environment during Childhood and the Educational Attainment of Immigrant Children in Sweden. *Social Forces* 88:1305–1329.
- Böhlmark, A. & Lindquist, M. 2006. Life-Cycle Variations in the Association between Current and Lifetime Income. Replication and Extension for Sweden. *Journal of Labor Economics* 24: 879–896.
- Campbell, O.L., Bann, D. & Patalay, P. 2021. The gender gap in adolescent mental health. A cross-national investigation of 566,829 adolescents across 73 countries. *SSM-Population Health* 13: 100742.
- Carlsson, M. & Rooth, D-O. 2007. Evidence of Ethnic Discrimination in the Swedish Labor-Market Using Experimental Data. *Labour Economics* 14:716–729.
- Carol, S. 2016. Like will to like? Partner choice among Muslim migrants and natives in Western Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 42(2): 261–276.
- Celikaksoy, A. & Wadensjö, E. 2018. *Ensamkommande barns och ungas väg in i det svenska samhället*. Delmi Rapport 3. Stockholm: Justitiedepartementet.

- Christianson, M., Teiler, Å. & Eriksson, C. 2021. "A woman's honor tumbles down on all of us in the family, but a man's honor is only his." Young women's experiences of patriarchal chastity norms. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-Being* 16(1): 1862480.
- Coleman, J.S. m.fl. (red.) 1966. *Equality of educational opportunity*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.
- Coleman J.S. 1988. Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology* 94: 95–120.
- Craig, W. & the HBSC Bullying Writing Group. 2009. A cross-national profile of bullying and victimization among adolescents in 40 countries. *International Journal of Public Health* 54: S216–S224.
- Dancygier, R.M., Lindgren, K-O., Vernby, K. & Oskarsson, S. 2017. Representationsgapet. I Bevelander, P. & Spångs, M. (red.), *Valdeltagande och representation. Om invandring och politisk representation i Sverige*, s. 85–110. Delmi, Rapport 2017:7. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Dinesen, P.T., Schaeffer, M. & Sønderskov, K.M. 2020. Ethnic Diversity and Social Trust. A Narrative and Meta-Analytical Review. *Annual Review of Political Science* 23: 441–465.
- Di Stasio, V., Lancee, B., Veit, S. & Yemane, R. 2019. Muslim by Default or Religious Discrimination? Results from a Cross-national Field Experiment on Hiring Discrimination. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 47(6): 1305–26.
- Doebler, S. 2015. Relationships between Religion and Two Forms of Homonegativity in Europe. A Multilevel Analysis of Effects of Believing, Belonging and Religious Practice. *PLOS ONE* 10(8): e0133538.
- Dollmann, J. 2021. Ethnic inequality in choice-and performance-driven education systems. A longitudinal study of educational choices in England, Germany, the Netherlands, and Sweden. *The British Journal of Sociology* 72(4): 974–991.
- Dollmann, J., Jonsson, J.O., Mood, C. & Rudolphi, F. 2021. Ethnic Gaps in Swedish Upper Secondary School Completion. Is 'Immigrant Optimism' the Problem? *SocArXiv*. June 23. doi:10.31235/osf.io/7ujwz.
- Dollmann, J. & Weißmann, M. 2020. The story after immigrants' ambitious educational choices. Real improvement or back to square one? *European Sociological Review* 36(1): 32–47.
- Dollmann, J. & Rudolphi, F. 2020. Classroom composition and language

- skills. The role of school class and friend characteristics. *British Journal of Sociology of Education* 41(8): 1200–1217.
- Dollmann, J., Parameshwaran, M. & Rudolphi, F. 2018. Ethnic differences in language skills. How individual and family characteristics aid in and prohibit the linguistic integration of the children of immigrants. I Kalter, F. m.fl. (red.), *Growing up in Diverse Societies*, kapitel 9. Oxford: Oxford University Press.
- Downey, D.B., Quinn, D.M. & Alcaraz, M. 2019. The distribution of school quality. Do schools serving mostly white and high-SES children produce the most learning? *Sociology of Education* 92(4): 386–403.
- Dribe, M. & Lundh, C. 2011. Cultural dissimilarity and intermarriage. A longitudinal study of immigrants in Sweden 1990–2005. *International migration review* 45(2): 297–324.
- Drouhot, L.G. & Nee, V. 2019. Segregating social dynamics between immigrants and natives. *Annual Review of Sociology* 45: 177–99.
- Ds 2000:43. *Begreppet invandrare. Användningen i myndigheters verksamhet*. Stockholm: Regeringskansliet, Kulturdepartementet.
- Edin, P.A., Fredriksson, P. & Åslund, O. 2003. Ethnic enclaves and the economic success of immigrants. Evidence from a natural experiment. *The Quarterly Journal of Economics* 118(1): 329–357.
- Elgvin, O. & Tronstad, K.R. 2013. Nytt land, ny religiøsitet? Religiøsitet og sekularisering blant ikke-vestlige innvandrere i Norge. *Tidsskrift for samfunnsforskning* 54(1): 63–90.
- Engzell, P. 2019. Aspiration squeeze. The struggle of children to positively selected immigrants. *Sociology of Education* 92(1): 83–103.
- Engzell, P. & Ichou, M. 2020. Status loss. The burden of positively selected immigrants. *International Migration Review* 54(2): 471–495.
- Engzell, P. & Mood, C. 2021. How Robust are Estimates of Intergenerational Income Mobility? *SocArXiv* 10.31235/osf.io/gd2t6.
- Erikson, R. & Jonsson, J.O. 1993. *Ursprung och utbildning. Social snedrekrytering till högre studier*. SOU 1993:85. Stockholm: Fritzes.
- Erikson, R. & Jonsson, J.O. 1996 (red.). *Can Education Be Equalized? The Swedish Case in Comparative Perspective*. Boulder, Colorado: Westview Press.
- Erikson, R. & Rudolphi, F. 2010. Change in social selection to upper second-

- dary school. Primary and secondary effects in Sweden. *European Sociological Review* 26: 291–305.
- Esaiasson, P. 2020. *Förorten. Ett samhällsvetenskapligt reportage*. Stockholm: Timbro.
- Esser, H. 2004. Does the 'New' Immigration Require a 'New' Theory of Intergenerational Integration? *International Migration Review* 38(3): 1126–1159.
- Esser, H. 2006. *Sprache und Integration. Die sozialen Bedingungen des Spracherwerbs von Migranten*. Frankfurt am Main: Campus.
- Eurobarometer 2018. *Integration of immigrants in the European Union*. Special Eurobarometer 469.
- Europeiska unionen (EU). 2007. *Declaration on the 50th anniversary of the signature of the Treaty of Rome*.
- Eurostat. 2016. Employment rates: Tables lfso_14lempr, accessed 8 October 2016, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfso_14lempr&lang=en.
- Feliciano, C. & Lanuza, Y.R. 2016. The Immigrant Advantage in Adolescent Educational Expectations. *International Migration Review* 50(3): 758–792. doi:10.1111/imre.12183.
- Forum för levande historia. 2010. *Den mångtydiga intoleransen*. Rapport 1:2010. Stockholm: Forum för levande historia.
- Forum för levande historia. 2014. *Tid för tolerans*. Rapportserie 1:2014. Stockholm: Forum för levande historia.
- Forum för levande historia och Brå. 2011. *Antisemitism och islamofobi. Utbredning, orsaker och preventivt arbete*. Stockholm: Forum för levande historia.
- Fredriksson, P., Öckert, B. & Oosterbeek, H. 2016. Parental responses to public investment in children. Evidence from a maximum class size rule. *Journal of Human Resources* 51(4): 832–68.
- FRA. 2014. *Addressing forced marriage in the EU. Legal provisions and promising practices*. Wien/Luxemburg: European Union Agency for Fundamental Rights.
- Friberg, J.H. 2016. *Assimilering på norsk. Sosial mobilitet og kulturell tilpasning blant ungdom med innvandrerbakgrunn*. Fafo-rapport 2016:43.
- Friberg, J.H. 2019a. *Konflikt, fellesskap og forandring. Foreldreskap og sosial kontroll i innvandrede familier fra Pakistan, Somalia og Sri Lanka*. Oslo:

- Cappelen Damm Akademisk/NOASP (Nordic Open Access Scholarly Publishing).
- Friberg, J.H. 2019b. Does selective acculturation work? Cultural orientations, educational aspirations and school effort among children of immigrants in Norway. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 45(15): 2844–2863.
- Friberg, J.H. 2021. Who wants to be Norwegian – who gets to be Norwegian? Identificational assimilation and non-recognition among immigrant origin youth in Norway. *Ethnic and Racial Studies* 44(16): 21–43.
- Frisk, E. & Nilsson, M. 2016. *Attityder till homosexualitet. En tyst revolution?* Kandidatuppsats, Sociologiska institutionen, Uppsala universitet.
- Fuligni, A.J., Tseng, V. & Lam, M. 1999. Attitudes toward Family Obligations among American Adolescents from Asian, Latin American, and European Backgrounds, *Child Development*, 70(4): 1030–44.
- Gans, H.J. 1992. Second-Generation Decline. Scenarios for the Economic and Ethnic Futures of the post-1965 American Immigrants. *Ethnic and Racial Studies* 15(2): 173–192.
- Ghadimi, M. & Gunnarsson, S. 2019. *Ung 018. En kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck bland unga i Uppsala*. Uppsala: Tris – Tjejers rätt i samhället.
- Global Village. 2019. *Fakta för förändring. En rapport om Sveriges 61 utsatta områden*.
- Global Village. 2021. *Perspektiv 2021. Opinionsundersökning i landets 60 utsatta områden*.
- Gordon, M. 1964. *Assimilation in American Life. The Role of Race, Religion, and National Origins*. New York: Oxford University Press.
- Granovetter, M.S. 1973. The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology* 78(6): 1360–1380.
- Gregg, P., Jonsson, J.O., Macmillan, L. & Mood, C. 2017. The role of education for intergenerational income mobility. A comparison of the US, Great Britain, and Sweden, *Social Forces* 96(1): 121–152.
- Grönqvist, H. & Niknami, S. 2017. *Ankomst och härkomst. En ESO-rapport om skolresultat och bakgrund*. Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi 2017:3. Stockholm: Finansdepartementet.
- Guveli, A., Ganzeboom, H.B., Platt, L. m.fl. 2016. *Intergenerational Consequences of Migration*. Palgrave Macmillan, London.

- Gähler, M. & Palmtag, E.-L. 2014. Ett sekel av ändrade uppväxtförhållanden. Familj, boende och socioekonomiska förutsättningar under barndomen. I Evertsson, M. & Magnusson, C. (red.), *Ojämlighetens dimensioner. Uppväxtvillkor, arbete och hälsa i Sverige*, s. 52–76. Stockholm: Liber.
- Hammar, O. 2021. *Migranternas attityder och värderingar*. SNS Rapport 2021.
- Hannemann, T., Kulu, H., Rahnu, L. m.fl. 2018. Co-ethnic marriage versus intermarriage among immigrants and their descendants. A comparison across seven European countries using event-history analysis. *Demographic Research* 39: 487–524.
- Hanushek, E.A. 1997. Assessing the effect of school resources on student performance. An update. *Education Evaluation and Policy Analysis* 19(2): 141–164.
- Heath, A.F. & Richards, L. 2019. How do Europeans differ in their attitudes to immigration. Findings from the European Social Survey 2002/03–2016/17, *OECD Social, Employment and Migration Working Papers* No. 222, OECD Publishing, Paris.
- Heath, A.F. & Brinbaum, Y. (red.). 2014. *Unequal Attainments. Ethnic Educational Inequalities in Ten Western Countries*. Oxford, Oxford University Press.
- Heath, A.F., Jacobs, K. & Richards, L. 2018. Young people in transition. The national identity of minority youth. I Kalter, F. m.fl. (red.), *Growing Up in Diverse Societies*, s. 274–302. Oxford: Oxford University Press.
- Henrich, J., Heine, S.J. & Norenzayan, A. 2010. The weirdest people in the world? *Behavioral and Brain Sciences* 33: 61–83. doi:10.1017/S0140525X0999152Xpmid:20550733.
- Hermansen, A.S. 2016. Moving up or falling behind? Intergenerational socioeconomic transmission among children of immigrants in Norway. *European Sociological Review* 32(5): 675–689.
- Hermansen, A.S. 2017a. Age at arrival and life chances among childhood immigrants. *Demography* 54(1): 201–229.
- Hermansen, A.S. 2017b. Et egalitært og velferdsstatlig integreringsparadoks? *Norsk Sosiologisk Tidsskrift* 1(1): 15–34.
- Hermansen, A.S., Hundebo, P.O. & Birkelund, G.E. 2022. Spatial assimilation at a halt? Intergenerational persistence in neighborhood contexts among immigrant minorities in Norway. *International Migration Review*, doi: 10.1177/01979183211067771.

- Hermansen, A.S., Borgen, N.T. & Mastekaasa, A. 2020. Long-term trends in adult socio-economic resemblance between former schoolmates and neighbouring children. *European Sociological Review* 36(3): 366–380.
- Heyns, B. 1978. *Summer learning and the effects of schooling*. New York: Academic Press.
- von Hippel, P.T., Workman, J. & Downey, D.B. 2018. Inequality in reading and math skills forms mainly before kindergarten. A replication, and partial correction, of "Are schools the great equalizer?". *Sociology of Education* 91(4): 323–357.
- Hirschi, T. & Gottfredson, M. 1983. Age and the explanation of crime. *American Journal of Sociology* 89(3): 552–584.
- Hjälmarsson, S. 2021. *Taking Part on Equal Terms? Associations between Economic Resources and Social Participation among Swedish Adolescents*. Doktorsavhandling, Sociologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Hjern, A. & Allebeck, P. 2002. Suicide in first- and second-generation immigrants in Sweden. A comparative study. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* 37(9): 423–429.
- Hjern, A., Rajmil, L., Bergström, M., Berlin, M., Gustafsson, P.A. & Modin, B. 2013. Migrant density and well-being. A national school survey of 15-year-olds in Sweden. *European Journal of Public Health* 23: 823–828.
- Holmberg, S. & Rothstein, B. 2020. Minskar mångkulturella samhällen den sociala tilliten? I Andersson, U., Carlander, A. & Öhberg, P. (red.), *Regntunga skyar*, s. 27–40. SOM-rapport nr 76. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Holmlund, H., Sjögren, A. & Öckert, B. 2019. *Jämlikhet i möjligheter och utfall i den svenska skolan*. Bilaga 7 till Långtidsutredningen 2019. SOU 2019:40.
- Högdin, S. 2006. Var går gränsen? Föräldrars gränssättning avseende ungas deltagande i sociala aktiviteter. En jämförelse utifrån etnicitet och kön. *Sociologisk Forskning* 43(3): 40–65.
- ILGA World. 2020. *State-Sponsored Homophobia 2020. Global Legislation Overview Update*.
- Inchley, J., Currie, D., Budisavljevic, S., Torsheim, T., Jästad, A., Cosma, A. m.fl. 2020. *Spotlight on adolescent health and well-being*. Findings from the 2017/2018 Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) survey

- in Europe and Canada. International report. Volume 1. Key findings. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.
- Inglehart, R. 2018. *Cultural evolution. People's motivations are changing, and reshaping the world*. Cambridge University Press.
- Inglehart, R. & Norris, P. 2002. Islamic culture and democracy. Testing the "clash of civilizations" thesis. *Comparative Sociology* 1(3-4): 235-263.
- Inglehart, R. & Norris, P. 2003. *Rising Tide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Inglehart, R. & Welzel, C. 2005. *Modernization, cultural change and democracy*. New York: Cambridge University Press.
- Inglehart, R. & Welzel, C. 2010. Changing mass priorities. The link between modernization and democracy. *Perspectives on politics* 8(2): 551-567.
- Inglehart-Welzel World Cultural Map – World Values Survey 7. 2020. [Provisional version]. <http://www.worldvaluessurvey.org/>.
- Integrationsverket. 2007. *Integrationsbarometern 2007. En delrapport om allmänhetens attityder och erfarenheter inom området rasism, främlingsfientlighet, antisemitism och islamofobi*. Norrköping: Integrationsverket.
- Jackson, C. Kirabo. 2020. Does school spending matter? The new literature on an old question. I Tach, L., Dunifon, R. & Miller, D. (red.), *Confronting inequality. How policies and practices shape children's opportunities*, s. 165-186. American Psychological Association.
- Jackson, M., Jonsson, J.O. & Rudolphi, F. 2012. Ethnic inequality in choice-driven education systems. A longitudinal study of performance and choice in England and Sweden, *Sociology of Education* 85: 158-178.
- Jacob, K. & Kalter, F. 2013. Intergenerational Change in Religious Salience among Immigrant Families in Four European Countries, *International Migration* 51: 38-56.
- Jakobsson, N. & Lindholm, H. 2014. Ethnic preferences in internet dating. A field experiment. *Marriage & Family Review* 50(4): 307-317.
- Jonsson, J.O. 2007. The farther they come, the harder they fall? First and second generation immigrants in the Swedish labour market. I Heath, A.F. & Cheung, S.Y. (red.), *Unequal Chances*, s. 451-505. Oxford: Oxford University Press.
- Jonsson, J.O. 2018. Immigration and Integration. Key Characteristics of

- Host Countries and their Immigrants. I Kalter, F. m.fl. (red.), *Growing Up in Diverse Societies*, kapitel 2, s. 40–61. Oxford: Oxford University Press.
- Jonsson, J.O., Kalter, F. & van Tubergen, F. 2018. Studying Integration. Ethnic Minority and Majority Youth in Comparative Perspective. I Kalter, F. m.fl. (red.), *Growing Up in Diverse Societies*, kapitel 1, s. 1–39. Oxford: Oxford University Press.
- Jonsson, J.O. & Mood, C. 2008. Choice by Contrast in Swedish Schools. How Peers' Achievement Affects Educational Choice. *Social Forces* 87(2): 741–765.
- Jonsson, J.O. & Mood, C. 2018. Mental well-being in boys and girls of immigrant background. The balance between vulnerability and resilience. I Kalter, F. m.fl. (red.), *Growing Up in Diverse Societies*, kapitel 14, s. 369–397. Oxford: Oxford University Press.
- Jonsson, J.O. & Treuter, G. 2019. Likvärdighet och skolkvalitet. Socioekonomiskt ursprung och invandrarbakgrund. I Erikson, R. & Unemo, L. (red.), *Lika för alla? En ESO-antologi om skolans likvärdighet*, kapitel 3, s. 49–85. Rapport till expertgruppen för studier i offentlig ekonomi 2019:1. Stockholm: Finansdepartementet.
- Jonsson J.O. & Treuter, G. 2021. Do school characteristics matter for ethnic and socioeconomic inequality in education? *Manuscript*: Nuffield College, SOFI; Stockholm University; Institutet för framtidsstudier.
- Jonsson, J.O., Mood, C. & Bihagen, E. 2010. Fattigdomens förändring, utbredning och dynamik. *Social Rapport 2010*, kapitel 3. Socialstyrelsen.
- Jonsson, J.O. & Rudolphi, F. 2011. Weak performance – strong determination. School achievement and educational choice among children of immigrants in Sweden. *European Sociological Review* 27: 487–508.
- Jonsson, J.O., Kilpi-Jakonen, E. & Rudolphi, F. 2014. Ethnic differences in early school-leaving. An international comparison. I Heath, A.F. & Brinbaum, Y. (red.), *Unequal Attainments Ethnic Educational Inequalities in Ten Western Countries*, s. 95–118. Oxford: Oxford University Press.
- Jonsson, J.O., Låftman, S.B., Rudolphi, F. & Engzell Waldén, P. 2012. Integration, etnisk mångfald och attityder bland högstadiel elever, Bilaga 6 (s. 263–391) till SOU 2012:74, *Främlingsfienden inom oss*. Stockholm: Fritzes.
- Jonsson, L. 2015. *Historia. RFSL*. <https://www.rfsl.se/om-oss/historia/>

- Josefsson, J., Ingen panik i sosseverkstan – eller? Krönika i *Dagens Nyheter* 2021-11-11.
- Juárez, S.P., Drefahl, S., Dunlavy, A. & Rostila, M. 2018. All-cause mortality, age at arrival, and duration of residence among adult migrants in Sweden. A population-based longitudinal study. *SSM-Population Health* 6: 16–25.
- Kadarik, K. & Kährik, A. 2021. Trends of out-mobility from large housing estates in Stockholm. Influences of the housing policy and neighbourhood context. *Journal of Housing and Built Environment*, <https://doi.org/10.1007/s10901-021-09860-x>.
- Kalmijn, M. 1998. Inter-marriage and homogamy. Causes, patterns, and trends. *Annual Review of Sociology* 24: 395–421.
- Kalter, F. & Granato, N. 2002. Demographic Change, Educational Expansion, and Structural Assimilation of Immigrants. The Case of Germany. *European Sociological Review* 18(2): 199–216.
- Kalter, F., Jonsson, J.O., van Tubergen, F. & Heath, A.F. (red.). 2018. *Growing up in diverse societies. The integration of children of immigrants in England, Germany, the Netherlands and Sweden*. Oxford: Oxford University Press.
- Kalter, F., Heath, A.F., Hewstone, M., Jonsson, J.O., Kalmijn, M., Kogan, I. & van Tubergen, F. 2013. *The Children of Immigrants Longitudinal Survey in Four European Countries (CILS4EU). Motivation, aims, and design*. Mannheim: Universität Mannheim.
- Kao, G. & Tienda, M. 1995. Optimism and Achievement. The Educational Performance of Immigrant Youth. *Social Science Quarterly* 76(1): 1–19.
- Kogan, I. 2018. Ethnic minority youth at the crossroads. Between traditionalism and liberal value orientations. I Kalter, F., Jonsson, J.O., van Tubergen, F. & Heath, A.F. (red.), *Growing up in diverse societies*, s. 303–332. Oxford: Oxford University Press.
- Koopmans, R. 2010. Trade-Offs between Equality and Difference. Immigrant Integration, Multiculturalism and the Welfare State in Cross-National Perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 36(1): 1–26.
- Koopmans, R., Michalowski, I. & Waibel, S. 2012. Citizenship rights for immigrants. National political processes and cross-national convergence in Western Europe, 1980–2008. *American Journal of Sociology* 117(4): 1202–45.
- Koopmans, R. 2013. Multiculturalism and immigration. A contested field in cross-national comparison. *Annual Review of Sociology* 39: 147–169.

- Koopmans, R., Veit, S. & Yemane, R. 2019. Taste or statistics? A correspondence study of ethnic, racial and religious labour market discrimination in Germany. *Ethnic and Racial Studies* 42(16): 233–252.
- Kretschmer, D. & Leszczensky, L. 2022. In-group bias or out-group reluctance? The interplay of gender and religion in creating religious friendship segregation among Muslim youth. *Social Forces* 100(3): 1307–1332.
- Kronenberg, C. 2018. Reconsidering the immigration-crime nexus in Europe. Ethnic differences in juvenile delinquency. I Kalter, F. m.fl. (red.), *Growing up in diverse societies*. Oxford: Oxford University Press, s. 335–368.
- Kulu, H. & Hannemann, T. 2019. Mixed marriage among immigrants and their descendants in the United Kingdom. Analysis of longitudinal data with missing information. *Population Studies* 73(2): 179–196.
- Kunst, J.R. 2021. Are we facing a "causality crisis" in acculturation research? The need for methodological (r)evolution. *International Journal of Intercultural Relations* 85: A4–A8.
- Landell, E. 2021. *Försörjning med fördröjning. En ESO-rapport om utrikes födda kvinnors etablering på arbetsmarknaden*. ESO-rapport 2021:7.
- Leadbeater, B.J., Kuperminc, G.P., Blatt, S.J., Hertzog, C. 1999. A Multivariate Model of Gender Differences in Adolescents' Internalizing and Externalizing Problems. *Developmental Psychology* 35: 1268–1282.
- Lindahl, E. 2007. *Spelar lika kön och etnisk bakgrund på lärare och elever roll för provresultat och slutbetyg?* Uppsala: Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU).
- Lindahl, E. 2016. Are teacher assessments biased? Evidence from Sweden. *Education Economics* 24(2): 224–238.
- Lolliot, S., Fell, B., Schmid, K., Wölfer, R., Swart, H., Voci, A., Christ, O., New, R. & Hewstone, M. 2014. Measures of Intergroup Contact. I Boyle, G.J., Saklofske, D.H. & Matthews, G. (red.), *Measures of Personality and Social Psychological Constructs*, s 652–83. London: Academic Press.
- Lucassen, L. & Laarman, C. 2009. Immigration, intermarriage and the changing face of Europe in the post war period. *The History of the Family* 14(1): 52–68.
- Malchow-Møller, N., Munch, J.R., Schroll, S. & Skaksen, J.R. 2009. Explaining cross-country differences in attitudes towards immigration in the EU-15. *Social Indicators Research* 91(3): 371–390.

- Malmberg, B., Andersson, E.K., Nielsen, M.M. & Haandrikman, K. 2018. Residential Segregation of European and Non-European Migrants in Sweden: 1990–2012. *European Journal of Population* 34: 169–193.
- Markides, K.S. & Rote, S. 2015. Immigrant Health Paradox, in Scott, R. & Kosslyn, S. (red.) *Emerging Trends in the Social and Behavioral Sciences*. John Wiley & Sons.
- Martinsson, J. & Andersson, U. 2021. *Svenska Trender 1986–2020*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Mayeda, D.T. & Vijaykumar, R. 2016. A Review of the Literature on Honor-based Violence. *Sociology Compass* 10(5): 353–363.
- Mayer, M. 2021. *missRanger. Fast Imputation of Missing Values*. <https://cran.r-project.org/web/packages/missRanger/>
- McPherson, M., Smith-Lovin, L. & Cook, J.M. 2001. Birds of a Feather. Homophily in Social Networks. *Annual Review of Sociology* 27: 415–44.
- Migration Policy Group. 2020. *The Migrant Integration Policy Index (MIPEX)*. Brussels, Migration Policy Group/British Council.
- Miller, D. 1995. *On Nationality*. Oxford: Clarendon Press.
- Midtbøen, A.H. 2016. Discrimination of the second generation. Evidence from a field experiment in Norway. *Journal of International Migration and Integration* 17(1): 253–272.
- Mood, C. 2018. Keeping up with the Smiths, Müllers, De Jongs, and Johanssons. The Economic Situation of Minority and Majority Youth. I Kalter, F. m.fl. (red.), *Growing up in Diverse Societies*, s. 85–113. Oxford: Oxford University Press.
- Mood, C. & Jonsson, J.O. 2013. *Ekonomisk utsatthet och välfärd bland barn och deras familjer 1968–2010*. Stockholm: Socialstyrelsen. <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2013/2013-5-51>.
- Mood, C. & Jonsson, J.O. 2016. The Social Consequences of Poverty. An Empirical Test on Longitudinal Data. *Social Indicators Research* 127: 633–652.
- Mood, C. & Jonsson, J.O. 2019. *Välfärd. Den nya fattigdomen*. Häfte i Riksbankens Jubileumsfonds årsbox 2019. Göteborg & Stockholm: Makadam förlag.
- Mood, C., Jonsson, J.O. & Låftman, S.B. 2016. Immigrant integration and

- youth mental health in four European countries. *European Sociological Review* 32(6): 716–729.
- Mood, C., Jonsson, J.O. & Låftman, S.B. 2017. Immigrant youth's mental health advantage. The role of family structure and relations. *Journal of Marriage and Family* 79 (April): 419–436.
- MUCF (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor) 2021a. *Goda levnadsvillkor för många, men inte för alla. Ung idag* 2021.
- MUCF (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor) 2021b. *Det blir ju bara värre om jag berättar... Ungas erfarenheter av sexuella trakasserier i utbildningsmiljöer.*
- Murray, M. 1988. Educational Expansion, Policies of Diversion, and Equality. The Case of Sweden 1933–85. *European Journal of Education* 23: 141–49.
- Müller, T.S., Grund, T.U. & Koskinen, J.H. 2018. Residential segregation and "Ethnic flight" vs. "Ethnic avoidance" in Sweden. *European Sociological Review* 34: 268–285.
- Narayan, A., Van der Weide, R., Cojocaru, A., Lakner, C., Redaelli, S., Mahler, D.G., Ramasubbaiah, R.G.N. & Thewissen, S. 2018. *Fair Progress? Economic Mobility Across Generations Around the World. Equity and Development.* Washington, DC: World Bank.
- Neumark, D. 2018. Experimental research on labor market discrimination. *Journal of Economic Literature* 56(3): 799–866.
- Nguyen, A.M.D. & Benet-Martínez, V. 2013. Biculturalism and adjustment. A meta-analysis. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 44: 122–159.
- Nordin, M. & Rooth, D-O. 2009. The Ethnic Employment and Income Gap in Sweden. Is Skill or Labor Market Discrimination the Explanation? *Scandinavian Journal of Economics* 111(3): 487–510.
- Nordström Skans, O. & Åslund, O. 2009. *SNS Valfärdsrapport 2009. Segregationen i storstäderna.* Stockholm: SNS.
- Norris, P. & Inglehart, R. 2011. *Sacred and secular. Religion and politics worldwide.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Norris, P. & Inglehart, R. 2012. Muslim integration into Western cultures. Between origins and destinations. *Political Studies* 60 (2): 228–251.
- Novus 2018. *Vad tycker människorna som bor i Sveriges mest utsatta områden? En opinionsundersökning av Novus i Sveriges 61 mest utsatta områden,*

- <https://novus.se/wp-content/uploads/2018/12/481a2a45ad3da9f19a2f-884b3a99c71c.pdf>.
- OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development). 2012. *Settling in. Indicators of Immigrant Integration 2012*. Paris: OECD Publishing.
- OECD. 2020. *Education at a Glance 2020: OECD Indicators*. Paris: OECD Publishing.
- Olli Segendorf, Å. & Teljosuo, T. 2011. *Sysselsättning för invandrare. En ESO-rapport om arbetsmarknadsintegration*. Rapport till expertgruppen för studier i offentlig ekonomi 2011:5. Stockholm: Finansdepartementet.
- Ombudsmannen mot etnisk diskriminering. 2008. *Diskriminering på den svenska bostadsmarknaden*. DO:s rapportserie 2008:3.
- Otterbeck, J. & Bevelander, P. 2006. *Islamofobi. En studie av begreppet, ungdomars attityder och unga muslimers utsatthet*. Stockholm: Forum för levande historia.
- Ouis, P. 2009. Den verkliga kulturkonflikten? Islamisk sexualmoralism i liberala Sverige, *Socialvetenskaplig Tidskrift* 3-4: 350-368.
- Ouis, P., Adamsson, G. & Carlbom, A. 2013. Is multiculturalism good for children? The rights of the child and multiculturalist policies in Sweden. *International Dialogue* 3: 77-93.
- Pettigrew, T.F. & Tropp, L.R. 2006. A Meta-analytic Test of Intergroup Contact Theory. *Journal of Personality and Social Psychology* 90(5): 751-783.
- Pew Global Attitudes Survey. 2013. Topic: Global Morality. Onlineresurs: <https://www.pewresearch.org/global/interactives/global-morality>
- Plenty, S., Andersson, A.B., Hjalmarsson, S., Mood, C., Rudolphi, F. & Treuter, G. 2018. *Hur går det för våra unga vuxna? En rapport om sysselsättning och levnadsvillkor*. Forskningsrapport 2018:1. Institutet för framtidsstudier, Stockholm; Institutet för social forskning, Stockholms universitet.
- Plenty, S. & Jonsson, J.O. 2017. Social Exclusion among Peers The Role of Immigrant Status and Classroom Immigrant Density, *Journal of Youth and Adolescence* 46: 1275-88.
- Plenty, S. & Jonsson, J.O. 2021. Students' occupational aspirations. Can family relationships account for differences between immigrant and socioeconomic groups? *Child Development* 92(1): 157-173.

- Polismyndigheten 2021. *Lägesbild över utsatta områden*. Polismyndigheten, nationella operativa avdelningen. Regeringsuppdrag 2021.
- Portes, A. & Rumbaut, R.G. 1996. *Immigrant America. A Portrait*. Berkeley: University of California Press.
- Portes, A. & Rumbaut, R.G. 2001. *Legacies. The Story of the Immigrant Second Generation*. Berkeley: University of California Press.
- Portes, A. & Zhou, M. 1993. The New Second Generation. Segmented Assimilation and its Variants among Post-1965 Immigrant Youth. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 530(1): 74–96.
- Potârcă, G. & Mills, M. 2015. Racial preferences in online dating across European countries. *European Sociological Review* 31(3): 326–341.
- Powell, D., Perreira, K.M. & Mullan Harris, K. 2010. Trajectories of Delinquency from Adolescence to Adulthood. *Youth and Society* 41: 475–502.
- Proposition 1997/98:16. *Från invandrarpolitik till integrationspolitik*.
- Proposition 2013/2014:191. *Med fokus på unga. En politik för goda levnadsvillkor, makt och inflytande*.
- Proposition 2020/21:1. *Budgetpropositionen för 2021*.
- Puranen, B. 2019. *Med migranternas röst. Den subjektiva integrationen*. Institutet för framtidsstudier. Forskningsrapport 2019:2.
- Putnam, R.D. 2007. E Pluribus Unum. Diversity and Community in the Twenty-first Century. *Scandinavian Political Studies* 30(2): 137–174.
- Reijntjes, A., Kamphuis, J.H., Prinzie, P. & Telch, M.J. 2010. Peer victimization and internalizing problems in children. A meta-analysis of longitudinal studies. *Child Abuse & Neglect* 34: 244–252.
- Riach, P.A. & Rich, J. 2002. Field Experiments of Discrimination in the Market Place. *The Economic Journal* 112(483): F480–F518. doi:10.2307/1798458.
- Rich, J. 2014. What Do Field Experiments of Discrimination in Markets Tell Us? A Meta Analysis of Studies Conducted since 2000. *IZA Discussion Papers*, No. 8584, Institute for the Study of Labor (IZA), Bonn.
- Roberts, L.L. 2019. Changing worldwide attitudes toward homosexuality. The influence of global and region-specific cultures, 1981–2012. *Social Science Research* 80: 114–131.
- Rooth, D-O. 2010. Automatic associations and discrimination in hiring. Real world evidence. *Labour Economics* 17(3): 523–534.

- Rostami, A. 2013. *Tusen fiender. En studie om de svenska gatugängen och dess ledare*. Licentiatavhandling. Linnæus University studies in policing. Nr 001, 2013.
- Rostami, A., Leinfelt, F. & Holgersson, S. 2012. An Exploratory Analysis of Swedish Street Gangs. Applying the Maxson and Klein Typology to a Swedish Gang Dataset. *Journal of Contemporary Criminal Justice* 28(4): 426–445.
- Rubin, D.B. 1987. *Multiple Imputation for Nonresponse in Surveys*. New York: John Wiley & Sons.
- Rudolphi, F. & Salikutluk, Z. 2021. Aiming high no matter what? Educational Aspirations of Ethnic Minority and Native Youth in England, Germany, the Netherlands and Sweden. *Comparative Sociology* 20(1): 70–100.
- Ruist, J. 2018. *Tid för integration. En ESO-rapport om flyktingars bakgrund och arbetsmarknadsetablering*. Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi 2018:3.
- Ruist, J. 2019. *Global migration. Orsaker och konsekvenser*. SNS Förlag.
- Sacerdote, B. 2011. Peer effects in education. How might they work, how big are they and how much do we know thus far? I Hanushek, E.A, Machin, S. & Woessmann, L. (red.), *Handbook of the Economics of Education*, Vol. 3, s. 249–277. Amsterdam: North Holland.
- SCB (Statistiska Centralbyrån). 2002. *Meddelande i samordningsfrågor. Personer med utländsk bakgrund. Riktlinjer för redovisning i statistiken*. MiS 2002: 3. Örebro: SCB.
- SCB (Statistiska Centralbyrån). 2018. Var femte person född utanför Europa är trångbodd, I *Välfärd* 2018:1, s. 10–11.
- SCB (Statistiska Centralbyrån). 2019. *Integration. En beskrivning av läget i Sverige*. SCB, Integration, Rapport Nr 13. Stockholm: SCB.
- SCB (Statistiska Centralbyrån). 2021a. *Löneskillnader i ett internationellt perspektiv*. Statistik från OECD om lön i relation till utbildningsnivå.
- SCB (Statistiska Centralbyrån) 2021b. *Sveriges framtida befolkning 2021–2070*.
- SCB (Statistiska Centralbyrån). 2022. *SCB:s statistiska databaser*.
- Schlytter, A., Högdin, S., Ghadimi, M., Backlund, Å. & Rexvid, D. 2009. Oskuld och heder. En undersökning av flickor och pojkar som lever under hedersrelaterad kontroll i Stockholms stad – omfattning och karaktär.

- I *Hedersrelaterat förtryck och våld i Stockholms stad. Rapport 2009. Del II*. Stockholm: Stockholms stad.
- Sen, A. 1983. Poor, Relatively Speaking. *Oxford Economic Papers* 35: 153–169.
- Simsek, M., van Tubergen, F. & Fleischmann, F. 2021. Religion and Inter-group Boundaries. Positive and Negative Ties Among Youth in Ethnically and Religiously Diverse School Classes in Western Europe. *Review of Religious Research*, 64(1):1–33.
- Simsek, M., Jacob K., Fleischmann, F. & van Tubergen, F. 2018. Keeping or losing the faith? Comparing religion across majority and minority youth in Europe. I Kalter, F., Jonsson, J.O., van Tubergen, F. & Heath, A.F. (red.), *Growing Up in Diverse Societies*, s. 246–273. Oxford: Oxford University Press.
- Skolverket. 2009. *På tal om mobbning – och det som görs*. Kunskapsöversikt. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. 2011. *Utvärdering av metoder mot mobbning*. Rapport 353. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. 2017. *Nära examen*. Rapport 461. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. 2018a. *Analys av familjebakgrundens betydelse för skolresultaten och skillnader mellan skolor. En kvantitativ studie av utvecklingen över tid i slutet av grundskolan*. Rapport 467. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. 2018b. *Från gymnasieskola till högskola*. Rapport 466. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. 2019a. *Analys av likvärdig betygssättning mellan elevgrupper och skolor. Jämförelser mellan betyg och nationella prov i årskurs 9*. Rapport 475.
- Skolverket. 2019b. *Attityder till skolan 2018*. Rapport 479. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. 2020. *Uppföljning av gymnasieskolan 2020*. Rapport 2020:4. Stockholm: Skolverket.
- Socialstyrelsen. 2007. *Frihet och ansvar. En undersökning om gymnasieungdomars upplevda frihet att själva bestämma över sina liv*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. 2019. *Ett liv utan våld och förtryck. Slutredovisning av uppdraget att genomföra en nationell kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck*. Stockholm: Socialstyrelsen.

- SOU (Statens offentliga utredningar) 1996. *Sverige, framtiden och mångfalden*. SOU 1996:55.
- SOU (Statens offentliga utredningar) 2012. *Främlingsfjenden inom oss*. Huvudbetänkande från Westerbergsska utredningen. SOU 2012:74.
- SOU (Statens offentliga utredningar) 2015. *Långtidsutredningen 2015, huvudbetänkande*. SOU 2015:104.
- Stekhoven, D.J. & Bühlmann, P. 2012. MissForest. Non-parametric missing value imputation for mixed-type data. *Bioinformatics* 28(1): 112–118.
- Strid, S., Enelo, J.-M., Cinthio, H. & i Baianstovu, R. 2018. *Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar. En kartläggning i Göteborg, Malmö och Stockholm 2017–2018*. Göteborg, Malmö och Stockholms stad.
- Sund, K. 2009. Estimating peer effects in Swedish high school using school, teacher, and student fixed effects. *Economics of Education Review* 28(3): 329–336.
- Szulkin, R. & Jonsson, J.O. 2007. Ethnic Segregation and Educational Outcomes in Swedish Lower Secondary Schools. Stockholm University: Linnaeus Center for Integration Studies *Working Paper* 2007:2.
- Tarhan Selvi, G. & Kakabaveh, A. 2016a. *Elvahundra. En kartläggning av attityder till samt förekomsten av diskriminering och förtryck i hederns namn bland 100 ungdomar och ett 50-tal föräldrar*. Föreningen Varken hora eller kuvad.
- Tarhan Selvi, G. & Kakabaveh, A. 2016b. *Tolvhundra. En kartläggning av förekomsten av diskriminering och förtryck i hederns namn bland 1200 ungdomar och 50 föräldrar i Göteborg*. Föreningen Varken hora eller kuvad.
- Thijssen, L., van Tubergen, F., Coenders, M., Hellpap, R., Jak, S. 2021. Discrimination of Black and Muslim Minority Groups in Western Societies. Evidence From a Meta-Analysis of Field Experiments. *International Migration Review*, doi: 10.1177/01979183211045044.
- Thorsén, C., Gustafsson, J.E. & Cliffordson, C. 2014. The influence of fluid and crystallized intelligence on the development of knowledge and skills. *British Journal of Educational Psychology* 84(4): 556–570.
- Thrasher, F. 1927. *The Gang. A Study of 1,313 Gangs in Chicago*. Chicago: University of Chicago Press.
- Tjaden, J.D. & Hunkler, C. 2017. The optimism trap. Migrants' educational choices in stratified education systems, *Social Science Research* 67: 213–228.

- Torsheim, T., Raven-Sieberer, U., Hetland, J., Välimaa, R., Danielson, M. & Overpeck, M. 2006. Cross-national variation of gender differences in adolescent subjective health in Europe and North America, *Social Science & Medicine* 62: 815–827.
- Townsend, P. 1979. *Poverty in the United Kingdom*. Harmondsworth: Penguin.
- Tyrefors Hinnerich, B., Höglén, E. & Johannesson, M. 2015. Discrimination against students with foreign backgrounds. Evidence from grading in Swedish public high schools. *Education Economics* 23(6): 660–676.
- UKÄ (Universitetskanslersämbetet). 2017. Tidiga avhopp från högskola. Analyser av genomströmning på de tio största yrkesexamensprogrammen. Rapport 2017:17.
- UKÄ (Universitetskanslersämbetet). 2021. *Universitetskanslerämbetets årsrapport 2021. Utbildning på grundnivå och avancerad nivå*.
- Umaña-Taylor, A.J. m.fl. 2014. Ethnic and Racial Identity During Adolescence and Into Young Adulthood. An Integrated Conceptualization. *Child Development* 85(1): 21–39.
- Waldinger, R. & Catron, P. 2016. Modes of incorporation. A conceptual and empirical critique. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 42(1): 23–53.
- Weiss, R.H. 2006: *Grundintelligenztest Skala 2 Revision (CFT–20R)*. Göttingen: Hogrefe.
- Westin, C. 1984. *Majoritet om minoritet. En studie i etnisk tolerans i 80-talets Sverige*. Diskrimineringsutredningen. Stockholm: Liber.
- van Tubergen, F. & Maas, I. 2007. Ethnic intermarriage among immigrants in the Netherlands. An analysis of population data. *Social Science Research* 36: 1065–1086.
- van Tubergen, F. & Smith, S. 2018. Making friends across ethnic boundaries. Are personal networks of adolescents diverse? I Kalter, F. m.fl. (red.), *Growing up in diverse societies*, s. 143–175. Oxford: Oxford University Press.
- van Zantvliet, P.I. 2015. *Partner choice among children of immigrants*. Gildeprint.
- Vasiljevic, Z., Svensson, R. & Shannon, D. 2021. Trends in alcohol intoxication among native and immigrant youth in Sweden, 1999–2017: A comparison across family structure and parental employment status. *International Journal of Drug Policy* 98: 103397.

- Vernby, K. & Dancygier, R. 2019. Can immigrants counteract employer discrimination? A factorial field experiment reveals the immutability of ethnic hierarchies. *PLOS ONE* 14(7): e0218044.
- Voas, D. 2007. The continuing secular transition. I Pollack, D. & Olson, D.V.A. (red.), *The Role of Religion in Modern Societies*, s. 25–48. London: Routledge.
- Voas, D. & Chaves, M. 2016. Is the United States a counterexample to the secularization thesis? *American Journal of Sociology* 121(5): 1517–1556.
- Voas, D. & Doebler, S. 2011. Secularization in Europe. Religious change between and within birth cohorts. *Religion and Society in Central and Eastern Europe* 4(1): 39–62.
- Vogiazides, L. & Chihaya, G.K. 2020. Migrants' long-term residential trajectories in Sweden. Persistent neighbourhood deprivation or spatial assimilation? *Housing Studies* 35(5): 875–902.
- Wallace, M. 2021. Mortality advantage reversed. The causes of death driving all-cause mortality differentials between migrants, the descendants of migrants and ancestral natives in Sweden, 1997–2016. *Stockholm Research Reports in Demography* 2021:19.
- Weissman, M. & Maddox, A. 2016. Early Ethnic Partner Choice among Natives and Descendants of Immigrants in Germany. *Working Paper* No. 164 MZES, Mannheim University.
- Wiik, K.A. & Holland, J.A. 2018. Partner choice and timing of first marriage among the children of immigrants in Norway and Sweden. *Acta Sociologica* 61(2): 143–162.
- Wölfer, R., Hewstone, M. & Jaspers, E. 2018. Social contact and inter-ethnic attitudes. The importance of contact experiences in schools. I Kalter m.fl. (red.), *Growing Up in Diverse Societies*, s. 201–216. Oxford: Oxford University Press.
- Wolke, D. & Lereya, S.T. 2015. Long-term effects of bullying. *Archives of Disease in Childhood* 100(9): 879–885.
- World Economic Forum. 2021. *Global Gender Gap Report 2021*. https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf
- Xie, Y. & Greenman, E. 2011. The social context of assimilation. Testing implications of segmented assimilation theory. *Social Science Research* 40(3): 965–984.
- Yamamoto, K., Khorramdel, L. & von Davier, M. 2013. Scaling PIAAC data.

- I *Technical Report of The Survey of Adult Skills (PIAAC)*, kapitel 17. Paris: OECD Publishing.
- Zhou, M. & Bankston III, C.L. 2016. *The Rise of the New Second Generation*. Cambridge: Polity Press.
- Zschirnt, E. & Ruedin, D. 2016. Ethnic discrimination in hiring decisions. A meta-analysis of correspondence tests 1990–2015. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 42(7): 1115–1134.
- Åslund, O., Forslund, A. & Liljeberg, L. 2017. *Flykting- och anhöriginvandrades etablering på den svenska arbetsmarknaden*. IFAU rapport 2017:14. Uppsala: Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU).
- Åsman, S. 2021. Ungdomars uppväxtvillkor i en miljö med ryktesspridning och hedersrelaterade normer. I Thalberg, S., Asplund, A. & Silberstein, D. (red.), *Ungas uppväxtvillkor och integration*, s. 89–114. Delmi, Rapport 2021:6. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Östberg, V., Modin, B. & Låftman, S.B. 2014. Social utsatthet i skolan. Erfarenheter av mobbning och psykisk hälsa bland unga vuxna. I Evertsson, M. & Magnusson, C. (red.), *Ojämlighetens dimensioner. Uppväxtvillkor, arbete och hälsa i Sverige*, s. 98–124. Stockholm: Liber.

BILAGOR

BILAGA, KAPITEL 2: DATA (CILS4EU)

Projektet CILS4EU (Kalter m.fl. 2013) är en longitudinell studie i fyra länder. Basen för den svenska delen av CILS4EU var Institutet för social forskning (SOFI) vid Stockholms universitet, och sedan 2015 bedrivs projektet i samverkan med Institutet för framtidsstudier (IFFS). Statistiska centralbyrån (SCB) har varit ansvarig för fältarbetet, inklusive urvalsförfarandet och datainsamlingen. Den ursprungliga urvalsdragningen inför den första omgången (2010–2011) gjordes i tre steg: (1) Skolor drogs slumpmässigt över hela Sverige inom fyra strata som avgränsade skolor med olika hög andel elever med utländsk bakgrund (0–9 %, 10–29 %, 30–59 % respektive 60–100 %), och överurval drogs från skolor med hög andel med utländsk bakgrund för att få tillräckliga bastal för att möjliggöra studier av integration. Skolans urvalssannolikhet stod i proportion till skolans storlek, (2) två klasser drogs slumpmässigt inom varje skola och (3) alla elever i dessa klasser bjöds in att delta i undersökningen (liksom en lärare). Till föräldrarna skickade också en postal enkät, med en total svarsprocent i våg 1 och 2 kombinerat om 49 %. Skolor och skolklasser för barn med särskilda behov ingår inte i urvalsramen. I andra undersökningsomgången var urvalet detsamma, men man bjöd också in dem som tillkommit i klasserna under året. Dessa nytillkommande studenter utesluts i våra analyser.

I första undersökningsomgången ('vågen') deltog 76 % av skolorna och 99 % av skolklasserna inom de deltagande skolorna, och siffrorna var i stort sett desamma i andra vågen. Svarsfrekvensen på individnivå var i våg 1 86 % och i våg 2 87,5 %, och bortfallet berodde framför allt på skolfrånvaro (mindre än 1 % avböjde medverkan). En del av dem som var frånvarande vid första omgången var närvarande vid andra omgången, och räknar man andelen av grundurvalet som deltog i antingen våg 1 eller våg 2 var svarsfrekvensen 90 %. I första omgången deltog totalt 5 029 elever i 129 olika skolor och 251 skolklasser, och om man räknar med dem som var frånvarande vid första omgången men närvarande vid andra så deltog totalt 5 448 elever. Respondenterna som deltagit i våg 1 eller 2 följdes i den tredje omgången upp via

webbenkät, med en svarsfrekvens på 51 %, och i den fjärde omgången via webb- eller pappersenkät, med en svarsfrekvens på 46 %.

Mer information om undersökningen, inklusive formulär och tekniska rapporter, och länkar till olika publikationer baserade på CILS4EU finns på hemsidan www.cils4.eu och mer utförligt beskrivet också i Kalter m.fl. 2018; för den svenska undersökningen, se också Jonsson m.fl. 2012.

Bortfall och multipel imputering

Surveyundersökningar har alltid bortfall, och med bortfall finns en risk att de svarande inte längre är representativa för den population som urvalet dragits ur. CILS4EU har fördelen att vi de två första åren gjorde datainsamlingen i skolor och därmed fick ett mycket litet bortfall. I den tredje och fjärde undersökningsomgången har vi dock stora bortfall (47 % respektive 54 %), och analyser visar att det finns en systematik i bortfallet: kvinnor svarar t.ex. oftare än män – men det finns inga skillnader i svarsbenägenhet efter utländsk bakgrund (Plenty m.fl. 2018).

Eftersom vi har ovanligt mycket information från tidigare undersökningsomgångar för de icke-svarande kan vi använda detta för att korrigera för snedvridande bortfall. Vi använder så kallad multipel imputering med 'chained random forests' som skattar effekter med hänsyn till selektiviteten på såväl surveyvariabler som registervariabler (totalt 1 600 variabler, inklusive skol- och skolklassindikatorer) och som tar hänsyn till interaktioner och icke-linjäriteter. Närmare bestämt så använder vi R-paketet 'missRanger' (Mayer 2021) som implementerar en variant av den algoritm som utvecklats av Stekhoven och Bühlmann (2012). Totalt skapar vi 50 imputerade dataset från vilka vi beräknar separata estimat som kombineras enligt Rubins (1987) regler.¹

Hur mäter vi generation och ursprungsregion?

Klassificering av generation och ursprungsregion baseras på en kombination av registeruppgifter och egna rapporter om eget födelseland, föräldrars födel-

1. Av tekniska skäl baseras några figurer på icke-imputerade data, nämligen 4.6; 5.7; 5.8; 5.21; 8.3; 8.7.

seland, eventuellt invandringsår och uppgift om huruvida man är adopterad eller ej. Ursprungsland baseras på föräldrars födelseland, och om föräldrar har olika födelseländer gäller följande: Om en av föräldrarna är svenskfödd kodas barnets ursprungsland som Sverige. Om båda föräldrarna har ett annat födelseland än Sverige kodas barnets ursprungsland som mammans ursprungsland. För adopterade barn är det adoptivföräldrarnas ursprungsland som används i kodningen. Samma principer används även i våra registeranalyser. Unga med svensk bakgrund definieras som de som har minst en svenskfödd förälder; generation 2 är de som fötts i Sverige och har två utrikesfödda föräldrar; generation 1 är de som fötts utomlands och har två utrikesfödda föräldrar. I vissa analyser särskiljer vi i generation 1 också dem som invandrat i unga år (0–8 års ålder) och dem som invandrat senare (9–14 års ålder). Notera att CILS4EU:s urval baseras på elever i årskurs 8 läsåret 2010/2011 i svensk skola, och för att få en jämförbar studiepopulation avgränsas även registeranalyser till att inkludera endast dem som invandrat före 15 års ålder. Vi använder också i vissa analyser populationen som gick i årskurs 9 år 2011/2012, vilken torde sammanfalla nästan exakt med vår ursprungspopulation.

Grupperingen av ursprungsländer i regioner baseras på en sammanvägd bedömning av geografisk närhet och behovet av tillräckliga gruppstorlekar för att jämförande analyser ska vara möjliga. I Tabell B2.1 visas hur stora grupper i generation 1 och generation 2 som finns i respektive regionsgrupp, och dessutom listas de största länderna i respektive grupp. Notera att Latinamerika är en för liten grupp för att separatredovisas, varför den sammanslagits med andra länder som ligger utanför de stora regionsgrupperna.

Tabell B2.1. Antal deltagare (N) med utländsk bakgrund i CILS4EU per ursprungsregion och generation, och de vanligaste ursprungsländerna i varje grupp med antal i parentes.

	Generation 1	Generation 2
NVS Europa	N=24	N=48
	Tyskland (7)	Finland (22)
	Finland (5)	Tyskland (8)
	Danmark (5)	Norge (4)
Östeuropa	N=157	N=292
	Polen (32)	Bosnien & Hercegovina (94)
	Bosnien & Hercegovina (29)	Kosovo (74)
	Kosovo (29)	Serbien (29)
	Serbien (18)	F.d. Jugoslavien (26)
	Estland (10)	Polen (20)
	Ryssland (9)	Kroatien (13)
MENA+	N=275	N=521
	Irak (161)	Turkiet (115)
	Afghanistan (27)	Syrien (85)
	Kurdistan (19)	Libanon (85)
	Iran (16)	Irak (82)
	Syrien (11)	Iran (58)
	Libanon (8)	Palestina (21)
	Turkiet (8)	Kurdistan (20)
Afrika VSÖ	N=96	N=127
	Somalia (47)	Somalia (74)
	Kongo (10)	Eritrea (20)
	Etiopien (8)	Etiopien (9)
Asien	N=52	N=88
	Thailand (24)	Vietnam (29)
	Kina (6)	Kina (15)
	Filippinerna (6)	Bangladesh (15)
	Vietnam (5)	Indien (10)
Annat	N=35	N=53
	Chile (7)	Chile (23)
	Colombia (6)	Peru (4)
	Bolivia (4)	USA (4)

BILAGA, KAPITEL 4: STRUKTURELL INTEGRATION

Skolmiljö och betydelsen av skolsegregation

Tabell B4.1. Indikatorer på skolkvalitet (skolresurser, skolklimat och elevsammansättning) för elever med svenskfödda föräldrar (SVF) respektive elever med utländsk bakgrund (Generation 2 respektive Generation 1). Definitioner på indikatorerna ges i Tabell B4.2. CILS4EU våg 1.

	SVF (ref)	Gen 2	Gen 1
SKOLRESURSER			
Hinder för lärande	2,28	2,30	2,32
Har bibliotek	87%	89%	85%
Studenter/lärare	12,38	11,81**	11,68***
Klasstorlek	23,38	23,37	24,31
Okvalificerade lärare	15%	16%	16%
SKOLKLIMAT			
Relation föräldrar-skola	3,31	3,39	3,35
Relation elev-lärare	3,81	3,86**	3,87**
Relation elev-elev	3,81	3,81	3,82
Skolproblem (rapport av lärare)	1,98	2,20***	2,16***
Engagemang lärare	3,14	3,13	3,16
Engagemang elever	4,31	4,39***	4,38***
Engagemang föräldrar	4,45	4,51***	4,50***
Problem (rapport av elever)	1,56	1,61***	1,58
SKOLANS ELEVSAMMANSÄTTNING			
Kognitiva testresultat	0,10	-0,57***	-0,44***
Fattiga	5%	10%***	10%***
Högskola föräldrar	37%	32%***	31%***
Utländsfödda föräldrar	20%	47%***	45%***
Utbildningsaspirationer, elever	63%	68%***	67%**

Not: Alla gruppmedelvärden är standardiserade för kön, ursprungsregion och socioekonomisk bakgrund.

SVF: Elever med svenskfödda föräldrar;

Gen 2: Elever födda i Sverige med två utländsfödda föräldrar;

Gen 1: Elever som är födda utomlands och har två utländsfödda föräldrar.

Signifikanserna är för skillnaderna mellan å ena sidan värdena för Gen 2 respektive Gen 1, och å andra sidan SVF.

=Signifikant på 5-procentsnivå; *=Signifikant på 1-procentsnivå. Gröna siffror betyder en signifikant 'fördel' för elever med utländsk bakgrund; röda en signifikant 'nackdel'. N = 4 650.

Tabell B4.2. Beskrivning av indikatorer på skolkvalitet i CILS4EU.

Indikator	Källa	#	α	Typ	Beskrivning
SKOLRESURSER					
Hinder för lärande	lärare	10	0,9	1–4	hur mycket brister på olika resurser hindrar lärandet på skolan; 1 Inte alls, 2 Mycket lite, 3 I viss utsträckning, 4 Mycket
Har bibliotek	lärare	1		0–1	om skolan har bibliotek eller inte
Studenter/lärare	register	1		antal	antalet studenter per lärare i skolan
Klasstorlek	register	1		antal	antalet elever i klassen
Okvalif. lärare	register	1		andel	andelen lärare utan pedagogisk högskoleexamen på skolan
SKOLKLIMAT					
Relation föräldrar–skola	lärare	4	0,6	1–5	kontakt med föräldrar via möten, informationsutskick, elevomdömen, och evenemang; 1) Aldrig, 2) En gång per år, 3) 2-3 gånger per år, 4) 4-5 gånger per år, 5) 7 eller fler gånger per år
Relation elev–lärare	elever	2	0,8	1–5	om eleverna får den hjälp de behöver och uppmuntras av lärarna; 1 Instämmer absolut inte, 2 Instämmer inte, 3 Varken eller/både och, 4 Instämmer, 5 Instämmer absolut
Relation elev–elev	elever	3	0,7	1–4	om eleverna varit rädda för andra, blivit retade, eller mobbade; 1 Varje dag 2 En eller flera gånger i veckan 3 Mer sällan 4 Aldrig
Skolproblem (lärare)	lärare	15	0,9	1–4	i vilken grad problem finns på skolan; 1 Inte alls, 2 Litet problem, 3 Inte så allvarligt problem, 4 Allvarligt problem
Engagemang lärare	lärare	6	0,8	1–4	lärarnas arbetsmoral, entusiasm, nöjdhet med jobbet, m.m.; 1 Instämmer absolut inte, 2 Instämmer inte, 3 Instämmer, 4 Instämmer absolut
Engagemang elever	elever	6	0,8	1–5	om hur mycket eleverna värderar utbildning, anstränger sig, m.m.; 1 Instämmer absolut inte, 2 Instämmer inte, 3 Varken eller/både och, 4 Instämmer, 5 Instämmer absolut
Engagemang föräldrar	elever	3	0,8	1–5	om föräldrarna visar intresse för hur det går i skolan, uppmuntrar skolarbete, m.m.; 1 Instämmer absolut inte, 2 Instämmer inte, 3 Varken eller/både och, 4 Instämmer, 5 Instämmer absolut
Problem (elev)	elever	4	0,7	1–5	bråk med lärare, bestraffning, skolk, förseningar; 5 Varje dag, 4 En eller flera gånger i veckan, 3 En eller flera gånger i månaden, 2 Mer sällan, 1 Aldrig
Interetnisk kontakt	elever	1		z-std	hur ofta elever brukar vara med elever med svensk/utländsk bakgrund på rasterna, kontrollerat för andelen med utländsk bakgrund i klassen
SAMMANSÄTTNING					
Kognitiva testresultat	elever	1		z-std	genomsnittliga standardiserade kognitiva testresultat på skolan
Fattiga	register	3	0,9	andel	genomsnittlig andel fattiga, arbetslösa och hushåll med socialbidrag på skolan
Högskola föräldrar	register	1		andel	andelen elever med högskoleutbildade föräldrar på skolan
Utländsfödda föräldrar	register	1		andel	andelen elever med utländsfödda föräldrar på skolan
Utbildningsaspirationer elev	elever	1		andel	andelen som vill ha högskole/universitetsutbildning

Not: Källa anger om indikatorn baseras på elevenkäten (åk 8), lärarenkäten, eller register. # anger antalet variabler/enkätfrågor indikatorn är baserat på och α det tillhörande Cronbachs alfa när det handlar sig om index ($\# > 1$). Alla index är konstruerade som medelvärden över variabler med samma skala. För Typ 1–5 och 1–4 är de underliggande elevnivå-variablerna ordinala med en skala från 1–5 resp. 1–4. Variabler på elevnivå har aggregerats till medelvärden på skolnivå. z-std = standardiserad så att medelvärde är 0 och standardavvikelse 1.

Uppväxtfamiljens ekonomiska resurser

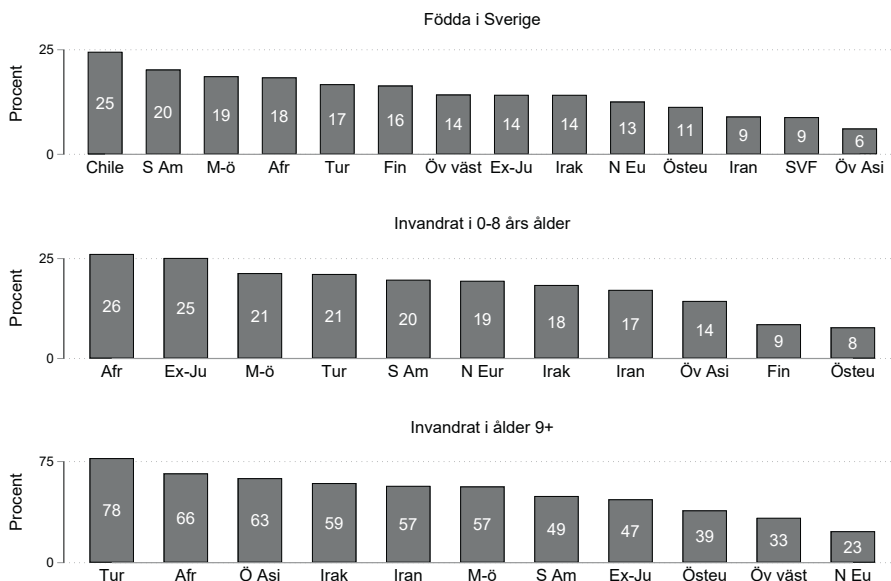
Tabell B4.3. Disponibel familjeinkomst och andel familjer med ekonomiskt bistånd 2012, medelvärde per generation respektive ursprungsregion. Familjer med barn som gick ut årskurs 9 2012.

Ursprung	Disponibel inkomst, medelvärde	Andel med ekonomiskt bistånd
Svenskfödda föräldrar	601 500	2,5
Generation 2	455 200	12,2
Generation 1, tidig	409 200	28,8
Generation 1, sen	338 600	40,5
Finland	541 900	8,8
Övriga Skandinavien	430 900	13,1
Övriga Nordeuropa	468 800	10,2
F.d. Jugoslavien	453 200	14,2
Östeuropa	398 100	8,1
Sydeuropa	480 300	7,5
Övriga Europa	643 300	19,4
Övriga västländer	522 900	5,3
Chile	404 100	13,0
Övriga S/M-amerika	403 200	14,1
Afrika	391 800	35,2
Iran	420 400	17,1
Irak	366 500	45,4
Turkiet	433 100	10,6
Övriga Mellanöstern	409 400	25,8
Östasien	457 500	3,8
Övriga Asien	395 400	22,1

Not: Avser taxerade förvärvsinkomster och bidragsinkomster i Sverige. Inkomster i andra länder kan inte observeras, vilket kan leda till underskattning – särskilt för närliggande länder. Inkomsternas medelvärden är avrundade till närmaste hundratal. Andelen med ekonomiskt bistånd avser familjer som fått bistånd någon gång under kalenderåret 2012. Källa: SCB:s LISA-register över hela befolkningen.

Andelen obehöriga till gymnasiet efter årskurs 9

Figur B4.1 visar andelen obehöriga i olika ursprungsgrupper. Staplarna högst upp visar andelen obehöriga bland dem som fötts i Sverige och jämför alltså unga i generation 2 (Gen 2) med unga med svenskfödda föräldrar (SVF).



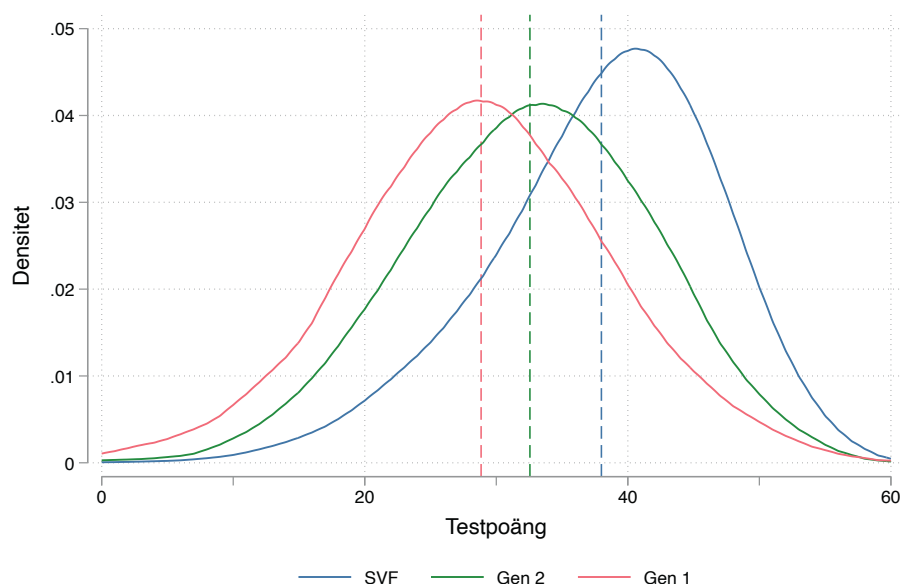
Figur B4.1. Andelen som inte är behöriga till gymnasiet i årskurs 9 i olika generation/bakgrundsgrupper. Data från utbildningsregister.

Här sticker gruppen från Sydamerika, och särskilt Chile, ut med 20–25 % obehöriga, och andelarna är höga också för unga med ursprung i så olika regioner som Mellanöstern, Finland och forna Jugoslavien.

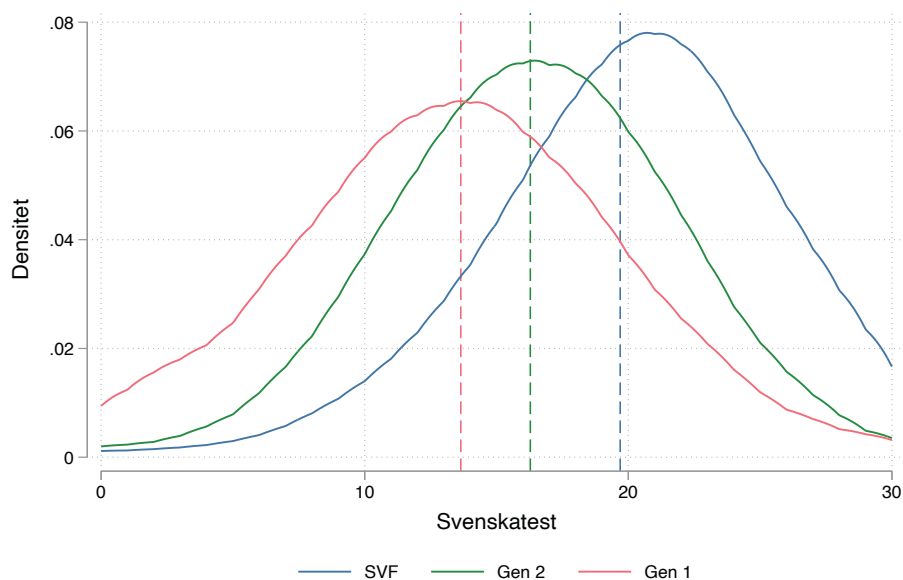
Bland unga i generation 1 är färre grupper representerade i tillräckligt stora tal. Här är de största kategorierna Afrika (främst Somalia), Irak och Övriga Asien (främst Afghanistan). Bland dem som invandrat tidigt ligger andelarna obehöriga i de flesta kategorierna bara strax över dem för generation 2, men för dem som invandrat sent (staplarna längst ner) ser vi återigen dramatiska tal. Notera att skalan här inte längre går mellan 0 och 25 utan mellan 0 och 75. Bland unga som invandrat när de är nio år eller äldre är det 78 % av dem med ursprung i Turkiet och runt 60 % av unga från andra länder i Mellanöstern, eller från afrikanska länder, som saknar behörighet till gymnasiet.

Testresultat i årskurs 8

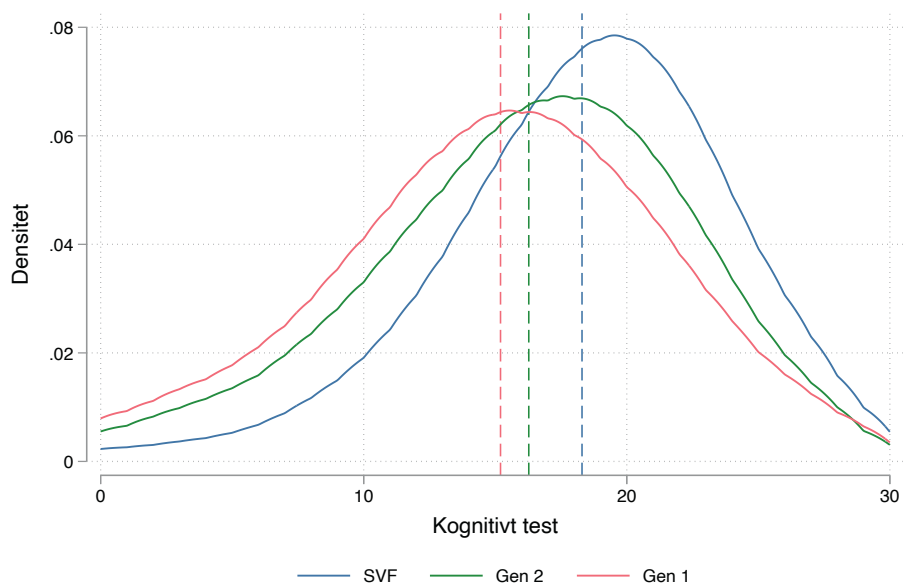
I Figur B4.2 visas fördelningen av totalsumman på de båda testerna uppdelat på tre grupper: unga med svensk bakgrund, generation 1, samt generation 2. Den maximalt möjliga poängen är 57, medelvärdet är 37, och standardavvikelsen 8 poäng. De vertikala (lodräta) strecken visar genomsnittspoängen i var och en av de tre grupperna (38, 33, och 29 poäng). Vi ser att det finns ganska stora genomsnittsskillnader, men vi ser också att spridningen inom varje grupp är stor. Det finns många unga med svensk bakgrund som har låga testresultat, och många unga med utländsk bakgrund som har höga testresultat. Att unga med utländsk bakgrund som fötts i Sverige i genomsnitt skiljer sig så mycket från unga med svensk bakgrund kan sannolikt förklaras av att de senare i högre utsträckning har föräldrar med hög utbildning och en mer fördelaktig socioekonomisk situation, men oavsett orsak så innebär detta att studieförutsättningarna ser olika ut mellan olika grupper. Skillnaderna är stora både i det kognitiva och det språkliga testet, men störst i det språkliga (Figur B4.3 och B4.4). Figurerna B4.2–B4.4 visar glidande vägda medelvärden.



Figur B4.2. Fördelning av testresultat (summa av kognitivt och språkligt test) för unga med svenskfödda föräldrar, unga i generation 2, och unga i generation. CILS4EU, våg 1.



Figur B4.3. Resultat på test i svenska (motsatsord) i årskurs 8, för unga med svenskfödda föräldrar, unga i generation 2 och unga i generation 1. CILS4EU, våg 1.



Figur B4.4. Resultat på kognitivt test (Cattell Culturally Fair Test) i årskurs 8, för unga med svenskfödda föräldrar, unga i generation 2 och unga i generation 1. CILS4EU, våg 1.

Finns det tecken på betygskriminering?

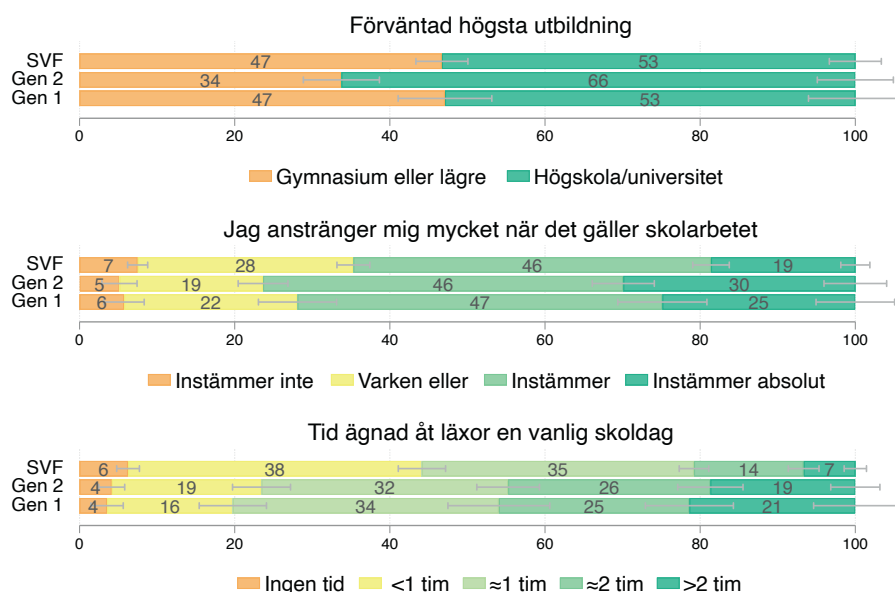
I årskurs 8 gjorde eleverna två tester, ett kognitivt test och ett språktest. Får unga med utländsk bakgrund samma meritvärde i årskurs 9 som unga med svensk bakgrund som hade samma testpoäng? I Tabell B4.4 visas skattningar av effekten av utländsk bakgrund och av testpoäng på meritvärdet som tagits fram med linjära regressionsanalyser. I första kolumnen tar vi ingen hänsyn till testresultat utan visar bara skillnaden i meritvärde mellan unga med utländsk bakgrund och unga med svensk bakgrund i urvalet. Som vi redan konstaterat i huvudtexten har unga med utländsk bakgrund lägre meritvärde (11 poäng lägre för generation 2 och 34 poäng lägre för generation 1). I kolumn 2 och 3 ser vi enbart på effekten av testresultat: en extra poäng på språktestet motsvarar i genomsnitt 5 poäng i meritvärdet, medan en extra poäng i det kognitiva testet i genomsnitt motsvarar 3,5 poäng. Om man summerar båda testen till ett enda resultat är den genomsnittliga effekten av en extra testpoäng 4,3 poäng i meritvärdet.

I modell 4 skattar vi skillnaden i meritvärde mellan unga med utländsk

bakgrund och unga med svensk bakgrund kontrollerat för resultatet på det kognitiva testet. Vi ser då att skillnaden i meritvärde mellan unga i generation 2 och unga med svensk bakgrund helt förklaras av att unga i generation 2 har lägre testresultat, men att en betygsnackdel på 16 poäng kvarstår för unga i generation 1. När vi i nästa steg, i modell 5 och 6, kontrollerar också för resultatet på språktestet och för båda testresultaten samtidigt, så skiftar riktningen på gapen: unga med utländsk bakgrund får högre meritvärde vid en given testpoäng. Denna 'betygsfördel' drivs alltså helt av att man får högre betyg vid ett givet resultat på språktestet.

Utbildningsaspirationer och skolengagemang

Unga med utländsk bakgrund har högre utbildningsaspirationer. Överst i Figur B4.5 ser vi att 66 % av unga i generation 2 tror att de kommer att skaffa sig en universitets- eller högskoleutbildning, jämfört med 53 % av unga med svensk bakgrund. För unga i generation 1 är andelen lika hög som bland dem

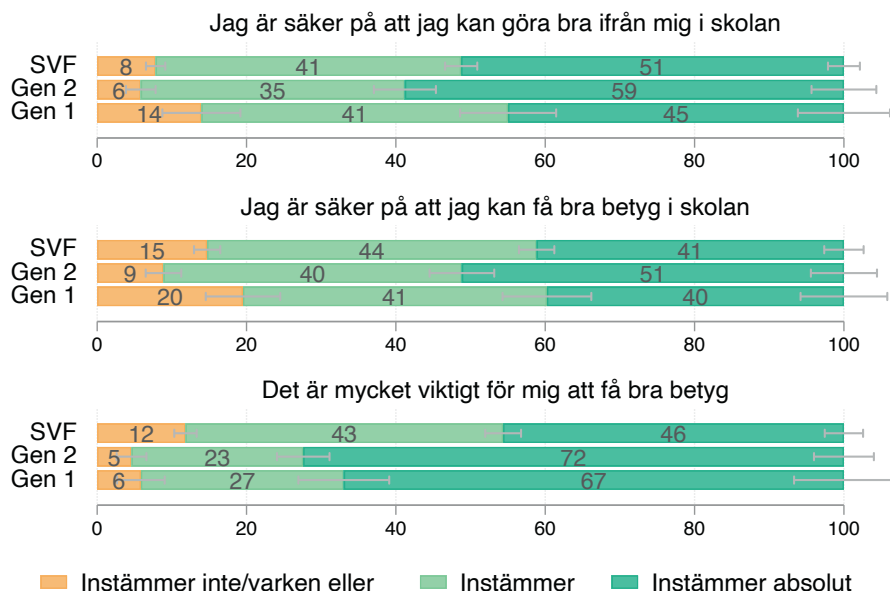


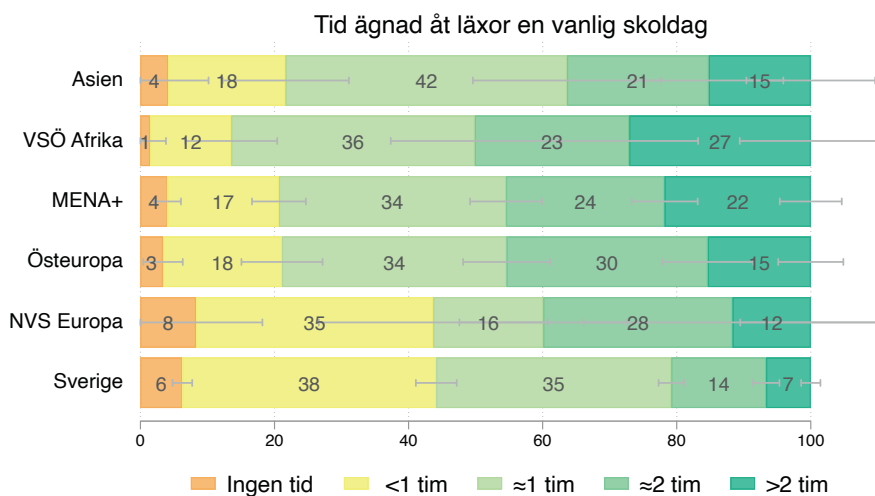
Figur B4.5. Utbildningsaspirationer, ansträngning i skolarbetet och läxläsning. CILS4EU våg I.

med svensk bakgrund, men i ljuset av den stora skillnaden i betyg mellan dessa grupper är aspirationerna överraskande höga för unga i generation 1. Av Figur B4.5 framgår också att unga med utländsk bakgrund oftare instämmer i att de anstränger sig mycket när det gäller skolarbetet, och att de ägnar mycket mer tid åt läxor.

I Figur B4.6 visas hur de unga ser på sina egna skolprestationer. Mest slående är den enorma skillnaden i vikten man lägger vid att få bra betyg. Runt 70 % av unga med utländsk bakgrund instämmer absolut i att det är mycket viktigt för dem att få bra betyg, medan motsvarande siffra för unga med svenskfödda föräldrar är 46 %. Unga i generation 2 är också mer säkra på att de kan göra bra ifrån sig och få bra betyg i skolan, medan unga i generation 1 är något mindre säkra på detta än de med svenskfödda föräldrar.

Överlag tenderar unga i alla ursprungsgrupper, förutom de som kommer från andra västländer, att ha högre aspirationer och skolengagemang än unga med svenskfödda föräldrar. Som ett exempel visas i Figur B4.7 tiden man





Figur B4.7. Tid ägnad åt läxor en vanlig skoldag, uppdelat på ursprungsregion. CILS4EU våg I.

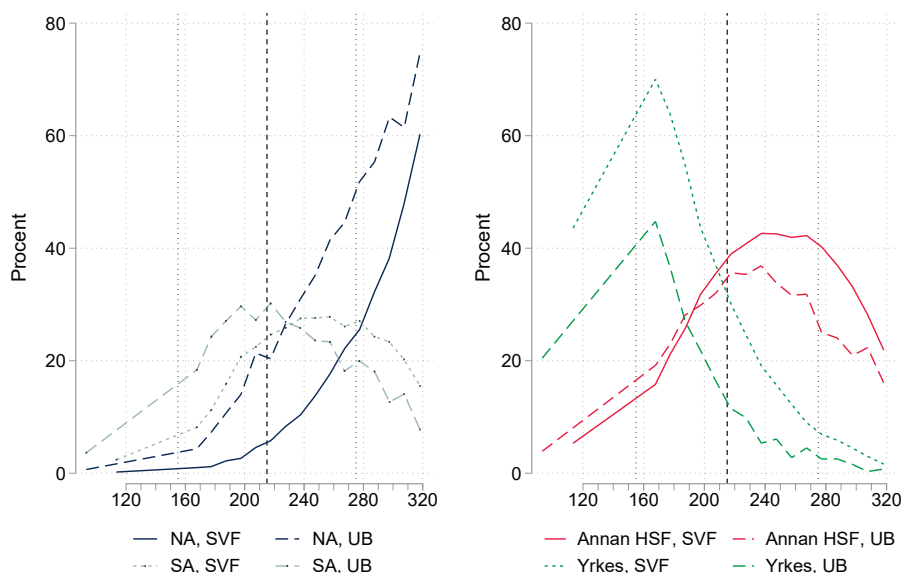
lägger på läxor i olika ursprungsgrupper, och här kan vi se att unga med bakgrund i så olika delar av världen som Asien, Afrika, MENA-regionen och Östeuropa lägger mycket mer tid på läxor än unga med svenskfödda föräldrar. I alla grupper är flickor mer engagerade i skolan och läser mer läxor än pojkar, men skillnaden mellan unga med olika bakgrund är densamma för pojkar och flickor (visas ej).

Övergång till gymnasieprogram vid olika betygsnivåer

Vid givna meritvärden från årskurs 9 är unga med utländsk bakgrund mycket mer benägna att söka studieförberedande gymnasieprogram. Figur B4.8 delar in gymnasieprogrammen i fyra olika programtyper: naturvetenskaplig (NA), samhällsvetenskaplig (SA), övriga högskoleförberedande (Annan HSF) och yrkesprogram. Unga med utländsk bakgrund är särskilt benägna att välja NA på alla meritvärdesnivåer.

Betyg från årskurs 9 bland studenter på olika program

Bland dem som går ett givet gymnasieprogram har unga med utländsk bakgrund lägre betyg. I Tabell B4.5 ser vi att bland studenter som börjar på



Figur B4.8. Andelen som går över till olika gymnasieprogram vid olika betygsnivåer, uppdelat på bakgrund (SVF=svenskfödda föräldrar; UB=Utländsk bakgrund). Den vertikala linjen anger genomsnittsbetyget i hela kohorten. Data från utbildningsregister.

naturprogrammet (NA) är medelbetyget 276 bland unga med svenskfödda föräldrar, 258 och 255 bland unga i generation 2 och tidiga generation 1, medan de som invandrat relativt sent och väljer NA har ett medelbetyg på 237. Samma mönster i skillnaderna går igen i övriga programtyper.

Tabell B4.5. Medelbetyg från grundskolans årskurs 9 för dem som börjar olika gymnasieprogram. Data från utbildningsregister.

	SVF	Generation 2	Gen. 1, tidig	Gen. 1, sen
NA	276	258	255	237
SA	238	218	211	208
Övriga HSF	235	225	221	212
Yrkes	189	175	172	172

Not: SVF=Svenskfödda föräldrar. NA=Naturprogram. SA=Samhällsprogram. HSF=Högskoleförberedande program. Yrkes=Yrkesförberedande program.

Hur många saknar gymnasieexamen sju år efter årskurs 9?

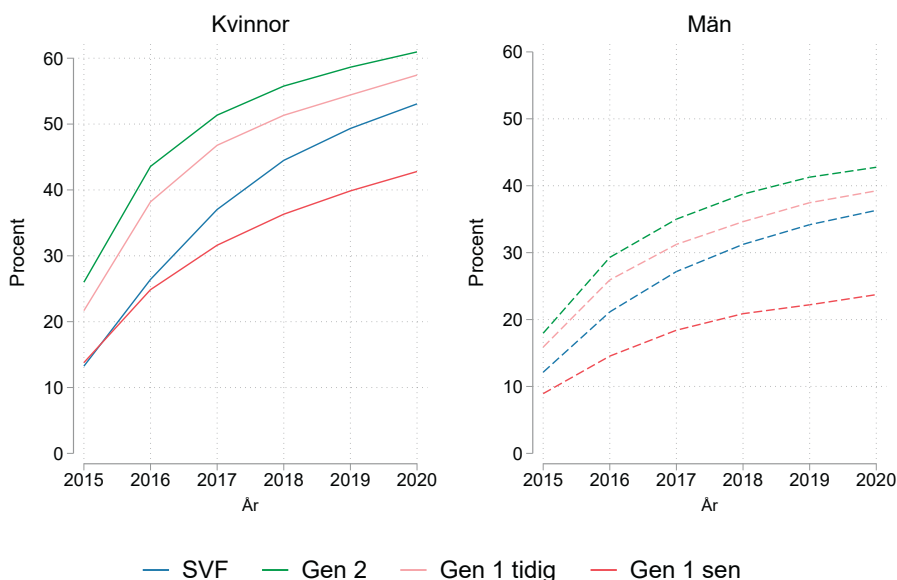
Andelen som går in i vuxenlivet utan avklarad gymnasium varierar kraftigt med ursprungsregion, men generellt sett mindre med generation inom respektive region. I generation 2 saknar nästan hälften av unga vars föräldrar är födda i Chile gymnasieexamen, medan motsvarande gäller bara en femtedel av unga med föräldrar födda i Asien (exklusive Mellanöstern) (Tabell B4.6). Bland unga som invandrat mellan 9 och 14 års ålder (generation 1 sen) sticker unga födda i Turkiet ut med 72 % utan gymnasieexamen.

Tabell B4.6. Andelen (procent av respektive grupp) som saknar gymnasieexamen 2019, av dem som gick ut årskurs 9 2012, uppdelat på ursprungsregion och generation. Andelar i parentes baseras på gruppstorlekar under 50 personer. Data från utbildningsregister.

	Generation 2	Gen. 1, tidig	Gen. 1, sen
Chile	46	(42)	(57)
Övriga Syd- och Mellanamerika	38	43	48
Afrika	38	50	55
Irak	32	34	51
Övriga Mellanöstern	32	43	52
Finland	31	28	(11)
Norra Europa	30	29	28
Turkiet	30	41	72
F.d. Jugoslavien	29	41	50
Övriga Östeuropa	24	26	40
Övriga Sydeuropa/Väst	24	(33)	(37)
Iran	23	36	43
Övriga Asien	20	35	54
Sverige	20		

Studier på universitet och högskola

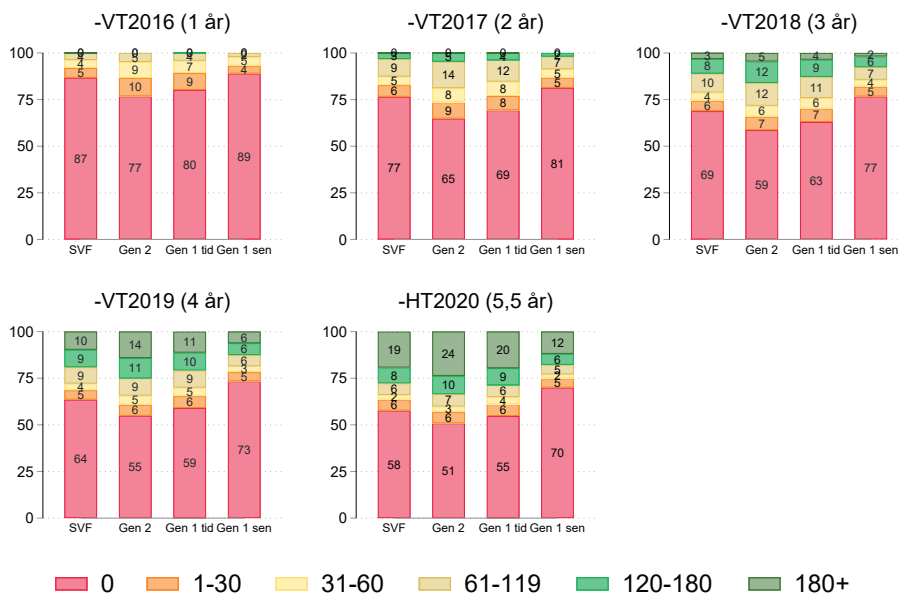
Unga med utländsk bakgrund är mer benägna att börja studera på universitet eller högskola. Figur B4.9 visar, för kohorten som gick ut årskurs 9 2012, andelen som någon gång varit registrerade vid universitet eller högskola mellan 2015 och 2020. Den tidigaste möjliga starten i högre utbildning för vår studiepopulation var höstterminen 2015 (dvs. hösten tre år efter att de avslutat årskurs 9). Andelen som påbörjat högre studier är mycket högre bland kvinnor än bland män, men för båda könen gäller att unga i generation 2 och



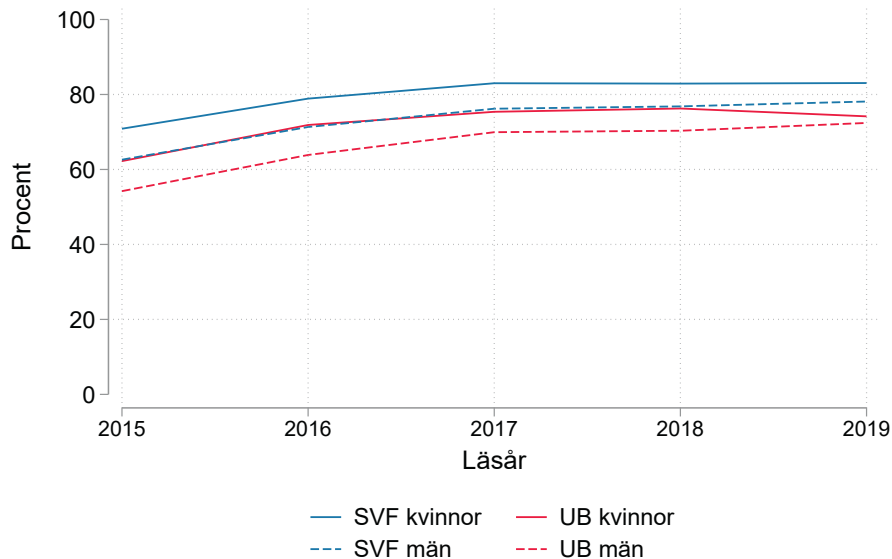
Figur B4.9. Andelen av dem som gick ut årskurs 9 2012 som påbörjat studier på universitet eller högskola 2015–2019. Data från utbildningsregister.

unga i generation 1 som invandrat tidigt är mest benägna att påbörja högre studier.

Figur B4.10 visar andelen som tagit olika mängd högskolepoäng vid olika tidpunkter. I Figur B4.10 följer vi vår population från slutet av vårterminen 2016, när de kan ha gått maximalt ett år på universitet, och till 2020, när de har haft maximalt fem och ett halvt år på sig att ta högskolepoäng (HP). En termins heltidsstudier motsvarar 30 HP, och en examen från ett treårigt program, dvs. sex terminer, motsvarar därmed 180 HP. Andelarna i figuren uttrycks i förhållande till respektive grupps storlek, och är alltså en funktion både av hur många av alla unga i en viss grupp som påbörjar universitetsstudier och hur många av dem som börjar som tar olika många poäng. Vi kan se att unga med utländsk bakgrund som antingen är födda i Sverige eller invandrat i tidig ålder genomgående tenderar att ha fler högskolepoäng än de med svenskfödda föräldrar. Skillnaderna minskar något över tid, eftersom unga med svenskfödda föräldrar tenderar att börja på universitet/högskola senare. Höstterminen 2020, åtta år efter att de unga slutat årskurs 9, och det år då de flesta fyllde 24 år, hade 23 % av de unga i generation 2 tagit poäng



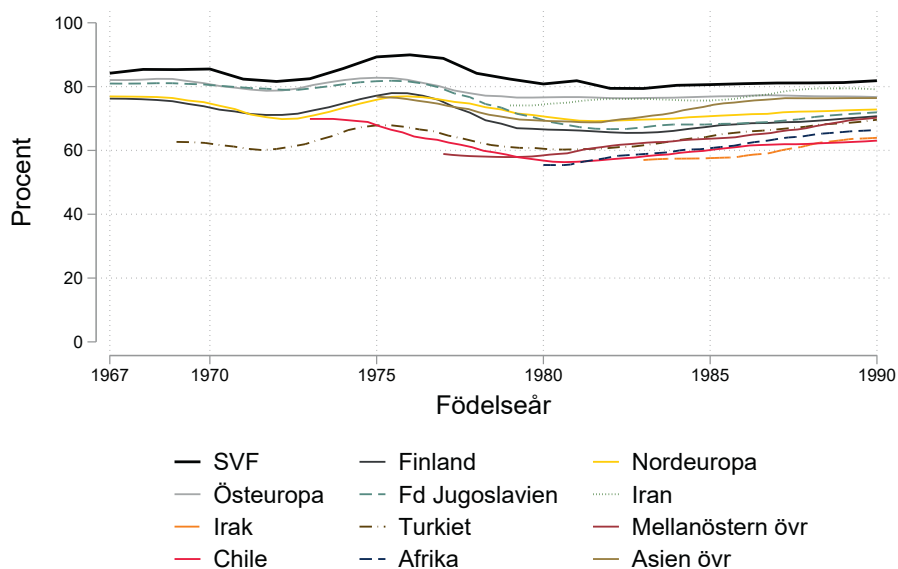
Figur B4.10. Andelen som tagit olika mängd högskolepoäng vid olika tidpunkter. Data från SCB:s register över poängproduktion i högskolan.



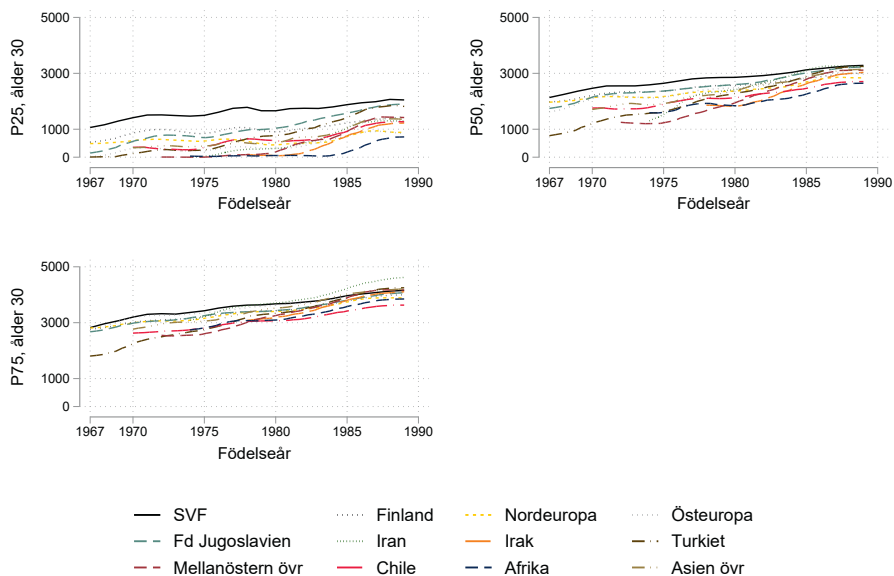
Figur B4.11. Andelen avklarade högskolepoäng av dem man varit registrerad på per läsår. Data från SCB:s register över poängproduktion i högskolan.

motsvarande en universitetsexamen från en treårig utbildning, jämfört med 19 % både bland unga med svensk bakgrund och unga som invandrat i tidig ålder. Motsvarande siffra för dem som invandrat i sen ålder är bara 11 procent, vilket måste ses i ljuset av att många i denna grupp inte har någon gymnasieexamen.

Figur B4.11 visar, uppdelat på kön och bakgrund, hur hög andel man klarat av de poäng man varit registrerad på under läsåret. Siffran är alltså ett genomsnitt för alla studenter i respektive grupp det aktuella året. Det är tydligt att unga med utländsk bakgrund i genomsnitt har svårare att ta de poäng de registrerat sig på. Som vi såg i kapitel 4 kommer de dock ikapp och har i högre utsträckning tagit examen fem år efter den första registreringen.



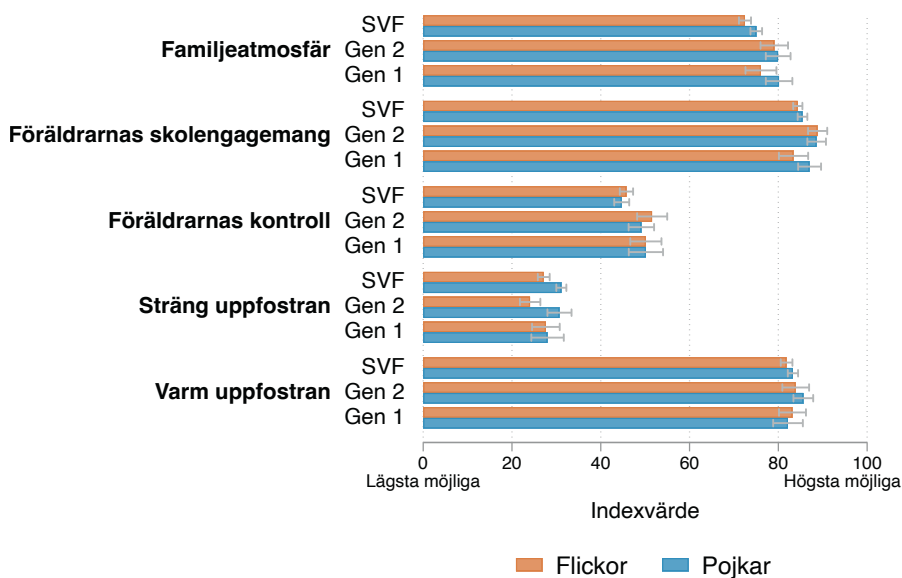
Figur B4.12. Andelen i födelsekohorterna 1967–1990 som har en gymnasieexamen vid 29 års ålder, uppdelat på bakgrundsregion. Sena generation 1 exkluderad. Glidande medelvärden. Data från SCB:s LISA-register.



Figur B4.13. Förförsvinkomster (ärsinkomster brutto, 100-tals kronor) vid 30 ärs älder per kohort 1967–1989, uppdelat på bakgrundsregion. Glidande medelvärden. Figuren högst upp till vänster visar inkomsten vid percentil 25, figuren högst upp till höger visar inkomsten vid medianen, och figuren längst ner visar inkomsten vid percentil 75. Uppdelat på bakgrundsregion. Realinkomster, 2019 ärs värden. Data från SCB:s LISA-register.

BILAGA, KAPITEL 5: SOCIAL INTEGRATION

Familjerelationer



Figur B5.1. Familjerelationer uppdelat på generation och kön. CILS4EU våg I.

Indikatorer på familjerelationer

Familjeatmosfär:

- Vi tycker om att vara tillsammans på fritiden. (Alltid; Ofta; Ibland; Aldrig)
- Vi känner oss mycket nära varandra. (Alltid; Ofta; Ibland; Aldrig)
- Hur bra kommer du överens med din mamma? (Mycket bra; Bra; Inte så bra; Inte alls)
- Hur bra kommer du överens med din pappa? (Mycket bra; Bra; Inte så bra; Inte alls)

Föräldrarnas skolengagemang:

- Mina föräldrar visar stort intresse för mina betyg och hur det går för mig i skolan.
- Mina föräldrar säger att de är stolta över mig när jag gör bra ifrån mig i skolan.
- Mina föräldrar uppmuntrar mig att jobba hårt med skolarbetet.

(Instämmer; Instämmer absolut; Varken eller/både och; Instämmer inte; Instämmer absolut inte)

Föräldrarnas kontroll:

- Mina föräldrar säger att jag måste berätta allt jag gör.
- Mina föräldrar vill känna föräldrarna till dem som jag brukar vara tillsammans med.
- Jag behöver alltid berätta för mina föräldrar precis var jag är och vad jag gör när jag inte är hemma.

(Instämmer; Instämmer absolut; Varken eller/både och; Instämmer inte; Instämmer absolut inte)

Sträng uppföstran:

- Mina föräldrar säger ofta åt mig att vara tyst.
- Mina föräldrar är stränga mot mig, även när det gäller småsaker.
- Mina föräldrar kritiserar mig ofta.

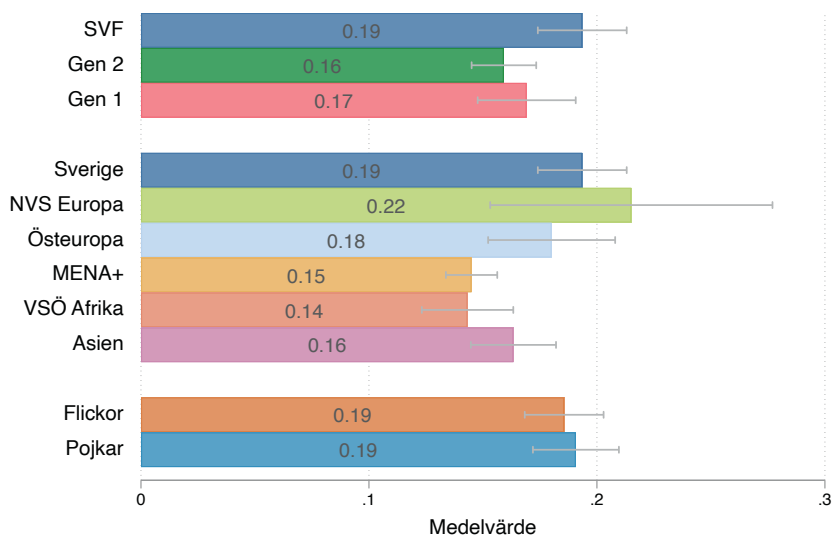
(Instämmer; Instämmer absolut; Varken eller/både och; Instämmer inte; Instämmer absolut inte)

Varm uppföstran:

- När jag känner mig ledsen försöker mina föräldrar trösta mig.
- Mina föräldrar försöker hjälpa mig när jag har något problem.
- Mina föräldrar visar att de älskar mig.
- Mina föräldrar försöker förstå vad jag tänker och känner.

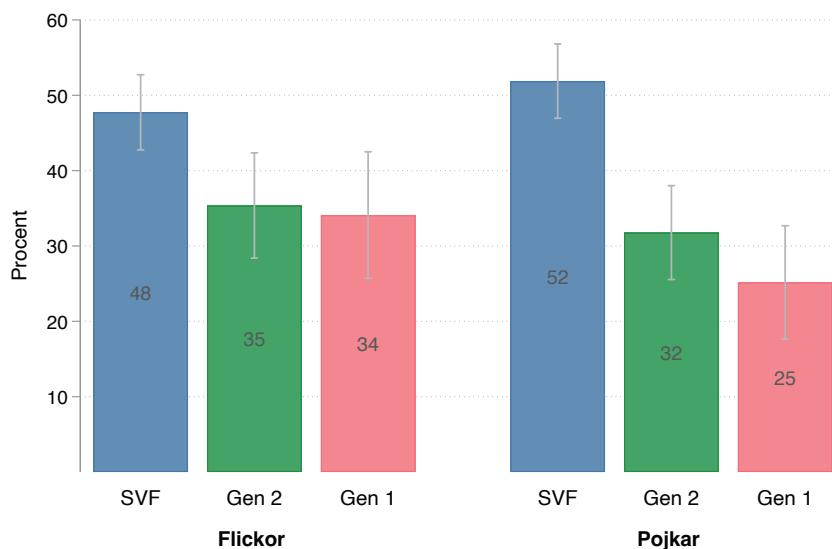
(Instämmer; Instämmer absolut; Varken eller/både och; Instämmer inte; Instämmer absolut inte)

Socialt kapital



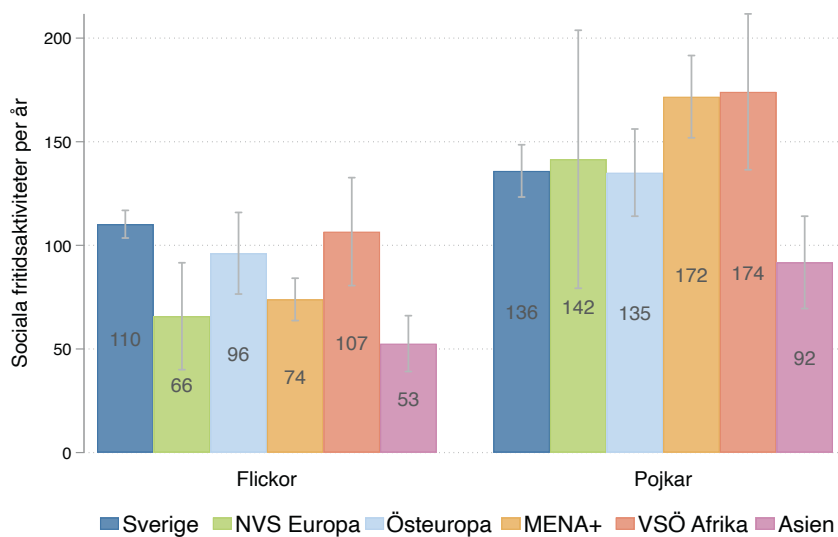
Figur B5.2. Densitet för kopplingar mellan elevers klasskamraters föräldrar, uppdelat på generation och ursprungsregion. CILS4EU våg I.

Vänner



Figur B5.3. Andelen som inte nämner någon vän från 'utgruppen' av de fem man kan utse, uppdelat på generation och kön. CILS4EU våg I.

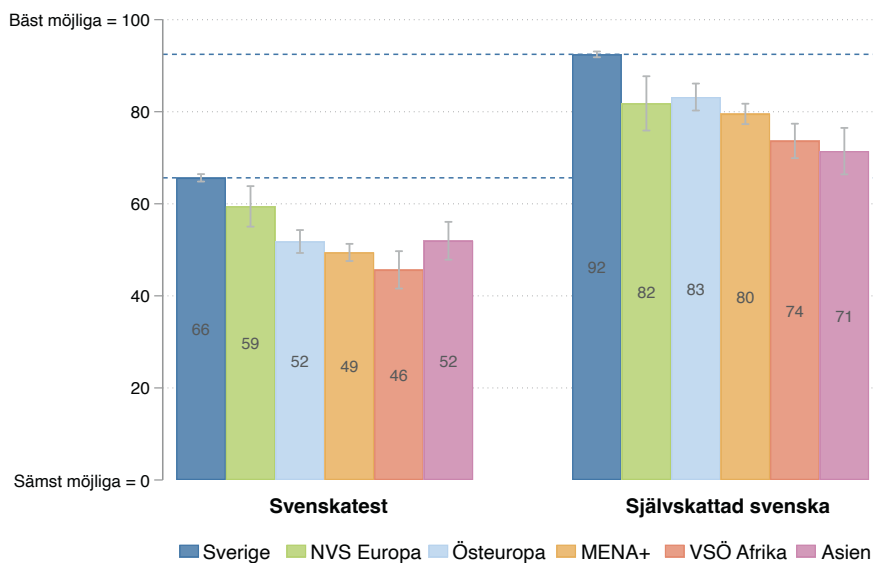
Sociala fritidsaktiviteter



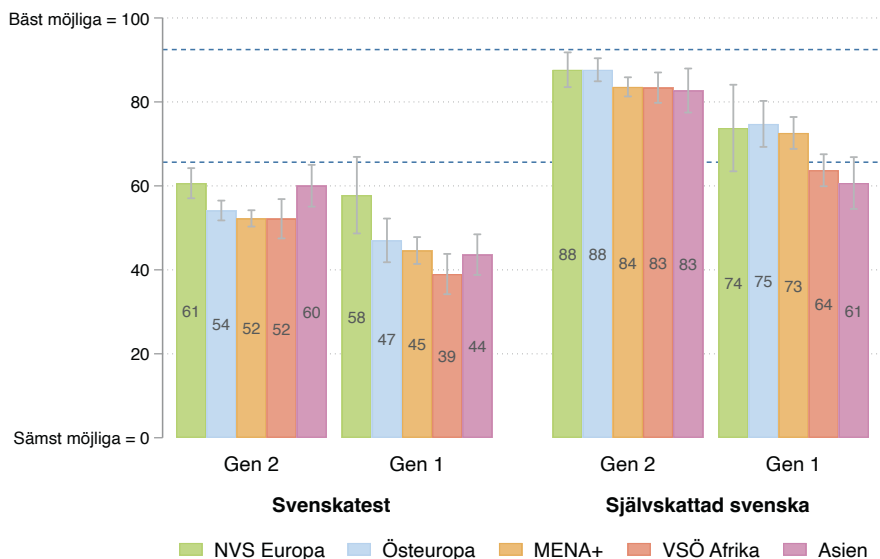
Figur B5.4. Sociala fritidsaktiviteter uppdelat på kön och bakgrundsregion. CILS4EU våg I.

BILAGA, KAPITEL 6: KULTURELL INTEGRATION

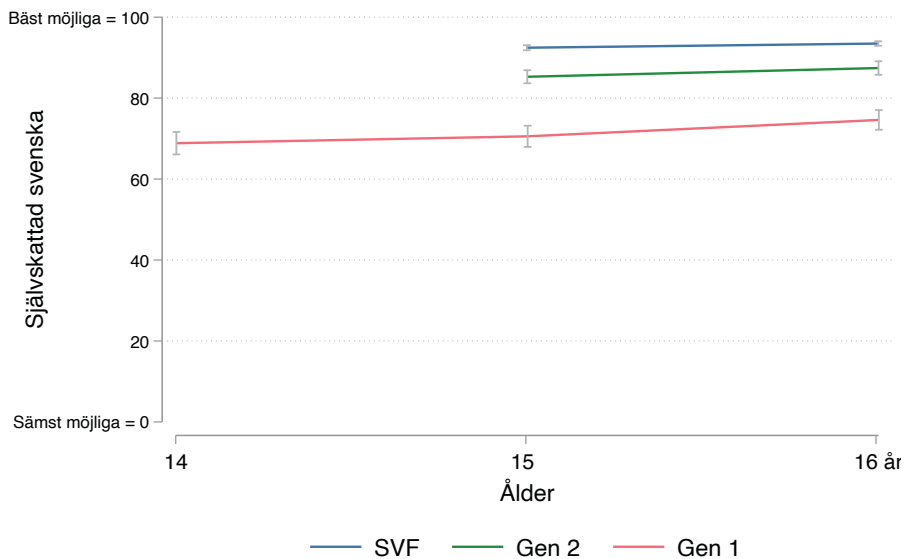
Språkkunskaper



Figur B6.1. Andelen rätta svar på språktest och självskattad förmåga att tala och skriva svenska för olika bakgrundsregioner. CILS4EU våg I.

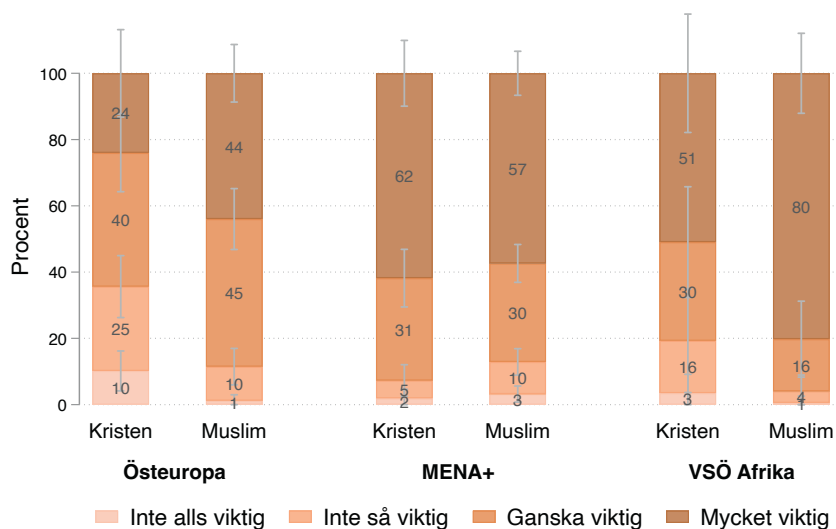


Figur B6.2. Andelen rätta svar på språktest och självskattad förmåga att tala och skriva svenska för olika bakgrundsregioner och uppdelat på generation. CILS4EU våg 1.

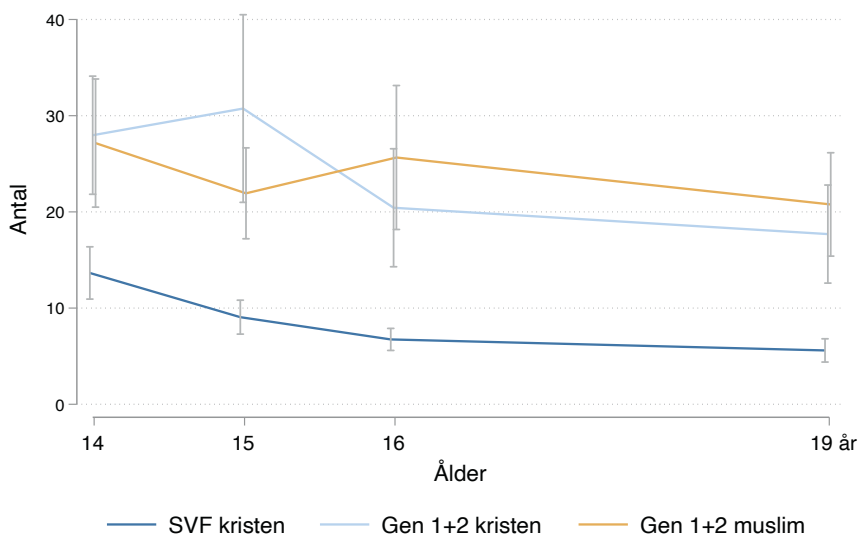


Figur B6.3. Självskattad förmåga att tala och skriva svenska vid 14 och 16 års ålder. CILS4EU våg 1–3.

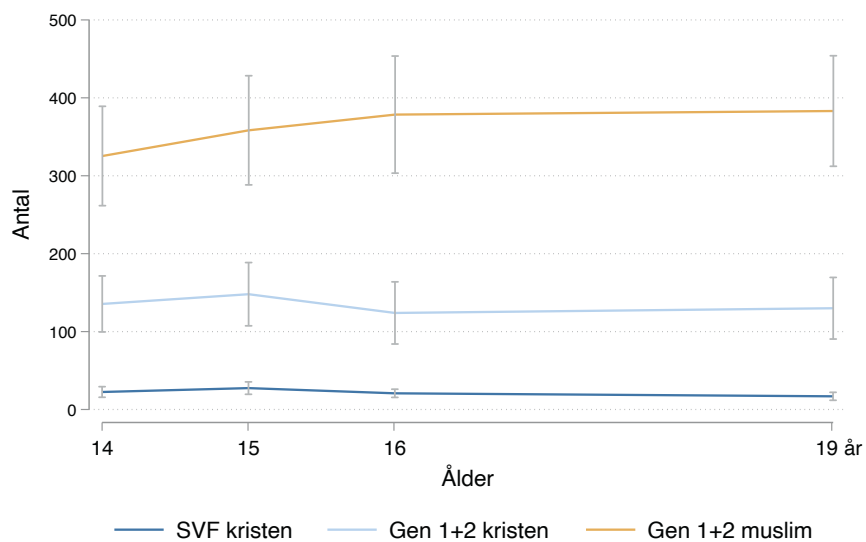
Religion



Figur B6.4. Religiositet (hur viktig man tycker att religionen är) uppdelat på religionstillhörighet (kristen eller muslim) och ursprungsregion. CILS4EU våg I.



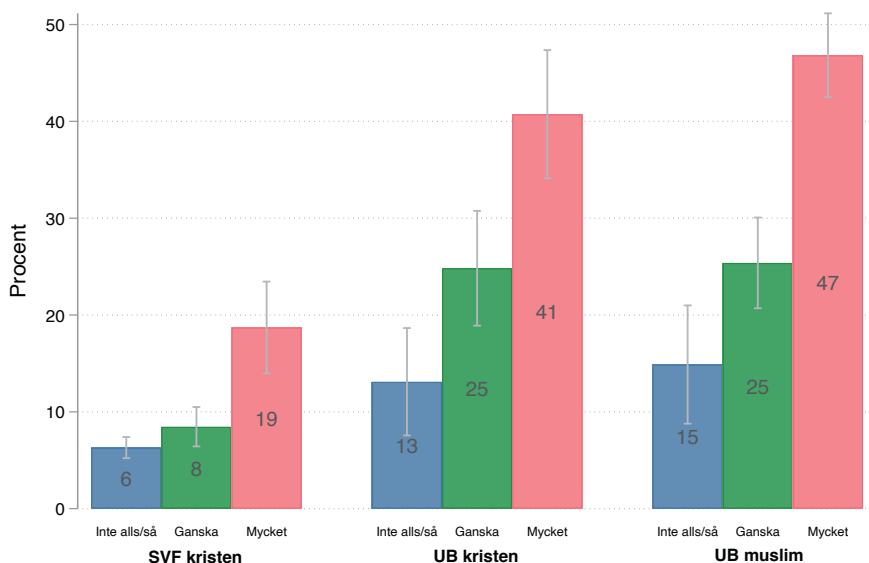
Figur B6.5. Skattat antal besök på en religiös mötesplats (kyrka, moské) per år, uppdelat på bakgrund och religion. CILS4EU våg I–3.



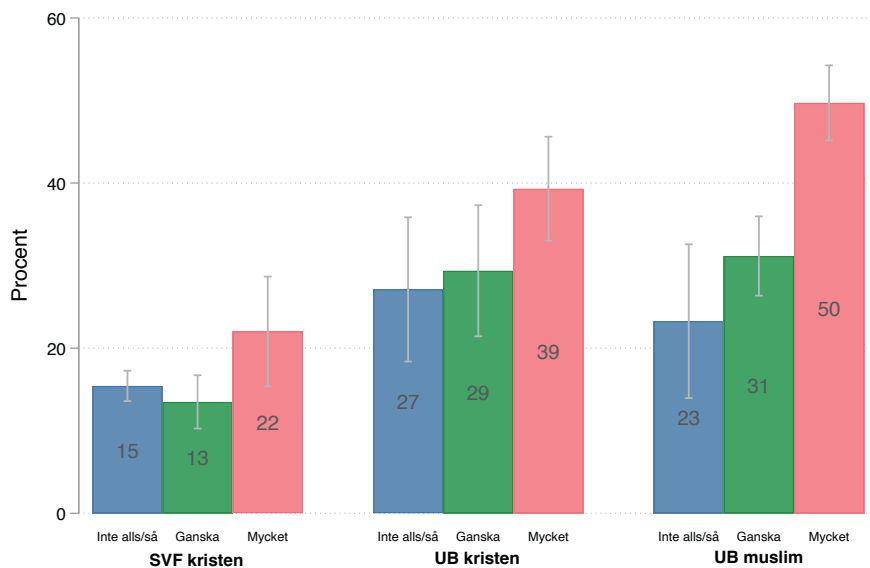
Figur B6.6. Skattat antal böner per år, uppdelat på bakgrund och religion. CILS4EU våg 1–3.

Samband mellan religiositet och attityder till familj, sexualitet och jämställdhet

Figur B6.7 visar ett tydligt samband mellan religiositet och den genomsnittliga andelen som svarar "aldrig OK", men stark religiositet är mindre knutet till negativa attityder bland unga med svensk bakgrund. Bland unga med utländsk bakgrund har de med stark religiositet ungefär lika negativa attityder oavsett om de är kristna eller muslimer. Figur B6.8 visar motsvarande resultat för könsstereotypa attityder, och vi ser att stark religiositet hänger starkare ihop med mer könsstereotypa attityder bland unga muslimer än bland unga kristna.

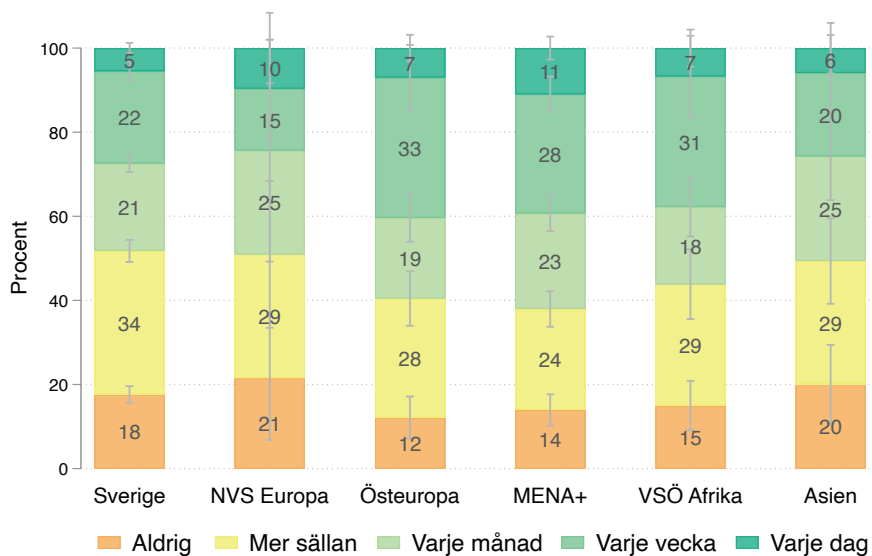


Figur B6.7. Genomsnittlig andel som svarat "aldrig OK" på frågor om abort, skilsmässa, samboende före äktenskapet och homosexualitet. Uppdelat på hur viktig man anser att religionen är (Inte alls/inte så viktig; Ganska viktig; Mycket viktig), på svensk (SVF) respektive utländsk (UB) bakgrund och religion (kristen eller muslim). CILS4EU våg I.



Figur B6.8. Genomsnittlig andel med könsstereotyp svar på frågor om vem som ska städa, laga mat, tjäna pengar och ta hand om barnen. Uppdelat på hur viktig man anser att religionen är (Inte alls/inte så viktig; Ganska viktig; Mycket viktig), på svensk (SVF) respektive utländsk (UB) bakgrund och religion (kristen eller muslim). CILS4EU våg I.

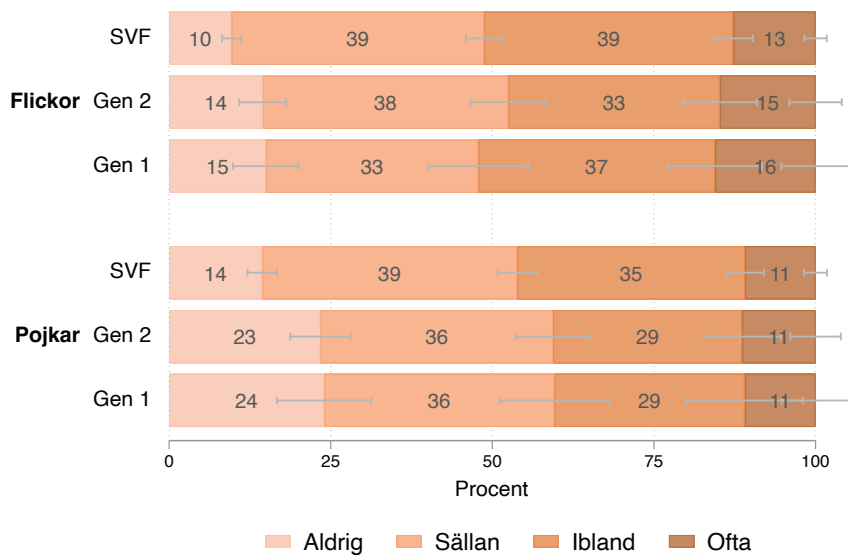
BILAGA, KAPITEL 7: POLITISK INTEGRATION



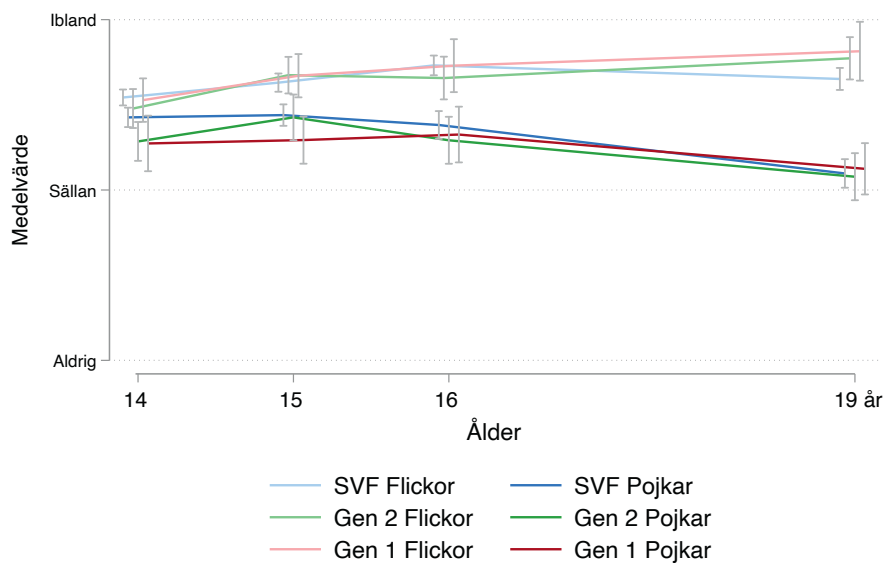
Figur B7.1. Andelen som diskuterar politik med sina föräldrar varje dag, varje vecka, varje månad, mer sällan eller aldrig. Uppdelat på bakgrundsregion. CILS4EU våg 1.

BILAGA, KAPITEL 8: ADAPTION, FRAMTIDSTRO OCH HÄLSA

Externaliserande problem

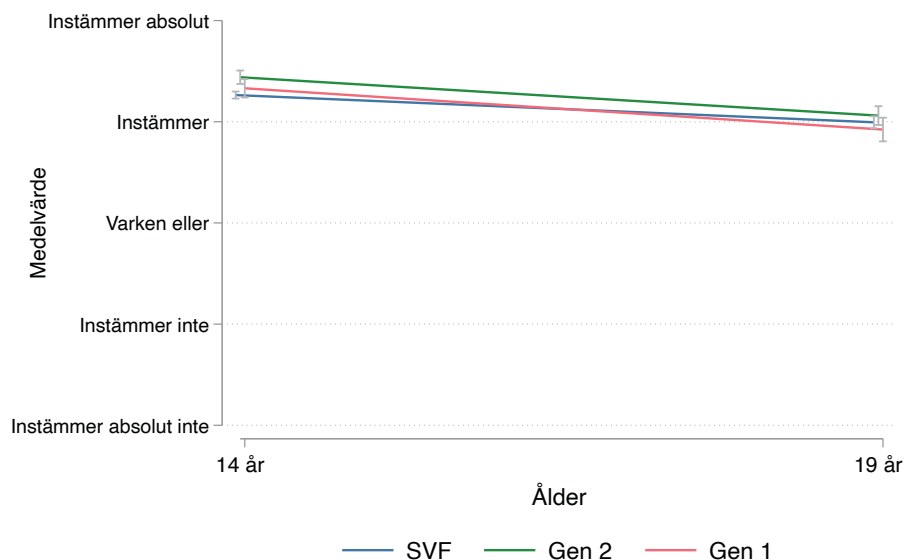


Figur B8.1. Fördelning av svar på frågan om hur ofta följande stämmer: "Jag blir lätt arg", uppdelat på generation och kön. CILS4EU våg I.

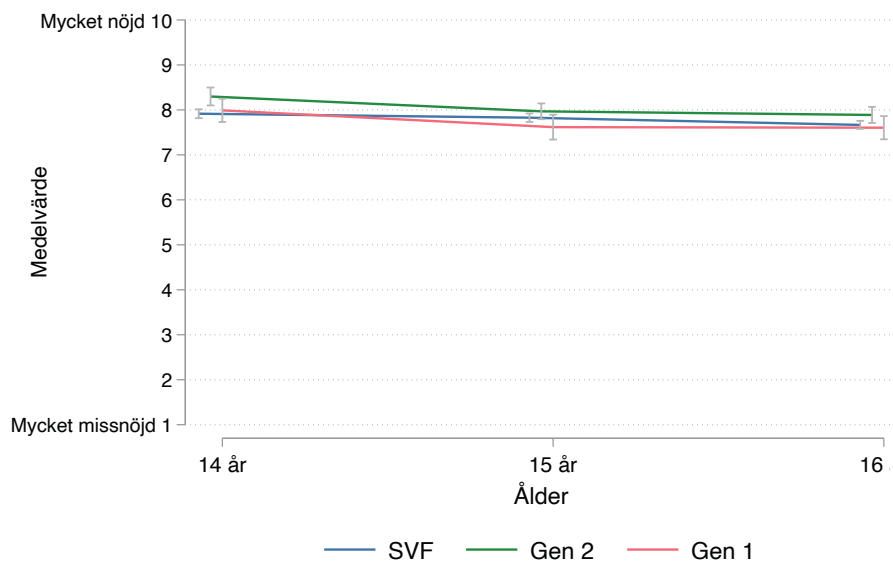


Figur B8.2. Genomsnittligt svar på frågan om hur ofta följande stämmer: "Jag blir lätt arg", uppdelat på generation och kön, och med ålder. CILS4EU våg 1–4.

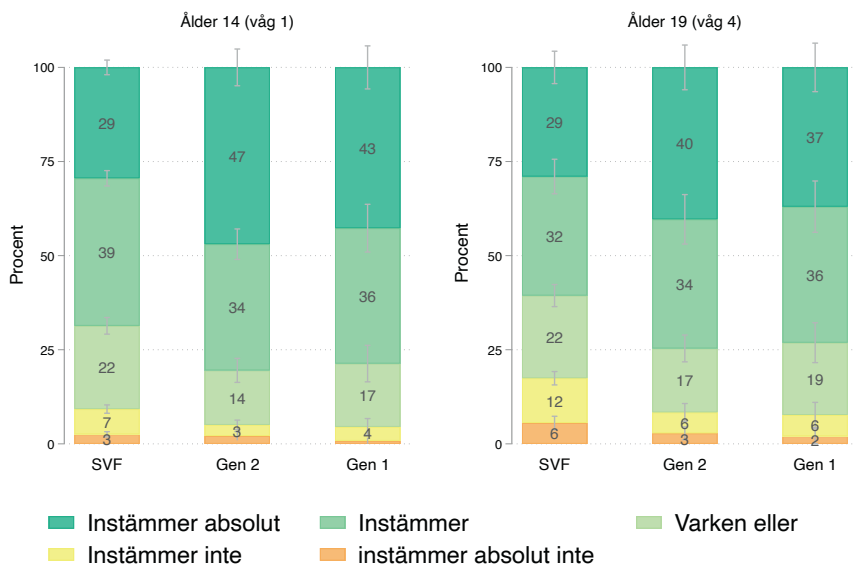
Framtidstro och hälsa



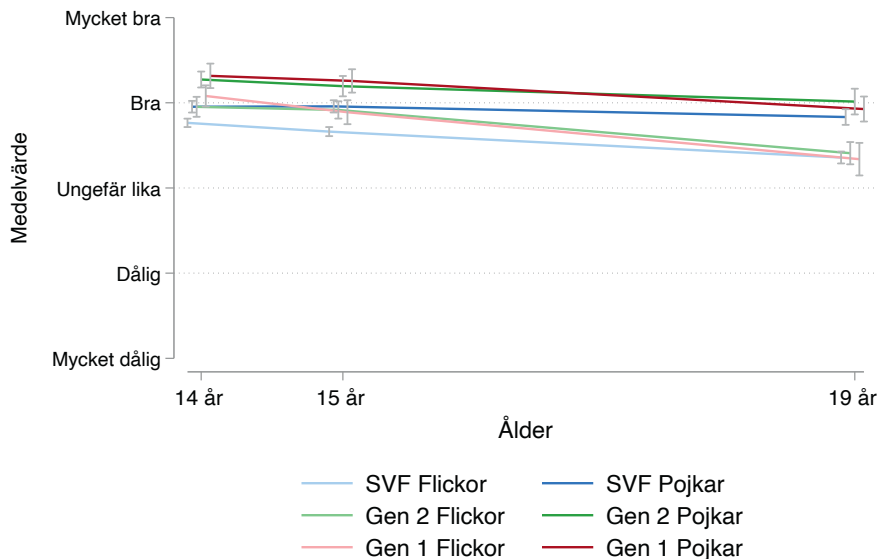
Figur B8.3. Framtidstro vid 14 och 19 års ålder, uppdelat på generation. Genomsnittligt svar på påståendet "Jag tror jag kommer att få det bra i framtiden". CILS4EU, våg 1 och 4.



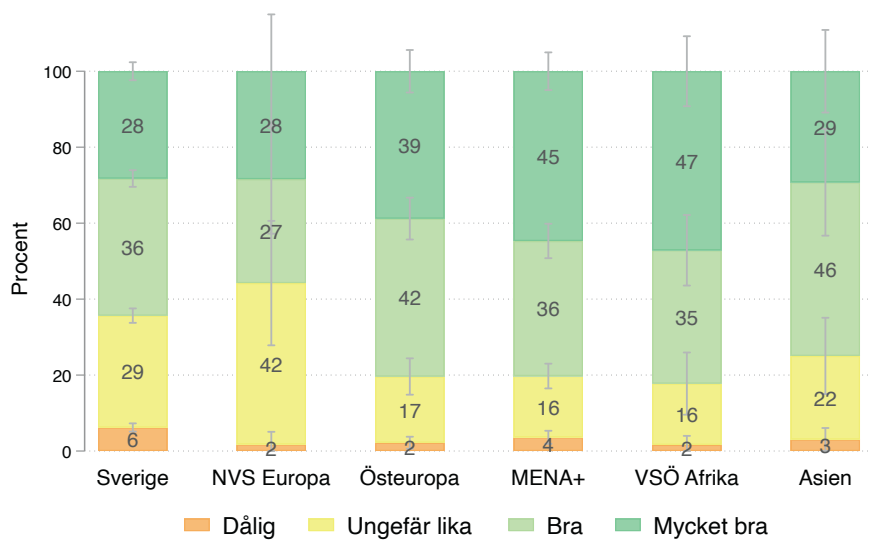
Figur B8.4. Livstillfredsställelse med ålder: "Hur nöjd är du med ditt liv generellt?", uppdelat på generation. CILS4EU, våg 1–3.



Figur B8.5. Självkänsla: "Jag tycker om mig själv precis som jag är", uppdelat på generation och kön. CILS4EU, våg 1 och 4.



Figur B8.6. Självskattad hälsa med ålder, uppdelat på generation och kön. CILS4EU, våg 1–4.



Figur B8.7. Självskattad hälsa, uppdelat på bakgrundsregion. CILS4EU våg I.

Indikatorer på internaliserande problem

Hur ofta stämmer följande överens på dig?

- Jag känner mig väldigt orolig
- Jag känner mig ängslig
- Jag känner mig deprimerad

(Stämmer ofta = 3; stämmer ibland = 2; stämmer sällan = 1; stämmer aldrig = 0)

Under det senaste halvåret, hur ofta har du haft ...

- Ont i huvudet
- Ont i magen
- Svårt att somna

(Varje dag = 3; en eller flera gånger i veckan = 2; en eller flera gånger i månaden = 1; mer sällan; aldrig = 0)

Indexet är ett genomsnitt av svaren på dessa sex frågor, med skalan 0 (aldrig); 1 (sällan/någon gång i månaden); 2 (bland/någon gång i veckan); 3 (ofta/varje dag).

Indikatorer på externaliserande problem

Hur ofta stämmer följande överens på dig?

- Jag blir lätt arg

(Stämmer ofta; stämmer ibland; stämmer sällan; stämmer aldrig)

Har du gjort följande under senaste tre månaderna?

- Förstört saker med flit som inte var dina egna
- Stulit något från en affär eller från någon person
- Haft kniv eller vapen på dig
- Varit mycket berusad/riktigt full

(Ja/Nej)

Hur ofta ...

- Dricker du alkohol?
- Använder du droger?
- Röker du cigaretter?

(Varje dag; En eller flera gånger i veckan; En eller flera gånger i månaden; Mer sällan; Aldrig)